

**National Library
of Sweden**

Denna bok digitaliserades på Kungl. biblioteket år 2012

X.A
STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1945:60
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

1940 ÅRS SKOLUTREDNINGENS BETÄNKANDEN
OCH UTREDNINGAR

IV

SKOLPLIKTSTIDENS
SKOLFORMER

1. ALLMÄN ORGANISATIONSPLAN

S T O C K H O L M

1 9 4 5

Statens offentliga utredningar 1945

Kronologisk förteckning

1. Betänkande med förslag till utlänningslag och lag angående omhändertagande av utlänning i anstalt eller förläggning. Norstedt. 169 s. Ju.
2. Betänkande med förslag till organisation av en luftfartstyrelse m. m. Norstedt. 68 s. K.
3. Betänkande rörande särskilda åtgärder vid återförandet till civil verksamhet av till beredskaps-tjänstgöring inkallad personal. Hæggeström. 74 s. Fö.
4. Betänkande angående den husliga utbildningen. Beckman. 167 s. S.
5. Betänkande med utredning och förslag angående yrkesutbildning av sjöfolk av manskapsgrad samt åtgärder till höjande av sjöfolkets allmänna och medborgarliga bildning. Idun. 370 s. E.
6. Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 7. Förslag till åtgärder för livsmedelsforskningens ordnande. Hæggeström. 150 s. H.
7. Betänkande rörande Sveriges smalspåriga järnvägar. Del 1. Allmänna synpunkter. Idun. 109 s. K.
8. Betänkande rörande Sveriges smalspåriga järnvägar. Del 2. Biekingenätets järnvägar. Idun. 124 s. 1 pl. K.
9. Promemoria med förslag till arrendebestämmelser för kommunal jord. Marcus. 56 s. Jo.
10. Betänkande och förslag rörande effektivisering av skyddshemselevernas eftervård m. m. Marcus. 158 s. S.
11. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 8. Framställningar och utlåtanden från kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering. 2. Betänkande med förslag till vissa åtgärder i syfte att under depression stimulera avsättningen av varaktiga konsumtionsvaror m. m. Marcus. 153 s. Fi.
12. Investeringsutredningens betänkande med förslag till investeringsreserv för budgetåret 1945/46 av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten. Marcus. viij. 350 s. Fi.
13. Bilagor till investeringsutredningens betänkande med förslag till investeringsreserv för budgetåret 1945/46 av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten. Marcus. 83 s. Fi.
14. Socialpolitikens ekonomiska verkningar. Frågeställningar och riktlinjer. Av C. Welinder. Beckman. 113 s. S.
15. Stadsplaneutredningen 1942. 3. Förslag till byggnadslag m. m. V. Petterson. 660 s. Ju.
16. Betänkande med förslag till nyorganisation av kyrkomusikerbefattningarna m. m. Del 1. Hæggeström. 210 s. E.
17. Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 5. Tiden juli 1943—juni 1944. Idun. 484 s. Fo.
18. Normalbrandordning för städer, köpingar och municipalsamhällen. Norstedt. 21 s. K.
19. Normalbrandordning för landskommuner. Alternativ 1. För kommuner med byggebrandförsvaret och skogsbrandförsvaret samordnade. Norstedt. 21 s. K.
20. Normalbrandordning för landskommuner. Alternativ 2. För kommuner, i vilka skogsbrandförsvaret ordnats för sig. Norstedt. 22 s. K.
21. Betänkande och förslag rörande upplysningsverksamhet om och inom försvaret. Katalog- o. Tidskriftstryck. 142 s. Fö.
22. Ungdomen och nöjeslivet. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 3. Hæggeström. 372 s. Ju.
23. Socialvårdskommitténs betänkande. 10. Statistisk undersökning angående folkpensionärernas bostadsförhållanden m. m. Beckman. 108 s. S.
24. Betänkande angående grundpenningväsendet. Marcus. 64 s. H.
25. Betänkande och förslag angående statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet. Hæggeström. 83 s. E.
26. Kommitténs för partiellt arbetsföra betänkanden. Bilaga nr 1. Riktlinjer för skapande av socialväsendets forskningsorganisation. Av Hj. Cederström. Idun. xx. 293 s. 4 pl. S.
27. 1944 års uppbořdsberedningens betänkande med förslag till omläggning av uppbořdsförfarandet. Marcus. 589 s. Fi.
28. Straffrättskommitténs betänkande med förslag till ändringar av strafflagen för krigsmakten i vad den beröř brott mot staten och allmänheten. Norstedt. 85 s. Ju.
29. Straffrättskommitténs betänkande med förslag till ändrad lagstiftning om ämbetsbrott av präst. Norstedt. 26 s. Ju.
30. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 9. Framställningar och utlåtanden från kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering. 3. Betänkande angående den svenska handelspolitiken efter kriget m. m. Marcus. 124 s. Fi.
31. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 10. Sysselsättningsundersökningar. Marcus. 224 s. Fi.
32. Betänkande angående dyrtorsgrupperingen. Hæggeström. 400 s. Fi.
33. Betänkande angående yrkesutbildningen i Norrland. Sv. Tryckeri AB. 301 s. Jo.
34. Betänkande med förslag angående kommissionärsväsendet vid statens förvaltningsmyndigheter m. m. V. Petterson. 160 s. S.
35. 1944 års skattesakkunniga. 1. Betänkande med förslag angående vissa spöřsmål på den allmänna kommunalbeskattnings område. V. Petterson. 231 s. Fi.
36. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 11. Framställningar och utlåtanden från kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering. 4. Betänkande angående vissa arbetsmarknadsfrågor m. m. Marcus. 91 s. Fi.
37. Betänkande angående revision av kommunala fondbildningslagen m. m. Hæggeström. 80 s. Fi.
38. Kommunindelingskommittén. 2. Betänkande med förslag till riktlinjer för en revision av rikets indelning i borgerliga primärkommuner. Hæggeström. 342 s. S.
39. Kommunindelingskommittén. 3. Bilagor till kommunindelingskommitténs betänkande med förslag till riktlinjer för en revision av rikets indelning i borgerliga primärkommuner. Hæggeström. 124 s. S.
40. Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 8. Slutbetänkande med utredning om silikatkemisk forskning och läderforskning m. m. Hæggeström. 94 s. H.
41. 1941 års reumatikervårdssakkunnigas betänkande. Del 3. Utredning om reumatikervårdens utbyggnad och vidtagande i övrigt av åtgärder för de reumatiska sjukdomarnas bekämpande. Idun. 194 s. S.
42. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 12. Framställningar och utlåtanden från kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering. 5. Betänkande angående övervakning av konkurrensbegränsande företeelser inom näringslivet. Marcus. 175 s. Fi.
43. 1940 års skolutredningens betänkanden och utredningar. Bilaga 5. Skolungdomens vägledning till utbildning och yrke. Av E. Neymark. Idun. 277 s. E.
44. 1940 års skolutredningens betänkanden och utredningar. Bilaga 4. Lärjungurvalet till studielinjer med den nuvarande realskolans mål. Av E. Dahr. Idun. 123 s. E.
45. 1940 års skolutredningens betänkanden och utredningar. 5. Skolans betygssättning. Idun. 89 s. E.
46. Socialvårdskommitténs betänkande. 11. Utredning och förslag angående revision av lagen om folkpensionering. V. Petterson. 312 s. S.
47. Betänkande om skolmåltiderna. Beckman. 322 s., 1 bil. S.
48. Naturvetenskapliga forskningskommittén. 1. Den naturvetenskapliga forskningens behov av personal, anslag och lokaler. Förslag om inrättande av ett naturvetenskapligt forskningsråd. Beckman. 243 s. E.
49. Betänkande med förslag till förordning om vissa investeringsfonder m. m. Marcus. 129 s. Fi.

(Forts. å omslagets 3:e sida)

STATENS OFFENTLIGA UTREDNINGAR 1945:60
ECKLESIASTIKDEPARTEMENTET

1940 ÅRS SKOLUTREDNINGS BETÄNKANDEN
OCH UTREDNINGAR

IV

SKOLPLIKTSTIDENS
SKOLFORMER

I. ALLMÄN ORGANISATIONSPLAN

STOCKHOLM 1945
IDUNS TRYCKERIAKTIEBOLAG, ESSELTE AB
518266

THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
50 EAST LEXINGTON AVENUE
NEW YORK, N. Y. 10017

INNEHÅLL

	Sid.
Skrivelse till Konungen	5
Kap. 1. Skolans uppgift	9
» 2. Den obligatoriska skolans längd	15
» 3. Enhetsskolans begrepp	25
» 4. Den obligatoriska skolans differentiering	38
» 5. Samorganisation av skolpliktstidens skolformer	51
Sammanbyggandet och skolenheternas storlek s. 62. — De olika skolformernas benämning s. 65. — Övergången till det nya skolsystemet s. 65.	
» 6. Differentieringens utformning	73
A. Differentiering efter folkskolans fjärde klass	75
B. Differentiering efter folkskolans sjätte klass	102
» 7. Lärjungarnas fördelning på utbildningslinjer	147
Yrkanden	163
Diagram	168
<i>Bilaga:</i>	
P.M. angående lärarbehov och kostnader vid samorganisation av folkskole- och realskolelinjer	172

11/11/24

Faint, illegible text, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Till KONUNGEN.

Genom nådigt beslut den 22 november 1940 uppdrog Eders Kungl. Maj:t åt en kommitté att verkställa utredning rörande skolväsendets organisation m. m. och framlägga därav föranledda förslag. Angående kommitténs sam-

tidigt förordnade ledamöter samt hos kommittén tjänstgörande sekreterare har uppgift lämnats i den skrivelse, med vilken kommittén (1940 års skolutredning) den 14 april 1944 till Eders Kungl. Maj:t överlämnat sitt betänkande I. Skolan i samhällets tjänst. Sedan dess har i detta hänseende den förändringen ägt rum, att t. f. förste kanslissekretären i ecklesiastikdepartementet T. S. Arén på begäran entledigats från sitt förordnande som biträdande sekreterare hos skolutredningen och ersatts av t. f. andre kanslissekretären i samma departement G. H. H:son Bäck. I nämnda skrivelse har även erinrats om vissa framställningar och förslag, som skolutredningen under tiden före skrivelsens avlåtande utarbetat och överlämnat till Eders Kungl. Maj:t.

I det yttrande till statsrådsprotokollet den 22 november 1940, varmed chefen för ecklesiastikdepartementet inför Eders Kungl. Maj:t anmälde ärendet om tillsättandet av förevarande kommitté och vilket återfinnes i skolutredningens ovan omnämnda betänkande, angåvos flera frågor, som borde behandlas av skolutredningen. Jämte dem, vilka redan utretts och beträffande vilka till Eders Kungl. Maj:t avlämnats betänkanden, har skolutredningen nu slutfört sin behandling av flertalet spörsmål, som tillhöra dess uppdrag, samt angående dem utarbetat betänkanden. Då dessa spörsmål med avseende på sin innebörd höra nära samman med varandra, har skolutredningen sammanfört dem under en gemensam huvudrubrik: Skolpliktstidens skolformer.

Skolutredningen har därvid först velat lämna en översikt av den plan för organisationen av skolpliktstidens skolformer, som skolutredningen utarbetat och funnit sig böra förorda. Därefter följa specialutredningar rörande folkskolan, realskolan och praktiska utbildningslinjer, varjämte överlämnas undersökning och förslag angående skolans betygssättning. Samtidigt överlämnar skolutredningen tre särskilda bilagor: IV. Lärjungurvalet till studielinjer med den nuvarande realskolans mål av ledamoten av skolutredningen Elisabeth Dahr, V. Skolungdomens vägledning till utbildning och yrke av sektionschefen i statens arbetsmarknadskommission Ejnar Neymark samt VI. Sammanfattning av allmän organisationsplan. Inom kort kommer skolutredningen att till Eders Kungl. Maj:t ytterligare överlämna betänkande angående det inre arbetet i skolan.

Sedan de här nämnda publikationerna avlämnats, återstå av de arbetsuppgifter, som blivit åt skolutredningen uppdragna, närmast frågorna om gymnasiet, den högre flickskolan och social-pedagogiska anordningar. För samtliga dessa utredningar föreligga förberedande undersökningar. I de direktiv för skolutredningens arbete, som innefattas i föredragande departementschefens förenämnda yttrande till statsrådsprotokollet den 22 november 1940, anges därjämte bland de frågor, som borde upptagas till övervägande, spörsmålet om utbildningsbehoven för olika ändamål och i skilda landsdelar.

Vid utförandet av de undersökningar, som ligga till grund för ovannämnda betänkanden, har skolutredningen haft tillfälle att samråda med åtskilliga av chefen för ecklesiastikdepartementet tillkallade experter, nämligen:

1. beträffande folkskolan: överläraren B. Björkegren (skolor av B 2-formen), teckningslärarinnan Astrid Blomqvist (teckning), lärarinnan Ester Boëthius (hushållsgöromål), småskollärarinnan Stina Borrmann (småskolans kurser), gymnastiklärarinnan Anna (Annickan) Aurora Evelina Edde (gymnastik med lek och idrott), lärarinnan Valborg Flagge (slöjd för flickor), folkskolläraren R. Flink (filmundervisning), överläraren H. Hagström (filmundervisning), småskollärarinnan Aina Hedman (småskolans kurser), folkskolläraren G. Hellsten (hembygdsundervisning, geografi och naturkunnet), folkskolläraren B. Hillman (modersmålet), överläraren C. Holm (historia), folkskollärarinnan Stina Hosinsky (skolor av B 3-formen), småskollärarinnan Ruth Lindahl, född Wittmark, (kursplaner för skolor av b-formen), gymnastikläraren G. H. Lindau (gymnastik med lek och idrott), numera f. d. lektorn T. G. E. Montelin (filmens användning vid undervisningen), chefen för arbetsmarknadskommissionens sektion för ungdomsförmedling och yrkesvägledning, filosofie licentiaten N. G. E. Neymark (ungdomens yrkesval samt yrkesrådgivning), överläraren H. Persson (skolor av B 1-formen), folkskollärarinnan Ann-Marie Roman (kristendomskunskap), folkskolläraren A. Skånberg (matematik), folkskolläraren G. Thylén (slöjd för gossar), numera statssekreteraren J. J. E. Weijne (viss förlängning av småskolestadiet) samt musikediktören W. Åhlén (musik);

2. beträffande realskolan: slöjdläraren G. Andersson (slöjd för gossar), teckningsläraren K. A. R. Bendelius (teckning), lektorn O. I. Björkhagen (engelska), läroverksadjunkten N. M. Björnsson (tyska), ovannämnda Ester Boëthius (hushållsgöromål), ovannämnda Anna (Annickan) Aurora Evelina Edde (gymnastik), läroverksadjunkten T. Edqvist (fysik), rektorn K. S. Erlandson (historia), ovannämnda Valborg Flagge (slöjd för flickor), lektorn J. H. G. Gerring (skrivningar i främmande språk), läroverksadjunkten O. G. Holmbergh (kemi), numera rektorn G. H. Lidin (kristendomskunskap), ovannämnde Lindau (gymnastik), ovannämnde Montelin (filmens användning vid undervisningen), ovannämnde Neymark (ungdomens yrkesval samt yrkesrådgivning), lektorn K. E. J. Näsmark (biologi), läroverksadjunkten Ada Linnea Olsson (geografi), läroverksadjunkten E. N. Sandén (matematik och fysik), läroverksadjunkten E. F. Söderlund (historia), läroverksadjunkten E. F. Werner (modersmålet), läroverksadjunkten Clara Ingegerd Westman-Ostrogorsky (franska) samt ovannämnde Åhlén (musik);

3. praktiska utbildningslinjer: rektorn N. Alsén, verkställande direktören N. Holmström, studierektorn T. O. Karlbohm, numera överdirektören O. R. Lundquist och rektorn A. Rosén (samtliga beträffande vissa frågor angående praktisk utbildning för skolungdom) samt e. o. byråinspektören B. E. B. Stensiö (jordbruksbetonade praktiska mellanskolor).

F. d. undervisningsråden J. E. Engvall och H. Wallin ha såsom särskilt tillkallade experter biträtt skolutredningen med utförandet av vissa kostnadsberäkningar m. m.

Skolutredningens rådgivande nämnd, för vars arbete redogörelse lämnats i den skrivelse den 20 april 1944, med vilken skolutredningen till Eders Kungl. Maj:t överlämnade sitt betänkande II, har den 11—14 juni 1945 sammanträtt i Stockholm och har därvid tillsammans med skolutredningen överlagt om de frågor, som behandlats i de av skolutredningen nu överlämnade betänkningarna. Genom chefens för ecklesiastikdepartementet beslut den 7 maj 1945 har borgmästaren I. Wikström på begäran entledigats från uppdraget att vara ledamot av nämnden.

I de betänkningarna, som skolutredningen nu överlämnar, har skolutredningen av praktiska skäl bibehållit de nu brukade namnen folkskola, realskola o. s. v., ehuru skolutredningen i här förevarande betänkande (sid. 64) föreslagit andra benämningar.

Skolutredningen får härmed i underdånighet överlämna betänkande IV. Skolpliktstidens skolformer. 1. Allmän organisationsplan.

Av Eders Kungl. Maj:t till skolutredningen överlämnade framställningar och förslag samt till skolutredningen inkomna skrifter rörande utredningens uppdrag torde, i den mån de avse de frågor, som behandlas i de nu ifrågasvarande betänkningarna, få anses besvarade genom dessa.

Stockholm den 23 oktober 1945.

Underdånigst

GÖSTA BAGGE

TOR ANDRÆ

KARIN CARDELL

ELISABETH DAHR

VIKTOR FREDRIKSSON

URBAN HJÄRNE

GUSTAF IVERUS

SIGRID JONSSON

BROR JONZON

BERTIL KARNELL

MARTIN KOLMODIN

KARL KÄRRE

NILS PERSSON

FR. SANDBERG

ERIK WELLANDER

Henning Bruce.

Kap. 1. Skolans uppgift.

Uppgiften att fostra och dugliggöra det uppväxande släktet för de vuxnas liv tillkommer först och främst hemmet, men ju mer det samhälleliga livet kompliceras och arbetslivet differentieras, dess mindre blir hemmet i stånd att ensamt fylla denna uppgift. Med kulturens utveckling följer ett alltjämt ökat behov av ytterligare uppfostran och utbildning, som måste tillgodoses genom föranstaltningar utom hemmet. Mellan barnens värld och de vuxnas kommer ett allt bredare rum att intagas av bildningsinrättningar, avsedda att ge de växande den skolning, som de behöva för livet men som föräldrar och andra närstående icke kunna skänka. I vår tid ter det sig nästan som en självklar sak, att varhelst hemmet icke räcker till, *skolan* skall träda emellan och övertaga ansvaret för den uppväxande generationens danande, och detta ansvar utsträcker till allt större del av uppväxtåldern.

I beteckningen *skola* sammanfattas numera alla de anstalter, inrättningar och anordningar, som avse särskilt de växandes undervisning och fostran. Begreppet skola i vidare mening innesluter i sig alltså icke blott de allmänbildande skolformerna utan även yrkes- och fackskolor i olika former.

Skolan står, som i Betänkande I närmare utvecklats, i samhällets tjänst, men skolans uppgift inskränker sig icke till att meddela den uppväxande individen de insikter och färdigheter och därutöver, så vitt det låter sig göra, de normer för livsföringen, som kunna sätta honom i stånd att uträtta ett nyttigt värv i arbets- och samhällslivet. Vi lära icke för skolan utan för livet, har det sagts och det med rätta, men detta innebär ingalunda, att skolans arbete skulle få ses allenast ur synpunkten av vad det ger av värde för den kommande verksamheten i yrke och medborgerligt liv. En så snäv nyttighetssynpunkt skulle, om den finge oinskränkt råda, alldeles snedvrída skolans hela arbetsuppgift. Skolan kan icke nöja sig med att av de barn, som den mottager till mångårig undervisning och fostran, göra dugliga arbetsmaskiner, som i sinom tid avlevereras till de olika yrkesområdena. Skolan har vård om hela människan under en utomordentligt viktig del av hennes utveckling och måste, så långt den kan, sörja för att denna utveckling sker under harmonisk utbildning av alla värdefulla anlag och krafter. Kunskapen skall ge den växande de nödvändiga förutsättningarna för självständigt tänkande, prövande och dömande, sinnet för det sköna i dess skilda

former skall väckas, utbildas och förädlas, karaktären skall formas, viljan stärkas och riktas mot det ideal, som sedan gammalt kännetecknat det bästa i svensk uppfostringstradition. Samtidigt måste den kroppsliga hälsan och prestationsdugligheten främjas och de skilda praktiska anlagen, icke minst handaskickligheten, utvecklas. Och allt detta skall ske under sådana former och på sådant sätt, att de unga i och genom skolarbetet uppfordras att lära känna sig själva och att pröva håg, anlag och krafter. Endast så kunna de vinna klarhet om åt vilket håll de vilja sträva och på vilket område de vilja göra sin insats i livet.

Om skolans uppgift säges vara att undervisa och uppfostra, så är sålunda därmed icke sagt, att skolan skulle liksom arbeta på två skilda linjer, än mindre att den i det hela skulle ha ett dubbelt mål för sin verksamhet. »Skolan är i och för sig samhällsuppfostrande, enär den själv utgör ett samhälle, där varje lärjunge har sin plats och sin uppgift och där den ene är i hög grad beroende av den andre», säger folkundervisningskommittén i sitt betänkande om folkskolan. Undervisningen skall genom sitt innehåll, sin anordning och sina krav på lärjungarna verka fostrande, och fostran för livet innebär tillika en undervisning om och en orientering i livet. Skolans uppgift måste vara icke blott att så långt tid och omständigheter medgiva utrusta varje enskild individ för ett efter hans gåvor och läggning lämpat liv i de vuxnas värld utan även att i förtroendefullt samarbete med hemmen främja en allsidig utveckling av den unges hela personlighet. Skolan skall skänka *bildning*, icke blott utbildning. Den bildning, som det sålunda är skolans främsta uppgift att giva, är en i takt med växandet fortskridande uppfostringsprocess med syfte att utveckla de i individen gömda goda möjligheterna till en harmonisk personlighet.

Viktigt är därvidlag att skoltiden icke betraktas blott och bart som ett övergångsskede, en tid av förberedelse för det vuxna livet. Barndom och ungdom äro lika väl som mannaålder och ålderdom utvecklingsperioder i människans liv, som följa sina egna lagar och ha sitt eget värde. Skolan måste under de olika skedena i lärjungarnas kroppsliga och andliga växande anpassa sin verksamhet efter faserna i denna utveckling, så att detta växande sker i naturligt tempo, utan hetsande jäkt men också utan fördröjande hämningar. De i utveckling stadda individerna, vilkas danande numera i så hög grad anförtros åt skolan, ha rätt att under varje särskilt skede av sin bildningsgång känna sig leva i en harmonisk värld, lämpad för deras krafter och fattningsgåvor. En ofrånkomlig svaghet hos den endast 6-åriga folkskolan var sålunda, att den, enär dess lärjungar i regel slutade skolan redan i 13-årsåldern eller än tidigare, nödgades dessförinnan meddela dem en myckenhet lärostoff, som ej lämpade sig för deras utvecklingsstadium. Vissa kursmoment exempelvis rörande samhällsförhållanden och hälsovård äro av den art, att de överhuvud icke kunna på rätt sätt tillägnas av så unga människor. Även arbetsbelastningen måste rättas efter de

ungas kroppsliga och andliga krafter. Lika olämplig som en alltför lång och krävande arbetsdag är för en svagt utvecklad lärjunge, lika olämplig är för en studiebegåvad en undervisning, som icke nog tar hans andliga förmåga i anspråk. I båda fallen blir resultatet vantrivsel: den ene tryckes ned under en alltför tung börda, den andre vänjer sig vid att arbeta för halv maskin och slöar då till eller söker annat och ofta mindre önskvärt utlopp för sin överskottsenergi. För tjuguaringen är vår skola med nuvarande ordning överhuvud icke lämplig; med skärpa vänder sig den medicinska vetenskapens företrädare inom skolutredningen mot att skolan behåller de unga så länge, då därvid påtaglig fara uppstår, att de tappa initiativ och förmåga av ansträngning och uthållighet.

Det nutida samhället erkänner obetingat varje växandes rätt till utveckling efter måttet av hans bildbarhet. Alla kunna dock icke föras fram i samma tempo, på samma vägar och till samma mål. Somliga gå i det hela snabbare framåt, lära lättare och utföra sina uppgifter med mera kraft och fart, andra utvecklas långsammare, fatta trögare och arbeta mera tungt och hämmat. Mellan dessa grupper med högre och med lägre allmän intelligens ligger det genomsnitt, som i varje mindre homogen undervisningsavdelning bestämmer den normala arbetstakten. Därtill komma andra viktiga olikheter. Somliga individer ha mera teoretisk begåvning, andra ha mera praktisk läggning, åter andra äro mer likformigt utrustade, vare sig förmågan i olika riktningar är stor eller ringa. Somliga ha lätt för språk men svårt för empirisk-naturvetenskapliga ämnen, andra ha utpräglad begåvning för de exakta vetenskaperna men sakna sinne för humaniora. Några ha förutsättningar att nå så långt som vetenskapen överhuvud har hunnit, många sakna förmåga att tillägna sig mer än helt elementära kunskaper och färdigheter.

Dess bättre behöver samhället för sina många olika verksamhetsområden folk med de mest skilda utbildningar och personliga förutsättningar.

Olikheterna i de ungas utvecklingstempo, allmänna begåvning och mera speciella anlagsriktning liksom i samhällets behov av arbetskraft betinga motsvarande olikheter i skolans verksamhet. Det är med hänsyn härtill som skolan är på skilda sätt uppdelad och specialiserad.

I Sverige finns sedan gammalt en horisontal uppdelning i ett folkskolestadium med elementär undervisning för alla barn, ett mellanstadium för dem, som önska en allmän medborgerlig bildning utöver folkskolans mått, och ett gymnasialt stadium, avsett främst för dem, som ämna sig till högskolor av skilda slag.

En vertikal klyvning av skolan kan sägas inträda i och med avskiljandet av svagare begåvade barn till särskild undervisning i hjälpklasser eller, i vissa större städer, såsom Göteborg och Malmö, i B- eller extraklasser. Av ojämförligt större betydelse är den vertikala uppdelningen av skolan efter fyra eller sex år, då en mindre del av årskullen går till högre skola, medan den större delen fortsätter sin utbildning i folkskola och fort-

sättningskola. På många orter erbjuder sedan folkskolan i sina högsta klasser liksom i sin högre avdelning en viss differentiering med eller utan främmande språk.

Om den egentliga folkskolan i det hela erbjudit mindre av differentieringsmöjligheter, så beror det givetvis främst därpå, att den avslutats så tidigt. Den har vanligen icke omfattat åldersstadier, där en likformig undervisning av alla lärjungar icke längre är möjlig. Fortsättningsskolan däremot, som självfallet har karaktär av ungdomsskola, kan vara antingen allmän eller i olika riktningar yrkesbetonad och avser att så långt möjligt anknyta till de livsförhållanden, som de unga efter skolans slut kunna väntas komma in i.

Den första mera omfattande differentieringen inom svenskt skolväsen har sålunda varit den, varigenom ett större eller mindre antal lärjungar överförts till en mera krävande undervisning i högre skolformer.

Inom den högre skolan märkes främst en realskola, som antingen 5-årig bygger på fjärde folkskoleklassen eller 4-årig på sjätte folkskoleklassen. Realskolan klyves i vissa fall två år före realexamen i en teoretisk linje och en praktisk linje, inriktad på teknik, handel eller hushåll. Den kommunala mellanskolan, som alltid bygger på sjätte folkskoleklassen, är antingen teoretisk liksom den vanliga realskolan eller praktisk med inriktning på teknik, handel eller hushåll. Även den högre folkskolan, som jämväl bygger på sjätte folkskoleklassen, är antingen en allmän teoretisk skola eller en yrkesbestämd skola med inriktning på teknik, handel, jordbruk eller hushåll. Flickskolan bygger med en 7-årig linje på fjärde folkskoleklassen och med en 6-årig på sjätte folkskoleklassen; den kan under de två sista åren vara uppdelad på en teoretisk och en praktisk linje. Läroverket klyves ett år före realskolans slut så, att realskolans avslutningsklass för till realexamen och 4-årigt gymnasium till studentexamen. Efter realexamen kan övergång ske till 3-årigt gymnasium. Båda gymnasieformerna äro kluvna i en latin- och en reallinje, och två år före studentexamen börjar en ytterligare differentiering, avsedd att tillgodose olika anlagsriktningar och förbereda för olika levnadsbanor.

Alla de här nämnda skolorna äro, även då de genom viss specialisering inrikta sig mot bestämda arbetsområden, s. k. allmänbildande skolor. Dessa ha till mål att skänka sina lärjungar den allmänna medborgerliga bildning och fostran, som kräves såväl för anlagens utveckling och personlighetens växt som för ett lyckosamt deltagande i förvärvsarbetet och det samhällsliga livet.

Nödvärdigt är emellertid, att redan i de allmänbildande skolformerna arbetet lägges så, att de unga få tillfälle att bilda sig en uppfattning å ena sidan om förvärvslivets olika former och villkor, å andra sidan om sin egen duglighet och lämplighet för skilda studie- och yrkesbanor. Det moderna arbetslivets utveckling, befolkningens större rörlighet och det allt starkare kravet på skolans medverkan i strävan att anbringa »rätt man på rätt plats» göra denna sida av skolans uppgift allt mer maktpåliggande.

Av vikt är vidare att arbetet i de allmänbildande skolorna får sådan inriktning och bedrivs med sådana metoder, att det naturligt och osökt leder över till det frivilliga folkbildningsarbetets studiecirklar och andra former av självständig fortbildning.

På de allmänbildande skolorna bygga olika slag av yrkesutbildning och yrkesskolning med uppgift att föra över till skilda arbetsområden. Dessa läroanstalter och lärogångar äro mer eller mindre starkt utdifferentierade, allt efter som de äro inriktade på ett yrke eller en grupp av yrken med mer eller mindre utpräglad specialisering — det ligger i sakens natur, att exempelvis urmakeriyrket kräver en längre gående specialisering än jordbruket. Gränslinjen mellan allmänbildande skola och yrkesutbildning kan dock icke dragas skarpt och bör icke heller dragas alltför skarpt. Även inom yrkeskolan är det av betydelse, att de rent allmänbildande ämnena icke helt släppas. Till och med för det starkt specialiserade högskolestadiet kunna krav på allmänbildande inslag göras gällande. Betecknande är den i vissa länder upprätthållna föreskriften, att universitetsstudenten skall under sin studietid följa någon föreläsningsserie inom en främmande fakultet.

Yrkesutbildningen i egentlig mening faller utanför skolutredningens uppdrag, men detta innebär ingalunda, att den kan lämnas ur sikte vid organiserandet av de allmänbildande skolformerna. Det är tvärtom av största vikt, att den allmänna obligatoriska skolan icke betraktas som en fristående enhet, vars problem kan lösas för sig utan sammanhang med frågan, hur den därpå följande yrkesutbildningen ordnas. Även yrkesskolningen måste dragas in i undervisningsväsendets helhetssystem och ändamålsenligt infogas i detta. Vid skolutredningens överväganden har detta alltid varit en betydelsefull riktpunkt. Problemet är i själva verket, hur den allmänbildande skolan på bästa sätt skall kunna leda sina lärjungar över i yrkesutbildning och arbetsliv, utan desorienterande mellanskov men också utan slitningar och konkurrens mellan allmänbildningens och fackutbildningens krav. Bäst torde detta problem lösas genom en småningom växande differentiering av ämneskrets och lärostoff, så att de allmänbildande ämnena steg för steg få vika för yrkesorientering och fackutbildning.

De under gångna skeden framvuxna skolformerna ha tillkommit för att fylla olika behov, som vid olika tider och på olika orter ha gjort sig särskilt kännbara för den ena eller den andra samhällsgruppen eller för samhället i dess helhet. Det tillfälliga, av tid och ort och resurser betingade i deras uppkomst och utveckling gör det emellertid förståeligt, om de tillsammans icke täcka alla nu framträdande behov, ej heller äro var för sig organiserade och alla tillhoppa samordnade på ett sätt, som helt motsvarar vår tids krav. Luckor och ojämnheter kunna påvisas, likaså en viss brist på jämvikt och planmässighet. Även om det allmänna numera övertagit eller åtminstone reglerat det mesta av svenskt skolväsen, kvarstår från äldre organisationsformer mycket, som nu ter sig mindre rationellt. Det tillkommer den innevarande tiden att råda bot för dessa brister.

Kap. 2. Den obligatoriska skolans längd.

Den brist, som tydligast framträder, om man jämför Sveriges skolväsen med de stora kulturländernas, gäller tvivelsutan den obligatoriska skolans längd. Den bristen är en svaghet i vår folkundervisning, som kommer till synes icke blott i den allmänna bildningsstandarden utan även på många andra sätt och icke minst i skolsystemets struktur och balans. I grund och botten är den numera det svåraste hindret även när det gäller att genomföra den enhetsskola, vars innebörd i det följande kommer att klarläggas.

Helt visst är i vårt land den uppfattningen ganska allmän, att den svenska folkskolan i jämförelse med flertalet andra länders intager en framskjuten plats. I själva verket är det förenat med betydande svårigheter att uppdraga en rättvisande jämförelse mellan olika länders skolväsen, då en dylik måste grundas på en ingående kännedom om alla de faktorer, som påverka undervisningens resultat i de ifrågavarande länderna. Om jämförelsen begränsas till att avse endast en av de för undervisningens resultat mest betydelsefulla faktorerna, nämligen skolpliktens längd, är det emellertid lätt att konstatera, att den svenska folkskolan i detta avseende arbetar under mindre gynnsamma betingelser än åtskilliga andra länders.

Av de nordiska länderna kvarstår Finland ännu vid endast 6-årig folkskolplikt, men här förberedes en reform, som innebär en förlängning av skolplikten. I Danmark, Norge och Holland omfattar folkskolan minst sju obligatoriska år. I Tyskland och i Österrike är 8-årig folkskola obligatorisk. I Schweiz råder i flertalet kantoner 9-årig folkskoleplikt. I England och Wales skall skolplikten enligt en den 3 augusti 1944 utfärdad skollag innefatta åldern 5—15 år. I lagen förutsättes därjämte, att undervisningsministern, så snart detta anses genomförbart, skall vidtaga åtgärder för att den övre gränsen för skolplikten höjes till 16 år. I Frankrike har 8-årig skolplikt införts år 1936. I Ryssland är skolplikten minst 4-årig men är i varje fall i städerna minst 7-årig och i de större städerna ofta 10-årig. I Förenta staterna gälla olika skolpliktsbestämmelser inom olika stater. Enligt uppgifter, som hänföra sig till år 1936, upphörde skolplikten vid 14 års ålder i 3 stater, vid 15 års ålder i en stat, vid 16 års ålder i 30 stater, vid 17 års ålder i 7 samt vid 18 års ålder i 7 stater.

I Sverige är folkskolplikten för närvarande i princip 7-årig och kan av det enskilda skoldistriktet efter särskilt medgivande ytterligare utsträckas. Medräknas fortsättningsskolan, är skolplikten generellt 8-årig och kan i vissa fall utsträckas över 9 år, om ock med starkt begränsad skolgång under de sista åren.

I verkligheten är emellertid den 7-åriga folkskolan ännu långt ifrån genomförd i vårt land. Av hela antalet lärjungar i folkskolan kunna nära 70 % beräknas ha vårterminen 1944 haft en skolpliktstid av 7 år eller mer. Under de senaste åren har folkskolans förlängning till 7-årig av skilda skäl fortskridit synnerligen långsamt. En utförlig redogörelse för skolpliktsfrågans utveckling lämnas i betänkandet om folkskolan.

Frågan om den obligatoriska skolans längd är nu av flera skäl brännande.

Som redan har framhållits, ställa förvärvsarbetets allt starkare specialisering och det samhälleliga livets tilltagande komplicerat alltjämt ökade anspråk på skolan. Dessa göra sig gällande gentemot gymnasiet, inom vars ram det blir allt svårare att rymma all den förutbildning, som önskas av högskolorna, gentemot realskolan, som måste rusta sina elever både för utträde i det praktiska livet och för inträde i gymnasiet och med detta jämförliga utbildningsanstalter, men framför allt gentemot folkskolan.

Om denna för alla obligatoriska skola förr ansågs väl fylla sin uppgift, då den bibringade samtliga för undervisning mottagliga lärjungar en användbar färdighet att läsa, skriva och räkna samt elementerna av en allmän medborgerlig bildning, så ställas anspråken nu vida högre. De ökade anspråken avse såväl de nämnda färdigheterna som den allmänna medborgerliga bildningen. Även ur ungdomsvårdens synpunkt ställas nya fordringar på den obligatoriska skolan.

I viss mån ha statsmakterna sökt tillgodose dessa krav genom fortsättningsskolan, som enligt beslut av riksdagen år 1918 blev obligatorisk såväl för skoldistriktet som för ungdomen. Denna praktiska ungdomsskola fick till uppgift att förbereda de ungas utbildning för yrkeslivet och befordra deras framtida medborgerliga duglighet men även att vidga deras allmänna bildning och främja deras sedliga utveckling. Det är emellertid uppenbart, att en skolform av fortsättningsskolans typ med dess ytterst begränsade årliga undervisningstid, även om den utsträcker till det nionde skolåret, måste lämna mycket övrigt att önska, både när det gäller utbildning och när det gäller den sociala omvårdnaden. Erfarenheterna från de gångna åren ha också givit vid handen, att fortsättningsskolan mångenstädes kommit att betraktas endast som en övergångsform till en förlängd obligatorisk folkskola.

I skolutredningens betänkande I (s. 73 ff.) anförs tungt vägande såväl praktiska som ideella skäl för ett avsevärt höjande av den obligatoriska skolans bildningsmål. För en utveckling i sådan riktning ha redan verkat betydelsefulla faktorer: grundläggande är 1913 års seminarierreform, men

därtill komma sådana åtgärder som inrättandet av en folkskolöverstyrelse, omorganisationen av folkskolinspektionen, genomförandet av den obligatoriska fortsättningsskolan och av 1919 års undervisningsplan, undantagsformernas ersättande med huvudformer, de särskilda anordningarna för förstärkning av undervisningen i B-formerna, den genomgripande rationaliseringen och den begynta centraliseringen av folkskoleväsendet och slutligen omorganisationen av seminarierna år 1936. En mera avsevärd ytterligare höjning av bildningsmålet var icke möjlig utan förlängning av skolpliktstiden. Med hänsyn härtill fattade riksdagen år 1936 beslut om införande av obligatorisk 7-årig folkskola och beredande av möjlighet för skoldistrikt att under vissa förutsättningar införa obligatorisk folkskola med flera klasser än sju.

Därmed är vägen banad för ett ytterligare utvecklande och stärkande av den allmänna folkundervisningen. Övergången till 8-årig obligatorisk skola kommer att öppna nya bildningsmöjligheter för de breda lagren av vårt folk. Det vill även, icke minst av de inkomna remissvaren, synas, som om den allmänna meningen åtminstone för de större skolsamhällena redan godtagit en 8-årig obligatorisk skolgång som en reformplan, som snarast möjligt bör realiseras.

Vad som talar för genomförande snarast av 8-årig obligatorisk skola är naturligtvis i första rummet, att det möjliggör en mot nutida krav svarande höjning av den obligatoriska skolans arbetsresultat, särskilt beträffande de elementära färdigheterna att läsa, skriva och räkna. Även förmågan av muntlig framställning lämnar enligt omdömesgilla iakttagare mycket övrigt att önska och anses genom en förlängning av skoltiden kunna höjas avsevärt. De anmärkningar, som från skilda håll och icke minst inom riksdagen ha framställts mot folkskolans resultat i dessa hänseenden och som ha stötts bl. a. av iakttagelser från folkhögskola och värnpliktstjänstgöring, ha ej sällan riktats mot folkskolans målsättning och arbetsmetoder men böra, som i Betänkande I, s. 74 framhålles, snarare riktas mot omfattningen av dess undervisning, mot skolpliktstidens längd. De som icke övergått till högre skola ha fått lämna skolan för tidigt, undervisningen har avslutats, innan de förvärvade kunskaperna och färdigheterna ha hunnit stadgas och befastas och blivit till varaktig egendom. Den önskade varaktigheten i bildningsförvärvet kan icke vinnas genom intensifiering av skolarbetet under de sju år, som nu i regel stå till buds, än mindre genom undervisningens begränsande och koncentrerande till ifrågavarande elementära färdigheter — en sådan utarmning av undervisningen vore ur allmänbildningens och personlighetsutvecklingens synpunkt högst olycklig — den kan nås endast genom en utsträckning av studietiden till ett åldersstadium, då undervisningsresultaten tack vare lärjungarnas större mognad kunna få den fasthet och säkerhet, att de sedan kunna mera allmänt bevaras och förkovras. Icke minst de socialt så betydelsefulla färdigheterna att ledigt och vårdat i tal och skrift behandla det svenska språket kunna genom ett åttonde skolår ut-

vecklas och befästas på ett sätt, som i hög grad kan bidra till utjämning av en ofta besvärande klasskillnad.

Även skolans kunskapsämnen ha mycket att vinna på en förlängning av skolpliktstiden, och detta ej blott tack vare det minskade trycket från undervisningen i de livsnödvändiga tre färdigheterna. Det högre åldersstadiets större mognad kommer på särskilt sätt studiet av kunskapsämnena till godo. Sådana ämnen som kristendomskunskap, svensk språk- och litteraturkunskap, historia, samhällskunskap, geografi och hälsolära vinna väsentligt både på bredden och på djupet med varje år, varmed studiet utsträcker. En årskurs till innebär ju icke endast, att ämnesinnehållet i sin helhet kan utbredas över ännu en klass och alltså behandlas med större grundlighet och fyllighet utan även att svårare moment kunna uppskjutas till ett åldersstadium, som ger bättre förutsättningar för ett självständigt och fördjupat tillägnande. Därtill kommer som en viktig omständighet, att värdefullt kunskapsstoff, för vilket en sjuårig skola överhuvud icke förmår bereda utrymme, kan upptagas i läroplanen. Vad allt detta betyder för sådana ämnen som samhällskunskap och hälsolära behöver icke särskilt utvecklas. Jämväl kurserna i fysik och kemi kunna på ett högre stadium öppna helt andra perspektiv än som på ett lägre stadium är möjligt.

Även det nu starkt kända behovet av en grundligare yrkesorientering ställer tidskrävande anspråk på den obligatoriska skolan. Denna orientering bör icke endast bilda ett kursmoment utanför de övriga ämnena, den bör, som närmare utvecklas i den av chefen för arbetsmarknadskommissionens sektion för ungdomsförmedling och yrkesvägledning fil. lic. E. Neymark lämnade utredningen, ingå som ett viktigt led i den vanliga undervisningen i alla de kunskaps- och övningsämnen, som kunna ge uppslag och ledning för de ungas yrkesval. Skall denna sida av undervisningen bli på önskat sätt tillgodosedd, måste utrymme beredas för en grundlig behandling av dithörande frågor.

Därtill komma så de allt starkare kraven på vidgande av den obligatoriska skolans ämneskrets. Det främsta önskemålet gäller införandet av undervisning i främmande språk. Man begär, att skolan skall förmedla en elementär insikt åtminstone i ett främmande språk åt varje lärjunge, som vill och kan tillägna sig en sådan. I skolutredningens betänkande I framhålles, att utlandet tränger oss allt närmare in på livet och att det i längden blir ohållbart, att de breda lagren av vårt folk endast i andra hand, genom översättningar och annan förmedling, kunna vinna kunskap om vad som rör sig utanför Nordens gränser. Blott en utsträckt språkundervisning kan slå upp fönstren utåt världen på vid gavel. Dessa synpunkter ha vunnit anslutning från skilda håll, bl. a. från Stockholms folkskoledirektion, som vill tillmäta engelskan ett betydande utrymme inom folkskolans ram. Även därom torde numera allmän enighet råda, att folkskolan måste upptaga undervisning i

danska och norska i sina kursplaner och bereda denna en icke obetydlig plats.

Jämföres en med här antydd målsättning organiserad obligatorisk 8-årig skola med den nuvarande 6-åriga eller 7-åriga folkskolan, så ter sig skillnaden, även om fortsättningsskolan medräknas, högst avsevärd. Studietidens förlängning möjliggör en betydande höjning av skolans slutmål, varigenom detta skiljes från den äldre folkskolans och närmas till realskolans. Slagordet »realskolebildning åt alla svenska barn» innebär naturligtvis en överdrift redan därför, att icke alla lärjungar vare sig kunna eller böra tillägna sig just den bildning, som realskolan hittills bibringat sina elever. Det är intet önskemål, att all svensk ungdom skulle inriktas på den nuvarande teoretiska realskolans studiemål. Men det är ett viktigt önskemål, att den obligatoriska skolan ger en bättre teoretisk utbildning åt lärjungar, som övergå direkt till arbetslivet eller till yrkesutbildning. En 8-årig folkskola skulle för yrkesskolor av skilda slag utgöra en vida bättre grund än den nuvarande 6- eller 7-åriga. Vad det gäller är icke att bereda alla samma skolning utan att bereda alla en i stort sett likvärdig skolning. Målet kan anses vara för vår tids förhållanden nått, om en förlängd folkskola med därpå följande yrkesskola för den allmänna meningen ter sig lika värdefull som den vanliga teoretiska eller praktiska realskolan.

Yrkesskolans målsmän ha också mer och mer funnit det ändamålsenligast, att intagningen i yrkesskolan icke sker, förrän eleverna äro i 15-årsåldern. De framhålla starkt värdet av ökade kunskaper i allmänna ämnen för de elever, som antingen intagas i yrkesskolan, övergå till särskild lärlingsutbildning eller gå direkt ut i yrkeslivet. Efter avslutad 8-årig folkskola skulle flertalet lärjungar alltså vara i lämplig ålder för bl. a. direkt övergång till yrkesskolan. Detta gäller såväl de vanliga yrkesskolorna som de av oss i annat sammanhang förordade jordbrukets yrkesskolor. I Stockholm t. ex. mottogo yrkesskolorna tidigare sina lärjungar dels från sjunde folkskoleklassen, dels från åttonde, men de skola nu, sedan den obligatoriska skolan gjorts 8-årig, taga in alla efter avslutad 8-årig folkskola.

Även ur sociala och etiska synpunkter ha starka skäl anförts för en utsträckning av skolplikten. Särskilt i städer och tätorter är tiden efter avgången från folkskolan för ungdomen icke blott ur utvecklingspsykologisk synpunkt en vanskelig övergångsperiod. Skolan släpper greppet om de unga, hemmet har i många fall föga inflytande och än mindre kontroll över dem, i synnerhet där förvärvsarbete av låt vara ofta tillfällig art gjort dem ekonomiskt oberoende, och de ha ännu icke fått fast fot vare sig i yrkesarbete eller i föreningsliv. Det har framhållits, att fortsättningsskolan varit »en av de få makter, som stödde den unge under hans första stapplande steg på livets svåra väg», och att dess betydelse både för ungdomen och för samhället därför varit mycket stor. Det har emellertid ofta varit svårt för fortsättningsskolan med sitt begränsade veckotimtal att behålla ledning och kon-

troll av en i övrigt ledig eller förvärvsarbetande och redan självförsörjande ungdom. Tydligt är, att en förlängd folkskola, som tar ungdomens tid mera helt i anspråk, har vida större möjligheter att fylla den stödjande och fostrande uppgift, som särskilt i samhällen med starkt utvecklad nöjesindustri visat sig så maktpåliggande.

På åtskilliga håll har man velat gå än längre och yrkat på en utsträckning av skolpliktstiden till 9 år. Folkskolan skulle då med sin sista klass komma upp i höjd med den 5-åriga realskolans avslutningsklass. I själva verket är det just ett höjande av den allmänna folkskolan i nivå med realskolan som åsyftas, när man yrkar på en obligatorisk 9-årig folkskola som »gemensam enhetsskola för alla svenska barn mellan sju och sexton år». Sålunda finner Stockholms folkskoledirektion med sina erfarenheter från storstadens skolväsen en successiv men för skoldistriktet tills vidare frivillig övergång till 8-årig folkskola nu icke tillfredsställande utan yrkar, att man skall taga sikte på en obligatorisk 9-årig skolgång.

Ett stöd få sådana yrkanden i den växande tillströmningen till högre skolor av alla slag, vilken visar, att allt större del av ungdomen frivilligt underkastar sig bördan av en längre studiegång. Det är denna utveckling, som på senare år kommit de högre skolformerna att svälla ut långt utöver vad som ännu vid skolreformen 1927 förutsattes. Framför allt ha realskolan och med den jämförliga skolformer växt på bredden på ett sätt, som klarare än något annat visar allt vidare folklagers uppskattning av en högre allmänbildning och ett alltjämt växande antal föräldrars villighet till uppoffringar för att bereda sina barn en sådan. Ännu år 1918, då skolkommisionen tillsattes, intogo de högre skolorna i sin längre och mera krävande studiegång endast knappa 10 procent av en årskull barn. Ett kvartssekel senare, höstterminen 1943, utgjorde antalet lärjungar i de högre skolornas första klass inemot 25 procent av en årskull barn. Detta är en mycket snabb utveckling, som alltjämt fortgår. År 1944 var siffran uppe i 27 procent. I städer med mera särpräglad social struktur är siffran ännu högre: i Stockholm går numera över hälften av varje årskull till högre skolor. Då till och med 9-årig skolplikt endast skulle föra den obligatoriska skolans avslutningsklass upp i höjd med den 5-åriga realskolans, över vilken både den 4-åriga realskolan och mellanskolan höja sig med en klass och den kommunala flickskolan med i regel två, så är det tydligt, att den ifrågasatta utsträckningen av skolplikten i varje fall för den växande kategori av ungdom, som nu besöker högre skolor, icke skulle innebära någon ökad uppoffring.

Planen på 9-årig skolplikt som program för en omedelbar reform möter emellertid vägande invändningar.

Av avgörande betydelse härvid är hänsynen till den fackutbildning, som meddelas i yrkesskolor av skilda slag. Där ett tomrum av tillfälliga sysselsätt-

ningar eller ren sysslöshet gapar mellan folkskolan och yrkesutbildningen, är en förlängning av skolplikten önskvärd och i vissa fall nödvändig, men där skolningen för yrket sluter väl till den allmänna folkskolan, kan en utsträckning av denna komma att menligt inverka på yrkesutbildningen.

En utökning av den obligatoriska skoltiden till 9 år torde icke vinna allmän förståelse vare sig hos de unga eller hos arbetslivets målsmän. Ett senare utträde i arbetslivet skulle också med det kommande decenniets befolkningsutveckling vara ägnat att ur arbetsmarknadens synpunkt medföra allvarliga betänkligheter. Ur ungdomens egen synpunkt kan det också innebära olägenheter att alltför sent komma ut i arbetslivet. Att anordna ett obligatoriskt nionde skolår så, att en egentlig yrkesutbildning kunde få börja under detta år, är icke möjligt med yrkesskolväsendets nuvarande utveckling.

En annan omständighet, som talar mot införande av ett nionde skolår, är att vi ännu sakna egentlig erfarenhet redan om verkningarna av ett obligatoriskt åttonde skolår. Det kan icke heller bestridas, att en samtidig förlängning av skolpliktstiden med två år, från 7 till 9 år, är en i skilda avseenden vittutseende åtgärd, vars verkningar bli desto mer framträdande, som folkskolan på landsbygden ännu i betydande utsträckning är endast 6-årig.

Det får i detta sammanhang ej heller förbises, att folkskolan under nuvarande förhållanden med hänsyn till lärarkrafternas antal och utbildning icke är rustad för en så vittutseende utbyggnad som en 9-årig skolplikt kräver. Om det vore möjligt att i de stora städerna anställa tillräckligt antal för uppgiften kompetenta lärare, så skulle det i varje fall dröja mycket länge, innan en liknande pedagogisk utrustning bleve möjlig för landet i dess helhet.

I själva verket ställer redan den 8-åriga obligatoriska skolan nya och vittutseende krav på den lärarpersonal, som skall undervisa på dess högstadium. Undervisningen i ett åttonde skolår bör i åtskilliga kunskapsämnen föra sina lärjungar långt utöver den äldre folkskolans nivå, och den bör meddela elementär kunskap i åtminstone ett främmande språk. Men den måste också få en praktisk inriktning och innefatta en verklig yrkesorientering som förberedelse för valet av levnadsbana, den bör planmässigt förmedla övergången till den speciella utbildning, som förvärfvas i yrkesarbetet eller genom undervisning i verkstads-, lärlings- och yrkesskolor av olika slag. Det är tydligt, att det kommer att dröja, innan så många för dessa nya uppgifter kompetenta lärarkrafter hunnit utbildas, att alla skoldistrikt kunna tillgodoses.

Därest skoltidens förlängning skall medföra avsett gagn, behöves i verkligheten en reform av lärarnas utbildning. Om 1936 års omorganisation av seminarierna kan sägas vara en förutsättning för det lyckosamma förverkligandet av samma års riksdagsbeslut om obligatorisk 7-årig folkskola, så

kan den 8-åriga obligatoriska skolans framgångsrika genomförande sägas vara beroende av en ny och genomgripande reform av lärarutbildningen.

Denna i och för sig svåra frågas lösning kompliceras i hög grad därav, att de nya kraven på lärarnas utbildning anmäla sig samtidigt med att den ökade nativiteten ställer helt nya anspråk på lärarutbildningsanstalterna. En forcerad utveckling av folkskolans högstadium kan under sådana omständigheter leda till att särskilt vissa landsbygdsdistrikt ställas inför oeräkneliga svårigheter, icke blott när det gäller att ändamålsenligt ordna sin skolorganisation utan även när det gäller att överhuvud få sitt lärarbehov tillgodosett.

Ur denna synpunkt måste alltså en utveckling i långsammare tempo vara att förorda.

Därmed är dock icke sagt, att icke under särskilda förhållanden redan nu ett obligatoriskt nionde skolår kan vara motiverat. Möjlighet för skoldistrikt att anordna ett sådant bör därför under alla omständigheter bibehållas. Härigenom kunna också värdefulla erfarenheter göras.

Därjämte bör möjligheten att ytterligare utbygga folkskolan med frivilliga klasser genom att till denna anknyta en frivillig högre avdelning alltjämt stå öppen. Då folkskolan sålunda skall kunna utvidgas med såväl obligatoriska som frivilliga klasser över den åttonde, synes icke längre någon plats finnas i skolsystemet för den allmänna högre folkskolan. De skolor av detta slag, som för närvarande finnas, böra givetvis tills vidare få bestå och en avveckling av dem ske först i samband med en allmän omläggning av ortens skolväsen. I varje sådant fall måste vederbörlig hänsyn tagas till de förpliktelser, som kommunen åtagit sig mot den högre folkskolans lärare.

Om den obligatoriska skolan blir 8-årig, kommer den i sitt högre stadium nära den mera teoretiska studiegång, som sedan gammalt kännetecknat realskolan och med den jämförliga läroanstalter, och då framträder den frågan, huruvida även dennas längd behöver ändras. Realskolans mål har allt sedan skolformens tillkomst år 1905 av läroverksstadgan angivits vara »att utöver omfånget för folkskolans verksamhet meddela allmän medborgerlig bildning». Det har legat i sakens natur, att denna lärogång varit icke blott mera krävande utan även längre än folkskolans. Men när nu folkskolan växer i höjden, dess ämneskrets vidgas och dess slutmål i motsvarande utsträckning höjes, blir frågan, om dessa förändringar böra föranleda ändring även av realskolans målsättning.

För att få säkra hållpunkter för bedömandet av denna fråga ha vi undersökt, vilka levnadsbanor lärjungarna i realskolan och med den likställda skolformer förbereda sig för och hur en årskull av dessa lärjungar fördelar sig på ifrågavarande banor. Sedan sålunda en viss överblick vunnits över de olika lärjungegruppernas storleksordning och syften med sina skolstudier,

särskilt med hänsyn till yrkesvalet, ha vi vänt oss till målsmän för de arbetsområden, till vilka förevarande lärjungar syfta, ävensom för utbildningsanstalter, som bygga på realexamen eller liknande kompetens, och anhållit att få del av de erfarenheter, som gjorts beträffande längd och innehåll och värde av realskolans och jämförliga skolformers utbildning, ävensom av de önskemål, som föranletts av eventuellt framträdande brister hos denna utbildning.

Av de inkomna yttrandena framgår, att man i allmänhet är tillfredsställd med den ordning, som för närvarande gäller i fråga om realskolans och jämförliga skolformers bildningsmål och avgränsning uppåt; de som ifrågasätta ändring åt ena eller andra hållet utgöra en minoritet. Om å ena sidan en ålder vid realexamen av 17 år av många anses väl hög, så ha å andra sidan icke framförts några skäl för realexamens avläggande tidigare än vid 16 år. Och vad bildningsmålet beträffar, ha yrkandena snarare gått i riktning åt en förstärkning av utbildningen än åt en nedprutning (se betänkande om realskolan, sid. 68 f.). Detta innebär, att för den kategori av ungdom, som är villig till och rustad för en mera krävande utbildning än den för alla obligatoriska, i varje fall en kortare lärogång än den nu förekommande 9-åriga icke bör ifrågasättas.

Då emellertid genomgång av realskola eller jämförlig skolform under inga omständigheter synes böra göras obligatorisk, torde särskilda föreskrifter rörande skolplikt i dylika skolformer icke vara påkallade.

Människans behov att lära, att inhämta praktiskt användbara kunskaper och färdigheter liksom att överhuvud utveckla sig i skilda riktningar, är givetvis icke tillfredsställt med genomgången av en obligatorisk skola, denna må vara 8- eller 9-årig. Skolpliktstidens skolformer kunna endast lägga en grund, på vilken envar alltefter det av honom valda arbetets krav och personliga önskningar kan bygga vidare.

Från de mera praktiskt inriktade skolformerna övergå de unga i stor utsträckning till skilda anstalter för yrkesutbildning, från de mera teoretiskt betonade skolformerna dels direkt till olika skolor för yrkesutbildning, dels och än mer till läroanstalter av gymnasietyp, vilka i sin tur leda över till universitet och liknande högre fackutbildningsanstalter. För dessa lärjungegrupperns vidare utbildning är alltså sörjt, men i den ojämn utformningen av denna fortsatta skolning framträder tydligt en eftersläpning inom undervisningsväsendet, som vittnar om dess tidigare anpassning efter andra samhälls- och arbetsförhållanden än de nu rådande. Särskilt påfallande är, hur förhållandevis svagt utvecklat yrkesskolväsendet är i jämförelse med den gymnasiala utbildningen.

En rationell utveckling av yrkesskolväsendet försvåras emellertid av den alltjämt rådande ovissheten om medel och mål. Här måste man pröva sig

fram för att finna de bästa formerna för den nödvändiga skolningen. Ännu är det ingalunda klart, i vad mån den praktiska utbildningen bör förläggas till arbetsplatserna och kompletteras med teoretisk undervisning i särskilda skolor, ej heller är det självklart, att gränslinjen mellan allmänbildande och yrkesutbildande skolning skall gå just efter åttonde skolåret. En grundlig utredning av frågan om förhållandet mellan folkskola och yrkesskola och arbetsliv samt om skolningsuppgifternas fördelning dem emellan kräver emellertid vittgående undersökningar och måste stödjas på en långt större erfarenhet än den nu i Sverige föreliggande. Här har den nyupprättade överstyrelsen för yrkesskolväsendet sin stora uppgift.

Vi beröra denna fråga även i andra sammanhang, där vi förorda en successiv utbyggnad av yrkesskolväsendet med ledning av efter hand vunna erfarenheter.

Från realskolan och med den närmare jämförliga skolformer men framför allt från den mera praktiskt inriktade obligatoriska skolan gå emellertid de unga också i stora skaror direkt ut i arbetslivet. För dessa är sålunda den egentliga skolning, som samhället erbjuder åt och fordrar av varje sin medlem, avslutad; de ha sedan att på egen hand söka sig den vidare utbildning och bildning, som de behöva eller önska.

I åtskilliga länder med 8-årig eller längre obligatorisk folkskola äro de från denna skola avgående lärjungarna förpliktade att under ytterligare ett antal år deltaga i viss fortsatt undervisning. Vi ha emellertid funnit fortsättningsskolplikten böra bortfalla vid genomförande av en 8-årig folkskoleplikt och förorda i stället som nämnts en utveckling av yrkesskolväsendet. Men därutöver är den fria bildningsverksamheten av största betydelse. Det kan ligga en fara i en alltför utsträckt skolplikt i skolformer av företrädesvis allmänbildande karaktär — en sådan kan medföra en viss övermättnad inför de av skolan odlade bildningsområdena och därmed en svårutrotlig bildningsleda, som kan vara till verklig skada. Så mycket viktigare är det därför, att skolan under den tid, den har möjlighet att påverka de unga, ger dem en sådan orientering, som naturligt och självklart leder dem in i det frivilliga fortbildningsarbetet med dess bibliotek och studiecirkelar och andra former av mera självständig bildningsverksamhet. En med klok målsättning arbetande 8-årig skola har uppenbarligen långt större möjligheter än en kortare att hos sina lärjungar skapa icke allenast förutsättningar för utan även behov av ett sådant frivilligt studiearbete. Det må här erinras om att chefen för ecklesiastikdepartementet med Kungl. Maj:ts bemyndigande den 13 oktober 1944 tillkallat sakkunniga för att biträda med utredning och avgivande av förslag rörande grunderna för statens understödjande av det fria och frivilliga bildningsarbetet.

På grund av vad sålunda blivit anfört *föreslår* skolutredningen, att den obligatoriska skolan skall omfatta åtta årsklasser, dock med rätt för skol-

distrikt att, där särskilda förhållanden därtill föranleda, efter Kungl. Maj:ts medgivande anordna skola med större antal obligatoriska årsklasser än åtta.

Därjämte föreslår skolutredningen, att den nu förefintliga rätten för skol-distrikt att inrätta frivilliga årsklasser utöver åttonde klassen må bibehållas.

Beträffande beräkning av kostnaderna för åttonde skolårets genomförande hänvisa vi till vårt betänkande om folkskolan.

Kap. 3. Enhetsskolans begrepp.

Med planen på en generell utsträckning av skolpliktstiden förbinda många tanken på en sammansmältning av folkskolan och den högre skolan, främst då realskolan och jämförliga undervisningsanstalter, till en organisk enhet, och de använda för denna organisatoriska helhet med förkärlek beteckningen enhetsskola. Med enhetsskola avses då i första rummet den obligatoriska delen av skolväsendet, vilken tänkes 8-årig eller helst 9-årig. På denna skola tänkas byggda gymnasier och yrkesutbildningsanstalter av olika slag.

Då uttrycket enhetsskola därmed tillägges en annan innebörd än det tidigare haft i den pedagogiska diskussionen i Sverige, synes det nödvändigt att i detta sammanhang först klarlägga de olika begrepp, som förbundits med ordet.

Strävan att sammangjuta ett folks undervisningsväsen till en enhet framträder redan hos Comenius, som i sin »Undervisningslära» lägger fram en storslagen plan till ett sammanhängande skolsystem, omfattande all undervisning från barndomsskolan till högskolan. Comenius vill göra uppfostran naturenlig och alltså avpassa den efter den växande individens mottaglighet på varje särskilt utvecklingsstadium. Karakteristisk för Comenius är hans schematiska indelning av all undervisning i stadier på varterda jämnt sex år: modersskolan, modersmålsskolan, latinskolan och akademien.

Även Pestalozzi ville göra skolan till en alla omfattande bildningsanstalt, där varje växande borde utbildas efter sina anlag.

En utpräglat nationell innebörd fick enhetsskoletanken genom Fichte, som i sina »Tal till tyska nationen» under Napoleontidens ofärdsår i anslutning till Pestalozzi visade på en allmän nationaluppfostran som den mäktigaste hävstången för fosterlandets upprättande och folkets höjande. Bildningen finge icke förbehållas ett fåtal, den nya uppfostran måste gripa folket i alla dess delar och förena skilda stånd och kön till en enhet.

I Süverns bekanta utkast till prussisk skollag av år 1819 uppställdes under inflytande av särskilt Fichte kravet på hela skolväsendet som en enda anstalt för nationell uppfostran: det offentliga skolväsendets tre former, elementarskolan, den allmänna stadsskolan och gymnasiet, borde skilja sig

endast till graden, icke till arten, och möjligheter borde skapas för övergång från lägre till högre skolformer.

I Tyskland utformades enhetsskolans idé sedan ytterligare, icke minst genom Diesterweg. Enhetsskolan har i det hela ett demokratiskt-nationellt syfte: den skall bereda varje uppväxande individ en utbildning, lämpad för hans anslag och begåvning, men den skall också med sin folkuppfostran omfatta alla samhällslager och därigenom bidra till att skapa en enhetlig nationell bildning.

I organisatoriskt hänseende kan den allmänna principen för en enhetskola anges så: hela systemet av offentliga undervisningsanstalter skall gjutas samman till ett organiskt helt, där varje uppväxande individ får den utbildning, för vilken hans begåvning, krafter och anlag göra honom lämpad.

Det är framför allt i denna mer eller mindre klart fattade allmänna betydelse, som enhetsskoletanken sedermera upptagits i de länder, där idén vunnit insteg.

I Sverige kom tanken på en enhetligt uppbyggd statlig skolorganisation till offentligt uttryck redan i mitten av 1700-talet. I anledning av den då pågående diskussionen om införande av allmän skolplikt bl. a. i syfte att uppsåra de verkliga »snillena» framlade den som ekonomisk och pedagogisk författare bekante kommissarien i manufakturkontoret Johan Fr. Kryger ett skolordningsförslag, enligt vilket de offentliga skolorna skulle vara av tre olika slag: skolor för undervisning i sådana ämnen, som alla utan åtskillnad måste lära, skolor för den lärda undervisningen och skolor för »hantverkerier, konster och slöjder». I den första skolan skulle alla barn under 12 års ålder erhålla undervisning i ungefär samma ämnen som i våra dagars folkskola. Till denna undervisning skulle sedan anknyta dels den lärda, dels den praktiska utbildningen. Stor vikt lägges vid handledningen till yrkesvalet; äro lärare och föräldrar däruti av olika mening, äger lärarnas mening vitsord. Äro föräldrarna fattiga, så sörjer kronan för barnens underhåll vid skolorna.

När i början av 1800-talet de stora politiska och samhälleliga omvälvningarna kommo en nydaning av vårt lands undervisningsväsen att framstå som nödvändig, restes krav på införande av allmän medborgarbildning och en hela undervisningsväsendet omfattande reformering. En av de mest framträdande målsmännen för dessa krav var den kände skolmannen och politikern rektor G. A. Silverstolpe, som i ett år 1809 i riddarhuset framlagt memorial hävdade statens plikt att sörja för hela folkets bildning, såväl hantverkarens och affärsmannens som de blivande lärdes och ämbetsmannens.

Vid samma tid framförde rektor C. U. Broocman under påverkan av Pestalozzi kravet på en för alla barn obligatorisk skola. »Ty», frågar han, »vilken barn äro ej skickliga till kroppsövningar och till mottagande av en undervisning i fäderneslandets språk, geografi och historia?» Broocman tänkte sig

öfverallt i riket »barnskolor», som skulle lägga grunden för all framtida bildning, samt i anslutning härtill 4-klassiga »medborgarskolor» med uppgift att skänka den ungdom, som önskade och behövde en högre bildning än handarbetaren, en allmänt mänsklig och medborgerlig bildning.

År 1823 kom Anders Fryxells bekanta skrift »Enhet och Medborgerlighet i de allmänna Undervisnings-Verken». Vad Fryxell i denna vände sig mot var framför allt den tidiga latinundervisningen, som omöjliggjorde sammanförandet av blivande officerare och näringsidkare med den lärda skolans elever. Bland Fryxells förslag framträdde tre huvudpunkter: avskaffande av det splittrade skolväsen, som från grunden inelade samhället i från varandra främmande och därför också gärna fientliga kaster; plats för de moderna språken på bekostnad av de klassiska; en förbättrad folkundervisning.

»Då man betraktar våra av staten stiftade undervisningsverk, så finner man uti dem en söndring och ensidighet, som är betänkelig. Man ser nämligen för militärens bildande en särskild skola, krigsakademien, inrättad, uti vilken barnen från 13 års ålder avstängas från gemensamhet med andra gossar och uppfostras endast för detta stånd. En annan inrättning, de lärda skolorna, intager barnen redan vid 8 år uti sin krets och uppammar och uppfostrar dem lika ensidigt endast till civila och ecklesiastiska ämbets-examina. En tredje anstalt, närings- eller så kallade apologistiskolorna, har till föremål bildandet av lägre ämbetsmän samt sådana medborgare, som ej äga publik befattning, såsom handlande, näringsidkare, hantverkare m. m. Då man härtill besinnar, att böndernas barn på landet även hava sin särskilda uppfostran, så kunde man bliva frestad att tro, det Sveriges fyra stånd genom fyra olika uppfostringsanstalter vore på vägen att vilja fullkomligt utbilda sig till fyra särskilda kaster i likhet med de indiska.

Att detta förhållande är långt ifrån det rätta, inser envar lätteligen. Det finnes kanske intet säkrare medel att hos det uppväxande släktet grundlägga en allmän och ren kärlek till medborgare och fosterland, än en för alla gemensam uppfostran, där de blivande medborgarna, utan åtskillnad på stånd och villkor, såsom bröder tillsammans uppväxa och undervisas ända till den tid, då deras olika anlag, förmögenhet och framtida yrken oundgängligt kräva en sådan söndring. Däremot på den fot undervisningsverken nu stå, skiljas barnen alltför snart ifrån varandra. De vänjas redan tidigt att anse sig utslutande tillhöra en egen klass av medborgare inom staten och komma således straxt till känslan av söndring *från* och därpå vanligtvis följande opposition *mot* de övriga samhällsklasserna. Vart detta leder, ses tydligen. Den granna, broderade kadetten föraktar skolgossarna, och desse hata eller avundas honom tillbaka. På samma sätt kan även samma oenighet uppkomma mellan barnen i en lärd och en näringskola, och så beredes redan tidigt ståndshat och jalousie i det unga hjärtat; och i stället för välvilja mot alla medborgare, uppammas denna ensidighet och egenkärlek, som i framtiden uppenbarar sig under de olika yttrade men alltid lika förhatliga skepnaderna av esprit du corps, ståndsintresse och skråanda.»

År 1832 utformade Fryxell i en ny skrift närmare sitt skolprogram, som gick ut på skapande av »tre olika slags skolor, som böra stå icke bredvid, utan öfver varandra. Den första är *Folkskolan*, omfattande fosterländsk litteratur och bildning. Den andra är *Borgareskolan*, omfattande den ny-europeiska bildningen. Den tredje blir *Lärda skolan*, omfattande även den klassiska fornvärlden och dess litteratur.» De borde bilda »en enda skola med successivt stigande och alla elementerna omfattande bildning». Planen var »att den

vid åtta år i skolan intagna gossen under två år sysselsatte sig med de ämnen, som höra till *folkskolan*; sedan ungefär fyra år uti *borgarskolan*; och slutligen fyra år uti *lärda skolan* eller gymnasium för att derifrån vid 18 års ålder till akademien afgå».

Som ledamot av 1825 års undervisningskommitté, den s. k. snillekommittén, framlade dåvarande professorn, sedermera biskopen C. A. Agardh i en skrift 1828 ett skolprogram, i vilket såväl Fichtes filosofiska som Pestalozzis pedagogiska idéer kunna skönjas. Staten hade skyldighet att inrätta skolor icke blott för utbildning av ämbetsmän utan även för allmän folkupplysning. Med skärpa betonades olämpligheten av skolans splittring mellan olika medborgarklasser: en enda gemensam skola, bestående av folkskola, borgarskola och den bildade klassens skola, d. v. s. lärskola, borde inrättas. Folkskolans uppgift skulle vara att undervisa i de ämnen, i vilka kunskap krävdes för att medborgaren skulle kunna uppfylla sin bestämmelse.

Till ett skolprogram av dylik innebörd anslöto sig flera av den tidens mest kända kulturpersonligheter.

Det av J. O. Wallin år 1837 framlagda skolprogrammet innefattade dels en folkskola, dels en provskola. I folkskolan skulle lärjungarna fram till 10- eller 11-årsåldern erhålla en medborgerlig undervisning i kristendom, läsning, skrivning och räkning samt de enklaste begreppen om naturen, världen och fosterjorden, varefter huvudmassan skulle gå ut i arbetslivet. I provskolan skulle lärjungarna intill 12—13-årsåldern undervisas förutom i nyssnämnda ämnen även i allmänt bildande ämnen, såsom modersmålets grammatik, historia, särskilt fäderneslandets, skönskrivning, linearritning, sång och gymnastik. Från denna skola skulle övergång ske antingen till förvärvslivet eller till den lärda skolan.

Om sålunda tanken på en enhetsskola tidigt framträdde i Sverige, spelade dock frågan om folkskolans förhållande till högre skolor, alltså vad som senare kallats anknytningsfrågan, länge en underordnad roll, av naturliga skäl — det gällde ju först och främst att skapa en allmän obligatorisk folkskola. Genom folkskolestadgan av år 1842 lades grunden till en sådan skola, men i beslutet om folkskolan ingingo inga bestämmelser om sambandet mellan denna skola och de högre skolformerna. Intresset för skolans enhetlighet riktade sig framför allt på realskolestadiet, vad man då stundom kallade borgareskolan. I den så fattade enhetsskolans anda genomfördes i Sverige redan tidigt en viktig reform, då år 1849 »lärdomsskolan» och »apologistskolan» sammanslogos till en enda läroanstalt, elementarläroverket. Det avgörande steget i samma riktning togs år 1904, då latinstudiet uppsköts till gymnasiet och realskolan fick en enhetlig organisation. Därmed kan enhetsskolefrågan i vad den avser realskolan anses vara löst. Striden om denna frågas lösning har med visst fog betecknats som en strid mellan de högre stånden och medelklassen.

Redan tidigare hade emellertid enhetsskoletankens utveckling kommit att ledas i en riktning, som gav begreppet en delvis ny innebörd. Kravet på en för alla högre skolformer gemensam grundskola kan ju tillgodoses genom en obligatorisk barnundervisning av olika längd. Fryxell tänker sig folkskolan tvåårig, varvid dock är att märka, att gossen skulle intagas i folkskolan först vid åtta år och då förmodligen förutsattes kunna hjälpligt läsa och skriva. Torsten Rudenschöld, vars pedagogiska idéer i hög grad givit impulser åt reformsträvandena i Sverige, tänkte sig att alla barn intill 12 år skulle åtnjuta samma undervisning och inhämta det för alla i livet erforderliga kunskapsmålet. För det fåtal, som hade lust och fallenhet för vidare studier, skulle upprättas s. k. elitiskolor, meddelande en högre medborgerlig bildning för åldersstadiet 12—15 år. Övergången skulle alltså ske i 12-årsåldern. Den kände reformpedagogen P. A. Siljeström föreslog i en riksdagsmotion år 1867, att folkskolan skulle bli en för alla klasser gemensam bottenskola och uppställa som sitt mål att behålla lärjungarna ända till omkring det fjortonde åldersåret. Andra kammarens skolprogram under denna tid gick ut på de båda lägsta läroverksklassernas indragning. Sedan år 1869 den lägsta klassen i det då 10-åriga läroverket indragits, inriktades programmet i fortsättningen på »första läroverksklassens indragning». Sålunda uttalade sig andra kammaren under 1880- och 1890-talet upprepade gånger för indragning av läroverkets första klass, men förslagen strandade på första kammarens motstånd. När år 1894 en organisk övergång ordnades mellan folkskola och högre skola, lades den bäst utvecklade folkskoleformens tre lägsta klasser till grund för läroverket, som behöll sin första klass och alltså förblev 9-årigt. Grundskolan blev således 3-årig, och övergången kom att ske i 9—10 årsåldern. Först år 1927 genomfördes den länge påyrkade reform, varigenom första läroverksklassen generellt indrogs.

I sin för den följande utvecklingen betydelsefulla skrift »Folkskolan såsom bottenskola» utformade emellertid Fridtjuv Berg i anslutning till Comenius och under inflytande särskilt av Diesterweg år 1883 det s. k. bottenskoleprogrammet, vars grundtanke är, att alla högre skolformer skola byggas på avslutad odifferentierad 6-årig folkskola — den svenska folkskolan var då 6-årig, vilket med hänsyn till stadiets längd stämde med Comenius' andra utbildningsskede. Med hänsyn till studiets innehåll rådde dock icke full överensstämmelse. Comenius' 6-åriga modersmålsskola, som uteslöt latinet men medgav praktisk undervisning i grannländernas språk, blev hos Fridtjuv Berg en 6-årig bottenskola utan språkstudium. Denna tanke på en 6-årig grundskola utan främmande språk förverkligades i Sverige första gången genom 1909 års riksdags beslut om upprättandet av en kommunal mellanskola, byggande på den odifferentierade folkskolans sjätte klass. Genom 1927 års skolreform byggdes jämväl statsläroverket delvis på 6-årig grundskola, i det även den andra klassen av den 6-åriga realskolan i betydande utsträckning indrogs.

Innebörden i denna utveckling tolkas av sedermera ecklesiastikministern dr Per Elof Lindström, vilken deltog i förarbetena till den år 1909 framlagda propositionen om den kommunala mellanskolan, på följande sätt (i Rein, Encyklopädisches Handbuch der Pädagogik VIII, s. 429 ff.):

»Den demokratiseringens princip, enligt vilken den politiska maktens tyngdpunkt förskjutes från de högre skikten till mellanskikten och slutligen till de lägre befolkningskikten, visar sig även i skolväsendets utveckling. Förr var de högre skolornas mål från social synpunkt sett alltigenom aristokratiskt. Vid det högre skolväsendets organiserande togs hänsyn blott till de högre samhällsklasserna. Det under tidigare hälften av förra århundradet uppställda programmet om 'enhet och medborgerlighet i det allmänna undervisningsväsendet' är ett uttryck för mellanskiktens, särskilt borgarståndets, krav på att komma i betraktande vid de högre skolornas anordnande. Genom skolreformen av år 1904 har denna fordran uppfyllts. Tidigare fördes striden om skolan mellan de högre klasserna och medelklassen. Denna strid är nu bilagd, och resultatet är enhetsskolan av år 1904. I framtiden kommer striden om skolan att föras mellan de högre klasserna och medelklassen å ena sidan samt de lägre klasserna å den andra. Efter allt att döma kommer även denna strid att resultera i en enhetsskola, men en enhetsskola i ordets vidare bemärkelse, nämligen 'folkskolan som bottenskola' för alla samhällsklassers barn.

Den som noga har följt med skolreformsträvandena i de skandinaviska länderna kan med en viss grad av säkerhet förutsäga, hur skolorganisationen i framtiden kommer att gestalta sig. Medan för närvarande folkskolan löper en sträcka parallellt med realskolan och realskolan med gymnasiet, kommer i framtiden realskolan att byggas på folkskolan och gymnasiet på realskolan. För åldersstadiet 7—13 år kommer att finnas blott en skola, folkskolan som grundval för hela den nationella uppfostran; därefter komma efter varandra realskolan och gymnasiet, båda med treårig lärotid.»

Här nyttjas alltså ordet enhetsskola i två klart skilda bemärkelser: dels om »enhetsskolan av år 1904», som endast avser läroverkets realskolestadium, dels om »folkskolan som bottenskola». Med det senare enhetsskolebegreppet förbindes den av Fryxell förfäktade idén om de olika skolformerna byggda ovanpå varandra med den högres bas på den lägres krön och skilda genom horisontala gränser.

Skolkommissionen ställde i sitt år 1922 avgivna huvudbetänkande »enhetsskolesystemet» i motsats till »parallellskolesystemet». Vid den tiden byggde realskolan och flickskolan som förut nämnts på tredje folkskoleklassen, men folkskolan var i regel 6-årig. Realskolan och flickskolan löpte alltså i sina tre lägsta klasser parallellt med folkskolans tre högsta. Ett dylikt »skolsystem, som innesluter parallella skolor på barnålderns stadium», betecknade skolkommissionen som parallellskolesystem. Mot detta sätter kommissionen sitt enhetsskolesystem, vars innebörd anges med dessa ord: »Den grundläggande undervisningen skall meddelas i den allmänna sexåriga folkskolan, vadan inga med denna skolform parallella läroanstalter må av stat eller kommun ekonomiskt understödjas, ej heller i annan form komma i åtnjutande av särskilda statsförmåner. För den högre undervisningen upprättas: realskolor, flickskolor, gymnasier och lyceer.» Även i skolkommisionens tankegång ingick som ett karakteristiskt drag att icke blott real-

skolan skulle byggas på avslutad folkskola utan också gymnasiet på avslutad realskola.

Enhetsskolan får alltså här en bestämd terminologisk innebörd: ett skol-system med odifferentierad 6-årig grundskola. Det är detta system, som nu är genomfört på orter med endast 4-årig realskola eller mellanskola. När somliga författare på området beteckna uttrycken enhetsskola och botten-skola som likabetydande, är det en sammanblandning av skilda begrepp, som vållat många missförstånd men som skolkommissionen icke gör sig skyldig till. Enligt denna är enhetsskolan ett system av skolor, vars främsta kännetecken är den enhetliga 6-åriga botten-skolan. I riktlinjerna för skol-kommissionens arbete angav dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet Värner Rydén som en första grundläggande princip, »att skolväsendet i dess helhet skall i organisatoriskt hänseende utgöra en sammanhängande enhet med folkskolan såsom den grund, på vilken övriga läroanstalter, organiskt förbundna med varandra, bygga». Det var den 6-åriga folkskolan som då tänktes som grund. Mellan den obligatoriska odifferentierade folkskolan-botten-skolan och den högre undervisningen drogs horisontalt en skarp gräns.

I den mån folkskolan växer i höjden och organiseras med klasser, som ligga över den sjätte, utvecklar sig emellertid ett nytt »parallellskolesystem» med den högre skolans lågstadium löpande jämsides med folkskolans hög-stadium. Ju mera folkskolan utbildas med klasser ovanför den sjätte, dess mera utpräglat blir detta nya parallellskolesystem. Samtidigt utplånas den gamla horisontala gränsen efter sjätte skolåret i den mån de praktiska ung-domsskolorna byggas på folkskolans sjunde eller högre klass.

När det numera yrkas på en utsträckning av skolplikten till 8 eller 9 år och hela denna obligatoriska skola uttryckligen betecknas som enhetsskola, tillägges ordet enhetsskola så till vida en ny innebörd, att ej blott barndoms-skolan utan även ungdomsskolan upp till gymnasiet tänkes organiserad som en enhet. I denna enhet avses även realskolan och med den jämförliga skol-former ingå. Därmed har i princip den horisontala gränslinjen mellan folkskolan-barndomsskolan och realskolan-ungdomsskolan utplånats. Den gamla skillnaden mellan folkskolan som grundläggande elementär skola och realskolan som på denna byggande högre skola upphäves. Denna nya en-hetsskola kan tänkas differentierad, alltså rymmande linjer med olika undervisning för olika lärjungegrupper och siktande mot skilda mål, men den kan också tänkas i det hela odifferentierad, med de vertikala gränserna genombrutna eller helt undanröjda. Den enhetliga skolan för hela skol-pliktstiden kan alltså få olika utformning, beroende på hur dess högre sta-dium tänkes organiserat.

Somliga fordra en i hela sin längd odifferentierad 8- eller 9-årig skola som grund för gymnasie- och yrkesutbildning. Det är det nya enhetsskole-begreppet i dess mest extrema innebörd: botten-skolan utsträckt till 8 eller 9 år.

Andra finna en differentiering av enhetsskolan på dess högre stadium nödvändig. Dessa tänka sig gärna åter en horisontal gränslinje mellan skilda skolformer, men nu icke längre mellan folkskola och högre skola utan mellan »primär» och »sekundär» undervisning. Den principiella olikheten mot den gångna tidens skolsystem ligger däri, att den allmänna folkskolan icke längre hänvisas till den primära undervisningen nedanför gränslinjen utan i sitt högre stadium meddelar sekundär undervisning. Enheten på grundskolestadiet vinnes genom att den primära undervisningen göres lika och gemensam för alla, enheten på det högre stadiet, som icke kan göras helt likformigt, vinnes genom att alla få högre undervisning, om ock av olika slag och med olika inriktning.

Bland dem, som finna en differentiering av den obligatoriska skolan ofrånkomlig, lägga emellertid somliga stor vikt vid att denna skola även i sitt högre stadium göres organisatoriskt enhetlig genom att de olika linjerna så långt lämpligen ske kan sammanföras till skolenheter med gemensam administration, gemensam lärarpersonal, gemensamma lokaler o. d.

Termen *enhetsskola* har sålunda under skilda tider och av skilda personer givits fyra mer eller mindre klart skilda betydelser:

1. hela skolsystemet, sammanslutet till en organisk enhet med gemensam grundskola; 2. ett skolsystem med enhetligt realskolestadium och latinet uppskjutet till gymnasiet; 3. ett skolsystem bestående av 6-årig odifferentierad grundskola och på den byggda högre skolformer, vanligen tänkt med gymnasiet byggande på avslutad realskola; 4. en så långt möjligt enhetlig 8- eller 9-årig obligatorisk skola, på vilken gymnasier och yrkesskolor bygga.

Därtill komma framställningar, som identifiera enhetsskolan med botten-skolan, vare sig denna tänkes 6-årig som av Per Elof Lindström och av skolkommissionen eller 9-årig som nu på sina håll ifrågasatts.

Ur den terminologiska redans synpunkt vore det emellertid lyckligt, om beteckningen *bottenskola* kunde reserveras för det begrepp, varmed den alltsedan Fridtjuf Bergs berömda skrift år 1883 varit förbunden, och alltså begränsas till betydelsen 6-årig odifferentierad folkskola som grund för all högre undervisning. Om folkskolan eller viss del av denna som grundval för högre skolformer synes det lämpligast att efter 1924 års skolsakkunnigas exempel använda uttrycket *grundskola*, där så behöves med angivande av det antal klasser, varpå den högre undervisningen bygger.

I Svenska akademiens ordbok anges betydelsen på ordet *enhetsskola*, med ett belägg från år 1889, sålunda: »skolsystem (anordnat) efter en hela skolundervisningen omfattande enhetlig plan, så att undervisningen till en början är gemensam för alla och de olika bildningslinjerna bliva grenar på en gemensam stam». Detta torde vara ordets allmännast fattade och tillika allmännast godtagna betydelse. Tonvikten kan falla starkare på det ena eller det andra kännetecknet. Sålunda definierar skolöverstyrelsens

majoritet år 1924 i sitt yttrande över skolkommissionens betänkanden enhetsskolan på följande sätt: »Enhetsskolan har å ena sidan den innebörden, att hela skolsystemet bör vara enhetligt, så att dess olika skolformer på ett organiskt sätt äro ställda i samband med varandra och övergången från en skolform till en annan, där sådan bör förekomma, kan ske utan större svårigheter. Enhetsskolan innebär emellertid å andra sidan och framför allt, att de unga så länge som möjligt få undervisas i en och samma skolart.» När ungefär samtidigt arbetarpartiet i England utformar sitt program för en skolreform i skriften »Secondary Education for all», faller tonvikten helt på det förra momentet: folkskola och högre skola finge icke längre stå isolerade från varandra, »primary education» hade alltför ofta varit »a staircase without a landing» och »secondary education» »a landing without a staircase», folkskolan måste upphöra att vara som det rep, som den indiske trollkarlen kastar upp i luften och som slutar i tomma intet. Den engelska skolreformen av år 1944 är också helt präglad av detta krav på ett organiskt sammangjutet skolsystem, där primäruppfostran, sekundäruppfostran och fortsatt uppfostran bilda en fortlöpande bildningsprocess. Samma tankegång ligger bakom de franska strävandena att skapa en école unique.

I direktiven för skolutredningens arbete användes icke uttrycket enhetsskola, men tankegången överensstämmer helt med enhetsskolans allmänna idé. Där framhålls som en vägledande grundsats just att de skilda frågorna böra betraktas ur synpunkten av undervisningsväsendet som en alla skolformer omspannande organisk helhet och lösningen av deras mångahanda problem sökas i en riktning, som icke blott är gagnelig för den särskilda skolform det närmast gäller utan även främjar vårt bildningsliv i det hela. Slutmålet bör vara att anpassa undervisningsväsendet efter vår nations behov och den moderna tidens krav och utforma det så, att varje medborgare har möjlighet att på enklaste och effektivaste sätt och utan för stora ekonomiska uppoffringar erhålla den utbildning, han för samhällets bästa och sin egen blivande verksamhet behöver.»

Som väsentliga kännetecken på enhetsskolan i allmännaste betydelse pläga framhåvas särskilt tre drag:

Alla högre skolformer bygga, organiskt förbundna, på en gemensam grundskola.

Möjlighet till vidare utbildning inom högre skolformer står öppen för alla studiebegåvade. För mindre bemedlade förutsättes ekonomisk hjälp från det allmännas sida.

Fördelningen på de olika skolorterna sker endast på grund av barnens läggning, alltså ej på grund av föräldrarnas sociala eller ekonomiska ställning, bostadsort el. d.

Därutöver har på sina håll med enhetsskolans idé förbundits kravet på

en enhetlig lärarkår med enhetlig utbildning. Vissa riktningar uppställa också som ett oeftergivligt krav på enhetsskolan, att barnen icke få särskiljas efter religion eller kön.

Med enhetsskola i ordets vidaste bemärkelse förstås alltså ett alla undervisningsanstalter omfattande, organiskt sammangjutet skolsystem, där varje uppväxande individ, oberoende av bostadsort och av föräldrarnas sociala och ekonomiska ställning, i en på bästa sätt tillrättalagd studiegång får, där så påkallas med det allmännas stöd, den utbildning, för vilken hans begåvning, krafter och anlag göra honom lämpad.

Kravet på en sådan enhetsskola har i Sverige funnit allmän anslutning. Det är i denna mening enhetsskoletanken mer och mer har förverkligats under det sist förflutna århundradet, en utveckling, för vilken närmare redogjorts i Betänkande I, s. 41 ff. I rent organisatoriskt hänseende kan numera denna tanke anses vara genomförd så till vida, att onödiga spärrar icke försvåra övergång från en lägre skolform till en högre. Det gäller nu att undersöka, vad som ytterligare kan göras för att den på samma gång nationella och demokratiska idén om en sådan enhetsskola må kunna bli full verklighet.

Med avseende på studiegången är det framför allt en brist, som gjort sig starkt gällande: den obligatoriska skolan har slutat för tidigt. Dess läro gång har varit för kort, det stora flertalet av svensk ungdom har icke fått den utbildning, som kunnat bringa dess intellektuella krafter och övriga anlag till full utveckling. Ett vittnesbörd om den allmänna folkundervisningens otillräcklighet synes vara den på senare år starkt växande tillströmningen till högre skolformer, vilkas lärokurser dock i många fall ingalunda svarat mot de verkliga utbildningsbehoven. Fortsättnings skolan har betytt ett steg i rätt riktning, men den har endast varit så att säga en avbetalning på en redan förfallen skuld. Vi ha i det föregående föreslagit en generell förlängning av skolpliktstiden till 8 år och möjliggörande av en utsträckning till 9 år.

En annan svaghet har vidlådit studiegången genom folkskola och högre skola. De lärjungar, som övergått till högre skolor och för vilka dessas lärokurser varit väl lämpade, ha fått den utbildning de önskat, men det blir alltmera tydligt och allt allmännare erkänt, att den för dem avsedda läro gången icke alltid varit så väl tillrättalagd, som skolväsendets resurser i varje särskilt fall tillåtit. I detta hänseende föreslå vi en rad av reformer, ägnade att avhjälpa här ifrågavarande brister.

Vad som hittills mest påtagligt har saknats, när det gällt att öppna väg för dugligheten, är det ekonomiska stöd, som för obemedlade lärjungar särskilt från landsbygden är en avgörande förutsättning för alla slag av högre studier. Vi ha i särskilt betänkande framlagt förslag om studiehjälp av olika slag för landsbygdens ungdom, vilka lett till beslut av 1945 års riksdag, och

komma att lägga fram förslag till studieunderstöd för obemedlad ungdom även inom tätorterna.

Enhetsskolans idé har också ansetts innebära, att alla lärjungar, oberoende av vilka skolformer de tillhöra, under skolpliktstiden skola komma i åtnjutande av samma förmåner i fråga om avgiftsfrihet, fri skolmateriel, tandvård och annan socialpedagogisk omvårdnad. I detta hänseende brister åtskilligt. Det måste sålunda anses både irrationellt och stridande mot enhetsskolans tankegång, att undervisningen i folkskola och delvis även i mellanskola är avgiftsfri men i läroverkets motsvarande klasser belagd med avgifter till avsevärda belopp. Dessa och därmed sammanhörande frågor komma att behandlas i annat sammanhang.

Däremot synes enhetsskolans idé icke nödvändigtvis innesluta kravet på enhetlig utbildning för alla lärare, i varje fall icke om därmed menas samma utbildning. Lärarnas utbildning bör liksom skolans organisation helt bestämmas av undervisningens behov och hänsynen till den uppväxande generationens handledning och fostran.

Kravet på gemensam undervisning för olika trosbekännare saknar praktiskt intresse i Sverige.

Kravet på gemensam undervisning av båda könen upptogs på sin tid av skolkommissionen, som i sitt förslag gjorde samundervisningen till en princip för den högre skolans organisation. I vårt land uppfattas emellertid samundervisningen numera icke som ett nödvändigt kännetecken på enhetsskolan, icke ens inom folkskolan, där sådan dock lättast kan genomföras; i folkskolans högre klasser har man ju i stor utsträckning särundervisning. Frågan om sam- eller särundervisning kan i Sverige för närvarande betraktas som en enbart praktisk-ekonomisk fråga, som icke berör enhetsskoleproblemet som sådant.

Enhetsskolan i den andra bemärkelsen, av ett icke linjekluyet realskolestadium, kan, som Per Elof Lindström framhåller, anses vara för sin tid realiserad i och genom 1904 års läroverksreform. Latinets uppskjutande till gymnasiet gör det möjligt att organisera realskolan som en i avseende på språken odifferentierad skolform med för alla gemensam undervisning; studiets enhet brytes först ett år före slutmålet genom vissa lärjungars avgång till gymnasium. Med latinstudiets hänvisande till gymnasiet synes en riktig avvägning vara vunnen; de försök, som gjorts med en humanistisk lyceilinje med latinstudiet börjande redan i realskolans tredje klass, ha icke slagit väl ut.

Frågan om enhetsskoletankens genomförande inom realskolestadiet kommer emellertid i ett nytt läge, om i enlighet med vårt förslag den obligatoriska skolan göres 8-årig eller längre. Vid tiden före 1904 års läroverksreform räknade man icke med något realskolestadium inom folkskolan, som ju i regel endast var 6-årig och vars undervisning var av rent elementär art. Men när den obligatoriska skolan utsträcker till 8 år och undervisningen i

dess högre stadium kommer att i stor utsträckning meddelas av specialutbildade lärare, framträder ett nytt problem, nämligen hur denna obligatoriska skolas högre stadium skall på bästa sätt kunna samordnas med den nuvarande teoretiska och praktiska realskolan. Till denna fråga återkomma vi vid behandlingen av enhetsskolan i dess fjärde bemärkelse.

Enhetsskolan i den tredje, av Per Elof Lindström klart angivna och av skolkommissionen definierade och knäsatta betydelsen har i Sverige partiellt förverkligats, först genom inrättandet av kommunala mellanskolor år 1909 och sedan i större utsträckning genom skolreformen av år 1927. Den högre skolan bygger numera i flertalet orter med real- eller mellanskola helt och i städer med gamla läroverk delvis på odifferentierad 6-årig grundskola.

Uppskjutandet av den högre skolans undervisning i främmande språk till sjunde årsklassen gjorde det möjligt att behålla grundskolestadiets enhetlighet de sex första skolåren igenom men vållade en förlängning av studiegången fram till real- och studentexamen liksom till normalskolekompetensen med ett år. Det är denna starkt kända olägenhet, som nu framkallar en rad av olika organisationsförslag, ägnade att med den så fattade enhetsskoletanken förena kravet på en kortare lärogång för de till ifrågakvarande studiemål syftande lärjungarna. Dessa förslag skola i det följande klarläggas.

Ett förslag att lösa detta problem går ut på att i viss mån utplåna gränsen mellan folkskola och realskola. Det är en sådan lösning som åsyftas, när man talar om enhetsskolan i den fjärde bemärkelsen: en så vitt möjligt enhetlig organisation av den obligatoriska skolan i dess helhet.

I själva verket innebär detta speciella enhetsskoleprogram intet annat än den allmänna enhetsskolidéns tillämpning på en förlängd skolpliktstid. I och med att den obligatoriska skolan får ett stadium av oomtvistlig real-skolekaraktär, framträder på nytt det enhetsskoleproblem, som under 1800-talet främst sysselsatte skolkommittéer och den för undervisningsväsendet intresserade allmänheten. Genom apologistklassens infogande i den högre skolans organisation, vilket fick officiellt erkännande genom 1807 års skolordning, erhöll denna skola en dubbel uppgift, att utbilda lärjungar dels för lärda och dels för praktiska levnadsbanor. Frågan, hur denna dubbla uppgift skulle lösas, var huvudföremålet för 1800-talets pedagogiska diskussion av den högre skolans organisation. Längre ansågs en sammansmältning av den lärda skolan och apologistskolan ogörlig: latinet kunde icke skjutas upp till gymnasiestadiet, en linjeklyvning måste inträda redan under realskolestadiet. När slutligen den enhetliga realskolan infördes genom 1904 års reform, var detta i verkligheten endast en konsekvens på skolans område av en redan skedd intresseförskjutning och omvärdering inom bildningslivet överhuvud: latinet hade inom den moderna kulturvärlden trängts undan av

levande språk och andra ämnen, som bättre motsvarade det nutida samhälls- och arbetslivets behov.

När nu vid sidan av den gamla teoretiska realskolan skjuter upp en ny skolform med mera praktisk läggning, upprepar sig 1800-talets problemställning, men nu med helt nya förutsättningar. Enhetsskoletankens både ideella och praktiska krav på de med hänsyn till lärjungarnas ålder jämställda skolformernas samordnande till en enhet kvarstår oförändrat, men det gamla medlet för enhetens vinnande, den åtskiljande språkundervisningens uppskjutande till ett högre stadium, är icke längre användbart. Det är så långt ifrån att undervisningen i de moderna språken kan uteslutas ur realskolan, att frågan tvärtom är i vilken utsträckning den bör införas i den obligatoriska skolan överhuvud. Då den emellertid av flera skäl icke kan eller bör genomföras i samma utsträckning för denna skolas alla lärjungar och då på olika orter olika önskemål och behov föreligga rörande en förlängd folkskolas anordning på högstadiet, tvingar sig här fram en differentiering. Problemet blir att finna en lösning, som med nödvändig differentiering förbinder största möjliga enhetlighet.

Kap. 4. Den obligatoriska skolans differentiering.

Grundsatsen att de olika skolformerna icke böra ses isolerade från varandra utan som delar av en helhet, som linjer inom en enhetsskola, gäller naturligtvis alldeles särskilt den del av skolsystemet, där undervisningen är obligatorisk. Så långt den allmänna skolplikten sträcker sig, har skolan samtliga barn i sin vård och måste på lämpligaste sätt undervisa och fostra dem alla, årskull efter årskull. Det är främst denna del av undervisningsväsendet som så långt ske kan bör få en enhetlig utformning.

I enklaste och klaraste form kommer den obligatoriska skolans enhetlighet till uttryck, om alla barn få en och samma undervisning i en och samma skola. Så länge den obligatoriska skolan var blott 6-årig och med sina begränsade resurser endast kunde meddela elementära kunskaper och färdigheter, tedde det sig för mången som ett naturligt önskemål, att hela folkskolan med bevarad enhetlighet skulle samla alla barn till den elementära undervisning, som för flertalet av dess lärjungar ansågs tillfyllest och som för ett mindretal kunde bilda grundval för vidare studier i högre skolformer. Sedan dess har emellertid folkskolan småningom växt i höjden, så att den om få år över lag är 7-årig. Vi föreslå nu obligatorisk 8-årig skola med möjlighet till ytterligare utveckling.

Samtidigt har, som förut framhållits, frivilligt en förskjutning i riktning mot längre skolgång ägt rum, i det att tillströmningen till högre skolor starkt ökat under det sista kvartsseklet. En ytterligare tillströmning av delvis ny karaktär är att vänta, när den av 1945 års riksdag beslutade studiehjälpen åt landsbygdens barn förverkligas. Om därtill fogas mera omfattande understödsåtgärder för de studiebegåvade barn i städerna, som vilja genomgå högre skolor, så blir tydligen förändringen i lärjungeklientelets fördelning på folkskola och högre skola så stor, att dessa skolors förhållande till varandra måste underkastas en omprövning, varvid särskilt måste beaktas den av den starkare konkurrensen om lärjungeplatserna i de högre skolorna följande sociala förskjutningen inom dessa skolors klientel; orsakerna till denna förskjutning och dess sammanhang med skolpliktstidens förlängning behandlas i Betänkande I, s. 100 f.

Kännetecknande för den nuvarande utvecklingen är sålunda att folkskolan växer i höjden och den högre skolan på bredden på ett sätt, som bringar hela organisationsfrågan i ett nytt läge. En organisationsplan på längre sikt måste nu utgå från 8-årig obligatorisk skola och i viss utsträckning taga hänsyn även till 9-årig skola. Den måste vidare räkna med att en högst avsevärd del av varje årskull kommer att eftersträva en mera kvalificerad skolutbildning. Under sådana omständigheter kan icke längre den avslutade folkskolan tänkas bilda »den grund, på vilken övriga läroanstalter, organiskt förbundna med varandra, bygga». Folkskolan måste i sitt högre stadium utvecklas med hänsyn till sina särskilda syften och göras så konkurrenskraftig som möjligt i förhållande till den »högre» skolan, och denna måste i sin tur utan att förlora sin egenart på ändamålsenligt sätt sidoordnas och samordnas med folkskolans högre stadium. Endast genom en sådan organisation kan den önskade jämvikten inom skolsystemet vinnas.

I grund och botten innebär hela den tankegång, där folkskola och högre skola framstå som principiellt skilda skolformer, ett tänkande i hävdvunna skolformer och lärarkategorier, som är oförenligt med enhetsskolans idé. Vid uppgörandet av organisationsplanen för ett nytt skolväsen har man att utgå icke från de särskilda historiskt givna skolformerna utan från skolan som helhet. Dess uppgift är att utbilda och fostra hela den växande generationen, sådan denna, med åldersbetingade likheter och individuella olikheter i begåvning och anlag, årskull för årskull är på väg fram emot arbetslivets rika mångfald av yrken och verksamhetsgrenar. Åtta år har skolan dem alla i sin vård — vad skall under dessa åtta år av snabb kroppslig och andlig utveckling ske, för att å ena sidan de alla skola få en samhällelig fostran och å andra sidan individen må komma fullt till sin rätt? Samtliga skola danas till goda medborgare och »samarbetsmänniskor», men var och en skall samtidigt få möjlighet att utveckla sin personlighet. Rätt man skall föras fram till rätt plats, väl rustad för sin särskilda verksamhet i arbetslivet.

Det är uppenbart, att skolans uppgift i folkets liv blir mera maktpåliggande, ju längre den obligatoriska skoltiden utsträcker. En obligatorisk skola, som utan hänsyn till individernas olikhet länge sammanhåller lärjungarna årskullsvi i en enhetlig undervisning, erbjuder vissa sociala värden, vilka särskilt vid anknytningsfrågans dryftande blivit starkt framhävda. Den ger alla samhällsmedlemmar samma undervisning och uppföstran under ett antal gemensamma skolår, och den har därför ansetts ägnad icke blott att fostra »samarbetsmänniskor» utan även att lägga en fast grund för samförstånd mellan olika samhällsgrupper och för utveckling av en sund medborgaranda.

Å andra sidan är det klart, att ett alltför långvarigt sammanhållande i gemensam undervisning av lärjungar med mycket skilda studieförutsättningar och anlagsriktningar vållar stora pedagogiska svårigheter. Genom att tillämpa individualiserade arbetsmetoder kan man visserligen i icke ringa

mån övervinna dessa svårigheter. I folkskolans flerklassiga avdelningar har det icke sällan visat sig, att begåvade och duktiga lärjungar lärt sig att arbeta mera självständigt och planmässigt än vad annars är vanligt. Men en differentiering av undervisningen inom klassens ram ställer mycket stora krav på läraren, i synnerhet vid undervisning i större klassavdelningar, och det är tydligt, att ett tillfredsställande resultat lättare uppnås i avdelningar, där lärjungarnas studieförutsättningar äro mera jämna. I den mån av anlagen betingade önsknings i fråga om skilda studiemål börja att framträda, bli olägenheterna av lärjungarnas sammanhållande i gemensam undervisning större. Att även på högre stadier i en och samma avdelning anpassa lärogång och arbetsätt efter den enskilde lärjungens kapacitet och med hänsyn till hans studiemål är uppenbarligen omöjligt.

Svårigheterna att hålla ihop en undervisningsavdelning framträda utåt endast i de undantagsfall, då en lärjunge hoppar över en klass eller sitter kvar i en klass. Pedagogiskt sett representera både överhoppningen och kvarsittningen föga smidiga metoder att utjämna oöverensstämmelsen i tempo mellan skolans studiegång och individens utveckling. I stället för att arbeta i jämnt fortskridande takt i sitteget tempo har överhopparen att jämsides med klassens för honom alltför knappt tillmätta kurs inhämta även den följande klassens kurs och kvarsittaren att läsa klassens för honom alltför dryga kurs en gång till. Det innebär, att båda få tillryggelägga skolans hela lärogång i genomsnittets för dem mindre väl avpassade takt så när som på det eller de år, då den ene går fram i dubbelt så hastig takt och den andre går om en sträcka. Det är under sådana omständigheter naturligt, att dessa utvägar endast ogärna tillgripas, och det gör, att det pedagogiskt och psykologiskt otjänliga i den för genomsnittet anpassade undervisningen i regel icke kommer till synes på ett statistiskt gripbart sätt.

Allt sedan sekelskiftet ha, såsom i betänkningarna om folkskolan och om skolans inre arbete närmare utvecklas, på skilda håll i världen gjorts försök att för de olika begåvningsstyperna lägga till rätta vägar, där de kunna gå fram var med sin egen fart. Erfarenheten visar, att när det gäller studier mot skilda utbildningsmål, det icke räcker med mer eller mindre frivilliga uppgifter vid sidan av det obligatoriska gemensamhetsarbetet. Det behövs organisatoriska åtgärder. För de raskare anordnas särskilda linjer, som på kortare tid föra fram till samma studiemål eller på samma tid föra fram till ett högre studiemål, vanligen med vidgad ämneskrets. För de trögare inrättas särlinjer, som på längre tid föra till samma slutmål eller på samma tid föra till ett lägre men för ifrågavarande lärjungar uppnåeligt slutmål. Även särklasser med begränsat elevantal ha inrättats med syfte att genom en tids särskild undervisning åter föra svagare lärjungar upp i nivå med deras jämnåriga i normalklasserna. Jämväl individuell handledning av sådana lärjungar har anordnats med samma syfte. Dylik arbetsuppdelning inom skolan brukar betecknas med termen *differentiering*.

Med differentiering i fysiologisk mening förstås en uppdelning av det för livet nödvändiga arbetet, vilken betingas av organismens anpassning. Medan på organismens lägsta utvecklingskede alla dess delar mer eller mindre deltaga i alla livsnödvändiga funktioner, inträder på ett högre utvecklingskede en arbetsdelning, som innebär, att skilda delar eller organ övertaga skilda funktioner.

Inom pedagogiken menas med differentiering en liknande uppdelning av skolans arbete, en anpassning av undervisning och fostran efter olika samhällsbehov, utbildningssyften, lärjungegrupper och individualiteter. Det är en sådan arbetsdelning som sker genom skolans klyvning i normalklasser och hjälpklasser, i teoretiska och praktiska linjer, i olika gymnasielinjer och inom dessa linjer i olika bildningsriktningar, som medge den enskilde ett synnerligen fritt val av ämnen med hänsyn till individuell läggning och önskad yrkesutbildning.

Differentieringen inom skolan kan alltså vara föranledd av skilda förhållanden och ha skilda syften. Den kan avse att föra lärjungar av olika begåvningsgrad till ett i det hela gemensamt studiemål. Sålunda syfta de s. k. B- eller extraklasserna inom folkskolan till att så vitt möjligt meddela samma allmänbildning som normalklasserna. Differentieringen kan också avse att föra lärjungar av samma begåvningsgrad till olika studiemål. Så är fallet exempelvis med den teoretiska och den praktiska realskolan och med de olika gymnasielinjerna. Slutligen kan differentieringen för en lärjungegrupp, som uppfyller vissa minimikrav i fråga om studiekapacitet, syfta till ett för ifrågavarande grupp avpassat särskilt studiemål. Sålunda har den nuvarande realskolan till uppgift att på längre tid föra sitt lärjungeklientel till ett högre studiemål än den allmänna folkskolan. Den har också en vidare ämneskrets och ger alltså en bredare bildning. Å andra sidan sikta folkskolans s. k. hjälpklasser med samma studietid som normalklasserna till ett lägre studiemål än dessa. Även B- och extraklasserna torde väl i många fall, särskilt där elevantalet icke kan hållas nog lågt, få nöja sig med ett blygsammare slutmål.

En särställning intar den differentiering efter kön, som ofta genomföres efter andra, i Stockholm fjärde folkskoleklassen. Här avses att genom särundervisning bereda lärjungar med samma genomsnittliga begåvning en mera ändamålsenlig fostran än som anses kunna ske genom samundervisning. Någon olikhet i målsättningen är här icke avsedd.

Det karakteristiska för differentieringen inom skolan är sålunda en uppdelning av undervisningen, som gör denna effektivare och resultatet bättre än som vore möjligt utan uppdelningen. Om gymnasiets alla lärjungar måste läsa både latin, tyska, engelska, franska och matematik, fysik, kemi, biologi, skulle splittringen bli för stor och resultaten i dessa många ämnen vida svagare. Om exempelvis den teoretiska realskolan skulle upptaga även den tekniska realskolans alla ämnen, så skulle det slutliga målet sjunka

både i de teoretiska och i de praktiska ämnena. En extraklass kan trots lärjungarnas underlägsenhet på samma tid föra till ungefär samma mål som en normalklass, tack vare den individualisering av undervisningen, som det lägre barnantalet i klassavdelningarna möjliggör.

Organisatoriskt sett kan differentieringen ordnas på olika sätt. De bästa resultaten nås naturligtvis, om lärjungarna delas upp på helt skilda undervisningsavdelningar, såsom nu sker, när i folkskolan vissa elever avskiljas till hjälp- eller extraklasser eller när i större skolsamhällen barnen delas på läroverk och folkskola eller när i större gymnasier lärjungarna delas upp på helt skilda linjer, exempelvis en 4-årig latinlinje, en 4-årig reallinje och en 3-årig reallinje, utan någon som helst samläsning. Varje särskild linje kan då inrätta sin undervisning med hänsyn allenast till sin elevgrupps förutsättningar och studiemål. Vid lägre lärjungantal måste man emellertid nöja sig med en partiell differentiering, såsom då i vissa folkskolor lärjungar från skilda avdelningar sammanföras till undervisning i ett främmande språk, medan deras kamrater i klassavdelningarna enligt normalplanen undervisas i modersmålet och andra ämnen, eller då vid smärre gymnasier de båda linjerna gemensamt läsa ämnen, där kurserna äro lika, medan de få skild undervisning i övriga ämnen. Vid dylik samläsning vållas vissa svårigheter därav, att lärjungar, som följa samma kursplan med samma målsättning, arbeta med skilda kunskapsförutsättningar. Å andra sidan händer det, att samläsande lärjungar ha delvis olika mål, såsom då vid gemensam språkundervisning en grupp elever har skriftliga arbeten och en annan icke. Med en partiell differentiering följer ej sällan även, att de samläsande avdelningarna i något ämne ej ha samma veckotimtal; den ena avdelningen läser exempelvis franska i 4 timmar, den andra franska i 3 timmar och något annat ämne i 1 timme.

Givetvis vålla dylika för samläsningen nödvändiga anordningar vissa organisatoriska och pedagogiska svårigheter, men dessa väga lätt i jämförelse med de fördelar, som den partiella differentieringen kan skänka även vid skolor med jämförelsevis ringa lärjungantal.

En uppdelning av lärjungematerialet kan naturligtvis i stora skolsamhällen ske även med hänsyn till olika talanger, gåvor och anlag eller till olika hämningar, lyten och andra svårigheter. Man kan sålunda anordna särskilda sånglinjer eller teckningslinjer, man kan också anordna särskild undervisning för hörselsvaga, för stammande, för lärjungar med speciella läs- och skrivsvårigheter.

Mot alla dessa olika former av differentiering finnes ur enhetsskolans synpunkt intet att erinra, om blott undervisningens enhet icke i onödan brytes. Skolan är till för lärjungarnas skull; om dessas utveckling verksamt främjas genom en differentiering, så bör en sådan givetvis ske, i den mån den överhuvud är ekonomiskt försvarlig. Om den obligatoriska skolan vill

lika väl sörja för alla de henne anförtrodda barnens utveckling, så måste hon i själva verket ge dem *olika* utbildning och ställa *olika* krav, alltefter deras olika begåvning, prestationsduglighet och anlagsriktning. Om det ur synpunkten av skolans fostrande uppgift är av värde, att de bättre utrustade lärjungarna få lära sig att hjälpa sina mindre försigkomna kamrater, så är det å andra sidan av största vikt, att alla lärjungar redan i skolan få vänja sig vid att arbeta efter måttet av sina krafter. Om för högt ställda krav äro ägnade att beröva de endast genomsnittligt begåvade mod och arbetslust och sålunda äro till uppenbar skada för dessas utveckling i det hela, så är det lika visst till men icke blott för intellektets utan även för karaktärens utveckling, om för de mera begåvade arbetsuppgifterna bli för små och anspråken ställas för lågt.

Ses frågan ur lärjungarnas synpunkt, så vore idealet givetvis, att skolan kunde bereda varje särskild lärjunge tillfälle att arbeta efter sin speciella läggning i sin individuella takt. En så starkt differentierad undervisning ligger dock, som i betänkandet om skolans inre arbete klagöres, tyvärr långt utanför det möjligas gränser. Redan elevantalet i klasserna utesluter, även om det kunde minskas avsevärt, en så långt gående individualisering som för ändamålet skulle krävas. De försök, som ha gjorts med »fri flyttning» och mer eller mindre fullständig upplösning av klassenheterna, ha icke fått större anslutning och ha vanligen icke heller blivit långvariga. Ej heller finnas lärare med nödig kunskapsutrustning för en så starkt differentierad klassundervisning, att den skulle kunna tillgodose de olika anlagsriktningarnas behov även på ett högre stadium av en längre obligatorisk skola.

Förut antydda skäl göra det emellertid för skolan till en plikt att så långt möjligt bereda sina lärjungar en studiegång, anpassad efter vars och ens krafter och arbetstakt. Ju starkare begåvningens spridning framträder och ju tydligare lärjungarnas olika anlag och intressen ge sig till känna, dess viktigare blir ur undervisningens synpunkt anordnandet av skilda studievägar, siktande mot skilda studiemål. Det behöver knappast framhållas, att såväl de raskare arbetande som de i studiet långsammare och såväl de mera praktiskt som de mera teoretiskt inriktade vinna på en väl planlagd differentiering. Om man i odifferentierade avdelningar på högre stadium sammanhåller alltför olika begåvningstyper, få många elever en undervisning, som icke svarar mot deras anlag och behov; många kunna också därigenom fördröjas i sin utveckling samt tillägna sig en för karaktärsdaningen farlig vana att icke släppa till krafterna. I klassavdelningar med mera jämspelta åter finna de full användning för hela sin kapacitet. De i studiet långsammare kunna i homogenare klassavdelningar arbeta mer i sin egen takt och få där möjlighet att i samverkan med kamrater av mera likartad begåvning nå goda resultat och erkännanden. Lärjungar med ensidigt teoretisk läggning ha stundom mindre gagn av en starkt manuell betonad

undervisning, som endast oavlatligt visar deras bortkommenhet i fråga om handens arbete. Lärjungar med framträdande praktisk begåvning åter hämmas i sin utveckling genom att alltför länge och alltför ingående sysselsättas med teoretiska studier.

Den väg, som erfarenheten här anvisar, är en differentiering inom enhets-skolans ram.

Inom den obligatoriska skolans område är det två slag av differentiering, som tilldraga sig huvudintresset. I båda fallen rör det sig om en differentiering främst efter den allmänna intelligensens nivå. Det gäller å ena sidan de intellektuellt svagare utrustade, som icke utan kvarsittning och andra svårigheter kunna följa normalklassernas undervisning, å andra sidan de bättre utrustade, som sedan gammalt så vitt möjligt söka sig till högre skolundervisning.

Den differentiering inom folkskolan, som anordnats i form av dels hjälpklasser, dels B- eller extraklasser, behandlas särskilt ur organisatorisk synpunkt i betänkandet om folkskolan och mera ur allmän undervisningssynpunkt i betänkandet om det inre arbetet. Rörande hjälpklassundervisningen har skolutredningen redan framlagt förslag, som föranlett åtgärder från statsmakternas sida. Om behovet av en differentiering till förmån för ifrågasvarande psykiskt efterblivna barn synes ingen meningsskiljaktighet råda.

Däremot gå omdömena om B- eller extraklasserna starkt i sär. Å ena sidan betecknas denna form av differentiering som onödig eller rent av skadlig, å andra sidan prisas den såsom obetingat gagnelig såväl för barnen i dessa klasser som för deras kamrater i normalklasserna. Frågan är i varje fall så omstridd, att fortsatta försök synas nödvändiga, innan värdet av detta slags differentiering kan mera bestämt och slutgiltigt bedömas. Redogörelse för försök, som genomförts i skilda städer, lämnas i betänkandet om folkskolan.

Mera allmänt erkänt är behovet av en motsvarande differentiering med hänsyn till de intellektuellt bättre utrustade, som syfta till en högre utbildning. För många ter sig »begåvningarnas tillvaratagande» rent av som skolorganisationens viktigaste uppgift. Samhället behöver i växande utsträckning personer med ett visst mått av högre allmänbildning, och det behöver ett avsevärt antal personer med högskoloutbildning. Alla dessa måste, därest icke deras inträde i arbetslivet skall på ett både för dem själva och för samhället menligt sätt försenas, redan vid utträdet ur skolpliktsåldern ha inhämtat åtskilligt mer än flertalet. Det rör sig om det merförvärv av kunskaper i samtliga ämnen, som är förutsättning för fortsatta studier och för framgångsrikt arbete i mera krävande ställningar. Mest påtagligt är måhända behovet av en större behärskning av främmande språk.

I själva verket spela de moderna språken i handel, teknik, vetenskap och internationell kultur överhuvud numera samma roll som på sin tid latinet i den lärda världen. Samma skäl, som långt fram på 1800-talet gjorde latin-

studiet nödvändigt även för exempelvis naturvetenskapsmän, nödga nu våra skolor att upptaga de moderna språken med höga timtal på undervisningsplanen. Läget har i detta fall rent av försvårats genom att det nu icke räcker med *ett* språk av allmän mellanfolklig giltighet. För ett litet folk, som icke har något av de stora kulturspråken till modersmål men som ändå vill i utvecklingen hålla jämna steg med de stora folken, är det ett nationellt intresse av största vikt, att det handikap, som den språkliga isoleringen pålägger, lättas. Helt avlägsnas kan det ju icke, men vad som kan göras för att minska språksvårigheterna, det måste göras.

Vilken merbelastning vår språkliga särställning lägger på svenskt skolväsen kan ganska exakt angivas. Om vi hade exempelvis realskolans nuvarande begynnelsespråk tyska till modersmål och ändå ansåge oss böra lära lika mycket engelska och franska som för närvarande, skulle enligt nu gällande timplan i den 5-åriga realskolan 23 veckotimmar och i den 4-åriga realskolan och mellanskolan 20 veckotimmar sparas. Detta är i det närmaste veckotimtalet för läroämnena i en hel årsklass. Om man kunde inbespara den tid, som åtgår för studiet av det första främmande språket, skulle realskolan i sin helhet kunna med obetydliga jämkningar avkortas med ett läsår.

En omläggning, som starkt begränsade språkstudiet på realskolestadiet, skulle emellertid mycket kännbart beskära våra möjligheter till framgångsrik tävlan på den internationella vädjobanan och måste därför av praktiska skäl bestämt avvisas. I själva verket stå vi, sådan vår ställning i näringslivet och kulturvärlden nu en gång är, inför det pedagogiskt beklagliga tvånget att inom våra skolor bereda ett stort utrymme för de främmande språken. För att dessa icke skola på ett högre stadium alltför starkt svälla ut på bredden och därigenom pressa ihop de övriga ämnena och särskilt för att ett elementärt språkstudium icke skall på detta stadium undantränga andra ämnen och ämnesmoment, som för tillägnet kräva större mognad, är det nödvändigt, att språkundervisningen fördelas på tillräckligt många år. Ett uppskjutande av språkstudiet till tiden efter den obligatoriska 8-åriga skolans slut måste anses uteslutet.

Uppenbart är emellertid, att icke alla lärjungar i den obligatoriska skolan vare sig förmå att tillägna sig eller för sin framtid behöva den mera teoretiskt inriktade utbildning, vars mest framträdande drag är det starka inslaget av främmande språk. Det är denna olikhet i individuella förutsättningar och arbetslivets behov, som vid förlängd skolplikt nödvändiggör en differentiering inom den obligatoriska skolan. Med 8-årig skolplikt är en enhetsskola i betydelsen av odifferentierad skola icke längre tänkbar, den obligatoriska skolan måste differentieras, måste öppna skilda möjligheter för skilda begåvningar, anlagsriktningar och framtidsplaner, måste på ett högre stadium inom sig rymma parallella linjer med undervisning siktande mot skilda mål.

Hänsyn såväl till de växandes naturliga utveckling som till betydelsefulla

folkintressen kräva sålunda en differentiering i olika former inom den annars enhetliga obligatoriska skolan. Med fog uppställer den svenske psykologen Hammer för skolsystemets byggnad denna grundläggande princip: »Skolan bör på varje stadium giva det mått av undervisning åt sina lärjungar, som dessas effektiva utbildning för livet kräver och deras intellektuella kapacitet medger.»

Den form av differentiering, som sedan gammalt varit den mest framträdande i Sverige, representeras av den uppdelning av arbetet mellan folkskola och högre skola, som enligt nu gällande ordning sker efter normalt fyra eller sex år i den obligatoriska skolan.

Hittills har samhällets behov av personer med högre skolbildning kunnat tillgodoses tack vare denna differentiering. Den nu skeende förskjutningen i samhällets sociala struktur ger anledning att vänta, att i framtiden, även om folkskolan i sitt högstadium starkt utvecklas, en avsevärd del av varje årskull kommer att behöva en utbildning mera av den nuvarande realskolans art. Valet av denna studieväg kommer givetvis framdeles liksom nu i hög grad att bestämmas av lärjungars och föräldrars önskemål och planer för framtiden. För att samhället skall bestrida kostnaderna för en jämförelsevis dyrbar utbildning, måste emellertid av lärjungarna krävas sådana studieförutsättningar, att de kunna utan alltför stora uppoffringar från det allmännas och från enskildas sida fullfölja studiet till målet. Detta betingar alltså en differentiering ej blott efter allmänna önskemål och speciella framtidsplaner utan i första rummet efter läggning och studiekapacitet.

Rent pedagogiskt sett har den hittills tillämpade differentieringen så till vida fungerat väl, att de raskare och mera prestationsdugliga genom övergång till högre skola kunnat få en efter deras utvecklingstempo och förmåga bättre avpassad studiegång, men systemet har påtagliga svagheter, som också blivit starkt uppmärksammade. Å ena sidan har intagningsbestämmelsernas särskilt i vissa fall alltför stora generositet i avsevärd utsträckning öppnat väg till de högre skolorna även för lärjungar, som icke kunnat hålla den där förutsatta snabbare arbetstakten utan sackat efter, å andra sidan ha geografiska och ekonomiska förhållanden hindrat många studiebegåvade att övergå till en skola, vars arbetstakt och studiemål för dem hade varit de riktiga.

Den senare olägenheten kan i stor utsträckning avhjälpas, dels genom ekonomiskt stöd åt studiebegåvade, varvid den egentliga landsbygdens särskilda problem måste uppmärksammas, dels genom en sådan centralisering av landsbygdens skolväsen, som möjliggör en önskvärd differentiering. Frågan om studiehjälp åt landsbygdsbarn har behandlats i Betänkande III och tills vidare fått sin lösning genom 1945 års riksdags beslut i ärendet. Centraliseringen av landsbygdens skolväsen kommer att behandlas i betänkandet om folkskolan.

Det gäller vidare att komma till rätta med intagningens vanskligheter. Antalet elever som inträtt i realskola men icke på avsedd tid fullföljt skolgången är stort. Detta vittnar, även om man bortser från sjukdom, avgång av ekonomiska skäl o. d., om att många elever tagits in i en skolform, vars lärogång ej lämpat sig för deras förutsättningar. Svårigheten är här att finna ett pålitligare gallringsinstrument för intagningen; denna fråga behandlas utförligt i en särskild undersökning om intagning (Bilaga IV).

Men därutöver skulle i organisatoriskt avseende åtskilligt kunna åstadkommas, som vore ägnat att göra fördelningen av lärjungarna på de olika linjerna bättre såväl ur de ungas egna individuella som ur samhällets mera allmänna synpunkter. Det är här enhetsskolans tankegångar skola göra sig gällande. Djupare sett består mellan det socialt motiverade enhetsskolekravet och det praktiskt ofrånkomliga differentieringskravet ingen motsättning, som icke kan övervinnas.

Lösningen av problemet måste sökas i en på ändamålsenligt sätt *differentierad enhetsskola*.

Om sålunda den obligatoriska skolans förlängning av praktiska skäl framtvingar en differentiering inom denna skola, så blir den första frågan den, när denna differentiering bör inträda. Detta är naturligtvis i främsta rummet en utvecklingspsykologisk fråga. En annan fråga blir, i vad mån skolorganisationen i verkligheten kan tillgodose de psykologiskt motiverade kraven. Med denna skolorganisatoriska fråga åter sammanhänger den företrädesvis sociala frågan, hur det praktiska kravet på differentiering inom den obligatoriska skolan skall kunna förenas med kravet på denna skolas enhetlighet.

Den tidigaste differentiering i egentlig mening, som för närvarande tillämpas inom svenskt skolväsen, är, bortsett från de s. k. hjälpklasserna, det fränskiljande av svagare lärjungar, som sedan åtskilliga år tillbaka försöksvis sker i vissa skolsamhällen vid övergången från andra till tredje folkskoleklassen. Sålunda har, såsom förut nämnts, i Göteborg, Malmö, Hälsingborg och några andra skolsamhällen på grundval av gruppbestning och läraromdömen ett antal svagare begåvade barn, vanligen omkring 15 procent, avdelats till särskild undervisning i s. k. extraklasser eller B-klasser. Dylika försök ha tidigare gjorts även i Stockholm men ha småningom av flera skäl nedlagts. I smärre skolsamhällen liksom överhuvud på den egentliga landsbygden kan en dylik differentiering aldrig tänkas bli genomförd. I Göteborg och Malmö däremot förklaras systemet ha lett till goda resultat, både för barnen i extraklasserna och för barnen i de efter uttagningen mera homogena normalklasserna. Uttagningsförfarandet har visat sig i det väsentliga vara pålitligt, endast få elever ha befunnits felplacerade.

Dessa försök äro intressanta och så till vida vägvisande, att de ådaga lägga, med vilken säkerhet ett särskiljande av barnen med hänsyn till all-

mänintelligensens kapacitet kan ske redan i 9-årsåldern, i varje fall när det gäller de svagare utrustade. En annan fråga är, huruvida tidpunkten efter andra folkskoleklassen kan anses vara den lämpligaste för en differentiering av detta slag. De barn, om vilka det här rör sig, visa i regel redan mycket tidigt sin oförmåga att följa undervisningen i normalklass. I den mån samhällets omvårdnad om barnen utsträcker även till förskoleåldern och dessa redan på detta stadium bli föremål för en ordnad uppfostran, torde det bli möjligt att redan före inträdet i den obligatoriska skolan urskilja dessa svagt begåvade barn och avdela dem till en särskild undervisning, som kan komma dem att utvecklas på gynnsammaste sätt. Även tidigt utvecklade och i 6-årsåldern skolmogna barn kunna på detta sätt upptäckas och tillrådas att börja den egentliga skolgången ett år tidigare än den obligatoriska skolåldern inträder. Därmed bli normalklasserna redan från början mera homogena, vilket givetvis är ägnat att i hög grad underlätta undervisningen.

En differentiering efter andra skolåret men i annan riktning förordas av professor Elmgren, som i sitt till skolutredningen avgivna yttrande skisserar en kvantitativt begränsad differentiering efter begåvning i 9-årsåldern, varigenom intellektuellt särskilt välutrustade samt för övrigt lämpade barn skulle kunna besparas ett års skolgång. En obligatorisk, sakkunnigt utförd intelligenstestning i förening med en grundlig läkarundersökning samt ett omfattande pedagogiskt utlåtande av klassläraren vore här i kombination det lämpligaste förfaringssättet för urvalet.

En organisation med mera allmän differentiering efter andra skolåret synes dock icke från något håll vara ifrågasatt.

Efter tredje folkskoleklassen skedde före 1927 års skolreform övergången till högre skolformer. Mot denna tidiga övergång hade invändningar gjorts alltsedan tillkomsten av 1878 års läroverksstadga, och när slutligen genom riksdagens beslut det så länge eftersträfvade målet »första läroverksklassens indragning» nåddes, var det endast få, som försvarade den gamla ordningen. Övergången var för tidig och särskilt för landsbygdens barn ogynnsam, grundskolans klassenheter upplöstes förr än nödigt, avgången från tredje och i stor utsträckning även från fjärde folkskoleklassen vållade svårigheter inom folkskolan, det första främmande språket, då tyskan, satte med sina krav på grammatisk analys och logisk abstraktion in på ett alltför lågt stadium. Dessa och dylika påtagliga svagheter ha gjort, att reformen då allmänt erkändes som berättigad och att numera endast enstaka röster höjas för återgång till en differentiering efter tredje skolåret.

Efter fjärde skolåret sker för närvarande i gamla läroverksstäder med större årskullar den första uttagningen till den högre skolan. Den väsentliga motiveringen för en differentiering vid denna tidpunkt är enkel, den utgår från önskan att å ena sidan så länge som möjligt sammanhålla grundskolans barn i gemensam undervisning i odifferentierade klassavdel-

ningar, å andra sidan bereda den uppväxande ungdomen av skilda begåvningsgrader bästa möjliga undervisning. Den 4-åriga grundskolan representerar enligt mångas mening den längsta odifferentierade lärogång, som kan ordnas, utan att de olika begåvningsstyperna hindras att komma till sin fulla rätt.

Beträffande övriga skäl för en differentiering efter fjärde skolåret hänvisas till Betänkande II samt till vad nedan anföres.

En övergång från femte folkskoleklassen till annan skolform finnes nu så till vida, att 1—2 % av den 4-åriga realskolans och icke mindre än omkring 24 % av den 5-åriga realskolans lärjungar i första klassen faktiskt komma icke från den organisatoriskt avsedda anknätningsklassen, den fjärde, utan från femte folkskoleklassen. Någon differentiering vid denna tidpunkt av skolgången har dock icke varit ordnad och icke heller avsedd. Från några håll har dock ifrågasatts en allmän differentiering efter femte folkskoleklassen. Sålunda har länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län i sitt yttrande över skolutredningens betänkande II med delvis nya argument förordat en lösning av anknätningsproblemet genom en generell differentiering efter femte folkskolåret. Uppslag av denna innebörd äro väl närmast att fatta som förslag till kompromiss mellan de båda omstridda organisationsplanerna med differentiering efter fjärde och efter sjätte folkskoleklassen. Svagheten med varje sådan kompromiss är givetvis, att den icke helt tillfredsställer någondera sidans önskemål.

Det gamla bottenskoleprogrammet kräver odifferentierad 6-årig folkskola och därpå en generell differentiering. På sista tiden har från olika håll föreslagits, att viss undervisning i ett främmande språk skulle införas redan i folkskolans sjätte eller femte och sjätte klass. Härigenom skulle en avkortning av realskolan utan sänkning av dess studiemål möjliggöras. Sin väsentliga motivering har bottenskoleprogrammet i den av sociala skäl betingade önskan att dels hålla lärjungarna tillsammans så länge som möjligt i odifferentierade klassavdelningar, dels genom differentieringens uppskjutande göra bedömandet av lärjungarnas lämplighet för olika utbildningslinjer säkrare. Enligt mångas mening äro fördelarna av en 6-årig grundskola så stora, att en sådan helt bör genomföras.

Beträffande vidare motivering för generell differentiering först efter sjätte folkskolåret hänvisas till Betänkande II samt till vad i det följande anföres.

Differentiering först efter sjunde skolåret är som bekant genomförd i Norge, där dock ett främmande språk införas redan i sjätte folkskoleklassen. I Sverige ha, såsom nu senast framgår av de utlåtanden, som avgivits över skolutredningens tidigare avgivna betänkanden, enstaka röster höjts för en så sen differentiering.

Kravet på differentiering vid en senare tidpunkt än efter sjätte skolåret grundar sig på samma argumentering som tidigare anförts för 6-årig grundskola. I de riktlinjer, som av chefen för ecklesiastikdepartementet angavs

för 1918 års skolkommissons arbete, anfördes bl. a., att genom beslut av 1918 års riksdag de praktiska ungdomsskolorna hade ordnats som ett sammanhängande skolsystem, där det ena skolstadiet organiskt byggde på ett föregående. Det gamla kravet på folkskolan som bottenkola hade därmed för den praktiska undervisningen blivit genomfört. För den mera teoretiska sidan av ungdomens utbildning vore i dessa avseenden vida mindre tillfredsställande ordnat. Liksom de praktiska överbyggnaderna på folkskolan hade ordnats genom 1918 års reform, så borde nu vid den stundande revisionen av skolväsendet motsvarande anordningar skapas för den ungdom, som efter genomgången folkskola förberedde sig för levnadsbanor, vilka förutsatte högre teoretisk utbildning. De teoretiska skolorna borde alltså byggas på samma grundskola som de praktiska.

I den mån övergången till de praktiska ungdomsskolorna framskjutes, skulle nu i analogi härmed tidpunkten för övergången även till de teoretiska skolorna framflyttas.

Hithörande problemkomplex behandlas i kapitel 6.

Kap. 5. Samorganisation av skolpliktstidens skolformer.

I kapitlet om enhetsskolans begrepp har redogjorts för de skilda betydelser, som i olika sammanhang tillagts uttrycket enhetsskola. Den första och ursprungliga betydelsen: hela skolsystemet, sammanslutet till en organisk enhet med gemensam grundskola, innebär bl. a., att varje skolform över grundskolan i fråga om kurser och krav omedelbart bygger på en föregående, så att lärjungar, som inhämtat kurserna i en av dessa skolformer, utan kompletteringar kunna övergå till en följande. Den andra betydelsen: ett skolsystem med så tillvida enhetligt realskolestadium, att latinet uppskjutes till gymnasiet, har numera endast historiskt intresse. Den tredje betydelsen: ett skolsystem, bestående av 6-årig odifferentierad grundskola och på den byggda högre skolformer, skiljer sig från den första därigenom, att den förutsätter en grundskola med ett under alla förhållanden bestämt antal årsklasser. I intet av dessa fall behöver man i betydelsen av uttrycket enhetsskola inlägga någon närmare samorganisation av de olika skolformerna än den, som består i att kurser och fordringar ansluta sig till varandra. I huvudsak kan det nuvarande svenska skolsystemet således betecknas såsom en enhetsskola i de två först angivna betydelserna och i den mån de högre skolorna bygga på folkskolans sjätte klass även i den tredje.

Vad beträffar enhetsskolan i den fjärde betydelsen: en så långt möjligt enhetlig skola för i första hand det obligatoriska skolstadiet, har ett enhetsskolesystem av denna typ för skolutredningens samtliga ledamöter framstått såsom ett mål, till vilket den kommande skolreformen borde sikta. I själva verket företer också det svenska skolväsendets hittillsvarande utveckling många och viktiga drag, som ge goda förutsättningar för ett sådant skolsystem, och utredningen har fattat som en av sina främsta uppgifter att planera ett utbyggande av den svenska skolan i denna riktning.

I det föregående ha framhållits de viktigaste krav, som ur denna synpunkt måste ställas på den nutida skolan, och de förändringar, som på denna grund böra genomföras inom det svenska undervisningsväsendet, för att i praktiken enhetsskolan i ifrågavarande mening skall kunna anses genomförd i vårt land.

Främst kräves en förlängning av skolpliktstiden och i samband härmed en förstärkning av den nuvarande folkskolan. Syftet är att genom vidgande av dennas ämneskrets och fördjupande av dess undervisning närma resultatet av dess studiegång till den nivå av allmänt medborgerlig bildning, som markeras av den hittillsvarande realskolans slutmål. Även om själva *innehållet* i denna bildning blir av olika art, i det att den ena studiegången får en mera omedelbart praktisk läggning än den andra, uppnås härigenom i verkligheten ett av de viktigaste önskemålen för denna form av enhetsskole-tankens, nämligen att all normalt utrustad svensk ungdom under den obligatoriska skoltiden skall ha beretts tillfälle att förvärva i stort sett samma mått av allmänt medborgerlig bildning. Härav följer tillika, att den väsentligen mot ytterligare praktisk utbildning eller mot direkt utträde i arbetslivet riktade studiegången kommer att te sig mera jämställd med de övriga.

Detta är av vikt även i betraktande av den andra stora förändring av det svenska skolväsendet i riktning mot ett bättre genomfört enhetsskolesystem, som skolutredningen ävenledes enhälligt föreslår, nämligen att ungdomarna skola kunna välja den för var och en bäst passande utbildningen så vitt möjligt oberoende av familjens bostadsort och ekonomiska villkor. Bli detta krav genomfört, är det av största vikt, att de ökade möjligheterna i fråga om valet av utbildningslinje icke leda till en överfyllnad av de teoretiska banorna utan att de mer praktiskt inriktade studievägarna te sig som ur olika synpunkter minst lika lockande.

Slutligen är den ytterligare samordning av studieplaner m. m. och de former för fördelningen av eleverna på olika linjer, som skolutredningen föreslår, givetvis av betydelse för förverkligandet av enhetsskolans idé inom det svenska skolväsendet.

I dessa grundläggande frågor rörande enhetsskole-tankens innebörd och praktiska konsekvenser ha ej förekommit principiella meningsskiljaktigheter bland skolutredningens ledamöter.

Icke heller ha olika meningar rått därom, att på det lägre stadiet undervisningen skall göras lika och gemensam för alla och att på ett högre stadium även under skolpliktstiden undervisningen skall ges en olika inriktning och anpassas efter olika utbildningsmål och olika studieförutsättningar.

Däremot ha, såsom redan framgår av Betänkande II, bland utredningens ledamöter olika meningar gjorts gällande rörande den odifferentierade skolans längd och även rörande arten och omfattningen av differentieringen på det högre stadiet.

Likaså ha meningarna gått i sär beträffande hur långt man bör gå i fråga om att göra det högre stadiet organisatoriskt och administrativt enhetligt. I en enhetsskolorganisation av ovan angivna innebörd kunna de olika skolformerna inom ramen för ett gemensamt skolsystem vara i administrativt avseende fristående, såsom regeln är i det nuvarande svenska skolväsendet. Men man kan också gå längre i fråga om skolformernas samorganisation

och sträva att göra även det högre stadiet inom den obligatoriska skolan organisatoriskt och administrativt enhetligt genom att så långt sig göra låter sammanföra de olika skolformerna och göra dem till olika linjer i samma skolenheter, med gemensam administration, gemensamma lokaler o. s. v.

I detta hänseende ha olika meningar gjort sig gällande inom skolutredningen. Den ena liksom den andra organisationen innesluter emellertid i sig såväl folkskolan som realskolan och med denna jämställda skolformer, i ena fallet huvudsakligen såsom fristående skolformer, i andra fallet såsom delar av eller linjer inom en och samma skola.

Hur man än ser på frågan om skolsystemets framtida organisation, bör denna fråga uppenbarligen icke under några förhållanden få stå hindrande i vägen för genomförandet av de reformer i skilda hänseenden, som anses påkallade inom varje särskild skolform. Dessa reformer bli i en framtida enhetsskola, vilken form denna än må erhålla, av samma värde som i det nuvarande skolsystemet. Med hänsyn härtill, och då man under alla omständigheter måste räkna med att den nuvarande skolorganisationen med fristående skolor under lång tid framåt i större eller mindre omfattning kommer att bestå, ha utredningarna anknutits till de skoltyper, som nu finnas. Undervisningsplaner ha utarbetats, vilka kunna klass för klass tillämpas lika väl i en organisation med sammanbyggda skolformer som inom den nuvarande skolorganisationen. Även i övrigt kunna de framlagda utredningarna och förslagen i allmänhet omedelbart överföras på den framtida enhetsskolan i dess helhet eller på dess skilda linjer.

Såsom nyss framhållits, ha meningsskiljaktigheterna inom skolutredningen gällt bl. a. frågan om principerna för sammanbyggandet av skolplikstidens skolformer.

Med avseende på denna fråga ha *Ordföranden* och *samtliga ledamöter* utom ledamoten *Kärre*, som i särskilt yttrande framfört sina synpunkter, anfört följande.

De skolformer, som helt eller till väsentlig del äro avsedda för lärjungar i skolpliktsåldern, tänkas förbundna med varandra på ett sådant sätt, att de i själva verket fungera icke såsom skilda skolor utan såsom linjer inom en och samma skola. Det blir då icke längre fråga om anknytning mellan skilda skolformer i ett enhetsskolesystem utan om linjeval inom en enhetlig skola, som i sin differentiering erbjuder skilda utbildningsmöjligheter. Lärjungarna kunna inom samma skolenhet föras fram på en examensfri linje, motsvarande folkskolans högre klasser, eller på examenslinjer, motsvarande de olika formerna av realskolor och kommunala mellanskolor. De lokalt skilda skolorna kunna visserligen icke i varje fall erbjuda *alla* utbildningsmöjligheter — vid en stor skola kunna jämte den examensfria linjen kanske ett par examenslinjer upprättas, vid en mindre endast en och vid ett stort antal små skolor säkerligen ingen — men principiellt organiseras skolorna icke

såsom lägre och högre skolor. Om överstadiet klyves, så är det icke i folkskola och realskola utan i enhetsskolelinjer av olika karaktär.

Det är ur synpunkten av skolsystemets jämvikt ett viktigt önskemål, att de utbildningsvägar, som erbjudas ungdomen, så vitt möjligt få en prägel av jämställdhet, vare sig de föra till ett mål, vid vilket nya möjligheter kunna öppna sig för fortsatta studier vid läroanstalter av gymnasiekaraktär, eller de utgöra en förberedelse för egentlig yrkesutbildning eller för omedelbar övergång till praktisk verksamhet. Liksom »inbyggandet» av praktiska linjer i realskolan i sin mån bidragit till en högre uppskattning av den praktiska utbildningen på detta stadium, så synes man genom sammanförandet inom samma skola av realskolan och folkskolan kunna i det allmänna betraktelsesättet vinna en större jämställdhet för dessa båda studielinjer, som efter den obligatoriska folkskolans utökning till 8-årig eller mera omfatta i det närmaste eller exakt samma antal skolår. Det torde vidare kunna förväntas, att den närmare kontakt mellan lärarna på skilda stadier och linjer, som kan uppnås, om de verka inom samma skola, skall visa sig gynnsam för det pedagogiska arbetet i det hela, i synnerhet om deras arbetsområden icke alltför snävt avgränsas mot varandra.

När ett skolsamhälle växer starkt och årskullarna på motsvarande sätt svälla ut, blir det nödvändigt att, därest icke förefintliga skolenheter skola vidgas över hövan och skolvägarna för allt flera barn bli för långa, skapa nya skolor. Det kan gälla folkskolor i områden med snabbt växande bebyggelse, såsom Stockholms ytterområden. Det kan också gälla läroverk, såsom då år 1943 de nya realskolorna i Ängby och Enskede tillkommo för att avlasta de alltför stora läroverksenheterna i Bromma och på Södermalm och för att bereda de växande barnskarorna i ytterområdena tillgång till realskolundervisning på närmare håll.

Vid genomförandet av dylika förändringar liksom även inför en eventuellt nödvändig krympning av skolsystemet på en ort framträder emellertid hos vårt skolsystem en osmidighet, som har sin historiska förklaring men som under nuvarande förhållanden saknar berättigande. Det har för skolutredningen framstått som ett viktigt syfte att utforma den nya skolorganisationen så, att den smidigt kan anpassas efter olika lokala förhållanden och behov.

Vid överväganden av denna art har folkskolan hittills betraktats som en enhet för sig och den högre skolan likaledes som en enhet för sig, beroende på vissa historiskt betingade olikheter i administrativt och ekonomiskt hänseende ävensom i lärarnas kompetens. En bräsch i denna mur höll på att slås i samband med den omdanade högre folkskolans och den kommunala mellanskolans tillkomst, men ansatsen fullföljdes aldrig. Kännetecknande för det alljämt rådande systemet är, att redan den högre folkskolan, så snart den nått full utveckling, frigör sig från den folkskola, ur vilken den växt upp, och får egen ledning och om möjligt eget skolhus. Den betraktas i och med

detta som en »högre skola», den blir genom att lösas från sin grund en självständig skolenhet, men i regel en alltför liten sådan. Den kan icke räkna på att få den utrustning i fråga om lärarkrafter, lokaler och materiel, som den skulle behöva för att väl fylla sin uppgift. Å andra sidan är det ofta så, att folkskolan genom den högre folkskolans avskiljande från skolenheten förlorar icke blott i yttre prestige utan även i reell pedagogisk kapacitet. Ett dylikt sätt att betrakta och behandla folkskola och högre skola som icke blott till graden utan även till arten skilda skolformer kunde vara berättigat, så länge folkskolan var endast 6-årig och den högre folkskolan bildade en påbyggnad på dess högsta klass, men det förlorar sitt berättigande, när å ena sidan folkskolan själv blir 8-årig eller än längre och måste utrustas med en för dess vidgade uppgifter kompetent ledning och lärarpersonal, å andra sidan den »högre» skolan till väsentlig del eller helt löper parallellt med folkskolans högre stadium.

Ur synpunkten av skolformernas anpassbarhet för olika skolsamhällets behov är det sålunda av stor vikt, att den sedan gammalt kvarstående skarpa gränslinjen mellan folkskola och högre skola så till vida avlägsnas, att en av praktiska skäl önskvärd samorganisation utan hinder av administrativ eller ekonomisk art kan åvägbringas. Det bör göras möjligt att, där elevantalet gör en samorganisation lämplig, låta en folkskola tillsammans med en realskola eller därmed likställd skolform bilda en skolenhet.

Men även andra, mera omedelbart praktiska synpunkter kunna göras gällande. I viss utsträckning skulle samma lärare kunna tjänstgöra inom skolenhetens olika linjer och stadier. Även specialsalar, såsom gymnastiksal, skolkök, materielrum och samlingssal, kunde gemensamt begagnas. Skolans socialpedagogiska verksamhet, hygieniska inrättningar, barnbespisning och skolbad kunde ordnas billigare och mera effektivt.

Den mycket dryftade frågan om en rationell fördelning av lärjungarna på olika bildningslinjer utgör ett av de på samma gång viktigaste och svåraste nu aktuella skolproblemen. Ändrade intagnings- och flyttningsbestämmelser kunna visserligen i sin mån bidra till att förbättra förhållandena i detta avseende. Av icke mindre betydelse än sådana bestämmelser äro dock de råd och den vägledning, som lärarna kunna lämna föräldrar och lärjungar. Lärarens omdöme kan bli säkrare och tillmätas större vikt, om han på grund av egen undervisning i en skola, som omfattar även realskolelinjer, och genom dagligt samarbete med lärare, som undervisa på detta stadium, väl känner arbetet och kraven på de skilda linjerna. Av viss betydelse torde det också vara, att lärjungarna genom umgänget med de kamrater i skolan, som äro ett eller annat år före dem själva, kunna bilda sig en uppfattning om arbetet och dess krav. I dessa hänseenden kunna erfarenheter hämtas från de högre läroverken, där det för lärjungarnas val av linje inom gymnasiet liksom för deras val av ämnesgrupp vid flyttningen till gymnasiet näst högsta ring torde kunna anses vara av

stor betydelse, att de ha tillgång till råd av lärare, som icke blott känna deras förutsättningar utan som tillhöra läroverket och därför väl känna de skilda linjernas olika krav. Att även deras egna iakttagelser av äldre kamraters arbete utövar inflytande ligger i öppen dag. Men framför allt synas möjligheterna att utan avsevärda svårigheter rätta begångna misstag i fråga om linjeval vara vida större, om valet icke har medfört övergång till en annan skola. Erfarenheten visar, att en lärjunge, som övergått från folkskolan till realskolan, gärna så länge som möjligt söker hålla sig kvar i realskolan, även om han visat sig sakna förutsättningar för arbetet i denna skola. Och om han nödgas ge tappt och återvända till folkskolan, så kännes detta såsom ett nederlag, som lätt kan ge upphov till starka mindervärdes-känslor. Saken torde ställa sig avsevärt annorlunda, om han, då misstaget i fråga om linjeval kommer till synes, endast har att byta avdelning inom samma skola, i synnerhet om han härigenom undgår kvarsittning, vilket i regel torde kunna ske. Ett försök i Stockholm med en i folkskolans s. k. sångklasser inlagd realskolelinje visar fördelarna av en sådan anordning.

Farhågor ha uttalats för att samorganisationen av examenslinjer och examensfria linjer skulle kunna ge upphov till motsättningar mellan lärjungarna på de skilda linjerna. Examenslinjerna kunde komma att betraktas såsom »finare», och sociala skillnader mellan linjerna skulle kunna komma till synes. Det är givetvis omöjligt att med bestämdhet förutsäga, huru förhållandena i detta hänseende komme att utvecklas. Såsom en följd av samhällets allmänna demokratisering, folkskolans snabba utveckling och i olika avseenden förstärkta ställning samt den omständigheten, att folkskolan blivit den för alla samhällsklassers barn gemensamma barndomsskolan, har den förr ofta starka motsättningen mellan folkskolungdom och läroverksungdom i stort sett försvunnit. Till en viss grad framstå dock läroverken i den allmänna uppfattningen såsom »finare» skolor. För ett sådant betraktelsesätt funnes i varje fall efter en samorganisation ingen grund. Det förefaller också föga sannolikt, att den främst på grund av klassskillnadernas utjämning i samhället lyckligen övervunna motsättningen mellan lärjungegrupper, som syfta mot skilda mål, skulle återuppstå, endast därför att dessa lärjungegrupper erhöles sin undervisning inom samma skola. I Danmark, där examenslinjer och examensfria linjer allmänt äro samorganiserade, ha så vitt känt äro inga erfarenheter gjorts, som tala för att sådana farhågor skulle komma att besannas.

En annan fråga, som i detta sammanhang icke bör lämnas obeaktad, är, huruvida samorganisationen av examenslinjer och examensfria linjer skulle komma att väsentligt öka tillströmningen till de förra. Det är icke osannolikt, att examenslinjerna komme att utöva en starkare dragningskraft på lärjungarna, om de funnes tillgängliga inom den skola, som lärjungarna före linjevalet tillhöra. I princip bör skolsystemet emellertid vara så organiserat, att de olika bildningsvägarna äro så lätt åtkomliga som möjligt för

alla lärjungar. Det kan icke vara riktigt att genom avsteg från denna princip söka begränsa tillströmningen till en av dessa utbildningsvägar. En ökad tillströmning till examenslinjerna behöver för övrigt icke med nödvändighet betyda en ökad tillströmning till teoretiska studiebanor. Från realexamen gå många unga till praktisk utbildning eller praktisk verksamhet, och antalet av dessa kommer utan tvivel att växa i samma mån som realexamen blir mera allmän. I den mån yrkesskoleväsendet utbygges, vilket vi anse vara nödvändigt, torde dessutom studievägen över den examensfria linjen i enhetsskolan fram till yrkesskolan komma att bliva mera eftersökt. Även inom examenslinjerna bör undervisningen i första hand inriktas på den allmänt medborgerliga bildning, som är erforderlig i det praktiska arbetslivet. Den begränsning av tillströmningen till examenslinjerna, som kan bli önskvärd, bör icke åvägabringas genom undvikande av organisatoriska åtgärder, som göra linjerna mera lättåtkomliga, utan genom en förstärkning av utbildningen på andra linjer, så att dessa bli mera tilldragande, och genom skärpta krav för tillträdet till examenslinjerna. Av särskild vikt är under alla omständigheter, att lärjungarna och deras målsmän vid linjevalet känna sig äga ett pålitligt stöd i de råd och anvisningar, som lämnas av skolans ledning och lärare.

Inom det privata skolväsendet ha sedan lång tid tillbaka flickskolelinjer och realskolelinjer i många fall varit upprättade inom samma skolenheter. Bortsett från nyssnämnda försöksanordning i en av Stockholms folkskolor torde emellertid för närvarande i vårt land finnas endast en läroanstalt, statens normalskola, inom vilken även en folkskolelinje är anordnad vid sidan av linjer, tillhörande högre skolformer. Efter 1927 års skolreform organiserades denna skola med en 6-årig folkskolelinje, en 7-årig flickskolelinje och en 4-årig realskolelinje. Senare har organisationen utökats med en 5-årig realskolelinje och ett 4-årigt latingymnasium. Ehuru den med endast en serie avdelningar utrustade folkskolelinjen utgör en mycket smal bas för den på tre linjer fördelade överbyggnaden, så kan dock den enhetsskoleprincip, som i det föregående utvecklats, i viss mån anses förverkligad i denna läroanstalt. Vi ha därför funnit det vara av betydelse att taga del av de vid skolan gjorda erfarenheterna. I ett föredrag inför skolutredningen har dess rektor, professor S. Grauers, härom meddelat bl. a. följande.

Då folkskolan vore direkt inbyggd i skolan, vore övergången till flickskolan och realskolan naturlig och saknade många av de friktionsmoment, som på andra håll ha gjort sig gällande. Själva *prövningsproceduren* bleve tämligen enkel. Barnen rycktes vid densamma icke ur sin vanliga miljö. De ginge i sin vanliga skola, de mötte mest sina egna kamrater. De träffade andra lärarinnor än sin vanliga »fröken», men dessa vore inga främlingar. De hade dagligdags sett dem under sin skolgång. Barnen från läroverkets folkskolelinje verkade tämligen oberörda av prövningen. De vore nyfikna och

pigga inför det, som hände och skedde, men endast undantagsvis oroliga, aldrig rädda.

Den omständigheten, att lärarkrafterna i folkskolan, flickskolan och real-skolan, d. v. s. de avlämnande och de mottagande lärarna, tillhörde *samma lärarkår*, att de dagligen träffades och kunde samråda om kurser och fordringar, gjorde samarbetet naturligt och smidigt. Skulle det vid proven visa sig, att exempelvis några kursmoment i folkskolan blivit försummade eller att man vid provningen haft för stora fordringar, så kunde det ju lätt rättas till genom en konferens mellan vederbörande lärare i respektive skolyper. Upplysning om de enskilda lärjungarnas kunskapsstandard och utvecklingsmöjligheter kunde inhämtas snabbt och utan tidsödande skrivelser.

Grauers har vidare framhållit, att man varit angelägen om att göra så litet nummer som möjligt av provningarna. Det vore visserligen angeläget, att lärjungarna i folkskolan rustades för att kunna fortsätta i en högre skola, men detta skedde bäst under en lugn och jämn arbetstakt, som inte hetsade och pressade barnen och förryckte undervisningen. Intrycket av arbetsresultatet på folkskolelinjen vore mycket gynnsamt, vilket kunde vara ganska naturligt med hänsyn till de relativt små klasserna, det genomgående goda lärjungematerialet och de skickliga lärarkrafter, som en övningsskola lätt kan draga åt sig. Skolan mottog emellertid barn även från Stockholms och grannkommunernas folkskolor, och i det hela hade man haft samma goda intryck från deras arbete.

I fråga om övergången från en skolform till en annan gavs i detta sammanhang uttryck åt några allmänna synpunkter, som torde förtjäna beaktande. Man finge ibland den uppfattningen, att denna fråga vore den mest centrala av alla vår undervisnings mångfaldiga problem. Man hade en känsla av att diskussionen tillförts synpunkter, som i grund och botten vore sakens reella innebörd fullständigt ovidkommande. Perspektivet hade snedvridits därigenom, att man så gott som uteslutande intresserat sig för en enda övergång, nämligen den mellan bottenskolan och den högre skolan. Vår skolorganisation inneslöte många andra övergångar, och på varje sådan punkt ställdes man inför liknande problem. Det syntes angeläget, att övergångarna rent principiellt lades upp efter samma linjer och att därvid övergången mellan folkskolan och den högre skolan organiskt inordnades i systemet och inte tilldelades någon mer eller mindre irriterande särställning.

Vad som sålunda meddelats rörande erfarenheterna från statens normal-skola liksom de synpunkter, som framkommit i samband därmed, synas giva stöd åt den uppfattningen, att samordnandet inom samma skolenhet av folkskolelinjer och linjer, tillhörande andra skolformer, kan erbjuda betydande pedagogiska fördelar och i väsentlig grad undanröja de svårigheter, som nu äro förknippade med övergången från folkskolan till de högre skolorna.

I samma riktning tala erfarenheterna från de nyss nämnda sångklasserna i Stockholm. Här rör det sig om en linje av realskoletyp, som utvecklats inom en folkskola.

Vid början av läsåret 1938/39 sammanfördes från skilda skolor till två avdelningar i tredje klassen i en av Stockholms folkskolor lärjungar, som visat sig äga god sångbegåvning och bestämda musikaliska anlag. Samma anordning har sedan vidtagits under de följande läsåren, så att dessa s. k. sångklasser läsåret 1945/46 omfatta klasstadierna 3—9, varvid den nionde klassen organisatoriskt tillhör folkskolans högre avdelning. I samtliga klasser tillämpas efter särskilt medgivande en undervisningsplan med ökad undervisningstid för ämnet sång. Vårterminen 1940, då de först upprättade avdelningarna nått till slutet av fjärde klassen, visade det sig, att så många lärjungar önskade söka inträde i första klassen av 5-årig realskola, att försöket icke skulle kunna på avsett sätt fullföljas utöver fjärde klassen. På grund härav ingick folkskoledirektionen till Kungl. Maj:t med anhållan att under påföljande år få anordna undervisningen i den ena av de båda avdelningarna i huvudsaklig överensstämmelse med undervisningsplanen för 5-årig realskolas första klass, varvid de lärjungar i denna avdelning, som med godkända betyg genomgått femte klassen, skulle utan inträdesprövning kunna vinna inträde i andra klassen av en 5-årig eller första klassen av en 4-årig realskola (mellanskola). Denna anhållan bifölls under vissa villkor rörande vitsorden från fjärde klassen för de lärjungar, som komme att intagas i avdelningen, samt i fråga om lärarnas kompetens, och motsvarande medgivande har sedan lämnats beträffande samma avdelning klass för klass samt för de nybildade klassavdelningarna, så att realskolelinjen fr. o. m. läsåret 1945/46 är fullständig. Folkskoledirektionen har också erhållit rätt att vid slutet av samma läsår anordna realexamen med lärjungarna i den högsta avdelningen.

Av de 33 lärjungar, som höstterminen 1940 tillhörde ifrågavarande avdelning av femte klassen, återfinnas 17 läsåret 1945/46 i högsta klassen. Sammanlagt 9 lärjungar ha vid skilda tidpunkter övergått till den parallella sångklasslinjen, vars lärjungar icke sikta till realexamen; 8 av dessa avgingo vid slutet av läsåret 1944/45 från åttonde klassen och 1 tillhör läsåret 1945/46 denna klass; 6 lärjungar ha övergått till realskola, högre flickskola eller gymnasium, i samtliga fall utan tidsförlust. Några av de sistnämnda tillhörde avdelningens i intellektuellt avseende bäst utrustade lärjungar. Från näst högsta klassen har 1 lärjunge övergått till verkstadsskola.

Undervisningen synes hittills i det hela ha givit ett gott resultat. Vad som emellertid i detta sammanhang främst bör uppmärksammas är, att utbildandet av en realskolelinje i folkskolan kunnat ske utan att större svårigheter i organisatoriskt eller administrativt avseende gjort sig gällande, samt att anordningen medfört den väsentliga fördelen, att omplaceringen av de lärjungar, som icke förmått följa undervisningen på realskollinjen, kunnat ske utan friktion. Inga spänningar eller motsättningar mellan lärjungarna på

realskollinjen och lärjungarna på den parallella folkskolelinjen ha kunnat iakttagas.

Av större räckvidd och förebildlig betydelse äro emellertid de erfarenheter, som kunna hämtas ur de kommunala mellanskolornas framväxande. Det förslag om inrättandet av dylika skolor, som förelades och i modifierad form antogs av 1909 års riksdag, hänvisade genom sin motivering på folkskolan såsom den nya skolformens ursprung. Och hela det förfaringsätt, som i samband därmed bestämdes för framväxande av kommunal mellanskola på ort utan högre läroanstalt, utgick från samma åskådning. Förfarandet belyses bäst genom en redogörelse för den vanliga gången vid upprättandet av kommunal mellanskola. I ett stort antal fall har detta tett sig på följande sätt.

Inom en kommun väckes hos vederbörande kommunala myndighet, stads- eller kommunalfullmäktige, förslag om inrättande av en 4-årig allmän högre folkskola. För frågans utredande tillsättes en kommitté, som avlämnar yttrande till myndigheten med tillstyrkande av förslaget. Myndigheten fattar beslut om inrättande av en högre folkskola och får Kungl. Maj:ts medgivande om statsbidrag till skolan. När denna fått sin fjärde klass, hemställer dess styrelse hos den kommunala myndigheten, att åtgärder måtte vidtagas för den högre folkskolans omorganisation till kommunal mellanskola. Myndigheten åtager sig att ansvara för mellanskolans bestånd och att besluta om dess ekonomiska förhållanden. Styrelsen för högre folkskolan eller kommunalmyndigheten gör därefter ansökan hos Kungl. Maj:t om erkännande av den kommunala mellanskolan. Efter hörande av vederbörande myndigheter fattar så Kungl. Maj:t sitt beslut. På liknande sätt ha högre folkskolor och mellanskolor kunnat framväxa ur folkskolans högre avdelning.

Även i avseende på de ekonomiska formerna för inrättandet kunna den högre folkskolan och den kommunala mellanskolan stå som mönster för de linjer, som vi här förordat. I den mån dylika linjer inrättas vid folkskolor, böra medel till bestridande av kostnaderna utgå från förslagsanslaget till folkskolor m. m.

Frågan om möjligheterna att bereda landsbygdens ungdom ökad tillgång till högre skolstudier är, såsom närmare utvecklets i skolutredningens betänkande III, till väsentlig del en fråga om studieunderstöd i olika former. Men även genom organisatoriska åtgärder kan detta syfte främjas. Upprättande av realskolor eller kommunala mellanskolor på allt flera platser har givetvis sin stora betydelse, när det gäller att föra realskolan närmare landsbygden. Men sådana skolor kunna förläggas endast till jämförelsevis stora samhällen och tjäna i första hand dessa samhällens barn. Ur mera än en synpunkt vore det önskvärt, att landsbygdens ungdom kunde få tillgång till realskolundervisning utan att behöva lämna sin hemmiljö. En lösning av organisationsfrågan, som i många bygder skulle möjliggöra detta, torde

kunna erhållas, om realskolelinjer finge växa fram inom folkskolor. Till denna fråga återkomma vi i det följande.

Även i de större städerna skulle anordnandet av realskolelinjer inom folkskolan kunna medföra den vinsten, att skolvägarna för många lärjungar förkortades.

Möjligheten att sammanföra realskola med folkskola skulle slutligen medföra större lätthet att reglera tillgången på realskolelinjer än en organisation med fristående realskolor. Att låta en ny realskola växa upp ur en större folkskola är i allmänhet lätt. Att vid minskad tillströmning av lärjungar avveckla en realskola eller en kommunal mellanskola är givetvis förenat med betydligt större svårigheter än att indraga en linje vid en skola, som i övrigt alltjämt kommer att bestå.

Undervisningen på examenslinjerna skulle givetvis handhas av lärare med härför erforderlig kompetens. Hur den framtida lärarutbildningen än må komma att gestaltas, så måste man förutsätta, att lärarna på dessa linjer komma att äga en utbildning, som i fråga om de särskilda läroämnena icke motsvarar lägre kompetenskrav än de, som nu gälla för behörighet att erhålla befattning vid realskola eller kommunal mellanskola. Men även på de examensfria linjerna ställer undervisningen i de teoretiska ämnena stora anspråk på lärarens insikter och metodiska skolning, och den får icke betraktas såsom mindre krävande. Även ur synpunkten av linjernas jämställdhet i det allmänna betraktelsesättet är det av synnerlig vikt, att med de undantag, som särskilda förhållanden kunna nödvändiggöra, lärarna äga mera likvärdig kompetens för undervisningen i motsvarande klasser på båda slagen av linjer.

Ur samma synpunkter är det önskvärt, att krav på fullgod fackutbildning för undervisning i de båda linjernas högre klasser upprätthållas även beträffande övningsämnena. Redan nu äro på åtskilliga håll facklärare anställda i folkskolornas högre klasser i t. ex. gymnastik och musik. Det är uppenbart, att undervisningen i hög grad måste vinna härför. Även ur andra synpunkter äro fördelar att vinna av denna anordning. Under nuvarande förhållanden kan en övningslärare vid en realskola icke alltid beredas full tjänstgöring: är skolan liten, måste hans undervisning inskränkas till ett fåtal timmar med därav följande begränsning av löneförmånerna. Ofta är det därför svårt att få kompetenta sökande till övningslärarebefattningar vid mindre samrealskolor. Om däremot enligt den tankegång, som ovan angivits, övningsläraren kunde beredas tjänstgöring även inom folkskolan, skulle dessa svårigheter bortfalla.

Frågan om övningslärarnas avlönings- och anställningsförhållanden är för närvarande under utredning av 1941 års lärarlönesakkunniga. Skulle därvid dessa lärares anställning ej blott vid mer än en skola utan även vid skolformer av skilda slag komma att föreslås, bör det här framförda förslaget betydligt underlätta en sådan lösning.

I samband med utredning om lärarkompetensen synes även böra upptagas frågan om utbildning av lärare för kombinerade ämnes- och övningslärare-tjänster, varvid undersökningen icke enbart bör taga sikte på kombinationen gymnastik och annat läroämne.

Enhetsskolan i här förevarande bemärkelse skulle omfatta följande av de nuvarande skolformerna: folkskolan med fortsättningsskolan, realskolan, den kommunala mellanskolan, den praktiska mellanskolan, den högre flickskolan och den högre folkskolan. Den högre flickskolan mottager barn på samma åldersstadium som realskolan och erbjuder i organisatoriskt och pedagogiskt avseende i mångt och mycket samma problem. Skolformen sträcker sig emellertid ända till och med det elfte skolåret och syftar till ett mål, som ligger mellan realskolans och gymnasiets. Då dess speciella problem behandlas i annat sammanhang, behöver den här nedan icke närmare beröras. Att med enhetsskolan i denna trängre mening införliva de skolformer — gymnasier och de praktiska ungdomsskolorna — som mottaga sina lärjungar först mot övergångsålderns slut, skulle möta stora organisatoriska svårigheter av skilda slag.

Sammanbyggandet och skolenheternas storlek. När det gäller att utforma skolsystemets enskildheter, måste uppmärksamheten emellertid riktas även på de olika lokala förutsättningarna för organisationens genomförande. Det är här särskilt två faktorer, som måste tagas i betraktande, nämligen skolvägarnas längd och skolenheternas storlek.

Självklart är, att ju mindre barnen äro, dess angelägnare måste det vara, att vägen till skolan göres så kort som möjligt. Den av skolutredningens medicinske expert anbefallda tidsramen för de mindre barnens skol- och hemarbete drar mycket snäva gränser för de anspråk, skolan kan ställa på dem. Vid skolornas placering och anordnandet av skolskjutsar bör därför iakttagas, att skolvägarna framför allt för de mindre barnen ej bli för krävande.

Skolornas spridning bör dock icke utan tvingande skäl bli så stor, att barnantalets ringhet gör det ekonomiskt nödvändigt att använda lägre skolformer. Det gäller här att väga de olika skälen mot varandra och söka ett optimum. I trakter med mycket spridd bebyggelse kan ju skolundervisningen för de mindre barnen icke anordnas i hemmens närhet, utan att elevantalet sjunker under det för de högre skolformerna föreskrivna. Förmånen av de kortare skolvägarna måste alltså här vägas mot nackdelen av den lägre skolformen. Här synas lokala förhållanden och önskemål böra få bli avgörande, givetvis inom gränserna för det ekonomiskt rimliga.

En starkare centralisering av skolväsendet kan även i större städer och tätorter göra skolvägarna långa för de mindre barnen. Därtill kommer den ofta framhållna fara, som hotar vid livligt trafikerade gator och vägar och som från föräldrahåll framkallat önsknings om sådan förläggning av sko-

lorna, att de mindre barnen utan risk för liv och lem må kunna ensamma gå till skolan.

Även beträffande de äldre lärjungarna är frågan om skolvägarna av betydelse, om de ock ha lättare att övervinna svårigheterna och icke äro på samma sätt beroende av hemmets närhet. I själva verket tvingar behovet av starkare specialisering på det högre stadiet till en centralisering av undervisningen, som för många måste medföra längre skolvägar. Men icke heller här bör centraliseringen få föranleda hur stora skolenheter som helst. När det vid skolreformen 1927 gällde att öppna vissa läroverk även för flickor, framhöll chefen för ecklesiastikdepartementet i propositionen nr 116, att härvid läroverkets storlek i första hand borde bli bestämmande: »Det synes mig överhuvud, ur synpunkten av de pedagogiska principer, som för mig äro vägledande, otjänligt med alltför stora läroverk och alldeles särskilt torde detta enligt en ganska allmän uppfattning gälla i fråga om läroanstalter av samskolenatur. När ett läroverk räknar ett lärjungantal av omkring 600, synes mig normalt den gräns vara nådd, då betingelser för anordnande av ytterligare ett statsläroverk å orten äro för handen.»

Här angives alltså ett lärjungantal av 600 såsom det högsta, som bör förekomma vid ett och samma läroverk. Detta antal hade redan år 1927 överskridits vid åtskilliga läroverk, och sedan dess har utvecklingen gått ytterligare i riktning mot större skolenheter. Vid flera läroverk har under senare år elevantalet närmat sig 1 000; det nya läroverket i Bromma har tidvis räknat nära 1 300 elever. För närvarande planeras ett nytt läroverk i Karlstad, där man med utgångspunkt från den nuvarande organisationen räknat med ett lärjungantal av 1 100. Erfarenheten ger vid handen, att dylika läroverk snarast visa benägenhet att ytterligare svälla ut.

Än väldigare siffror uppvisa på sina håll folkskolorna i de större städerna.

Denna utveckling är icke lycklig. Den är naturligtvis främst betingad av ekonomiska skäl. De moderna stora skolorna ha skapats för att på billigaste och ur vissa synpunkter bästa sätt tillgodose storstadens snabbt växande behov av undervisningslokaler.

Mot sammandragandet av så stora lärjungemassor till undervisning i en och samma anstalt tala emellertid många och starka skäl. Skolvägarna bli för många längre än som är önskvärt. Smittofaran vid infektionssjukdomar ökas. Värre är det emellertid, att läroverk på 30—40 avdelningar och folkskolor på 50—60 klasser icke motsvara rimliga socialpedagogiska krav. De få genom sin storlek över sig en prägel av anstalt, där individen icke kan känna sig som människa bland människor utan endast som nummer i en avdelning, som i sin tur är ett nummer i den oöverskådliga helheten. Ingen skolchef förmår att sätta en personlig stil på en institution, vars omfattning i och för sig tvingar till likriktning och uniformering. Ingen rätt levande gemenskapskänsla kan växa fram i en undervisningsinrättning, där lärjungemassornas storlek utesluter ett personligt förhållande mellan äldre och

yngre lärjungar liksom mellan jämnåriga ur skilda klassavdelningar. Eleverna strömma förbi varandra i korridorer och trappor lika likgiltigt som människorna på storstadens gator passera varandra.

Det har icke saknats allvarliga erinringar mot denna utveckling till allt större skolenheter. Särskilt mot de mycket stora läroverken har riktats en tidvis ganska skarp kritik. Om sådan kritik mindre har drabbat de än större folkskolorna, så torde detta ha sin förklaring däri, att man på grund av det i folkskolan tillämpade klasslärarsystemet betraktar läraravdelningarna såsom de egentliga enheterna i denna skolform, medan arbetsfördelningen inom ett läroverk självklart kräver en starkare sammanhållning av hela skolan under en enhetlig ledning. I den mån folkskolan växer i höjden och ämnesundervisning, där så är möjligt, införes i de högre klasserna, framträder emellertid också här behovet av en fastare organisation av skolenheten. Än mera blir detta förhållandet, om examenslinjer komma att inordnas i folkskolan. Med hänsyn såväl till arbetets organisation som till den pedagogiska ledningen av skolans verksamhet synes det därför angeläget, att antalet avdelningar inom skolenheterna begränsas. Även från nyss antydda sociala synpunkt är en sådan begränsning önskvärd. Samhörigheten mellan skilda klassavdelningar och åldersgrupper inom skolan och den känsla av inbördes ansvar och gemensamt ansvar, som denna samhörighet alstrar, äro utan tvivel faktorer av väsentlig betydelse för lärjungarnas sociala fostran. Men för att dessa faktorer skola kunna göra sig i högre grad gällande, måste skolenheterna hållas inom rimliga gränser.

Å andra sidan är det klart, att skolenheten på den obligatoriska skolans högre stadium icke får bli så liten, att den icke kan utrustas med de lärarkrafter, de lokaler och den materiel, som den mera differentierade undervisningen på detta stadium kräver. Vid planerandet av skolväsendets organisation inom ett skolsamhälle måste hänsyn tagas till det av undervisningsplanerna betingade behovet av ämneslärare, specialutrymmen o. d. En isoleerad B 2- eller B 3-skola lär knappast kunna få en utrustning, som väl svarar mot anspråken på det nya högstadiets undervisning. I dylika fall finns ingen annan möjlighet än att söka genom centralisering av undervisningen samla så stora lärjungegrupper till en skola, att denna med rimliga ekonomiska uppoffringar kan förses med nödig lärarpersonal och erforderlig utrustning i lokaler och materiel. En enkellinjig 4-årig real- eller mellanskola har enligt erfarenheten ofta svårt att få alla läroämnena representerade av fackutbildade lärare, och än vanskligare blir det, såsom tidigare blivit anfört, med övningsämnen. För en endast 3-årig realskola växa dessa svårigheter till en grad, som gör dem så gott som oöverkomliga. Under sådana omständigheter synes en sammanslagning av ifrågavarande skola med ortens folkskola vara den lösning, som kan tillförsäkra båda skolformerna bästa möjliga förutsättningar för undervisningen.

De olika skolformernas benämning. I de specialförslag, som vi i olika sammanhang behandlat, ha vi av uppenbara praktiska skäl på tal om de skilda skolformerna använt de hittills brukade benämningarna folkskola, realskola o. s. v. Skulle den omorganisation av vårt skolväsen, som vi planerat, komma till stånd, är det tydligt, att de nuvarande benämningarna icke äro lämpliga för de nya förhållandena. Särskilt behöves en beteckning för den förordade enheten av folkskola och högre skola. Vi ha därför övertvägt, vilka namn som då kunde ifrågakomma. Man skulle kunna välja någon av benämningarna folkskola och realskola. Invändningar kunna emellertid göras mot användandet av uttryck, som sedan lång tid tillbaka haft en annan innebörd än den här avsedda. Enklast torde vara att upptaga en benämning, som har hävd i svenskt skolväsen men som icke representerar någon nu förefintlig skolform, nämligen *elementarskola*. Denna benämning förekommer visserligen ännu i namnen på ett par skolor, men den torde numera knappast föra tanken till den skolform, som den en gång representerat. Den ger också tillkänna, att det här är fråga om en skolform för en mera elementär undervisning. Elementarskolan skulle omfatta två stadier, ett lägre, odifferentierat, för vilket man lämpligen kan använda benämningen *folkskola*, och ett högre, differentierat, som bör få namnet *realskola*. Båda dessa namn ha ju gammal hävd och synas passa väl för nu ifrågavarande skolstadier, även om dessa icke ha alldeles samma omfattning som de skolformer, vilka hittills burit namnen.

Undervisningen i denna elementarskolas högre klasser måste, såsom antytts, givetvis bliva differentierad med hänsyn till de skilda utbildningsbehoven. Den bör innesluta dels examensfria linjer, dels linjer, som föra fram till examen: en allmän men i viss mån differentierad examensfri linje, *den praktiska realskolan*, motsvarande den nuvarande folkskolans högre klasser jämte fortsättningsskolan, folkskolans högre avdelning och vissa former av den högre folkskolan; en speciell examensfri linje, motsvarande den nuvarande högre flickskolan; en allmän examenslinje, *den teoretiska realskolan*, motsvarande den nuvarande allmänna realskolan och den kommunala mellanskolan, samt en praktisk examenslinje, *den tekniska realskolan*, motsvarande den nuvarande praktiska mellanskolan och de inbyggda praktiska linjerna jämte vissa former av den högre folkskolan. Inom dessa huvudlinjer böra differentieringsmöjligheter finnas. Undervisningen i den föreslagna praktiska realskolan bör sålunda kunna anordnas enligt alternativa planer efter lokala önskemål och behov. Likaså böra skilda möjligheter erbjudas i fråga om undervisningsplanen för den föreslagna tekniska realskolan.

Övergången till det nya skolsystemet. En ur praktisk och icke minst ur ekonomisk synpunkt viktig fråga är, hur övergången från nuvarande skol-

organisation till ett skolsystem av här ovan angivna struktur lämpligast skall kunna genomföras.

Organisationen av framtidens skolväsen kan ju icke ordnas och än mindre genomföras utan starkt hänsynstagande till nuvarande skolformer. Vi kunna icke slå vårt historiskt framvuxna undervisningssystem sönder och samman för att på dess ruiner uppföra en helt ny bildningsorganisation. Småskolor och folkskolor, yrkesskolor och läroverk stå där, sådana de, skapats av tidernas omsorg och möda för de unga släktenas fostran. Det vore att till ingen nytta förspilla historiska och ekonomiska värden, om man skulle slopa allt detta utan att först noggrant undersöka, i vad mån dessa historiskt givna skolformer kunna samordnas och bringas att motsvara nutidens krav. Det gäller icke blott att omskapa det föråldrade och odugliga, det gäller också att behålla det ändamålsenliga och framtidsdugliga.

Den ovan utvecklade planen för en svensk enhetsskola avviker i flera hänseenden från vårt nuvarande skolsystem, men olikheterna äro icke större än att en mjuk övergång är möjlig. Alla viktigare förutsättningar finnas för att den gamla skolorganisationen utan offrande av historisk tradition eller hävdvunna svenska värden skall kunna utvecklas till ett såväl ur psykologisk-pedagogisk som ur social synpunkt fullt tillfredsställande enhetligt undervisningsväsen.

En underlättande omständighet därvid är, att det med nödvändighet rör sig om en jämförelsevis lång övergångstid. Den 7-åriga folkskolan skall enligt riksdagens beslut vara genomförd med läsåret 1948/49. Den obligatoriska 8-åriga skolan har införts i vissa skolsamhällen, men dess generella genomförande är, såsom i annat sammanhang framhållits, en reform på längre sikt.

Det är också uppenbart, att förutsättningar icke för närvarande finnas för ett *allmänt och omedelbart* genomförande av den nya organisationen. Sålunda saknas ju ännu så grundläggande förutsättningar som ett tillräckligt antal för uppgiften utbildade lärare samt erforderlig tillgång på lämpliga skolbyggnader. Ej minst den omständigheten, att skolor av statlig och kommunal karaktär skulle förenas till nya skolenheter, ger upphov till åtskilliga problem. Dessa problem äro dels av ekonomisk, dels av administrativ art.

Anordnandet av examenslinje vid en folkskola i stället för upprättandet av fristående högre folkskola och kommunal mellanskola eller överförande till folkskolan av redan befintlig högre folkskola, kommunal mellanskola eller högre flickskola torde icke giva upphov till svårigheter. Den nya skolenheten förblir i sin helhet kommunal, och statsbidragsbestämmelser kunna utfärdas, som i allt väsentligt ansluta sig till de bestämmelser, som nu gälla för folkskolor. I dessa fall torde inga omfattande utredningar behöva fördröja organisationens successiva genomförande.

Om examenslinjer skola kunna upprättas inom folkskolans ram, måste möjligheter beredas att vid folkskola anställa lärare med kompetens och behörighet att undervisa i realskola eller kommunal mellanskola. Statsbidrag

till dessa lärares avlöning torde böra utgå enligt samma grunder som gälla för avlöning av lärare vid folkskola, dock att lärarna placeras i samma lönegrader som vid kommunal mellanskola. Även i övrigt, såsom i fråga om löneturs- och pensionsrätt, synas de för folkskolans lärare gällande bestämmelserna kunna tillämpas. Vad däremot på grund av gällande bestämmelser ej är möjligt är en anordning, som medger, att vid statlig realskola anställd ordinarie lärares tjänstgöring, om så erfordras, övergångsvis förläggas till examenslinje i folkskola utan ändring av vederbörandes tjänsteställning och avlöningsvillkor. Med hänsyn härtill synes oss en ändring i dessa avseenden böra genomföras.

Vad den administrativa frågan beträffar, bör först framhållas, att den centrala ledningen av såväl folkskolor och högre folkskolor som kommunala och praktiska mellanskolor samt flickskolor redan nu handhaves av skolöverstyrelsen. Vid en eventuellt kommande utredning rörande mellaninstanser inom folkskoleväsendet borde givetvis tagas i betraktande de ändrade förhållanden, till vilka genomförandet av den nya organisationen skulle giva upphov.

Av betydelse är frågan om skolornas lokala ledning. På orter med skolor tillhörande olika skolformer har man för närvarande i allmänhet skilda lokalstyrelser för dessa skolor. Denna splittring synes ur flera synpunkter olämplig. Den kan ofta hindra ett ekonomiskt fördelaktigt samgående mellan skolorna, då det gäller anskaffning av inventarier och materiel, den försvårar ett rationellt utnyttjande av skollokaler för skolornas egna ändamål och för andra lokalbehov, t. ex. behov av lokaler för fri ungdomsverksamhet, och den kan i vissa fall hindra en sådan planläggning av de olika skolornas arbete, att berättigade önskemål från allmänhetens sida om exempelvis gemensamma måltidsraster tillgodoses så långt detta eljest vore möjligt. Frågan om en mera ändamålsenlig samordning av den lokala ledningen av skolväsendet hör enligt givna direktiv till de oss förelagda uppgifterna. Då denna frågas lösning givetvis är beroende av formen för skolväsendets organisation, ha vi emellertid ansett, att den utredning, som här erfordras, bör verkställas först sedan principbeslut angående organisationen fattats.

Under tiden för övergången till den nya skolorganisationen torde såsom lokala styrelser för de nybildade skolenheterna böra fungera folkskolestyrelserna i de skoldistrikt, inom vilka skolorna äro belägna.

Vid varje större skola med fullständig examensfri linje bör framdeles den dagliga ledningen av skolverksamheten handhavas av en förste lärare eller en rektor, även om examenslinje icke är upprättad vid skolan. Behörighet att söka och innehava sådan befattning bör tillkomma varje lärare, som äger behörighet att söka och innehava ordinarie lärarbefattning, förenad med undervisningsskyldighet även på skolans högre stadium. Skolledare, som har ansvar för en anstalt med mer än en linje, bör givetvis vara väl förtrogen med arbetet på de skilda linjerna i skolan. Detta erbjuder inga svårig-

heter beträffande den allmänna examenslinjen och de examensfria linjerna, då dessa omfatta i stort sett samma ämnen och den metodiska behandlingen av ämnena är i stor utsträckning densamma på dessa linjer. Erfarenheten av de nuvarande praktiska examenslinjerna visar, att de utan olägenhet kunna inbyggas i en allmän realskola och ställas under ledning av denna skolas rektor. Det torde sålunda icke heller kunna göras befogade erinringar mot att två eller flera av de ifrågavarande linjerna ställas under gemensam ledning. En skolledare kan givetvis icke vara sakkunnig beträffande alla de ämnen, som i hans skola äro föremål för undervisning. En klassiker kan med god framgång sköta rektorstjänsten vid ett gymnasium, som omfattar även reallinje, liksom en fysiker utan kunskaper i klassiska språk kan vara en god chef för ett gymnasium med latinlinje. Det väsentliga är, att skolledaren jämte chefsegenskaper samt förmåga att förstå och leda ungdom besitter den pedagogiska insikt, som erfordras för arbetets organisation och ledning samt för ett rätt bedömande av undervisningen ur mera allmänna synpunkter.

Tills vidare torde emellertid ingen annan förändring i fråga om skolledare vara erforderlig, än att vid skola med examenslinje i distrikt, där vederbörande överlärare saknar behörighet, en av de för undervisning å denna linje behöriga lärarna vid skolan av skolöverstyrelsen efter förslag från skolstyrelsen förordnas till studieledare för examenslinjens avdelningar.

Mera komplicerade äro de frågor, som uppkomma, om en redan befintlig statlig realskola skall samorganiseras med folkskolan till en skolenhet.

Vad först den ekonomiska frågan angår, tillämpas för närvarande olika grunder för fördelningen av kostnaderna mellan stat och kommun. Som huvudregel gäller numera, att läroverkskommun skall på egen bekostnad tillhandahålla erforderliga undervisningslokaler för allmänt läroverk samt, då sådant blivit vederbörligen bestämt, även inredning och möbelutrustning. Till byggnader för folkskoleväsendet utgå däremot väsentliga statsbidrag. Varje allmänt läroverk skall äga särskilda kassor, ur vilka vissa anskaffnings- och underhållskostnader m. m. skola bestridas. Kassornas inkomster härflyta väsentligen från lärjungarnas terminsavgifter. Läroverkslärarnas löner utgå helt av statsmedel med det undantag, att kommunen skall anskaffa och underhålla bostad åt rektor eller ock utgiva ersättning därför. Beträffande folkskolans lärare gäller, att kommunen skall tillhandahålla tjänstebostad eller erlægga stadgad ersättning härför, samtidigt som kommunen av statsmedel uppbär visst tjänstebostadsbidrag. I övrigt utgår avlöningen av statsmedel. Läroverkens lärare tillsättas av Kungl. Maj:t eller av skolöverstyrelsen, och de kunna icke med nu gällande bestämmelser fullgöra någon del av sin tjänstgöringsskyldighet inom det kommunala skolväsendet. Folkskolans lärare äro däremot att betrakta som kommunalt anställda befattningshavare. Även i andra avseenden föreligga olikheter.

Hithörande frågor äro av den beskaffenhet, att särskild utredning är be-

hövlig. Till att aktualisera de ekonomiska frågorna bidrager för övrigt även förslaget om att avskaffa terminsavgifterna vid läroverken, till vilket vi återkomma i annat sammanhang. Den ur kommunal synpunkt mest betydelsefulla ekonomiska faktorn utgör den byggnadsskyldighet, läroverkskommunerna numera åtagit sig. Det vill synas, som om förverkligandet av enhets-skoleprincipen i enlighet med vårt förslag borde leda till att kommunerna erhålla statsbidrag för tillgodoseendet av lokalbehovet för samtliga i skolenheten ingående klasser. Överhuvud taget synes en mera enhetlig behandling av de ekonomiska frågorna böra eftersträvas.

Även frågan om skolornas ändamålsenliga lokala ledning i det fall en samorganisation av en statlig och en kommunal skola kommer till stånd, kräver närmare överbåganden. Vid varje allmänt läroverk skall finnas en lokalstyrelse. Rektor är självskriven ledamot, en ledamot utses av länsstyrelsen, en ledamot utser kollegiet inom sig, och tre ledamöter utses av vederbörande kommunalstyrelse. Lokalstyrelsens sammansättning är sådan, att den icke kan anses i allo jämförlig med kommunala styrelser i allmänhet, och dess befogenheter äro ganska begränsade. Det synes icke erbjuda större svårigheter att skapa sådana former för folkskolestyrelsens sammansättning och åligganden, att den kan övertaga även den lokala läroverksstyrelsens funktioner och skolväsendet sålunda få en mera enhetlig lokal ledning. En utredning är emellertid, såsom ovan framhållits, erforderlig.

Skulle i något fall frågan om samordning av statlig och kommunal skola uppstå, innan den föreslagna utredningen slutförts, torde det böra ankomma på Kungl. Maj:t att utfärda provisoriska bestämmelser.

Möjligheten att genomföra enhetsskolorganisationen så, att den får verklig betydelse även för *landsbygden*, är i hög grad beroende av frågorna om skoldistriktens indelning och om formen för liksom den möjliga och lämpliga omfattningen av skolundervisningens centralisering. Den första av dessa frågor är för närvarande föremål för utredning genom särskilda sakkunniga. Vad den senare frågan beträffar, så ha visserligen sedan lång tid tillbaka centraliseringsåtgärder, ofta i samband med nedläggandet av mindre skolor, förekommit, men de ha, även om de merendels medfört skolförbättringar, varit starkt bundna av besparingssyftet. Problemet blir ett annat, om såsom ett huvudsyfte uppställas att genom centraliseringen skapa vidgade utbildningsmöjligheter för de äldre lärjungarna utan eftersättande av kravet på att i varje fall de yngre barnen skola så vitt möjligt få sin skolundervisning nära hemmen.

Dessa vittutseende spörsmål, till vilka vi återkomma i betänkande om folkskolan, kunna icke lösas generellt efter enhetliga linjer, därtill äro de faktiska förutsättningarna i skilda bygder alltför olika. För varje särskilt skolområde måste, i varje fall före införandet av ett åttonde skolår, en plan utarbetas. Den nya organisationen bör på varje särskild ort växa fram som en naturlig utveckling av det lokala skolväsendet. Det närmare utformandet av

organisationsplanen för de enskilda skolsambällena kräver därför särskilda undersökningar, varvid icke minst de lokala skolmyndigheterna måste medverka. Sådana undersökningar bli ofrånkomliga inom varje enskilt skoldistrikt som förberedelse till införandet av ett åttonde, för många även av ett sjunde skolår. I betänkandet om folkskolan framhålla vi, att varje skoldistrikt så snart som möjligt och senast inom fem år, räknat från övergångstidens början, bör till vederbörande folkskolinspektör inkomma med förslag till den framtida organisationen av distriktets skolväsen och därav föranledda åtgärder. Enligt vår mening bör i dessa undersökningar och förslag inbegripas även frågan om inrättandet av examenslinjer inom det berörda skolområdet.

Som regel torde examenslinje ej kunna komma till stånd vid folkskola med mindre än att denna omfattar minst två parallella avdelningar senast från och med klass 7. Ej sällan måste det därför uppstå behov av samverkan mellan två eller flera skoldistrikt för upprättandet av en centralskola. Av praktiska skäl, bl. a. för att lokalfrågorna skola kunna lösas på ett tillfredsställande sätt, är det nödvändigt, att planen för dylik samorganisation av skolväsendet göres någorlunda fast. Initiativet till dylik samverkan kan i allmänhet väntas utgå från kommunalt håll. Liksom skedde vid upprättandet av för flera skoldistrikt gemensamma lärartjänster för fortsättningsskolans undervisning i hushållsgöromål torde även i detta fall initiativet till dylik samverkan skoldistrikt emellan också kunna tagas av vederbörande statens folkskolinspektör. Denne synes även i övrigt böra känna som sin uppgift att upplysa de lokala skolmyndigheterna inom inspektionsområdet om förefintliga möjligheter att utbygga och nyorganisera skolväsendet. Erfarenheten från arbetet med utbyggandet av det nya yrkesskolväsendet har, enligt vad vi ha oss bekant, ådagalagt behovet av dylik verksamhet.

Enligt nu gällande bestämmelser må högre folkskola efter medgivande av Kungl. Maj:t upprättas av skolområde bestående av ett eller flera skoldistrikt. Det synes vara lämpligt, att när skoldistrikt önskar inrätta examenslinje vid folkskola, medgivande härtill sökes på liknande sätt. Till sådan ansökan bör skoldistriktet foga den utredning, som erfordras för ärendets bedömning.

Enligt den principiella ståndpunkt, åt vilken vi i det föregående givit uttryck, bör i framtiden kravet på ökad tillgång till realskolebildning för landsbygdens ungdom organisatoriskt i första hand icke tillgodoses genom upprättandet av fristående kommunala mellanskolor eller realskolor, vilka ofta måste bli i olika avseenden svagt utrustade — fristående 3-åriga realskolor med endast en avdelning i varje klass torde näppeligen kunna upprätthållas — utan genom inrättandet av examenslinjer vid folkskolan. I samorganisation med en folkskola skulle, såsom i det föregående framhållits, även en enkel realskolelinje kunna erhålla lärare med full kompetens för undervisningen i de olika läro- och övningsämnen och tillika de fördelar med hänsyn till lokaler, utrustning och socialpedagogiska anordningar, som en större skola kan

erbjuda. Å andra sidan vinner folkskolan avsevärt genom de resurser i skilda hänseenden, som realskolelinjen tillför den.

Lokala förutsättningar för organiserandet av en »elementarskola» i den bemärkelse, som här avses, finnas på åtskilliga orter i vårt land.

Det synes synnerligen önskvärt, att, såsom tidigare i liknande fall skett, Kungl. Maj:t, sedan beslut om ny skolorganisation fattats, låter utarbета en översikt av denna organisation med i olika avseenden behövliga upplysningar och råd till ledning dels för vederbörande kommunala myndigheter, dels för målsmän och ungdom. Översikten skulle tryckas för spridning.

Skolutredningens *Ordförande* och *samtliga ledamöter utom Kärre* hemställa sålunda, att principbeslut snarast må fattas rörande ny skolorganisation i enlighet med de grundsatser, som här ovan framställts och motiverats. De förutsätta därvid, att i samband med ett dylikt principbeslut statsmakterna fatta ståndpunkt jämväl i fråga om differentieringens utformning.

Till denna hemställan vilja ledamöterna *Andræ, Elisabeth Dahr, Hjärne, Iverus, Kolmodin, Sandberg* och *Wellander* — vilka i Betänkande II föreslagit, att på ett antal orter försök skulle anställas med en inom folkskolan från och med klass 5 differentierad linje med särskild undervisning i den utsträckning, som kunde befinnas erforderlig, varigenom skulle utrönas, i vad mån en med den nuvarande realskolans likvärdig utbildning kunde uppnås på den föreslagna vägen — foga den erinran, att med folkskolans utveckling till 8-årig de grundläggande förutsättningarna för skolsystemets organisation ändras.

Genom den utredning, som efter utarbetandet av Betänkande II verkställt och som bland annat lett till förslag om minst 8-årig skolplikt, ha ifrågasvarande ledamöter kommit till den uppfattningen, att det är både möjligt och lämpligt att redan nu fastställa konturerna till den definitiva organisation av enhetsskolan, som betingas av en minst 8-årig obligatorisk skola. Avgörande har därvid varit, att det visat sig möjligt att från och med femte klassen inom enhetsskolan differentiera ut en 5-årig linje, som i närmaste anslutning till den 5-åriga realskolans undervisningsplan för sina elever fram till realskolans mål. Givetvis bör den övergångstid, varunder omorganisationen skall genomföras, utnyttjas för försök, som kunna tjäna till ledning för den slutliga omorganisationen, men även om man sålunda har att räkna med en tidsperiod, under vilken organisationsfrågan i vissa avseenden kan hållas öppen, är det icke desto mindre av vikt, att riktlinjerna för den kommande utvecklingen från början äro i sina huvuddrag klara. Detta är en förutsättning för erforderliga förberedande utredningar och icke minst för att frågan om lärarutbildningen skall kunna med säkerhet bedömas och bringas till en mera varaktig lösning. Även för planeringen inom de enskilda skoldistrikten av skolväsendets organisation och för denna erforderliga skolbyggnader är det av vikt, att i god tid prin-

cipiell klarhet vinnes beträffande skolsystemets gestaltning vid genomförd 8-årig skolplikt. Detta innebär icke, att skolorganisationen för varje särskild ort skulle i alla enskildheter fastställas genom statlig reglering. Fastmer avses ett förfarande analogt med det, som tillämpades vid den kommunala mellanskolans genomförande, då problemet om ordnande av högre skolundervisning för mindre städer och stadsliknande samhällen fick sin lösning. Skillnaden är den, att nu olika möjligheter skola öppnas för det enskilda skolsamhället att organisera sitt skolväsen med hänsyn till ortens särskilda förhållanden och behov. Dessa ledamöter ha med denna utgångspunkt sålunda förenat sig med ovanstående hemställan om att ett principbeslut nu må fattas i fråga om skolorganisationen utan avvaktande av försöksanordningar.

Kap. 6. Differentieringens utformning.

Såsom ovan i kap. 4 framhållits, måste en till åtta år eller därutöver utsträckt obligatorisk skola kunna erbjuda lärjungarna skilda studievägar allt efter arten och graden av deras begåvning och med hänsyn till skilda framtidsplaner. Den obligatoriska skolans undervisning bör alltså i ett antal årsklasser vara differentierad. I själva verket är frågan om tidpunkten för denna differentierings inträde av grundläggande betydelse för bedömandet av den viktiga frågan om skolans möjligheter att på de skilda linjerna nå tillfredsställande undervisningsresultat. I det hela torde enighet råda därom, att en differentiering med hänsyn till skilda studiemål icke bör ifrågakomma så tidigt som efter andra eller tredje skolåret. Bestämda skäl synas också tala emot att tidpunkten för differentieringen förläggas till efter det femte eller efter det sjunde skolåret. Valet kommer sålunda att stå mellan de två alternativen: efter det fjärde och efter det sjätte skolåret. I skolutredningens betänkande II ha skälen för och emot vart och ett av dessa alternativ utförligt behandlats i samband med frågan om den s. k. anknytningen mellan folkskola och realskola. Där har också (s. 247 f.) i korthet berörts förslaget om »förkortad högre skola på odifferentierad folkskola». Denna fråga har emellertid genom förslag, som framkommit under diskussionen av nämnda Betänkande II, i viss mån bragts i ett nytt läge, och det synes därför lämpligt att här först taga ståndpunkt till detta förslag.

Den förda diskussionen har rört sig om en till realexamen ledande 9-årig studiegång, fördelad på en 6-årig grundskola och en 3-årig realskola. Det har emellertid icke alltid varit fråga om en och samma 3-åriga realskola. Allt efter grundskolans organisation och beskaffenhet kommer den därpå byggande realskolan att arbeta under olika förutsättningar, och dess undervisningsplan måste följaktligen också utformas på olika sätt.

I den mån förslag avsett 3-årig realskola vid sidan av kvarstående längre realskoleformer, torde vederbörande förslagsställares utgångspunkt i regel ha varit, att undervisningen skulle leda till i det hela samma slutmål som de längre realskoleformerna. Enligt andra förslag åter skulle med realskolans avkortning följa en motsvarande nedskärning av dess bildningsmål.

När skolöverstyrelsen år 1923 yttrade sig över skolkommissionens betänkande, vari förordats 4-årig realskola på 6-årig folkskola, föreslog överstyrelsens majoritet, bestående av folkskol- och yrkesskolavdelningarna, att realskolan i stället skulle organiseras som 3-årig på den dåvarande 6-åriga folkskolan, som varken var differentierad eller meddelade undervisning i främmande språk. I detta förslag angavs uttryckligen, att med denna begränsning »realskolans bildningsmål måste sänkas, omfattningen av dess kurser till viss grad minskas och den med realskolan förbundna kompetensen beskäras».

Skolöverstyrelsemajoritetens förslag behandlades utförligt av 1924 års skolsakkunniga, vilka också utarbetade tim- och kursplaner för en på detta sätt organiserad 3-årig realskola. Beträffande denna realskolas undervisningsmål och studieresultat framhålla dessa sakkunniga bland annat:

Med de allmänna uttryckssätt, som i regel användas vid formuleringen av målet för undervisningen i de olika ämnena, blir det oftast icke möjligt att genom själva målsbestämmelsen utmärka skillnaden mellan de resultat, som kunna vinnas i oavkortad och avkortad skola. Jämföras de i de föreslagna undervisningsplanerna upptagna målsbestämmelserna för de olika ämnena, skall man i några fall finna samma ordalag använda, i andra fall så obetydliga olikheter, att de först vid en direkt sammanställning träda i dagen. Skillnaderna i resultaten ge sig bäst tillkänna genom jämförelse mellan timplanerna och mellan lärokurserna.

Överstyrelsemajoritetens förslag och 1924 års skolsakkunnigas undervisningsplaner innebära, enklast uttryckt, att den av skolkommissionen föreslagna 4-åriga realskolan skulle beskäras med en klass eller årskurs, vilket i sin tur skulle skapa förändrade förutsättningar för gymnasiet och med detta jämförliga skolformers organisation.

Nu ha förslag om en liknande realskolorganisation framförts i några av de yttranden, som inkommit i samband med remissbehandlingen av skolutredningens betänkanden I—III. Sålunda har styrelsen för Sveriges folkskolläraryrkeförbund med avstyrkande av all försöksverksamhet förordat 6-årig odifferentierad, icke språkläsande grundskola och på denna byggande 3-årig realskola. Till vilket bildningsmål den så föreslagna realskolan beräknas föra är icke fullt klart.

Sedan skolöverstyrelsens och 1924 års skolsakkunnigas uttalanden gjordes, har folkskolan gjort betydande framsteg, och den måste numera anses nå ett bättre resultat av sin undervisning än vad då var möjligt. Än mera kan detta väntas bli fallet, om de av oss föreslagna kursplanerna genomföres. Övergången från 6-årig till 7-årig och i sinom tid till 8-årig folkskola medför, att kurser, som tidigare tillhörde femte och sjätte klassen, kunna fördelas på flera klasser och att följaktligen de kursmoment, som genomgås i femte och sjätte klassen, nu kunna behandlas grundligare. Icke dess mindre äro utredningens ledamöter, som noggrant övervägt efter skilda förutsättningar uppgjorda undervisningsplaner för den ifrågasatta 3-åriga studiegången, ense om att en

sådan realskola icke kan leda till ett med den nuvarande realskolans likvärdigt resultat. Under sådana omständigheter anser sig skolutredningen icke kunna ifrågasätta en skolform av denna art. Av de i kapitel 4 redovisade uttalandena av ämbetsverk, institutioner, organisationer och på realexamen byggande utbildningsanstalter har framgått, att enligt en tämligen allmän mening *realskolan bör leda till ett med det nuvarande likvärdigt bildningsmål.*

Med denna gemensamma utgångspunkt ha skolutredningens ledamöter emellertid stannat vid olika meningar beträffande språkundervisningens anordning i grundskolan och tidpunkten för differentieringens inträde samt differentieringens omfattning.

A. Differentiering efter folkskolans fjärde klass.

a. *Tidpunkten för differentieringens inträde.* Med avseende på tidpunkten för linjedifferentieringens inträde har av *Ordföranden* och ledamöterna *Andræ, Karin Cardell, Elisabeth Dahr, Hjärne, Iverus, Jonzon, Kolmodin, Kärre, Sandberg* och *Wellander* anförts följande, varvid Karin Cardell ansett, att den nuvarande 5-åriga realskolan snarast möjligt bör avvecklas, samt Kärre beträffande andra sidor av problemet än själva huvudfrågan hänvisat till sitt särskilda yttrande i slutet av detta kapitel.

Ur synpunkter, som tidigare framhållits, är det av största vikt, att vårt folks allmänna kulturstandard icke blott upprätthålles utan så vitt möjligt höjes. Detta huvudsyfte för varje skolreform skulle i hög grad tjänas genom den föreslagna ökningen av antalet obligatoriska skolor liksom av de ifrågasatta och delvis redan genomförda åtgärderna för vidgade möjligheter till högre utbildning. Men om de linjer, som äro avsedda att föra till denna högre utbildning, skola kunna lika väl som nu tjäna sitt ändamål, få de icke i sin begynnelse försvagas. Särskilt bör framhållas nödvändigheten av en stark ställning för undervisningen i främmande språk å dessa linjer, bland vilkas lärjungar befinner sig huvudparten av den ungdom, som i framtiden skall komma att bekläda de ledande posterna inom svenskt kulturliv. Intet krav har i svaren på de av skolutredningen anordnade rundfrågorna framförts med större enstämmighet och styrka från universitet, högskolor och andra högre bildningsanstalter liksom från det praktiska livets målsmän än kravet på säkrare språkkunskaper hos den ungdom, som lämnar läroverken.

Genom en organisation av enhetsskolan enligt de i det föregående angivna linjerna i förening med ett väl avvägt system för studieunderstöd skulle, så långt detta synes för den närmare framtiden genomförbart, samma möjligheter beredas all svensk ungdom att erhålla en allmänt medborgerlig bildning, som till sin omfattning skulle i huvudsak vara jämförlig med den allmänbildning, som nu meddelas i realskolan. Ett icke mindre

väsentligt önskemål för omorganisationen är, att studietiden för de unga icke göres längre än vad som med hänsyn till skilda studieförutsättningar och studiemål är nödvändigt. Härvid måste emellertid klart hållas i sikte, att den nya skolorganisationen icke på någon av de bildningsvägar, som motsvara de nuvarande högre skolformerna, får medföra en sänkning av bildningsmålen — varmed givetvis icke är sagt, att dessa mål till sitt innehåll böra i alla avseenden bibehållas oförändrade. Icke heller får den föranleda en ur hygieniska synpunkter olämplig forcering av studierna i de högre klasserna.

Från dessa utgångspunkter men med beaktande även av andra i detta sammanhang betydelsefulla omständigheter ha vi ansett oss böra bedöma frågan om den lämpliga tidpunkten för undervisningens begynnande differentiering med hänsyn till skilda studiemål.

I del II av skolutredningens betänkanden och utredningar har närmare redogjorts för de skäl, som tala för att den första differentieringen, där så med hänsyn till lokala förhållanden är möjligt och lämpligt, inträder efter fjärde skolåret. Om den allmänbildningsnivå, till vilken realskolan hittills fört sina lärjungar, skall kunna i det hela bibehållas och om realskolan allt fortfarande skall kunna lägga en någorlunda säker grund för fortsatta studier i högre läroanstalter av olika art *utan förlängning av studietiden till realskolans slutmål utöver nio år och utan en olämplig forcering av studierna under de sista åren*, så kan enligt vår mening den differentierade undervisningens påbörjande icke framskjutas längre än till början av det femte skolåret. Där en sådan anordning icke är möjlig att genomföra och undervisningen på realskollinjerna alltså har att bygga på ett odifferentierat grundstadium, omfattande de sex första skolåren, måste dessa linjer enligt vår uppfattning liksom för närvarande vara fyraåriga. För att den förkortning av skoltiden, som differentieringens inträde efter fjärde skolåret möjliggör, skall kunna så långt som möjligt komma även landsbygdens ungdom till godo, och för att de organisatoriska svårigheterna icke skola bli alltför stora vid genomförandet av en sådan differentiering i skolor med jämförelsevis lågt lärjungantal, ha vi funnit angeläget att begränsa differentieringens omfattning till vad som oundgängligen måste krävas för att det avsedda målet skall kunna nås.

Härvid har inom den grupp av skolutredningen, som anser, att differentiering bör inträda efter fjärde skolåret, enighet rått därom, att vid denna tidpunkt undervisningen i det första främmande språket måste sättas in. Med denna anordning får den språkliga skolningen samma antal år som i den 5-åriga realskolan, det grammatiska systemet hinner genomarbetas och tillägnas, och det viktigaste av de västeuropeiska kulturfolkens gemensamma ordsfatt kan genom målmedveten samverkan inom olika ämnen göras till lärjungarnas andliga egendom.

Frågan om den tidigare differentieringens nödvändighet med hänsyn till

språkundervisningen har i andra sammanhang ingående behandlats. Dess fördelar och dess från vissa synpunkter obestridliga olägenheter ha framlagts och vägts mot varandra i det i utredningens betänkande II ingående kapitlet om den s. k. dubbla anknytningen. Genom lämplig begränsning och ändamålsenlig anordning av differentieringen kunna olägenheterna enligt vår uppfattning väsentligen övervinnas; i den mån de måste kvarstå, synas de icke vara av sådan betydelse, att de kunna tillnärmelsevis upp väga de fördelar, som den tidigare differentieringen kan medföra i fråga om undervisningsresultaten. Innan vi övergå till att utveckla planen för skolorganisationen under här givna förutsättningar, vilja vi emellertid i korthet beröra vissa mera allmänna frågor rörande lämpligheten av en differentiering i 11-årsåldern.

Mot denna tidpunkt för differentieringen har anförts, *dels* att den vore ur social synpunkt otjänlig, *dels* att tidpunkten vore ur utvecklingspsykologisk synpunkt olämplig, *dels* att differentieringen skulle innebära ett val mellan teoretisk och praktisk utbildning, som borde uppskjutas till efter sjätte skolåret, *dels* att den tidigare differentieringen skulle medföra ökad tillströmning till de teoretiska studiebanorna, *dels* att den icke kunde i större utsträckning anordnas i landsbygdens skolor, *dels* slutligen att de olägenheter för arbetet i folkskolan, som den dubbla anknytningen nu medförde, alltjämt skulle komma att göra sig gällande.

Vad först *den sociala synpunkten* beträffar, så bör till en början märkas, att de senare årens starka tillströmning till realskolan av lärjungar från alla samhällsklasser i hög grad utjämnat den skillnad i socialt avseende, som tidigare kunnat iakttagas mellan folkskolan och realskolan. Än mer måste denna skillnad komma att utplånas, om de båda skolformerna icke längre hållas åtskilda utan framträda endast såsom linjer inom en och samma skola. Om även i framtiden en social skillnad mellan de båda linjernas lärjunge klientel skulle komma att bestå, så har detta sin förklaring däri, att den linje, som motsvarar den nuvarande folkskolans högre klasser, kommer att i stor utsträckning befolkas av lärjungar, som i framtiden komma att tillhöra de kroppsarbetande klasserna. Men då differentieringen i varje fall icke kan uppskjutas till efter det åttonde skolåret, blir detta förhållande i princip detsamma, vare sig differentieringen inträder efter det fjärde eller efter det sjätte skolåret. Ur social synpunkt blir frågan icke, om differentieringen bör inträda efter fjärde, femte eller sjätte skolåret utan i stället, *hur* fördelningen på de olika linjerna skall anordnas, så att lärjungarna få möjlighet att oberoende av föräldrarnas ställning och ekonomiska villkor välja den av två likvärdiga studievägar, som bäst lämpar sig med hänsyn till deras av anlag och studieförutsättningar betingade önskemål.

I fråga om den ur *utvecklingspsykologisk synpunkt* lämpliga tidpunkten för differentieringen har skolutredningen inhämtat yttranden av de fyra

representanterna vid rikets universitet och högskolor för den pedagogisk-psykologiska vetenskapen. Tre av dessa ha bestämt förordat en tidig differentiering, medan den fjärde, professorn J. Elmgren, visserligen uttalat, att ur rent psykologisk synpunkt en relativt sen differentiering — för gossarnas vidkommande i 12—13-årsåldern och för flickorna ett år tidigare — vore fördelaktig, men att en anknytning från barnskolan till differentierade ungdomsskolor på basen av en gemensam 6-årig grundskola enligt hans uppfattning kunde genomföras endast under speciella, närmare angivna förutsättningar, bl. a. att en stark gallring av elevmaterialet till den högre skolan skedde genom verkligt effektiva inträdesprov samt att en fri individuell differentiering av elevmaterialet efter begåvningsgrad genomfördes i grundskolan med möjlighet för de härför lämpade barnen att börja sin skolgång ett år tidigare och för en viss kontingent att i 9-årsåldern vinna ytterligare ett år.

Dessa representanter för den psykologiska och pedagogiska vetenskapen ha sedermera samtliga biträtt de förord för en differentiering efter fjärde skolåret, vilka i yttranden över skolutredningens tidigare publicerade betänkanden avgivits från universiteten och högskolorna.

En liknande uppfattning kommer till uttryck i det utlåtande, som till skolutredningen avgivits av chefen för arbetsmarknadskommissionens sektion för ungdomsförmedling och yrkesvägledning E. Neymark:

Det gäller att tillse, att de, som visat sig besitta tydlig håg och fallenhet för högre skolstudier, också bli uppmärksamgjorda på betydelsen av dylika studier och på de olika skolmöjligheter, som därvid stå till buds . . . När det gäller ungdomar av denna kategori (med tydligt ådagalagd håg och fallenhet för skolstudier) kan det i många fall (med hänsyn till att just dessa ungdomar ofta ha en lång studieväg framför sig) vara önskvärt att ordna övergångsfrågan så, att studietiden i görligaste mån förkortas . . . Ur *begåvningsbedömningens* synpunkt är det eljest (d. v. s. i fråga om denna kategori) tämligen likgiltigt, när beslutet beträffande övergångsfrågan träffas. Ungdomarna själva äro såväl i 4:e som i 6:e klassen alltför omogna för att kunna fatta, vad valet egentligen gäller, och bedöma situationen. Och vad beträffar möjligheten att bedöma den unges studielämplighet, så bör det ihågkommas, att det här gäller ungdomar, som läraren fäst sig vid såsom särskilt studie- (eller allmän-) begåvade. I sådana fall är det ur ren anlagsorienteringssynpunkt tämligen likgiltigt, om avgörande beträffande övergång till högre skola träffas i 4:e eller 6:e klassen. En allmänbegåvning av detta slag gör sig som regel gällande på alla åldersstadier, och riskerna för misstag vid bedömningen äro icke stora — nota bene, om läraren vinnlägger sig om att studera sina elever på ett objektivt sätt.

När det gäller mindre utpräglade studiebegåvningar, finner Neymark en senare »valsituation» i allmänhet gynnsammare. Att med hänsyn till denna kategori med mindre tydligt framträdande allmänbegåvning generellt uppskjuta differentieringens inträde synes dock icke försvarligt.

I den mån frågan om *valet av yrkesutbildning* berörts i de av de ovan nämnda företrädarna för den pedagogisk-psykologiska vetenskapen avgivna utlåtandena, har detta val ansetts böra träffas om möjligt först under lop-

pet av pubertetstiden. Med denna uppfattning hos de pedagogiska teoretikerna stämma fullständigt överens de konkreta erfarenheter, som gjorts av statens arbetsmarknadskommission. Neymark framhåller sålunda: »Före 15—16-årsåldern kan den unge i allmänhet inte anses mogen för mera definitiva ställningstaganden beträffande valet av yrke och utbildningsväg.» Och han konstaterar sammanfattningsvis:

att den unge visserligen ofta redan i 13—14-årsåldern börjar bli tillräckligt realistisk i sin inställning till framtiden för att i det avseendet kunna anses mogen för en yrkesorientering av mera personligt slag,

men att det i allmänhet inte förrän tidigast i 14—15-årsåldern är möjligt att få den unge att på allvar intressera sig för en grundligare behandling av de egna yrkesvalsproblemen,

att den individuella begåvningsbilden i allmänhet inte börjar få mera differentierade drag förrän i och med pubertetens inträdande, att denna differentieringsprocess tar sin tid och att det därför i allmänhet inte blir mycket för anlagsorienteringen att bygga på, förrän tidigast i 14—15-årsåldern, om det gäller flickor, och i 15—16-årsåldern, om det gäller pojkar,

att man av samma skäl inte heller annat än i undantagsfall bör träffa några viktigare avgöranden beträffande den unges val av yrkesutbildningslinje o. dyl. förrän tidigast i 14—15-årsåldern, om det gäller flickor, och i 15—16-årsåldern, om det gäller pojkar,

samt att man inte kan vänta sig någon mera stabil värde- och intressehållning och någon större förmåga att bedöma sig själv på ett nyktert och rättvist sätt, förrän den unga personligheten börjat lugna sig och resa sig efter pubertetsbrytningarna, och att man därför i allmänhet inte heller kan anse den unge mogen för mera avgörande yrkesvalsresonemang och beslut förrän tidigast i 15—16-årsåldern och ofta inte förrän efter ytterligare ett eller ett par år.

Den psykologiska argumentering, som brukar andragas till förmån för en differentiering först efter sjätte folkskoleklassen, utgår från att differentieringen skulle avse något annat och mer än blott en uppdelning efter allmän intelligensutveckling. Den vanliga realskolelinjen skulle vara en teoretisk utbildningsväg i motsats till de utbildningsvägar, som erbjudas av den allmänna folkskolan och av realskolelinjer med mer eller mindre stark praktisk betoning. Valet mellan denna teoretiska linje och de mera praktiska linjerna komme för tidigt, om det måste göras i 11-årsåldern. I 13-årsåldern åter hade elevernas mera speciella anlag och intressen hunnit framträda, vilket väsentligen minskade risken för misstag vid valet, en risk, vars betydelse starkt understrykes med hänsyn till att framgången i den praktiska verksamheten i våra dagar blivit alltmera beroende av ordnad yrkesutbildning.

Gjorda erfarenheter och icke minst de synpunkter, som framläggas i Neymarks ovannämnda utredning, visa, att ett sådant hopförande av möjligheterna till val av allmän högre skolbildning och av mer eller mindre speciell praktisk utbildning icke är en ändamålsenlig åtgärd. Uppskjutandet av differentieringen till tidpunkten efter sjätte folkskoleklassen

innebär en kompromiss, som avser att nå två syften men i själva verket förfelar båda. Vill man vänta med differentieringen, tills de särskilda anlagen börja att mer tydligt framträda, så måste man vänta ända till åttonde skolåret eller än längre. Vill man åter differentiera efter allmänbegåvningen för att bereda dem, som kunna gå snabbare fram, en efter deras kapacitet avpassad lärogång, måste man låta differentieringen inträda redan med femte klassen, eljest försenas de intellektuellt bättre utrustade i sin utveckling, och dyrbar tid går förlorad.

Genomgång av vad som nu kallas realskola kan således icke betraktas som innebärande ett yrkesval eller ens ett på något sätt slutgiltigt val mellan teoretisk och praktisk verksamhet i framtiden. Visserligen öppnar realskolan vägen till högre teoretiska skolformer och till de levnadsbanor, som förutsätta genomgång av sådana skolor, men den leder dessförinnan efter åttonde och i visst fall efter sjunde skolåret till de tekniska realskolelinjerna, som avse att föra ungdomen till praktisk yrkesutbildning. Dessutom är realskolans utbildning i och för sig av en allmän och grundläggande art, som kräves för och är väl användbar på skilda praktiska levnadsbanor. Å andra sidan möjliggör den av oss föreslagna samordningen av femte och sjätte skolårets kurser inom enhetsskolans olika linjer även en senare övergång från praktisk till teoretisk linje utan tidsförlust.

Det synes numera icke kunna bestridas, att den allmänna intelligensnivån ganska tidigt kan bestämmas och att intelligenskvoten under den tid, varom här är fråga, är konstant. Våra undersökningar ha också givit vid handen, att vid inträdesprovningarna till läroverken procenten godkända är i det närmaste densamma, vare sig provningen sker i 11-årsåldern (till klass 1⁵) eller i 13-årsåldern (till klass 1⁴), och att det icke heller i fortsättningen i realskolan vare sig vid första läsårets slut eller i följande klasser är någon större skillnad i underbetygsprocent mellan de båda lärjungekategorierna (Betänkande II, tab. 24); skillnaden för gossarnas vidkommande är obetydlig och kan ha särskilda orsaker, och för flickorna äro siffrorna så gott som identiska. Av dem, som från den normala anknytningsklassen, alltså vid normal ålder, intagits i realskolan, ha också ungefär lika många på båda linjerna uppnått skolgångens mål utan försening. Ur intelligensutvecklingens synpunkt möter således intet hinder för ett relativt tidigt utväljande av de lärjungar, som med hänsyn till intelligensnivån uppenbarligen kunna tillgodogöra sig realskolutbildningen — att de vid urvalet använda metoderna därför kunna ge missvisande utslag, är beklagligtvis ett faktum, som beror på ofullkomlighet hos dessa metoder och som framträder även vid senare urval. Ett planmässigt ekonomiskt tillvaratagande av folkets begåvningsresurser kräver, att sådana studiebegåvningar, som sedermera kunna fullfölja studierna i gymnasier och därmed jämförliga högre läroanstalter, beredas tillfälle att redan efter fyra år i grundskolan få påbörja den lärogång, som skall leda till det av realskolan representerade bildningsmålet, så att detta mål

kan nås utan onödig tidsutdräkt och samtidigt utan forcering av skolarbetet under de ömtåligaste pubertetsåren. Dessa lärjungars personliga möjligheter att sedermera välja ett praktiskt verksamhetsfält beskåras därmed i realiteten icke. Valet står endast mellan en mer och en mindre krävande studiegång, och skillnaden mellan examenslinjen och den examensfria utbildningslinjen blir genom förlängningen av den obligatoriska skolan och vidgandet av dess ämneskrets långt mindre än förr. De som gå den examensfria linjen kunna, om studiehågen vaknar, ännu efter sjätte klassen övergå till den 4-åriga examenslinjen, och de, som från början välja denna, ha på intet sätt avhänt sig möjligheten att slå in på den ena eller andra praktiska levnadsbanan.

Studiet av ett främmande språk i femte och sjätte klassen är att jämföra med studiet av franska i den nuvarande realskolans två högsta klasser. De lärjungar, som läsa franska, tillförsäkra sig därmed möjlighet att övergå till gymnasium, men de ha därmed på intet sätt bundit sig för gymnasiestudier; många, som läst franska i realskolan, gå från denna till yrkesutbildning av olika slag eller direkt ut i arbetslivet.

Det har också uttalats farhågor, att den tidigare differentieringen skulle medföra *ökad tillströmning till de teoretiska studiebanorna*. Ett tidigt val av realskolutbildning av vanlig typ skulle medföra, att de praktiska linjerna komme i en ogynnsam efterhandsställning och att många unga leddes in på teoretiska levnadsbanor, som för dem vore mindre lämpliga och som de vid ett senare val mellan teoretisk och praktisk utbildningslinje måhända aldrig beträtt. Dylika farhågor bekräftas emellertid på intet sätt av erfarenheten. Ingenting tyder på att under i övrigt lika förhållanden dragningen till teoretiska studier skulle vara mindre stark efter sjätte folkskoleklassen än efter fjärde. Den lockelse, som den högre skolan i Sverige sedan gammalt utövar, verkar på de unga och på deras föräldrar på alldeles samma sätt, hur övergången än ordnas, och kan väntas få ökad styrka ju mera den obligatoriska skolans slut närmar sig realskolans. Vad som kan befaras är tvärtom, att den teoretiska utbildningen kommer att te sig mera lockande, ju kortare den göres — det hägrande examensmålet kommer att framstå som dess lättare uppnåeligt.

Det skall givetvis icke bestridas, att om 3-åriga realskollinjer kunde med utsikt att nå realskolans nuvarande slutmål byggas på ett 6-årigt odifferentierat grundskolestadium, organisationen av en enhetsskola, som inneslöte även den 9-åriga studiegången till realexamen, skulle *för landsbygdens vidkommande* förenklas. Enligt vår ovan motiverade uppfattning kan emellertid en sådan organisation icke genomföras. Också med den av oss föreslagna differentierade undervisningen under femte och sjätte skolåren kan fördelen av den förkortade studiegången till realexamen i betydande utsträckning erbjudas jämväl landsbygdsungdom. Även där de organisatoriska svårigheterna synas stora, kunna de ofta övervinnas, under förut-

sättning att lokalt intresse finnes för att inom orten vidtaga nödiga anordningar. Självklart är det ett viktigt önskemål, att den kortare studiegången till real- och studentexamen skall kunna ordnas även inom skoldistrikt med glesare bebyggelse, men denna vinst köpes för dyrt, om den kräver en allmän sänkning av dessa examinas nivå.

De *olägenheter av upprepade klassupplösningar* inom folkskolan slutligen, som den dubbla anknytningen anses medföra, göra sig gällande endast på orter med både fyraårig och femårig realskollinje. På dessa orter är övergången från folkskolans fjärde klass väsentligt större än övergången från sjätte klassen. Att övergången uppskjutes till efter sjätte klassen beror med säkerhet ofta därpå, att man så länge som möjligt vill utnyttja de ekonomiska fördelar, som skolgången i folkskolan erbjuder, i synnerhet om möjlighet finnes att därefter övergå till en kommunal mellanskola, där undervisningen är förenad med mindre kostnader än i en realskola. En annan anledning till den senare övergången kan vara, att man på grund av osäkerhet vid bedömandet av studieförutsättningarna vill uppskjuta det avgörande valet av studieväg. Båda dessa skäl för uppskov bortfalla, om den nu föreslagna organisationen av enhetsskolan genomföres. Folkskolan och realskolan komma att bilda en enhet, inom vilken undervisningen liksom andra förmåner på alla stadier erbjudas lärjungarna på samma ekonomiska villkor, och genom anordningen med differentierad undervisning i klasserna 5 och 6 erhålla lärjungarna möjlighet att på den kortare vägen nå fram till realskolans mål men behöva icke träffa ett avgörande val av studieväg förrän efter sjätte skolåret. Det kan sålunda väntas, att avgången till 4-åriga realskolelinjer efter sjätte klassen på dessa orter kommer att bliva tämligen obetydlig. De omflyttningar mellan klassavdelningarna, som uppenbarligen måste förekomma antingen på det ena eller på det andra stadiet, skulle således väsentligen koncentreras till början av det femte skolåret. I övrigt få vi beträffande de påstådda olägenheterna för arbetet inom folkskolan hänvisa till vad därom anföres å sid. 210—211 i del II av skolutredningens betänkanden.

Av intresse är det att iakttaga, hur i ifrågavarande hänseende skolväsendet ordnats i de länder, där på senare år organisationsreformer genomförts med iakttagande av moderna sociala synpunkter och den utvecklingspsykologiska forskningens nyare rön.

För närvarande sker linjedifferentieringen i 11-årsåldern i bl. a. England och Irländska fristaten, i Frankrike, i Italien, i Tyskland och Österrike samt i regel i Danmark och Finland. I Skottland sker övergången till högre skolor i 12-årsåldern (före år 1936 vid 13-årsåldern).

Särskilt intresse påkallar den nya skolorganisationen i England, som efter långvariga och grundliga utredningar beslöts år 1944. Den engelska skolorganisationen befinner sig nämligen i ett utvecklingsskede liknande det,

som den svenska nu genomlöper, och reformen avser icke minst att få fram dugligheten och förmågan, föra varje växande in på den bana, som passar honom, och på så sätt anbringa »rätt man på rätt plats».

Den tidigare uppdelningen av uppfostran i folkskola och högre skola kommer att upphöra. I stället skall det allmänna uppfostringsväsendet organiseras för en fortlöpande bildningsprocess, fullföljd genom tre stadier: primäruppfostran, sekundäruppfostran och »fortsatt» (further) uppfostran. En 2-årig förskola är obligatorisk. Uppgifterna för denna Infant School angivas i en av undervisningsdepartementet år 1945 utgiven upplysningsskrift rörande nationens skolor sålunda: »Det är på detta sätt, genom fysisk verksamhet och genom att uttrycka sig språkligt, som små barn lära sig tänka i ordets egentliga bemärkelse och som läsning, skrivning och räkning börja te sig som färdigheter, som de skulle vilja förvärva och som de finna vara av verkligt intresse.» På denna »barntädgård» följer undervisningen i juniorskolan, som omfattar fyra klasser, från sju till elva år. I 11-årsåldern skola alla barn göra »a fresh start in school-life», och sedan skall all undervisning ha karaktär av högre undervisning.

I den förut omnämnda, av det brittiska Labour Party utgivna programskriften i undervisningsfrågor sammanfattas önskemålen bl. a. så, att nationen bör eftersträva skapandet av en allmän »sekundärundervisning» för åldrarna 11 till 16. »Ingenting mindre», heter det bl. a., »sätter samhället i stånd att på bästa sätt tillgodogöra sig de mänskliga tillgångarna, vilkas utveckling på en gång är målet för de ekonomiska strävandena och källan för allt det välstånd, som skapas». »Sekundärskolan skulle vara av olika typer, och alla barn skulle icke gå i samma slags skola, men alla skulle övergå till *något* slag av sekundärskola och tillbringa de kritiska åren mellan 11 och 16 under det stärkande inflytandet av en framåtskridande heltidsundervisning.» Programmet kan i detta avseende anses realiserat genom 1944 års engelska undervisningsreform.

Alla barn skola sålunda efter elva års ålder genomgå en »realskola», ehuru denna är uppdelad på olika linjer eller skolor, som äro inbördes fristående från varandra. Folkskolans högre stadium skall kallas »modern school» och vara 4-årigt men senare utvecklas till 5-årigt. Den teoretiska grenen skall kallas »grammar school» och närmast omfatta fem år, således motsvarande vår 5-åriga realskola. Vid sidan av dessa båda skall finnas en likaledes 5-årig »junior technical school», närmast jämförlig med våra praktiska mellanskolor. Fördelningen av barnen på olika skolformer skall ske på grund av betygen i primärskolan, vid behov kompletterade med intelligenstest, men anordningar skola träffas för överflyttning i 13-årsåldern från den ena skolformen till den andra av elever, för vilka en sådan överflyttning visar sig bättre motsvara behoven. Stor vikt lägges vid att alla skolformer ovanför den 4-åriga grundskolan principiellt likställas.

»Väsentliga och karakteristiska drag i den engelska skolorganisationen

äro sålunda den obligatoriska förskolan, den 4-åriga enhetliga juniorskolan, som bildar grund för högre skolformer, den för alla barn gemensamma »nya starten» i 11-årsåldern, principen att likställa alla skolformer ovanför grundskolan och förläna all undervisning i dessa prägeln av högre (»secondary») undervisning samt icke minst det starkt utvecklade stipendiesystemet.

Det odifferentierade stadiets längd påverkas givetvis av tidpunkten för skolpliktens inträde; i England kan förskolans obligatoriska karaktär rent av vid ytligt betraktande ge föreställningen om en 6-årig odifferentierad grundskola. Av dessa sex år kunna emellertid endast fyra räknas till folkskolan och jämföras med klasserna 1—4 i vår folkskola. De två förskolåren äro att jämföra med den tid, som tillbringas i våra barntädgårdar, där sådana finnas. Avgörande för organisationen är lärjungarnas ålder vid differentieringens början. När vi för den svenska skolan föreslå en organisation med en första differentiering efter fjärde skolåret, så är det på samma grunder som motivera det engelska skolväsendets struktur.

Det vill synas, som om den allmänna utvecklingen alltmer tenderade till att låta differentieringen inträda i 11-årsåldern.

Den mest framträdande skillnaden mellan den nuvarande och den ifrågasatta nya organisationen består däruti, att folkskola och realskola i framtiden skulle utgöra en organisk enhet. En folkskola och en realskola skulle kunna förenas inom samma skolenhet under samma ledning. Därjämte skulle genom anordnandet av differentierad undervisning i klasserna 5 och 6 en till nio år begränsad studiegång till realexamen möjliggöras, utan att ett slutligt val av studieväg behövde ifrågakomma förrän efter det sjätte skolåret.

För vår del anse vi en nioårig studietid till realexamen kräva ett verkligt urval av elever och en verklig differentiering av studiegången under minst fem år. Av de framlagda förslagen till kurs- och timplaner samt av gjorda erfarenheter framgår tydligt, att eljest en sänkning av det uppställda bildningsmålet är oundviklig och därmed en sänkning av den icke allt för höga kulturella nivån i vårt land. Därtill komme, att många elever skulle nödgas ytterligare komplettera sina kunskaper efter realexamen för att nå behörighet och nödig förutbildning för sina åsyftade levnadsbanor.

Det är sålunda enligt vår mening nödvändigt, att examenslinjen redan från femte klassen arbetar med ett lärjungematerial, som är utvalt med hänsyn till studieförutsättningar och studiemål, och med arbetsmetoder, som äro ägnade att låta dem nå det åsyftade målet.

De elever i den nuvarande folkskolans femte och sjätte klass, som inrikta sig på att fortsätta till realexamen, måste så långt ske kan undervisas i särskilda klassavdelningar. Anordningen förutsätter jämförelsevis stora skolenheter, på landsbygden i många fall centralisering. Om lärjungantalet icke

räcker till för en sådan organisation, kan en gruppdifferentiering anordnas, varvid realskolelinjens lärjungar få undervisas gemensamt med de andra utom i det eller de ämnen, där särskild undervisning kräves.

Det är uppenbart, att gruppdifferentieringen möter andra svårigheter än den ovan angivna differentieringen med särskilda klassavdelningar för de realskolestuderande. Men det väsentliga ur nu förevarande synpunkt är, att även vid gruppdifferentieringen ett verkligt urval sker av de för dylika studier lämpade lärjungarna och en tillrättaläggning redan från början av deras studier för det avsedda målet.

Organisatoriska konsekvenser av differentieringens inträde efter fjärde skolåret. Ett sambyggande av skolor med differentierad undervisning fr. o. m. femte skolåret enligt de principer, som här förordats, kan tänkas ske på flera olika sätt. Där det rör sig om större årskullar, kan det bli lämpligt att låta stadiet ovan det fjärde skolåret bilda en enhet, en realskola med examenslinjer och examensfria linjer. Det blir då en på mera spridda 4-klassiga skolenheter byggd högre centralskola av den typ, som i England kallas multilateral skola. Där elevantalet är mindre, kan en examenslinje växa fram inom en av den obligatoriska skolans åtta klasser bildad skolenhet. En dylik utveckling skulle ur både organisatorisk och ekonomisk synpunkt vara att föredraga framför den nuvarande ordningen. Där elevantalet överhuvud icke medger en uppdelning av lärjungarna på skilda linjer, kan en differentiering ske endast med bibehållande i det hela av klassavdelningarnas enhet. Det blir en differentiering icke i klassavdelningar utan i grupper inom en undervisningsavdelning. Huvudsaken är, att organisationen göres så smidig, att den utan onödiga svårigheter kan anpassas efter de olika skolsamhällellenas skiftande behov.

Hur smidigt och friktionsfritt en sådan samorganisation kan genomföras, visa de förut nämnda sångklasserna inom Stockholms folkskoleväsen.

Den 27 april 1945 medgav Kungl. Maj:t, att i en serie avdelningar av klasserna 5—9 vid Stockholms folkskolor finge försöksvis tillämpas en timplan, som i det hela överensstämmer med den för 5-årig realskola gällande, och en kursplan, som beträffande klass 5 för ämnena tyska, historia och naturkunnighet överensstämmer med den för första klassen av femårig realskola gällande kursplanen och för övriga på timplanen upptagna ämnen ansluter sig till den för femte klassen vid Stockholms folkskolor föreskrivna kursen, samt beträffande klasserna 6—9 överensstämmer med för klasserna 2—5 av 5-årig realskola gällande kursplan, dock att beträffande samtliga ifrågavarande avdelningar ämnet sång skall omfatta de kursmoment, som skolöverstyrelsen på förslag av folkskoleledningen bestämmer. Som villkor gäller, att för undervisningen i modersmålet och tyska språket i klasserna 5—6 anställas lärare, som äga behörighet att antagas till ordinarie ämneslärare i dessa ämnen, ävensom att för undervisningen i klasserna 7—9 an-

ställas lärare, som äga behörighet att antagas till ordinarie ämneslärare vid kommunal mellanskola eller eljest blivit av skolöverstyrelsen förklarade behöriga meddela undervisning i sistnämnda avdelningar.

Sedermera har Kungl. Maj:t medgivit folkskoledirektionen rätt att under vissa villkor vårterminen 1946 anställa realexamen med de lärjungar, som genomgått ifrågasatt avdelning av folkskolans nionde klass.

Här har sålunda inom en folkskola vuxit fram en realskolelinje, som i allt väsentligt följer realskolans undervisningsplan.

I rikets största städer, där dels flera folkskolor, dels flera skolor av läroverkstyp: realskolor, allmänna eller praktiska kommunala mellanskolor och högre allmänna läroverk, finnas upprättade, skulle omorganisationen icke medföra, att antalet skolenheter minskades, men väl en successiv omfördelning av bildningslinjerna. Folkskolorna kunna kompletteras med examenslinjer, och till realskolorna och mellanskolorna kunna överföras examensfria linjer som ersättning för de examenslinjer, vilka flyttats till folkskolor. Folkskolorna, realskolorna och mellanskolorna kunna sålunda samorganiseras till »elementarskolor». Såväl med hänsyn till möjligheterna att rationellt utnyttja gymnasiernas lärarkrafter och materiella utrustning som på grund av vad som i det föregående anförts om fördelarna av en samorganisation mellan lägre och högre skolformer böra realskolor allt fortfarande vara knutna till gymnasierna.

I städer med endast *ett* högre allmänt läroverk kan folkskolan organiseras såsom elementarskola med en eller annan examenslinje, om behov härav finnes, och eljest med differentierad undervisning i klasserna 5 och 6 samt endast examensfri linje. Ofta torde det bliva lämpligt att, även där skäl icke föreligga att till elementarskolan knyta en allmän examenslinje, vid denna skola anordna en praktisk examenslinje.

Vad slutligen de mindre samhällena beträffar, kan, där enbart realskola eller mellanskola finnes upprättad, denna skola liksom folkskolorna omorganiseras till elementarskolor med en lämplig fördelning på de olika skolenheterna av examenslinjer och examensfria linjer. Där endast en folkskola och vid sidan av denna en realskola eller mellanskola finnes, kunna de båda skolorna i åtskilliga fall sammanföras till en skolenhet.

Den närmare prövningen av frågorna om det sätt, på vilket omorganisationen bör genomföras i de samhällena, som redan äga högre skolor, och om det tempo, i vilket den bör fullföljas, torde böra anstå i avvaktan på statsmakternas principiella ståndpunktstagande till organisationsfrågan.

De svårigheter, som äro förknippade med en omorganisation, göra sig emellertid mindre starkt gällande, då fråga uppstår om nyupprättande av en realskola eller en mellanskola. Även om man för att vinna erfarenheter av den nu ifrågasatta skolorganisationen skulle vilja tills vidare undanskjuta frågan om organisationen av redan befintliga realskolor, så synas inga be-

tänkligheter kunna resas mot att på en ort, där behov av en realskola uppstår, låta denna växa fram ur folkskolan och sålunda bringa till stånd en elementarskola av den typ, som här föreslagits. Man torde kunna utgå från att på en ort, där upprättandet av en realskola är påkallat, en dubbellinjig folkskola av A-form finnes, eller i varje fall att en folkskola, som i klasserna över den fjärde har en dubbel klassföljd av denna form, kan åstadkommas genom lämpliga centraliseringsåtgärder. Detta synes nämligen böra vara en förutsättning för att med folkskolan skall kunna förenas en fullständigt utbildad examenslinje.

I vad mån mer eller mindre fullständiga elementarskolor kunna anordnas på den egentliga landsbygden blir först och främst beroende av de möjligheter, som med de skiftande bebyggelseförhållandena kunna finnas att centralisera undervisningen. Likformighet i organisationens byggnad bör här under inga förhållanden eftersträvas. Skolväsendet på varje särskild ort måste främst ordnas så, att lärjungarna icke över hövan ansträngas genom långa och besvärliga skolresor. Ett bestämt önskemål är, att barnen åtminstone under de fyra första skolåren äga tillgång till en skola i hemmens närhet. Det gäller här icke endast frågan om skolvägarnas längd. En nära kontakt mellan hemmen och skolan är av särskild betydelse, så länge barnen befinna sig i den tidigare skolåldern.

I en bygd, där en skola är så belägen, att lärjungar i tillräckligt antal genom lämpligt anordnade skolskjutsar kunna samlas till denna från jämförelsevis närbelägna skolor, bör centraliseringen omfatta klasserna över den fjärde. Utgår man från att folkskolans undantagsformer skola försvinna, så kan en sådan centralisering i regel icke medföra, att skolformen försämras för den skola, från vilken lärjungarna överföras. Detta gäller uppenbarligen undantagslöst för B 1- och B 3-skolor. Endast i fråga om B 2-skolor med lågt barnantal skulle detta kunna inträffa. I sådana fall bör centralisering av denna omfattning icke företagas, för så vitt den icke lämpligen kan omfatta hela skolan. I säkerligen icke få fall kan däremot en centralisering av klasserna över den fjärde medföra förbättrade undervisningsvillkor icke blott för de lärjungar, som överföras till en central-skola, utan även för kvarvarande lärjungar. Om endast sjunde och åttonde klasserna centraliseras från en skola med 6 à 7 lärjungar i varje årsklass, måste skolan efter centraliseringen komma att organiseras såsom en skola av B 2-form med två lärare för sex årsklasser. Centraliseras åter klasserna 5—8, vilket ingalunda alltid behöver medföra behov av ökat avdelningsantal i centralskolan, så erhålla icke endast dessa klassers lärjungar utan även lärjungarna i klasserna 3 och 4 fördelen av att undervisas i läraravdelningar, omfattande högst två årsklasser.

Till centralskolan, som förutsättes anordnad enligt A-formen från och med femte klassen, där differentieringen inträder, knytes examenslinjens tre återstående klasser. Detta kan emellertid ske endast om antalet lärjungar i

de högsta klasserna är så stort, att parallella avdelningar kunna upprättas i klasserna 7 och 8. På åtskilliga orter torde detta kunna möjliggöras därigenom, att skolan i sjunde klassen erhåller ett tillskott av lärjungar från skolor, belägna på så stora avstånd från centralskolan, att centralisering lämpligen icke bör företagas förrän efter sjätte klassen. Även bortsett från de synpunkter, det i detta sammanhang gäller, böra lärjungarna i folkskolans sjunde och åttonde klasser så långt detta är möjligt sammanföras till centralskolor, annars kan undervisningen på detta stadium icke leda till avsett resultat. De små folkskolorna kunna nämligen icke vara rustade för denna uppgift.

I vissa mindre centralt belägna skolor torde differentiering, i varje fall språkundervisning, kunna anordnas i klasserna 5 och 6, även om skolorna, vilket torde vara regel, icke äro anordnade enligt A-formen. Om för denna undervisning kompetent lärare icke finnes vid skolan, synes det icke ogörligt, att undervisningen upprätthålles av en lärare från närmaste centralskola, i vars tjänstgöring skulle ingå att tre eller fyra dagar i veckan för detta ändamål resa till ifrågavarande skola. Det skulle under alla omständigheter medföra mindre kostnader och mindre omgång, om läraren reste några gånger i veckan, än om samtliga barn, som önskade och vore berättigade att deltaga i språkundervisningen, skulle dagligen företaga samma resa. Givetvis bör läraren erhålla icke blott reseersättning eller fria resor utan även kompensation genom nedsatt undervisningsskyldighet eller i form av särskilt arvode.

Är lärjungantalet i centralskolan lågt, och erhålles icke i sjunde klassen genom tillskott från andra skolor ett tillräckligt stort antal lärjungar, förberedda för genomgång av den kortare examenslinjen, kunna i vissa fall förutsättningar finnas för upprättandet av en 4-årig examenslinje vid skolan.

Vilken examenslinje som än anordnas, så bör dess form väljas med hänsyn till lokala önskemål och behov. I en utpräglad jordbruksbygd synes en jordbruksbetonad examenslinje lämplig. I en mera industrialiserad bygd kan en allmän, en teknisk eller en handelslinje visa sig mera ändamålsenlig.

Inom stora områden med spridd bebyggelse medge förhållandena emellertid icke en centralisering av här antydd omfattning. Möjligen kan i sådana trakter vid en eller annan skola differentierad undervisning anordnas i klasserna 5 och 6, men i allmänhet torde de lärjungar, som önska bedriva studier för realexamen, för så vitt de icke vilja eller kunna vistas borta från hemmet under läsåret eller viss del därav, bliva hänvisade till att utnyttja de möjligheter, som erbjudas genom korrespondens- och radioundervisning. Formerna för en undervisning av denna art liksom frågorna rörande ekonomiskt stöd från det allmännas sida åt lärjungar, som icke utan stora kostnader kunna få tillgång till undervisning utöver folkskolan, ha behandlats i skolutredningens betänkande III. Skolutredningen har där framställt förslag om understöd för undervisning genom korrespondens, radio m. m. samt

om anslag till stipendier åt studerande och till skolhem. Förslagen ha för-
anlett beslut av 1945 års riksdag om anvisande av betydande medel för
nyssnämnda ändamål.

Såsom redan framhållits, måste skolorganisationen på varje särskild ort
anpassas efter de lokala förhållandena. Det är därför icke möjligt att för
organisationen uppgöra ett schema, som skulle kunna gälla t. ex. för alla
städer med ungefär samma invånarantal. Skolenheterna kunna samman-
fogas på olika sätt allt efter bebyggelseförhållandena.

Organisationen av en centralskola på landsbygden blir givetvis beroende
av huru de lärjungar, som den mottager från andra skolor, fördela sig på
åldersstadierna. Det minsta antalet avdelningar i en sådan skola torde kunna
beräknas till 9. Om antalet barn i varje årskull i skolans närmaste omgiv-
ning är lågt, så kan följande fördelning av avdelningarna tänkas vara lämp-
lig. Klasserna 1—4 bilda två läraravdelningar. I klass 5 tillkomma genom
centraliseringen så många lärjungar, att klasserna 5 och 6 kunna bilda skilda
läraravdelningar med differentierad undervisning. Från och med klass 7
ökas lärjungantalet ytterligare genom överflyttning från andra skolor dels av
lärjungar, som ämna fortsätta genom klasserna 7 och 8 på den allmänna
linjen, dels av lärjungar, som förberetts för genomgång av den kortare exa-
menslinjen. I klasserna 7 och 8 upprättas då parallellavdelningar. Hela an-
talet avdelningar i skolan kommer under dessa förutsättningar att uppgå
till 9. Om lärjungantalet så tillåter, fördelas lärjungarna redan från och
med klass 5 på parallellavdelningar, varigenom det totala avdelningsantalet
ökar till 11.

Det här givna exemplet belyser möjligheten att även i bygder med jäm-
förelsevis gles befolkning genom ändamålsenligt samordnande av skolfor-
merna skapa ökade utbildningsmöjligheter för landsbygdens barn. Ytter-
ligare exempel givas i bilaga 1 till detta betänkande och belysas av diagram.

Om den obligatoriska skolans högstadium skall kunna göra avsedd nytta
även inom landsbygdens skolväsen, så kräves en ny organisation med långt
gående centralisering. Sammanfattningsvis kan sägas, att därmed en studie-
gång fram till realexamen kan organiseras efter tre olika linjer: skoldistrik-
tet kan vid en elementarskola anordna en 5-årig studiegång fram till real-
examen; där detta med hänsyn till elevantalet icke låter sig göra, kan grupp-
differentiering genomföras inom femte och sjätte årsklassen; där med hän-
syn till bebyggelsens gleshet eller andra omständigheter skoldistriktet icke
finner en sådan anordning lämplig, måste barnen hänvisas till att efter
genomgång av sex årsklasser i odifferentierad skola övergå till 4-årig
realskola.

Under övergångstiden måste man till en början i vissa avseenden pröva
sig fram för att få de bästa lösningarna. Då behov av nya linjer, förande

till realexamen, framdeles yppa sig i städer eller andra större samhällen, böra dessa linjer, där förutsättningar finnas, upprättas inom folkskolan och tillsammans med folkskolan bilda den lokala enhet, som motsvarar den här knäsatta enhetsskoletanken.

Där en mellanskola eller realskola redan finnes, kan det av olika skäl vara svårt att omedelbart sammanföra denna skola med folkskolan. Särskilt kunna lokalförhållandena och lärarpersonalens anställningsvillkor utgöra hinder härför. Har realskolan eller mellanskolan endast en linje, synas dock, så vitt möjligt, dessa svårigheter böra övervinnas. Sammanförandet av skolorna torde nämligen, särskilt då det gäller mindre skolor, innebära betydande fördelar bl. a. i fråga om lärarkrafternas utnyttjande. I större städer med ett flertal linjer i realskolan kan till en början en eller annan linje upprättas inom folkskolan och motsvarande indragningar, i den mån så kan befinnas påkallat, företagas av linjer vid realskolan eller real- och mellanskolorna i staden.

På landsbygden kräver upprättandet av centralskolor med examenslinjer i allmänhet nybyggnad eller tillbyggnad av skollokaler. Tills vidare synes man av ekonomiska skäl böra i huvudsak begränsa nyorganisationen till sådana fall, där den kan genomföras utan mera väsentliga kostnader för uppförandet av skolbyggnader eller för förhyrande av lokaler. Men vid planerandet av nya skolbyggen liksom vid uppgörandet av planer för skolväsendets centralisering inom ett skolområde bör frågan om möjligheten att anordna en med examenslinjer utrustad centralskola, eventuellt genom samverkan mellan två eller flera skoldistrikt, tagas under allvarligt övervägande. Av särskild vikt är att nya folkskolehus icke uppföras med sådan belägenhet, att en önskvärd centralisering av ortens skolväsen för lång tid framåt försvåras.

En genom statsmakternas åtgärder ledd och understödd men till väsentlig del på kommunalt initiativ beroende utveckling av organisationen kommer givetvis att taga sin tid. Men å andra sidan vinnes härigenom, dels att den nya organisationen utan de olägenheter av skilda slag, som plötsliga rubbningar av skolförhållandena måste medföra, så småningom kan växa fram och smidigt anpassas efter lokala önskemål och behov, dels att de betydande kostnader för det allmänna, som äro förbundna med en omedelbar allmän omorganisation, kunna delvis undvikas och i övrigt fördelas över en längre följd av år, dels slutligen att organisationen i olika avseenden kan modifieras med hänsyn till de erfarenheter, som göras under övergångstiden. Under denna övergångstid böra inga andra principiella förändringar av det nuvarande skolsystemet vidtagas än sådana, som omedelbart sammanhånga med omorganisationens successiva genomförande inom de särskilda skolområdena. Den 5-åriga realskolan bör alltså icke, såsom av andra ledamöter av skolutredningen föreslagits, nu avvecklas.

b. *Differentieringens omfattning och praktiska utformning.* Om vi sålunda funnit nödvändigt att låta differentieringen inträda från och med femte skolåret, för att lärjungarna med nioårig studiegång skola kunna nå fram till en realexamen av nuvarande bildnings- och utbildningsstandard, så uppstår därnäst frågan, vilken omfattning differentieringen behöver äga under det femte och sjätte skolåret, för att det sålunda angivna målet skall kunna nås utan skadlig forcering av arbetet under de tre sista åren, då de olika linjernas lärjungar under alla förhållanden ha tänkts vara helt åtskilda. På denna punkt ha olika meningar gjort sig gällande bland dem av utredningens ledamöter, som förorda differentiering från och med femte skolåret.

Ledamöterna *Karin Cardell* och *Jonzon* ha i detta hänseende anfört följande.

Enhetsskolans allmänna tankegång gör det önskvärt, att omfattningen av differentieringen under de första åren så långt som möjligt inskränkes. Enligt vår uppfattning kan och bör den särskilda undervisning, som i folkskolans femte och sjätte klasser skall meddelas de lärjungar, vilka önska inrikta sina studier mot realexamen och äga förutsättningar för en mera krävande undervisning, omfatta endast det första främmande språket.

Där förhållandena så medgiva, sammanföras dessa lärjungar i särskilda avdelningar. Där detta icke är möjligt, undervisas samtliga lärjungar gemensamt i alla ämnen utom det främmande språket. De språkläsande lärjungarna befrias under vissa lektioner från undervisningen i andra ämnen på sätt, som vi föreslagit i betänkandet angående folkskolan. Eftersom det här gäller lärjungar med bestämda studieanlag, torde denna anordning icke medföra svårigheter i den för alla lärjungar gemensamma undervisningen. I den mån timminskningen drabbar ämnet modersmålet, kompenseras minskningen av det stöd, som undervisningen i detta ämne erhåller genom språkundervisningen. Då de båda lärjungegrupperna läsa samma kurser, bortsett från språket, blir det möjligt för lärjungar, som visa sig ha svårighet att följa undervisningen i språkgrupperna, att i regel utan försening övergå till klassavdelning eller lärjungegrupp utan språkundervisning. Överhuvud taget komma misstag i fråga om avsett linjeval att med jämförelsevis stor lätthet kunna rättas under de två första åren efter differentieringens inträde. Från och med sjunde skolåret skola de båda lärjungegrupperna under alla omständigheter erhålla helt skild undervisning.

Med sjunde skolåret vidgas differentieringsmöjligheterna. De lärjungar, som icke tillhört språkläsande avdelning, antingen fortsätta på en examensfri linje till den allmänna obligatoriska skolans slutmål eller övergå till 4-årig examenslinje. Lärjungar, som tillhört språkläsande avdelning, kunna likaledes välja någon examensfri linje, men de kunna också fortsätta på en språkläsande examenslinje, som kan vara allmän eller praktisk. Till de praktiska examenslinjerna kan övergång slutligen ske från den språkläsande

allmänna examenslinjen efter 7:e skolåret och från den 4-åriga allmänna examenslinjen med visst undantag även efter 8:e skolåret. En examenslinje kan sålunda likaväl som den examensfria linjen föra direkt ut till praktisk verksamhet.

För rätt att deltaga i den särskilda undervisningen i språkavdelning eller språkgrupp i klass 5 samt för flyttning inom sådana avdelning eller grupp från klass 5 till klass 6 och från sistnämnda klass till klass 7 på språkläsande examenslinje liksom för övergång till 4-årig examenslinje och för flyttning mellan examenslinjernas klasser skola särskilda bestämmelser gälla. Hithörande frågor behandlas i betänkandet om intagning i realskolan och i kapitlet om flyttning inom realskolan.

Examensskolelinjernas första främmande språk förutsättes vara engelska. Undervisning i detta språk skall enligt de föreslagna undervisningsplanerna meddelas även de lärjungar på examensfria linjer, som kunna draga nytta härav. Vid skolor med examenslinje skulle sålunda, om sistnämnda undervisning enligt vårt förslag får inträda i sjunde klassen, meddelas dels en 5-årig, dels en 2-årig kurs i engelska. I en skola med enbart en linje av vardera slaget skulle undervisningen i detta språk på båda linjerna ungefär jämnt fylla en lärares tjänstgöring. Om skolan är större, skulle två eller flera lärare erfordras med kompetens i ämnet. Vid mindre skolor åter, där examenslinje icke vore upprättad och där den examensfria linjen kunde förutsättas sakna parallellavdelningar, skulle undervisningen i engelska frånsett undervisningen i klasserna 5 och 6 omfatta 10 veckotimmar. Då en lärare med kompetens i ämnet i varje fall måste finnas anställd vid skolan för bestridandet av denna språkundervisning, torde ingen svårighet finnas att anordna även den särskilda språkundervisningen i klasserna 5 och 6.

Såsom framgår av det föregående skulle deltagandet i den differentierade undervisningen i klasserna 5 och 6 icke innebära ett egentligt val av linje. Den ifrågasatta anordningen medger tvärtom lärjungarna möjlighet att hålla valet öppet ett par år, medan de deltaga i en undervisning, som genom sin mera krävande beskaffenhet kan bli vägledande för dem och deras målsmän vid bedömandet av deras anlag och förutsättningar. Säkerligen komme vissa lärjungar att redan efter femte klassen överge tanken på att övergå till en 3-årig examenslinje, men man har också att räkna med att andra lärjungar efter att ha deltagit i den differentierade undervisningen såväl i klass 5 som i klass 6 välja en examensfri linje eller en 4-årig examenslinje. Dessa lärjungar ha redan inhämtat de första grunderna i engelska och torde i allmänhet icke ha nytta av att, under i varje fall den första termen, deltaga i all undervisning i detta ämne. De ha å andra sidan under de närmast föregående läsåren haft minskad undervisningstid i vissa ämnen, bl. a. slöjd. De böra därför i klass 7 under ett antal veckotimmar, motsvarande den tid, som i denna klass är anslagen åt undervisningen i engelska — naturligtvis under förutsättning att de valt en examensfri linje med språk-

undervisning eller en 4-årig examenslinje — sysselsättas med arbete i dessa ämnen under individuell handledning på samma sätt, som förutsättes tillämpat i fråga om de lärjungar på de examensfria linjerna, vilka icke deltaga i språkundervisningen. En sådan anordning har sedan flera år prövats vid många folkskolor, där språkundervisning är införd.

Anordnas undervisningen för examenslinjernas lärjungar på av oss föreslaget sätt, så kommer för dessa lärjungar intet läroämne i klasserna 5—9 att erhålla ett lägre sammanlagt veckotimtal än i motsvarande klasser av den 5-åriga realskolan enligt det för denna skolform uppgjorda timplansförslaget B. Kursplanerna för den 5-åriga realskolans två lägsta klasser kunna enligt vår uppfattning — såsom vi också i annat sammanhang framhållit — bringas att helt sammanfalla med de utarbetade kursplanerna för folkskolans femte och sjätte klasser, utan att detta skulle medföra någon sänkning av realskolans bildningsmål. Under sådana förhållanden bör ingen tvekan kunna råda därom, att de språkläsande lärjungar, som i särskilda avdelningar genomgå folkskolans femte och sjätte klasser och därefter fortsätta genom de tre åren till realexamen, kunna till fullo inhämta den 5-åriga realskolans kunskapsmåt. I de fall åter, då de språkläsande lärjungarna komma att undervisas tillsammans med övriga lärjungar i alla ämnen utom språket, kan undervisningens resultat i klasserna 5 och 6 i viss mån bli lidande genom den återhållande verkan, som de mindre studiebegåvade lärjungarnas närvaro i klassen kan utöva. Detta fördröjande inflytande behöver emellertid icke bli alltför kännbart, då det gäller ämnen, vilka lärjungarna redan under de föregående åren läst. Möjligheten att individualisera undervisningen och därigenom föra de mera studiebegåvade lärjungarna fram till säkrare kunskapsresultat är uppenbarligen större i fråga om ämnen, i vilka de ha inhämtat grundläggande kunskaper, än i ämnen, där en nybörjarkurs skall genomgå. Då därtill kommer, att olägenheten ur undervisningens synpunkt av klassens bristande homogenitet skulle komma att göra sig gällande endast under de två första och minst krävande åren av en 5-årig studiegång, torde man icke behöva räkna med att de lärjungar, som under dessa förhållanden erhålla sin begynnande realskolundervisning, skola i det hela ha en svagare ställning, då de stå inför examensmålet.

Den tanke, som ligger till grund för vårt förslag, kan i korthet uttryckas på följande sätt: Differentierad undervisning bör i skolan införas i den utsträckning, som är nödvändig för att lärjungarna utan forcerat arbete skola kunna föras till de skilda bildningsmål, som de för sin fortsatta utbildning eller kommande verksamhet böra uppnå. För dem, som över realexamen skola gå till högre skolor eller till befattningar, där realskolekunskaper krävas, äro grundliga språkkunskaper ett av de viktigaste villkoren. För dem åter, som ämna fortsätta i yrkesskolor eller omedelbart efter skoltiden vilja ägna sig åt hantverk eller liknande yrkesarbete, äro vid sidan av modersmålet och matematik skolans praktiska ämnen av större betydelse. Vi ha

från dessa utgångspunkter funnit ofrånkomligt, att språkstudierna för dem, som sikta mot realexamen, påbörjas under femte skolåret. Å andra sidan kan en 9-årig linje fram till realexamen enligt vår uppfattning väl fylla sin uppgift i skolsystemet, utan att differentieringen under femte och sjätte skolåret erhåller större omfattning. Om differentieringen skulle utsträckas till flera ämnen, så skulle detta dels giva deltagandet i den differentierade undervisningen en mera framträdande karaktär av ett linjeval, som komme att företagas på ett alltför tidigt åldersstadium, dels i hög grad komplicera och försvåra undervisningens anordning särskilt i landsbygdens mindre skolor.

Ordföranden samt ledamöterna *Andrae, Elisabeth Dahr, Hjärne, Iverus, Kolmodin, Kärre, Sandberg* och *Wellander* ha i fråga om differentieringens omfattning anfört följande.

Om den teoretiska realskolelinjens lärjungar skola få en lugn, planmässigt och jämnt fortskridande lärogång, är det av största vikt, att den första differentieringen sker redan efter fjärde skolåret och att de följande fem årens kurs verkligen hålles samman genom en enhetlig undervisningsplan. Och om den teoretiska linjens studiemål med en sådan 9-årig bildningsväg skall kunna bibehållas på en nivå svarande mot hittills gällande anspråk — vi anse detta vara ett i nuvarande läge oeftergivligt krav — måste linjen organiseras så, att den 5-åriga teoretiska studiegångens möjligheter bli fullt utnyttjade.

Den teoretiska linjen bör alltså organiseras med enhetlig och kontinuerlig studiegång. Så långt möjligt böra vid differentieringen bildas särskilda klassavdelningar. Även där detta icke kan ske, bör den enskilda lärjungens studieväg framstå som planlagd och med hänsyn till undervisningsstoff och lärogång inriktad på slutmålet för den linje han valt.

Såsom i olika sammanhang framhållits, ha skolutredningens samtliga ledamöter funnit det ur enhetsskolans synpunkt angeläget att söka åstadkomma största möjliga överensstämmelse i kursplanen mellan å ena sidan folkskolans femte och sjätte klass och å andra sidan den 5-åriga realskolans första och andra klass. Givetvis erbjuder en dylik samordning av kursplaner, som ha delvis olika ämneskrets och som i fortsättningen syfta åt skilda håll, avsevärda svårigheter. Men även om en fullständig och generell parallellisering av kursinnehållet i de berörda folkskole- och realskoleklasserna icke är möjlig, ha vi dock ansett, att redan en samordning i fråga om den yttre ramen skulle i viktiga avseenden vara en fördel. Framför allt skulle den, såsom ovan närmare utförts, underlätta en senare övergång mellan examensfri linje och examenslinje, och detta i båda riktningarna. En lärjunge, vars begåvning framträder mera tydligt först i folkskolans femte eller sjätte klass, kan lättare utan tidsförlust övergå till realskola. Och om å andra sidan en lärjunge efter genomgång av klass 1⁵ eller 2⁵ önskar eller på grund av oförmåga att följa undervisningen nödgas avbryta sin studiegång i realskolan,

kan han återgå till folkskolan, utan att hans lärogång i det hela kommer att förete luckor eller avbrott. Den differentierade enhetsskolans tankegång kräver, att sådan övergång mellan skolformerna på allt sätt underlättas för de fall, där de individuella anlagens utveckling ger vid handen, att den först valda skolformen icke är den lämpligaste. Men den av oss föreslagna differentieringen inom enhetsskolan skulle också direkt underlättas av en dylik anordning. För lärjungarna i de till examen siktande grupperna är det avsevärt lättare att inom folkskolan inhämta de bredare och mera fördjupade kunskaperna, om det gäller för de båda skolformerna gemensamma kursavsnitt än om det gäller att läsa helt andra kurspartier vid sidan av de i folkskolan genomgångna. Också lärarens arbete måste i hög grad underlättas av en sådan samordning. Även där dylik anordning av folkskolans undervisning med särskilda klasser eller grupper icke är möjlig, skulle en väsentligen gemensam kursram underlätta för begåvade lärjungar i landsbygdens folkskolor att i hemorten fullfölja skolgången i folkskolans femte och sjätte klass och därefter pröva direkt in i klass 3 av en 5-årig eller klass 2 av en 4-årig realskola. De kunde då vid sidan av arbetet i folkskolan tillägna sig de utförligare kurser, som läsas i realskolan, vilket för de verkligt studieintresserade lärjungarna icke bör medföra alltför stora svårigheter, i synnerhet om för sådana lärjungars räkning särskilda korrespondens- och radiokurser anordnas i det främmande språket. Är själva kursramen densamma, få ju sådana lärjungar i folkskolan icke andra eller större kurser att genomgå än de elever, som gå i motsvarande klasser av realskolan. Att tillvägagångssättet är vida överlägset den på sina håll förordade överhoppningsmetoden, torde icke behöva närmare utvecklas.

Med dessa utgångspunkter ha vi sökt lägga kursplanerna så, att i de olika ämnena samma kursavsnitt förläggas till femte resp. sjätte skolåret, oberoende av om ifrågavarande skolår tillbringas i den ena eller i den andra skolformen: kurserna i de ifrågavarande klasserna ha så att säga inordnats under i huvudsak gemensamma rubriker. Vid arbetet med undervisningsplanerna har det också visat sig, att en tämligen långt gående sådan samordning varit möjlig och att själva kursramen sålunda kunnat göras i det väsentliga gemensam, utan att detta ur folkskolans synpunkt medför olägenhet och utan att den 5-åriga realskolans undervisningsplan därigenom behöver nämnvärt försvagas.

Däremot ha vi för vår del icke funnit det möjligt att låta denna överensstämmelse i fråga om kursramen sträcka sig till att inbegripa även det *inhåll* och den *omfattning*, som de sålunda till den yttre ramen samordnade kurserna böra få. Det nedan framlagda förslaget om en på en språkläsande sjätte folkskoleklass fotad 3-årig realskola bygger på den förutsättningen, att man i femte och sjätte folkskoleklassen skulle, bortsett från det främmande språket, *hinna* lika mycket som i de båda första klasserna av den 5-åriga realskolan. Denna förutsättning strider mot en verklighet, av vilken

man redan har en lång erfarenhet. Den med vetenskapligt utbildade ämneslärare och valt elevmaterial arbetande realskolan hinner under ifrågavarande två skolår vida mer än folkskolan. Det är icke minst detta försprång, som de från sjätte folkskoleklassen kommande lärjungarna måste ta igen under den 4-åriga realskolans första klass. Denna är ingalunda, som stundom påståtts, endast en repetitionsklass. I den 4-åriga realskolans första klass genomgås dels den nya kursen i det främmande språket, dels andra helt nya moment, dels slutligen i viktiga stycken kurserna i folkskolans femte och sjätte klass, behandlade av facklärare *på det grundligare sätt och i den utförligare form*, i vilken dessa kurser genomgås i klasserna 1⁵ och 2⁵ i realskolan. Klass 1⁴ är sålunda *även* en repetitionsklass, men den repetition, som där sker, är enligt lång erfarenhet ofrånkomlig, därest denna realskola skall kunna föra sina elever fram till vedertaget mål.

Det är sålunda tack vare den jämna fördelningen av realskolans hela kursinnehåll på fem år och tack vare elevmaterialets bättre beskaffenhet och fackläraresystemet, vilka göra det möjligt att under de båda första av dessa år bibringa ett fylligare kunskapsinnehåll än vad som genomgås i motsvarande folkskoleklasser, som den 9-åriga studiegången kan leda till samma slutmål som den 10-åriga genom 6-årig grundskola och 4-årig realskola. En utjämnning mellan realskola och folkskola i fråga om innehållet i de två årskurserna skulle, då folkskolan varken kan eller bör antaga realskolans arbetstakt, tvinga realskolan att arbeta i folkskolans takt. Detta skulle få till följd, att kunskapsstoff, som annars genomgås i den 5-åriga realskolans första och andra klass och som ligger till grund för den följande undervisningen, antingen finge skjutas upp till de tre följande skolåren, vilket skulle föranleda en oförsvarlig arbetsbelastning under dessa år, eller också uteslutas ur realskolekursen, i vilket fall en motsvarande sänkning inträdde i den bildningsstandard, som realexamen representerar.

Ovan har klarlagts, varför vi icke kunna godtaga en sänkning av realskolans bildningsmål. Men vi kunna ej heller förorda en arbetsbelastning, som i en 3-årig realskola skulle gå långt utöver allt vad som hittills ansetts rimligt. Den allvarligaste anmärkning, som riktats mot den nuvarande realskolan, den 5-åriga och än mer den 4-åriga, har varit, att den alltför mycket varit en »pluggskola» med en forcerad studiegång, som omöjliggjort en lugn och i bästa mening fostrande självverksamhet. Nu ha vi arbetat om undervisningsplanerna med det målet för ögonen att ge realskolan en lugn och väl avvägd studiegång, ägnad att ge utrymme för självverksamhet och andra utvecklingsfrämjande arbetsmetoder. Med den föreslagna parallelliseringen av kurserna för femte och sjätte skolåret och med den djupare gående differentieringen i femte och sjätte folkskoleklassen ha vi sökt att så långt som möjligt tillmötesgå alla rimliga krav, men vi kunna icke medverka till att skapa en ny realskola med en studiegång, som långt mer än någon tidigare skulle präglas av »pluggskolans» arbetssätt.

Om dylika konsekvenser skola undvikas, måste differentieringen i femte och sjätte folkskoleklassen få sådan omfattning, att kurserna i de till det högre målet syftande avdelningarna motsvara det kursinnehåll, som avsetts för den 5-åriga realskolans båda lägsta klasser. Detta kursinnehåll har i sin tur bestämts med hänsyn till att den 5-åriga studiegångens fördelar skola på bästa sätt utnyttjas, så att det totala kursinnehållet fördelas så lämpligt och jämnt som möjligt på de fem år, som stå till förfogande, och så att behandlingen av de olika kursernas ämnesområden blir så jämn och likformig som möjligt. Där i fråga om kursinnehållet väsentliga skillnader föreligga mellan folkskole- och realskolelinjen, böra den mera teoretiska linjens lärjungar genomgå kurserna i den utformning, som de ha på realskolelinjen. *Detta är också en ovillkorlig förutsättning för att de olika studievägarna till realexamen skola bli och skola framstå såsom likvärdiga.* Det gäller att skapa en 9-årig studiegång till realexamen, som blir likvärdig, vare sig dess femte och sjätte år äro förlagda till folkskolan eller till ett läroverk, och som blir likvärdig också med den 10-åriga studiegången med 6-årig grundskola. En differentiering, som omfattar endast det främmande språket, blir, om studiemålet skall kunna bibehållas, enligt vår mening icke tillfyllest.

Än mindre kan den studiegång genom 6-årig grundskola och 3-årig realskola med viss undervisning i engelska i grundskolans högsta klass, som antydes i Betänkande II, s. 302 och som nedan närmare utformas, erbjuda en lösning av problemet att med 9-årig studietid föra fram till realexamen på nuvarande nivå. Detta försök till kompromiss mellan 6-årig odifferentierad bottenskola och från femte klassen differentierad enhetsskola, som av länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län i dess remissyttrande karakteriserats med orden »en smått differentierad sjätte klass», innebär en försämring både av den teoretiska och av den praktiska linjens lärogång.

Denna studiegång skiljer sig från den ovan berörda med 6-årig odifferentierad grundskola endast därutinnan, att engelskan inträder redan i sjätte skolårets kurs. En sådan läggning av enhetsskolans undervisningsplan synes oss i dubbel måtto förfelad. Det synes sålunda icke riktigt att i den allmänna obligatoriska skolan införa ett främmande språk redan på ett stadium, där många lärjungar ej ha tillräckliga insikter i modersmålet för att med framgång kunna deltaga i undervisningen i ett främmande språk. Vidare synes det uppenbart, att en så obetydlig modifikation i folkskolans kursplan icke kan ge den 3-åriga examenslinjen en sådan styrka, att den kan leda fram till ett med den nuvarande realskolans likvärdigt slutresultat. Det skulle innebära, att en till sjätte skolåret förlagd sex timmars kurs i engelska, avsedd för folkskolans osovrade lärjungematerial, skulle väsentligen ersätta den utbildning, som i den 4-åriga realskolans första klass ges åt ett sovrat lärjungematerial, som därtill är ett år äldre. Det skulle också, i den mån den 4-åriga realskolan på föreslaget sätt bibehölles, innebära, att lärjungar från sjätte folkskoleklassen med samma förutbildning utom i fråga om begyn-

nelsekursen i engelska skulle kunna övergå antingen till en 3-årig eller till en 4-årig realskola med samma bildningsmål och antingen till första eller till andra klassen av 4-årig realskola.

I själva verket kan en 3-årig realskola på 6-årig odifferentierad grund, även om viss språkundervisning införes i sjuätte grundskoleklassen, icke leda fram till det bildningsmål, som vi anse även framgent böra uppställas för en 9-årig utbildningsväg av mera krävande art. Om detta mål skall nås, kräves en verklig differentiering, som griper djupare ned i enhetsskolans klassföljd.

Till belysning av det här sagda vilja vi ytterligare anföra följande.

Enligt en i annat sammanhang refererad undersökning av lärjungematerialet vid de skolor, som ha prövningsfri intagning, ha realskolans elever i sitt folkskolebetyg före avgången till realskola ett medelbetyg per ämne, som närmar sig AB. Det är realskoleklientelet i detta högre genomsnittsbetyg uttryckta överlägsenhet som gör, att realskolans undervisning i det hela kan bedrivas i raskare tempo och på ett annat sätt än i folkskolan, och kursernas omfattning kan därför i realskolan bli avsevärt större, utan att arbetsbördan för de berörda eleverna för den skull behöver ökas utöver det psykologiskt och skolhygieniskt lämpliga. De använda läroböckerna äro också i regel betydligt utförligare än folkskolans. Denna skillnad är enligt vår mening till fördel för eleverna i båda skolformerna. I ett sådant ämne som allmän historia är, för att anföra ett exempel, skillnaden i läroböckernas omfång starkt framträdande: realskolans läroböcker ge en någorlunda sammanhängande framställning av den allmänna historien, medan folkskolans läroböcker inskränka sig till vissa särskilt viktiga moment (bilder). Fordringarna på fasta kunskapsresultat av undervisningen måste också beträffande samtliga lärjungar vara större i realskolan, vilken icke liksom folkskolan är en för alla obligatorisk skola utan har att leda fram till en fastställd och icke för alla uppnåelig slutnivå av kunskaper och färdigheter. Det skulle knappast vara försvarligt, vare sig ur psykologisk-pedagogiska synpunkter eller ur allmänna uppfostringssynpunkter, att icke från början ställa den frivilliga, till det högre målet syftande skolans genomsnittligt mera studiebegåvade och i fråga om arbetstakten raskare elevmaterial inför på lämpligt sätt höjda fordringar.

Den begränsning, som i den obligatoriska skolan är nödvändig, består givetvis icke däri, att t. ex. ett tidsskede i Sveriges historia eller ett land i geografien helt uteslutes, utan däri, att de för båda skolformerna gemensamma kursmomenten läsas på ett annat sätt, med uteslutande både av enskilda detaljer och av större sammanhang, som med fördel kunna och bruka behandlas i realskolan och som för denna och därpå byggande skolformer ha den största betydelse. Givetvis göra sig härvid den specialutbildade lärarens större möjligheter starkt gällande. Särskilt vid undervisningen i de arbets-

krävande huvudämnena modersmålet och matematik är det av vikt, att undervisningen får en olika utformning allt efter lärjungarnas olika förutsättningar; i dessa ämnen ställas i realskolan vida större krav på säkerhet i kunskapsförvärvet än som är möjligt i den obligatoriska skolan. De direkta övningarna i innanläsning exempelvis kunna i realskolan inskränkas och andra sidor av ämnet betonas starkare. Det är sålunda en allmän erfarenhet i real- och mellanskolorna, att elevernas kunskaper i svensk grammatik äro mycket bristfälliga vid inträdet i skolan, och vid de dubbellinjiga läroverken konstateras på denna punkt hos de elever, som genomgått klass 1⁵, en avgjord överlägsenhet över dem, som komma från sjätte folkskoleklassen. Detta innebär intet klander mot folkskolans modersmålsundervisning i och för sig, sedd med hänsyn till denna skolforms uppgifter; utan stödet av undervisning i främmande språk måste undervisningen i språklära alltid beräknas vålla svårigheter särskilt för yngre elever. I fråga om själva kursinnehållet torde det emellertid i modersmålet och matematik icke behöva bli fråga om mera avsevärda olikheter; väsentligen blir det där en fråga om studiets intensitet och kunskapernas kvalitet, men denna skillnad blir i dessa ämnen starkt framträdande.

Den utvidgning av femte och sjätte folkskoleklassens kurser, som måste ske, för att dessa klasser skola kunna ersätta den 5-åriga realskolans båda lägsta klasser, berör mer eller mindre samtliga ämnen. I huvudämnena modersmålet och matematik gäller det som sagt mindre kursomfånget än det sätt, på vilket undervisningen i ämnenas olika grenar lägges upp och genomföres, och de fordringar på kunskapernas kvalitet, som måste ställas, för att eleverna sedan skola kunna utan fyllnadsarbete eller forcering på tre år föras fram till realexamen; i matematik tillkomma dock vissa nya moment. I historia med samhällskunskap, geografi och biologi med hälsolära ha ifrågavarande elever däremot att inhämta realskolans utvidgade kursinnehåll inom i huvudsak samma kursram. I kristendoms-kunskap synes man kunna bortse från olikheterna i kursinnehåll, då de äro av mindre betydelse för det fortsatta studiet och därmed också för arbetsbelastningen i fortsättningen, med undantag för den arbetsökning, som eleverna i fråga torde få underkasta sig i samband med den översiktliga repetition, vilken inlagts i näst högsta realskoleklassen.

Den differentierade undervisningen bör icke betraktas endast som en förberedelse för en fortsatt 3-årig studiegång till realexamen. Differentieringen sker inom folkskolans ram och tillgodoser, även om den närmast riktar sig till dem, som sikta till realexamen, på ett naturligt sätt de skilda behov, som följa av elevernas olika arbetstakt och olika inställning till teoretiska studier i det hela. Ett definitivt val av bildningslinje behöver vid denna anordning icke ske förrän efter sjätte folkskoleklassen. Den fullständigare differentieringen ger även en klarare bild av elevernas förutsättningar för fort-

satta teoretiska studier än en, som begränsas till det främmande språket. De mera allsidiga kraven förebygga också den faran, att engelskan kommer att tilldraga sig för mycket intresse på bekostnad av skolans övriga ämnen.

En differentiering endast i det främmande språket kan också befaras öka dragningen till den mera teoretiska linjen. Om skillnaderna i kraven mellan de olika linjerna icke bli större, är det naturligt, om lärjungarna i stor utsträckning önska välja alternativet med främmande språk. På denna väg sugas de sedan alltför lätt in i realskolans studiegång. Det ställer sig annorlunda, om de veta, att det omedelbart blir fråga om realskolans kurser och fordringar överlag; en både ur elevernas egen och ur samhällets synpunkt önskvärd begränsning av tillströmningen till den mera teoretiska linjen blir då sannolikare.

Vad beträffar det sätt, på vilket differentieringen i praktiken skall genomföras, vilja vi, utöver vad som redan anförts, här endast framhålla vissa huvudsynpunkter.

I regel synes den böra ske genom att inom de ifrågavarande folkskoleklasserna bildas särskilda avdelningar av liknande slag som vid sångklasserna i Stockholms folkskolor, vilka i huvudsak läsa den 5-åriga realskolans kurser i de olika ämnena med användande av för realskolan godkända läroböcker. Vi ha kallat denna form av differentiering för *klassdifferentiering*. Eleverna följa därvid realskolans kursplan och läroböcker men folkskolans timplan, med undantag för de avvikelser, som betingas av det främmande språkets inträde på läsordningen.

Anordningen förutsätter, i stad eller på landsbygd, skola av A-form med minst två serier avdelningar på ifrågavarande stadium, alltså en tämligen stor folkskola, eller, beträffande jämförelsevis mindre folkskolor på landsbygden, centralisering av klassavdelningar eller lärjungegrupper, så att av dessa lärjungar en självständig klassavdelning kan bildas. För att en teoretisk linje med särskilda undervisningsavdelningar skall få upprättas, synes böra fordras, att ett icke för litet antal inträdesberättigade lärjungar, t. ex. minst 12, anmäler sig till deltagande i undervisningen på en sådan linje; i övrigt böra vanliga regler för uppdelning av klass på avdelningar gälla.

I vissa fall, där behov av differentierad undervisning föreligger men där lärjungantalet varaktigt eller tillfälligt icke räcker till för anordnande av klassdifferentiering, bör s. k. *gruppdifferentiering* kunna anordnas, varvid den teoretiska linjens lärjungar undervisas gemensamt med folkskolelinjens utom i det främmande språket och i de fall, där det visar sig möjligt, även i modersmålet, åtminstone vissa veckotimmar. För undervisningen i andra ämnen bli därvid vissa förstärkningsanordningar erforderliga, och läraren behöver minst ett par extra timmar för särskild handledning och kontroll av ifrågavarande lärjungar. Givetvis blir en sådan anordning icke utan svårigheter, och de erfarenheter, som komma att göras, få läggas till grund

för eventuella ytterligare åtgärder. Viss förmåga av självständigt individuellt arbete och grupparbete måste förutsättas hos de elever, som skola delta i dylik undervisning.

Även för anordnande av gruppundervisning synes böra fordras, att ett visst minimiantal lärjungar, t. ex. minst 6, anmält sig till sådan undervisning och anses fylla villkoren för deltagande. Är antalet mindre, synes differentiering av detta slag icke kunna komma i fråga, utan eleverna få hänvisas till annan skola, för så vitt icke *enskild handledning* i förening med radioundervisning i språk kan anordnas i enlighet med förslag, som framställts i Betänkande II, sid. 299.

När det gäller att underlätta för studiebegåvade och studieintresserade elever i folkskolans femte och sjätte klass att utvidga och fördjupa sina kunskaper inom sådana ämnesområden som historia med samhällskunskap, geografi och biologi med hälsolära till väsentlig överensstämmelse med motsvarande kursinnehåll i realskolan, torde olika tillvägagångssätt kunna anlitas. Vid klassdifferentiering är givetvis det enklaste sättet att använda realskolans läroböcker, varvid samråd angående kursernas närmare utformning bör ske med huvudläraren vid den realskola, till vilken de till högre utbildning syftande eleverna i allmänhet övergå. Samma anordning är också möjlig vid gruppdifferentiering. En annan möjlighet, som ur många synpunkter och icke endast med tanke på differentiering i här avsett syfte förefaller tilltalande och som särskilt i vissa ämnen synes lämplig, är att ha läroböcker, som bestå av en läroboks- och en läseboksdel, i vilken sistnämnda de mera studiebegåvade eleverna kunna komplettera lärobokens fakta. Vid all gruppdifferentiering vållar givetvis kontrollen av att lärjungarna genom sina utvidgade studier nått det åsyftade målet vissa svårigheter. Men de extra lektioner, som föreslagits vid denna anordning, böra kunna användas såväl i handledande som i kontrollerande syfte.

En av förutsättningarna för den här föreslagna organisationen är en förstärkning av folkskolläraernas utbildning. Vad särskilt språkundervisningen beträffar, bör denna, om den skall kunna lägga grunden för en fortsatt utvidgad och fördjupad språkundervisning, meddelas av lärare med adjunktskompetens eller däremot svarande behörighet.

För *tillträde* till den differentierade undervisningen i folkskolans femte klass skola gälla samma villkor som för inträde i 5-årig realskola.

Då det synes lämpligast, att de i folkskolan vanliga principerna för betygsättning med Ba som normalbetyg tillämpas även i de differentierade klasserna, bör för *flyttning* till sjätte språkläsandet klassen fordras, att lärjunge i läroämnena erhållit i genomsnitt betyget Ba eller 13·5 betygsenheter i vederbörande ämnesgrenar. För övergång till första klassen i den följande studiegången till realexamen böra gälla samma fordringar, som i följande kapitel föreslås för inträde i 5-årig och 4-årig realskola jämte prövning vid den mottagande skolan i engelska.

Då kursinnehållet i de differentierade folkskoleklasserna enligt vad ovan framhållits är avsett att sammanfalla med kurserna i de två lägsta klasserna av den 5-åriga realskolan, kunna eleverna från sjätte differentierade folkskoleklassen även övergå till *tredje klassen av 5-årig realskola* i samma ordning som till en 3-årig fortsättning av den differentierade undervisningen. Men därav följer också, att de böra kunna övergå till *andra klassen av 4-årig realskola*, eftersom de tre högsta klasserna av 5-årig och 4-årig realskola ha i stort sett samma kursinnehåll med undantag för engelska och geografi och med bortseende från vissa smärre förskjutningar, som i regel bli nödvändiga under det första av dessa tre år. De som övergå till klass 2⁴ behöva icke ha genomgått en lika stor kurs i engelska som de som övergå till klass 3⁵. Vi förutsätta, även med anledning av här berörda övergångs-anordningar, möjlighet att vid behov och i skälig utsträckning upprätta nya parallellavdelningar av klasserna 3⁵ och 2⁴.

Vi ha också förutsatt, att under det sjunde skolåret på schemat skall kunna inläggas 2 timmars extra undervisning för komplettering av kunskaperna i sådana fall, då elever visa goda förutsättningar att följa med undervisningen i det hela men förete brister i ett särskilt ämne.

Då det här är fråga om genomgång i folkskolan av i allt väsentligt samma kunskapsinnehåll som inom motsvarande klasser av realskolan, behöves för de tre högsta klasserna i en dylik studiegång ingen särskild undervisningsplan; denna kan helt följa tim- och kursplanen för den 5-åriga realskolans tre högre klasser.

Om man bortser från de oundvikliga hämningar i undervisningen, som betingas av övergången mellan två skolformer, av vilka den första icke kan förväntas uppvisa ett över hela linjen jämnt och enhetligt slutresultat, torde denna form av »sammansatt» realskola kunna beräknas leda till i det väsentliga samma slutnivå som de nuvarande och de av oss föreslagna 5- och 4-åriga realskolformerna.

B. Differentiering efter folkskolans sjätte klass.

Ledamöterna *Fredriksson, Sigrid Jonsson, Karnell och Persson* ha i denna fråga anfört följande.

I den principiella synen på lösningen av de föreliggande skolproblemen ha, såsom av det föregående framgått, i väsentliga delar överensstämmande uppfattningar gjort sig gällande inom skolutredningen. Såsom betydelsefulla mål för den planerade skolreformen ha framstått en allmän höjning av vårt folks kulturella standard och en demokratisering av undervisningsväsendet, varigenom vidgade möjligheter till praktisk och teoretisk utbildning beredas ungdomar ur skilda befolkningsgrupper, oavsett målsmännens bostadsort

eller deras sociala och ekonomiska villkor. Enighet har i stort sett uppnåtts även därom, att utvecklingen bör fortskrida mot en på ändamålsenligt sätt uppbyggd enhetsskola. Vi stå även bakom kraven på att folkskolan utökas till 8-årig, att studietiden på examenslinjerna så långt möjligt förkortas, att undervisningen i främmande språk får en stark ställning inom enhets-skolan, att skolans undervisning bättre anpassas efter pedagogiska och praktiska synpunkter samt att en olämplig forcering av studierna undvikas.

I några viktiga avseenden ha vi dock ansett oss icke kunna ansluta oss till den ståndpunkt, som av utredningens övriga ledamöter intagits. För det första gäller detta förslaget, att en fördelning av lärjungarna mot skilda studiemål skulle ske redan efter folkskolans fjärde klass med därav följande vittgående konsekvenser i olika avseenden. Vidare ha vi icke kunnat finna det behövt eller lämpligt att pålägga folkskolan uppgiften att meddela två slags undervisning i engelska med början på skilda klasstadiet.

Det av oss i betänkande II om sambandet mellan folkskola och högre skola (sid. 300—303) efter särskild motivering framförda förslaget om *skol-systemets framtida anordning* innebär bl. a., att den första uppdelningen av lärjungarna på skolor eller linjer med olika studiemål skall företagas efter genomgången av sjätte folkskoleklassen. Den 5-åriga realskolan, som bygger på fjärde folkskoleklassen och sålunda ställer lärjungarna inför valet mellan olika utbildningslinjer redan i 10—11-årsåldern, avvecklas efter viss övergångstid. En till realexamen förande 9-årig studiegång organiseras så, att på den 6-åriga grundskolan byggas 3-åriga examenslinjer. Sådana linjer kunna anordnas även vid folkskolor såväl i städer som på landsbygden. Dessa examenslinjer tänkas stå öppna för lärjungar, som väl inhämtat en grundskolekurs, vilken i sjätte klassen upptager även främmande språk (engelska). Språkundervisningen i sjätte klassen skall liksom undervisningen i övriga ämnen ligga till grund för den fortsatta undervisningen såväl i folkskolans högsta klasser som i realskolan. De svagare lärjungarna i folkskolan befrias från språkundervisningen och sysselsätts med undervisning i andra ämnen. Den nuvarande 4-åriga realskolan, som också bygger på sjätte folkskoleklassen, tänkes bibehållen i varje fall tills vidare. Stipendier beviljas och andra stödåtgärder vidtagas för att underlätta fortsatta studier för landsbygdens och de mindre bemedlade hemmens barn.

De framställda förslagen böra ses mot bakgrunden av att den obligatoriska skolan enligt skolutredningens åsikt skall utbyggas till 8-årig med möjlighet till ytterligare förlängning. I en skolorganisation enligt vårt förslag tänkes undervisningen av lärjungarna i klasser ovanför den sjätte kunna ske antingen på examensfria linjer eller på linjer ledande fram till realexamen. Härigenom erhålles en enhetlig 6-årig grundskola, i vilken alla normalt utvecklade lärjungar under den egentliga barndomstiden komma i åtnjutande av en gemensam grundläggande undervisning. Därefter öppna sig inom den obligatoriska skolans ram skilda studievägar, som utformats

med tanke på de olika studieförutsättningar, anlag och intressen, som lärjungarna kunna ha visat i barndomsskolan. Sedan lärjungarna tillägnat sig grundskolans kurser, blir det alltså fråga om deras lämpliga uppdelning på till olika studiemål förande linjer inom en enhetsskola. För de lärjungar, som önska att vid skolpliktstidens slut övergå till förvärvslivet eller till yrkesskolor, finnas minst 2-åriga examensfria linjer, medan de lärjungar som önska avlägga realexamen, kunna fullfölja sin skolgång på 3-åriga — tills vidare även 4-åriga — examenslinjer. Vårt förslag avser definitiva anordningar utom vad beträffar *omfattningen* av realskolans framtida förändring med folkskolan samt frågan om huruvida även den 4-åriga realskolan helt må kunna *ersättas* av en 3-årig examenslinje. Slutlig ståndpunkt till dessa spörsmål bör senare tagas med ledning av vunna erfarenheter.

Om inom enhetsskolan en *uppdelning i differentieringssyfte av lärjungarna* med tanke på realskolestudier företages efter fjärde klassen och en ny sådan genomföres efter sjätte klassen med bibehållande av möjlighet till övergång jämväl efter femte klassen, medför detta samma olägenheter som den dubbla anknytningen inom den nuvarande skolorganisationen. Samma skäl, som tala för enkel anknytning av realskolan till folkskolans sjätte klass, tala därför enligt vår mening också för att den första differentieringen på skilda linjer inträder först efter sjätte klassen. Rörande dessa skäl vilja vi, utöver vad som i det följande ytterligare framhålls, hänvisa till framställningen i Betänkande II på bland annat sid. 204—210 och 244—245 samt i vårt votum i samma betänkande sid. 300—303.

I början av detta kapitel ha angivits dels några av de viktigaste skälen för en samordning av folkskolan och realskolan till en enhetsskola, dels i vad mån en dylik skola skulle avvika från den nuvarande skolorganisationen. I det följande upptagas några av de viktigare spörsmål, som höra samman med frågan om enhetsskolans differentiering och organisation enligt vårt här ovan återgivna förslag.

En uppdelning av lärjungarna på till olika mål ledande bildningslinjer bör enligt vår mening företagas först vid den tidpunkt, då den är nödvändig, för att skolan skall kunna tillgodose dels olika begåvningsstyper och intresseriktningar bland de unga, dels samhällets behov av en mot olika arbetsområden inriktad utbildning.

För bedömandet av hithörande spörsmål hade det givetvis varit av stort värde, om den *psykologiska vetenskapen* kunnat framlägga säkra och entydiga resultat, som vore ägnade att klargöra frågan om den lämpligaste tidpunkten för differentieringens inträdande. Professorn i pedagogik i Uppsala Bertil Hammer uppställde i sin skrift »Enhetsskolan» (1922) frågan: »Är det i 12—13- eller i 15—16-årsåldern, som själslivets begynnande differentiering inträder, eller är det måhända i 10—11-årsåldern?» På denna för

bottenskolproblemet fundamentala fråga ansåg han sig icke kunna giva något säkert svar.

Visserligen har den psykologiska vetenskapen under senare tid gjort ytterligare framsteg, men psykologer av facket företräda skilda åsikter om hur barnets uppväxttid kan fördelas på olika psykiska utvecklingsskeden. Såsom framgår av de av oss rådfrågade experternas yttranden (Statens offentliga utredningar 1943: 19), synes enighet råda därom, att skolmognad inträder vid en ålder av 6—7 år, och att ett nytt huvudskede, övergångsåldern, börjar vid 12—13—14-årsåldern, något tidigare för flickor än för gossar. Vissa psykologer anse, att även 11-årsåldern utgör en gräns mellan olika utvecklingsskeden. Meningarna äro dock i denna punkt delade. En nyare, i vårt land mycket använd handbok, »Pedagogisk psykologi» av Koht-Skard, indelar uppväxttiden i följande skeden: 1) spädbarnet (första levnadsåret), 2) åldern 1—4 år, 3) åldern 4—7 år, 4) åldern 7—12 à 13 år, 5) övergångsåldern 12 à 13 till omkring 19 år. Det framhålles dock, att individuella anlag och yttre påverkan kunna modifiera denna normala utvecklingsgång och att gränserna ej få tagas för bokstavligt. Huvudskedena och övergångarna kunna dock iakttagas hos de allra flesta individer. Ett annat arbete, »Utvecklingspsykologi» (svensk översättning 1938) av C. Bühler, en av ledarna för det psykologiska institutet i Wien, som bedrivit speciella forskningar på detta område, upptager följande periodindelning: 1) första levnadsåret, 2) 2:a—4:e levnadsåret, 3) 5:e—8:e levnadsåret, 4) 9:e—13:e levnadsåret, 5) 14:e—19:e levnadsåret. Intelligensutvecklingen i den ålder, varom här närmast är fråga, behandlas även i docenten H. Siegvalds hösten 1944 utgivna gradualavhandling, som bygger på synnerligen omfattande undersökningar av svensk skolungdom. Efter en analys av vissa grafiska framställningar anföres bl. a., att det synes berättigat antaga två utvecklingscykler beträffande intelligensutvecklingen i 9—18-årsåldern. Enligt de föreliggande resultaten skulle den första av dessa omfatta åldern 9—14 år och den andra åldern 14—18 år samt möjligen några år efter sistnämnda ålder. Inget av de anförda uttalandena räknar med att 11-årsåldern skulle utgöra en gräns mellan två markerade utvecklingsskeden.

I den mån en tidig övergång från folkskola till realskola förordats av psykologerna, ha dessa i allmänhet såsom ett pedagogiskt skäl framhållit, att språkundervisningen borde påbörjas tidigare än efter sjätte klassen. Professor Katz har i sitt utlåtande till skolutredningen framhållit denna synpunkt, men samtidigt yttrar han, att detta skäl mot en 6-årig grundskola förlorar sin giltighet, om undervisning i främmande språk i tillräckligt omfång införes i folkskolan. Professor Elmgren har likaledes framhållit, att ett av de väsentligaste hindren för den 6-åriga grundskolans genomförande kunde avlägsnas genom en revision av språkundervisningens mål och metoder i förening med någon form av språkundervisning redan i grundskolan.

Han ifrågasätter vidare, om icke engelskan med sin betydligt mindre invecklade grammatik borde vara begynnelsespråk.

I diskussionen om det svenska skolväsendets framtida anordning söker man helt naturligt efter förebilder i *andra länders skolorganisation*. Det bör emellertid beaktas, att skolväsendets organisation i skilda länder icke utgör resultatet av allmängiltiga överväganden utan har utformats under starkt inflytande av den historiska utvecklingen och landets egen skoltradition. När exempelvis i Tyskland de allmänt förekommande offentliga och privata förberedande skolorna till läroverken förbjödos och folkskolans fyra lägsta årsklasser blevo den obligatoriska grundskolan, uppfattades detta med hänsyn till tidigare förhållanden säkerligen som en lika radikalt genomgripande reform, som när i Norge den högre undervisningen grundades på genomgången av 7-årig folkskola med språkundervisning i sjätte och sjunde klassen.

Den för England och Wales år 1944 utfärdade skollagen har i olika sammanhang uppmärksammats i detta betänkande, och den erbjuder otvivelaktigt mycket av stort intresse. Men även den engelska skolreformen har till bakgrund en skoltradition, som starkt avviker från den svenska. Långt fram i tiden var det engelska skolväsendet överlämnat åt det fria initiativet och enskilda sammanslutningar, och utvecklingen mot ett nationellt skolsystem har i England gått långsammare än i andra jämförbara kulturländer. Den allmänna skolplikten infördes först år 1870. Den svenska folkskolan har genomgått en jämnare utveckling och erbjuder i våra dagar mera enhetliga undervisningsbetingelser än den engelska. Angående den högre skolans ställning i England må ur en redogörelse i skolkommissionens år 1922 avgivna betänkande, del IV, anföras följande: »Den högre skolbildningen var ännu för ett tiotal år sedan i alla de fall, där den icke levde på offentliga donationer, överlämnad åt den privata företagsamheten, som i en mångfald skolor av olika grader och olika namn, ofta under stark konkurrens, utminuterade vetandets skatter åt de relativt fåtaliga skaror, som hade råd att betala de gällande priserna, och de än färre, som med tillhjälp av friplatsberedande stipendium gratis kunde komma i åtnjutande av den högre skolans bildningsförmåner.» Först under senare tid har vid sidan av de privata skolorna skapats ett kommunalt statsunderstött skolväsen. Det år 1944 beslutade engelska skolprogrammet ger endast de allmänna riktlinjerna och innehåller inga föreskrifter om skoltyper eller kursplaner. De engelska reformplanerna kunna knappast, såsom stundom skett, tagas till intäkt för ett förslag om 4-årig grundskola i Sverige. Skolplikten inträder i England, när barnet fyllt fem år, alltså i åldern 5—6 år. Barnen tillbringa först två år i en förskola, vari bl. a. inhämtas grunderna i läsning, skrivning och räkning, och de fortsätta därefter sin skolgång under ytterligare fyra år, innan en differentiering på olika linjer vid 11—12-årsåldern inträder. Mera till-

lämplig på svenska förhållanden synes den genomförda omorganisationen av skolväsendet i Skottland, vilket både i organisatoriskt avseende och beträffande lärarnas utbildning företer intressanta drag. Övergången till högre undervisning sker där i 12—13-årsåldern.

Det kan ytterligare hänvisas till att i Amerikas Förenta stater, det land, som för närvarande är ledande på barnpsykologiens område, den obligatoriska skolan har ett enhetligt grundskolstadium, omfattande 6—9 klasser. I Holland är den odifferentierade grundskolan liksom i flertalet schweiziska kantoner 6-årig. Ett skolsystem med 4-årig grundskola representeras numera framför allt av Tyskland och Österrike.

Genom den av skolutredningen planerade skolreformen avlägsnas eller åtminstone reduceras de ännu kvarstående hinder, som för många begåvade ungdomar försvåra tillträdet till högre skolundervisning. Att *begåvningarna tillvaratagas* är en nationell uppgift. Men det torde vara obestriddigt, att man i diskussionen härom oftast har i tankarna endast en form av begåvning, nämligen den teoretiska. Man gör sig enligt vår uppfattning skyldig till en felbedömning, då det framställes såsom rent av den angelägnaste uppgiften vid skolsystemets uppbyggnad, att de teoretiska begåvningarna så snart som möjligt befrias från arbetsgemenskapen i grundskolan. Man kan så mycket mindre uppbygga skolorganisationen från en sådan utgångspunkt, som realskolan varken är eller bör vara avsedd endast för en elit av teoretiskt begåvade lärjungar.

Det finns emellertid ej endast teoretiska begåvningar. Även den praktiska begåvningen i dess olika former är nödvändig för samhällslivets funktioner och kräver skolans ömvårdnad. Just nu är en *förstärkning av den praktiska utbildningen* den ojämförligt viktigaste uppgiften. Ur samhällssynpunkt skulle det vara en högst olycklig utveckling, om de ökade studiemöjligheterna skulle förorsaka en rusning till de redan överbefolkade teoretiska banorna. Erfarenheten har visat, att de till realskolestudier övergångna i sina framtidsplaner knappast räkna med sådana praktiska yrken, som äro förbundna med kroppsarbete. Betecknande härför är, att enligt våra undersökningar endast 1 % av de lärjungar, som avlagt realexamen, hyste planer på att söka sin utkomst inom jordbruk och trädgårdsskötsel.

Under utredningsarbetet ha vi funnit det vara en olöslig uppgift att med bibehållandet av en så tidig övergång som från fjärde klassen skapa ett skolsystem, som skänker de praktiska och de teoretiska banorna lika möjligheter och icke störande återverkar på folkskolans inre arbete och dess yttre utveckling. Den dominerande betydelse valet av övergång till realskolstudier får genom att förläggas till ett alltför tidigt stadium måste ofrånkomligt leda till ett överbetonande av de teoretiska studierna och en social undervärdering av de praktiska levnadsbanorna.

Skolutredningen har för sin del i olika sammanhang betonat vikten av

ett så vitt möjligt *riktigt val av studieväg* och ansett det »vara av yttersta vikt, att det urval, som sker vid inträdet i realskolans och jämförliga skolformers utbildningslinje, göres så noggrant som möjligt». Frågan blir då närmast, dels i vilken klass, den fjärde, där lärjungarna äro i 10—11-årsåldern, eller den sjätte, där lärjungarna äro i 12—13-årsåldern, urvalet kan bli säkrast, dels hur rådgivningen till lärjungarna och deras målsmän om val av fortsatt utbildningslinje bäst skall ordnas.

I licentiaten Neymarks utredning rörande yrkesvägledning förutsättes, att lärarna i grundskolan lämna råd och hjälp rörande lärjungarnas val av studiebanan, när den första differentieringen inträder. Även skolutredningen utgår härifrån och framhåller vikten av att lärjungarna och deras målsmän vid linjevalet känna sig äga ett pålitligt stöd i de råd och anvisningar, som lämnas av skolans ledning och lärare.

Det synes uppenbart, att den lärare, som i grundskolan får följa lärjungarna även under femte och sjätte skolåret, har möjlighet att vid slutet av sjätte klassen lämna ett vida tillförlitligare omdöme om lärjungens lämplighet för den ena eller andra utbildningsvägen, än den, som nödgas lämna råd härom redan i slutet av fjärde skolåret. Erfarenheten har också visat, att så är förhållandet.

Neymark understryker i olika sammanhang, att möjligheten att tidigt bedöma de ungas studielämplighet är begränsad till de få »särskilt studie- (eller allmän-)begåvade». Till dessa räknar han i första hand 3 % av samtliga lärjungar i en årskull, även med en generös beräkning kommer han upp till knappt 10 %. För dessa särskilt studielämpliga lärjungar anses studietiden höra i möjligaste mån förkortas. Om tidsvinsten skall uppnås inom folkskolans eller den högre skolans ram, betecknas som »närmast en fråga av skolutredningens slag». Vårt förslag är avsett att tillgodose önskemålet om en 9-årig studiegång till realexamen för bl. a. dessa barn.

I Neymarks utredning upptages även frågan om vad man vinner med att uppskjuta valet av fortsatt studieväg till senare klass än den fjärde. Till en början framhålles, att ofta åtskilligt kan vinnas ur pedagogiska, ekonomiska eller allmänt praktiska synpunkter. Vidare konstateras, att det i en sådan valsituation icke bara gäller att bedöma, om individen har tillräcklig allmänbegåvning för att klara studierna i den högre skolan. Även andra faktorer böra tagas i betraktande. Ur framställningen må följande avsnitt mera fullständigt återgivas:

»För det första är framgången i en högre skola inte bara avhängig av graden av allmänbegåvning. Utrustningen i fråga om vissa speciella begåvningsfaktorer kan ibland — om allmänbegåvningen är mera medelmåttig eller klen — också vara av avgörande betydelse (den språkliga uttrycksförmågan t. ex.). Likaså måste man tydligen (att döma av bl. a. Alexanders undersökningsresultat) räkna med förmågan att anpassa sig till skolmiljön som en relativt viktig faktor i detta sammanhang. Därtill komma sådana faktorer som koncentrationsförmåga, energi och ambition och liknande. Huruvida de individuella egendomligheterna beträffande dessa faktorer äro

lättare skönjbara i 6:e än 4:e klass, är en fråga, som återstår att undersöka. Det förefaller ganska troligt, att det förhåller sig så åtminstone beträffande vissa speciella begåvningsfaktorer och beträffande de ungdomar, som redan i 12-årsåldern glidit in i förpuberteten.

På tal om speciella begåvningsfaktorer bör man också för det andra än en gång framhålla, att man vid avgöranden beträffande den fortsatta skolgången ofta har vissa speciella yrkesbanor i sikte för den unges räkning. Valet av skolform dikteras alltså i vissa fall av det redan gjorda yrkesvalet. *Ett yrkesval redan i 4:e klass måste givetvis ur utvecklingspsykologisk synpunkt betecknas som något absurt.* I varje fall är det endast i undantagsfall, som begåvningen vid det laget differentierats så pass, att man med ledning därav kan utpeka en viss yrkesbana som särskilt lämplig. Men hur ställer det sig med dessa möjligheter i exempelvis sjätte klass? Otivelaktigt något gynnsammare och i synnerhet i de fall, där puberteten sätter in relativt tidigt (somliga flickor t. ex.). — — — I den mån anlagsbedömningen skall vila på lärarens iakttagelser och man har att räkna med att 4:e klassens lärare får följa den unge även i de högre klasserna, bör man också för det tredje ha rätt att antaga, att man i sjätte klassen skall kunna säga något mer om den unge, än man kunde i 4:e. Ett par år till betyder dock ytterligare en mängd tillfällen till dylika iakttagelser.»

Efter den utredande framställningen ger Neymark följande av honom kursiverade sammanfattning: *»Man bör alltså sammanfattningsvis kunna konstatera, att valsituationen för de ungdomar, vars allmänbegåvning inte är så framträdande, att man enbart på denna grund bör tillråda övergång till högre skola, i allmänhet ter sig gynnsammare i 6:e klass än i 4:e klass.»*

Den ovan citerade engelske psykologen Alexander diskuterar i sitt arbete »The educational needs of democracy» (1940) ut ifrån sina undersökningar om olika begåvnings typer frågan om urvalet till skolor för högre undervisning (technical and grammar schools) och om tidpunkten för övergången. Framför allt betonar han, att om övergången till grammar schools (teoretisk realskola) sker vid 11- och till technical schools (praktisk mellanskola) först vid 13-årsåldern, resulterar detta i att de bästa framtida teknikerna gå till grammar schools. Han finner det självfallet, att de i stället borde i 13-årsåldern övergå till technical schools, men erfarenheten har visat, att detta icke sker — uppenbarligen av det skäl, att föräldrarna icke vilja taga risken av ett uppskov. Under sådana förhållanden finner Alexander sannolikt, att lösningen ligger i att alla barnen hållas tillsammans i senior modern schools (folkskolan) intill 13-årsåldern, och att övergång först därefter sker till den högre undervisningen. Senior modern schools vore även bättre än grammar schools ägnade att fostra barnen i 11-årsåldern.

Dessa under praktiskt och teoretiskt sysslande med yrkesvägledning gjorda ikttagelser få ett starkt stöd av erfarenheterna på skolans område.

I det hela kan alltså sägas, att det är gynnsammare för de unga och därmed även för samhället, om valet mellan till olika mål förande studieriktningar ej behöver göras förrän i sjätte klassen. En skolorganisation, enligt vilken ett sådant val förlägges redan till fjärde klassen, kan såsom vi här ovan framhållit, väntas leda en stark ström av lärjungar till examenslin-

jerna och därigenom komma att utgöra ett hinder för rekryteringen av den till yrkesskolorna och arbetslivet förande examensfria linjen. Det är emellertid av synnerligen stor vikt, att lärjungar med god allmänbegåvning ledas över även till de examensfria linjerna och därmed till de yrkesskolor och arbetsområden, för vilka dessa linjers utbildning är avsedd.

Icke minst tala *ekonomiska synpunkter* för att skolans klyvning i studielinjer, som avse att föra till olika mål, uppskjutes till efter sjätte klassen. Sålunda framgår av de ekonomiska undersökningar, vilkas resultat framlagts i skolutredningens betänkande II, att en organisation med enbart 6-årig grundskola och 4-årig realskola skulle draga mindre kostnader än det nuvarande systemet med dubbel anknytning. I den mån den 4-åriga realskolan ersättes med 3-årig, skulle, såsom framgår av kostnadsberäkningarna i Betänkande II, sid. 352, en avsevärd ytterligare kostnadsminskning uppstå. Vi hänvisa även till de av f. d. undervisningsrådet H. Wallin verkställda kostnadsberäkningar, som återfinnas i bilaga till detta betänkande.

Skolutredningen är enig om att lärjungarna så vitt möjligt oberoende av familjens bostadsort och ekonomiska villkor skola kunna välja den för dem bäst passande utbildningslinjen. Ett förverkligande av detta krav förutsätter långt gående ekonomiska åtgärder från det allmännas sida i form av bidrag till bl. a. inackordering och skolskjutsar. Det synes därför vara av synnerlig vikt, att skolorganisationen så anordnas, att införandet av lärjungarna på till olika mål ledande studievägar ej sker, förrän målsmännen och de avlämnande lärarna åtminstone någorlunda säkert kunna bedöma de ungas förutsättningar i olika avseenden.

Alltjämt gälla de sedan gammalt återopade *sociala skälen* för att lärjungarna på det egentliga barndomsstadiet hållas samman. Det måste anses vara oförenligt med enhetsskolans idé, att normalt utrustade lärjungar redan på det tidigare barndomsstadiet, då deras anlag och intressen endast i få fall med säkerhet kunna skönjas, skola uppdelas i linjer med olika studiemål.

Kravet på ett tidigt överförande till realskolestudier av en del av lärjungarna motiveras ofta med att de tidigare utvecklade lärjungarna ej bli tillräckligt sysselsatta inom folkskolan. Vi ha i annat sammanhang närmare redogjort för de anordningar, som i folkskolan vidtagits för att lärjungar med olika läggning och arbetsförmåga skola kunna gå fram i olika takt i enlighet med sina förutsättningar. Här må endast ytterligare framhållas, att skolutredningen föreslagit, att *tidigt utvecklade barn* i större utsträckning än hittills skola kunna börja skolan i 6-årsåldern. De tidigare skolmogna lärjungarna komma därigenom att alltifrån början få anspänna sina krafter i skolarbetet i tävlan med kamrater på samma utvecklingsnivå. Såvida dessa s. k. underåriga lyckas passera klasserna utan kvarsittning, bli de under hela skolgången till levnadsåren ett år yngre men i fråga om intelligensåldern ungefär jämställda med flertalet i avdelningen. Inga farhågor torde då behöva hysas för att här ifrågakvarande lärjungar skulle i jäm-

förelse med sina klasskamrater få otillräcklig sysselsättning i en 6-årig grundskola.

I det föregående ha skäl blivit anförda för vårt förslag om ett generellt genomförande av 6-årig grundskola. I det följande upptages till behandling det av oss framförda förslaget om införande av en på denna byggd 3-årig *realskola*. Förslag till tim- och kursplan för en dylik skola framlägges i betänkandet om realskolan.

Först må framhållas, att den av oss föreslagna studiegången omfattar samma antal skolår som den nuvarande organisationens kortaste väg till realexamen. I denna studiegång motsvarar den 3-åriga realskolan praktiskt taget helt de tre högsta klasser, som ingå i den av andra ledamöter av skolutredningen föreslagna 5-åriga realskolan. Enligt vår uppfattning böra samtliga lärjungar under de sex första skolåren undervisas i folkskolan med möjlighet till språkundervisning i sjätte klassen. Enligt en annan ståndpunkt inom skolutredningen skulle de fyra första klasserna av folkskolan vara gemensamma för samtliga lärjungar. Den del av enhetsskolan, varom delade meningar råda, utgöres alltså väsentligen av femte och sjätte skolåren.

För bedömandet av ovanstående förslag är det givetvis av vikt att jämföra de *kurs- och timplaner* för femte och sjätte skolåren, som skulle gälla för de olika skoltyperna. Därvid är att märka, att samtliga ledamöter av skolutredningen äro ense om de för folkskolan föreslagna kurs- och timplanerna, utom vad angår ämnet engelska. Vidare har kursplanen för den av vissa ledamöter föreslagna 5-åriga realskolan blivit lagd så, att i denna skolas två lägsta klasser skulle genomgås i det närmaste samma kursavsnitt som i femte och sjätte klassen i folkskolan. Med hänsyn till kursernas allmänna läggning är det således icke erforderligt att under femte och sjätte skolåren överföra vissa lärjungar till realskola eller till särskild på realexamen inriktad undervisning.

I den av skolutredningen uppgjorda undervisningsplanen för folkskolan upptages även en lärokurs i *engelska språket*. Vi ha föreslagit, att denna kurs skall påbörjas i sjätte klassen och där erhålla 6 veckotimmar. Detta timtal är lika med timantalet för engelska i lägsta klassen av den 4-åriga realskolan enligt det timplansförslag, som icke upptager franska (timplan B). Som närmare framgår av folkskolans och realskolans kursplaner jämte anvisningar och den för dessa lämnade motiveringen, ha för ämnet engelska på nybörjarstadiet upptagits i stort sett samma kursmoment och förordats samma undervisningsmetoder, vare sig undervisningen meddelas i den ena eller den andra skolan. Beträffande den grundläggande språkundervisningen bli skillnaderna tämligen obetydliga, även om de längre bort liggande slutmålen äro olika. De lärjungar, som i sjätte folkskoleklassen väl inhämtat kursen i engelska, böra därför i den av oss föreslagna 3-åriga

realskolan kunna föra språkstudiet fram till det mål, som uppnås i 4- eller 5-årig realskola. Såsom framgår av kursplanen för den 3-åriga realskolan (se betänkandet om realskolan), får engelska språket i denna 2 veckotimmar mera än i den 4-åriga realskolans tre högsta klasser. Även i jämförelse med det för en 5-årig realskola föreslagna timtalet i engelska får detta ämne en gynnsam ställning vid en studiegång över språkläsande sjätte klass och 3-årig realskola, i det att 13 veckotimmar ligga inom den 3-åriga realskolan mot endast 10 i motsvarande klasser i den 5-åriga realskolan. Tyska språket erhåller i den 3-åriga realskolan 14 veckotimmar eller samma timantal, som enligt timplan B upptagits för såväl 4- som 5-årig realskola och där förlagts till de tre högsta klasserna.

Om sålunda språkundervisningen i en 3-årig realskola av denna typ enligt vår mening får en fullt betryggande ställning, gäller detta ej mindre om övriga ämnen. Då folkskolans undervisning i engelska påbörjas först i sjätte klassen, kan åt undervisningen i *modersmålet* i femte och sjätte klassen anslås sammanlagt 18 veckotimmar mot 12 veckotimmar i den 5-åriga realskolans motsvarande klasser. Studielämpliga lärjungar, som genomgått folkskolans sjätte klass, böra därför vid inträdet i den 3-åriga realskolan ha minst lika goda kunskaper i detta centrala ämne som lärjungarna på den 5-åriga realskolans motsvarande stadium. I detta sammanhang vilja vi understryka, att ämnet *modersmålet* i den nya undervisningsplanen för folkskolan fått ett mera preciserat kursinnehåll och en enhetligare utformning än i den nuvarande undervisningsplanen, varför undervisningen i ämnet kan väntas bli mera kunskapsgivande än tidigare. I *övriga läroämnen* få femte och sjätte klassen minst samma timantal som en 5-årig realskolas två lägsta klasser. Det sammanlagda, av oss föreslagna timantalet för klasserna 5—6 i folkskolan och den 3-åriga realskolan är lika stort som det för 5-årig realskola föreslagna enligt timplan A i kristendoms-kunskap och enligt timplan B i övriga ämnen utom *modersmålet* och engelska. För sistnämnda ämnens ställning har tidigare redogjorts.

Vi vilja erinra om att lärjungarna under femte och sjätte skolåren äro i den ålder, att det blott kan bli fråga om en elementär undervisning. Ej sällan framhålles det, att realskolan särskilt på här ifrågavarande åldersstadium ställer *alltför stora krav* i fråga om minnes- och detaljkunskaper och att dess arbetsresultat uppnås genom mindre lämpliga arbetsmetoder. Undervisningen anses ligga på ett alltför högt plan, kräva en för stor arbetsbörda och genom sin alltför starka forcering undanskymma skolans fostrande uppgift. Även läroinnehållets och läroböckernas bristande anpassning efter lärjungarnas utveckling har blivit föremål för kritik.

De anförda kritiska synpunkterna torde icke kunna avvisas såsom ogrundade. Att en bristande överensstämmelse råder mellan *skolans krav och lärjungarnas prestationsförmåga* är en väsentlig orsak till det missförhållandet, att en alltför stor procent av de lärjungar, som intagas i realskolan, på

grund av svårigheter att tillägna sig dess lärokurs antingen nödgas lämna skolan utan att ha uppnått dess mål eller ock når fram till detta först efter kvarsittning eller ferieläsning. Dessa fakta, som ställas i klar belysning genom skolutredningens undersökningar, böra enligt vår mening tagas i allvarligt betraktande vid en skolreform. Det kan icke vara till gagn för lärjungarnas harmoniska utveckling, att examenstrycket får göra sig gällande på ett så tidigt åldersstadium som 10—12-årsåldern, bryta barnets naturliga arbetsglädje och kasta sin skugga redan över dess tidiga skolår. Det synes oss otvivelaktigt, att användandet av specialutbildade facklärare på detta stadium i sin mån bidrager till en alltför stark skärpning av kunskapskravet på bekostnad av andra för barnets utveckling betydelsefulla faktorer. En klasslärare, som undervisar i flertalet ämnen, har större möjligheter än ämnesläraren att samordna undervisningen och mot varandra avväga kunskapsfordringarna i de olika läroämnena. Han kan därför åstadkomma en bättre arbetsekonomi och låta undervisningen fortgå i en lugnare, för lärjungarna mindre pressande arbetstakt. Det är emellertid ej blott ur undervisningens synpunkt utan även med hänsyn till skolans uppfostrande och socialvårdande uppgift, som klasslärarsystemet enligt vår mening är att föredraga under de sex första skolåren. I Betänkande II sid. 230—232 ha vi närmare utvecklat dessa synpunkter.

När det gäller att taga ställning till frågan, huruvida folkskolans femte och sjätte klasser kunna ersätta de två lägsta klasserna i den 5-åriga realskolan, bör även beaktas den allmänna *förbättring av folkskolans arbetsvillkor*, som under lång tid pågått och som närmare blivit belyst särskilt i Betänkande II, sid. 55—71. Likaledes böra uppmärksammas de av skolutredningen framförda förslagen om förlängning av skolplikten och revision av folkskolans undervisningsplan. Genom att folkskolan utökas med sjunde och åttonde klass, blir det möjligt att tillämpa en ur pedagogisk synpunkt lämpligare kursfördelning och att i de lägre klasserna säkrare inlära elementära kunskaper och färdigheter, varigenom folkskolans bärkraft som grundskola väsentligen ökas.

I övrigt bör uppmärksammas, att folkskolans lärjungeklintel numera ej är ogallrat i tidigare bemärkelse. Lärjungar med utpräglad oförmåga att följa folkskolans undervisning få ej mottagas. Barn med större svårigheter att tillgodogöra sig vanlig undervisning kunna enligt nuvarande bestämmelser hänvisas till hjälpklasser eller erhålla hjälpundervisning i annan form. Särskilt i vissa större städer sammanföras lärjungar, som av en eller annan anledning ansetts ej lämpligen kunna inpassas i skolans vanliga undervisning, till specialklasser av olika slag. Härigenom uppnås större homogenitet i folkskolans läraravdelningar. I detta sammanhang bör också framhållas, att folkskolan på ort med 3-årig realskola i femte och sjätte klassen skulle ha kvar de lärjungar, som hittills gått över till 5-årig realskola efter fjärde folkskoleklassen, varigenom begävningsstandarden ytterligare höjes.

Framhållas må även, att folkskolan i allt större utsträckning numera för-
 enar klassundervisningen med individuell undervisning inom klassens ram,
 så att de mera begåvade få tillfälle att arbeta i snabbare takt och därigenom
 vinna ökad färdighet och fördjupade kunskaper. Särskilt lämpa sig bl. a.
 ämnena modersmålet och matematik för dykt individuellt arbete. Den av
 skolutredningen föreslagna sänkningen av lärjungantalet i klasserna skulle
 möjliggöra för läraren att mera än hittills ägna sig åt varje enskild elev.
 Det synes oss otvivelaktigt, att studielämpliga lärjungar kunna i folkskolans
 femte och sjätte klass inhämta kunskaper och färdigheter, som i det väsent-
 liga äro jämförliga med vad motsvarande stadium i en 5-årig realskola
 skulle skänka.

I viss mån torde det icke kunna undgås, att arbetet i en examensskola
 blir för lärjungarna mera pressande än i en examensfri skola. Det är därtör
 ur pedagogisk synpunkt ett viktigt önskemål, att undervisningen icke på ett
 alltför tidigt stadium behöver inriktas mot ett bestämt examensmål till för-
 fång för användandet av psykologiskt väl tillrättalagda och mera person-
 lighetsutvecklande arbetsmetoder. Enligt det föregående har kursplanen för
 6-årig grundskola och 3-årig realskola upplagts så, att en *kontinuerlig
 studiegång* erhålles genom folkskolan och realskolan fram till realexamen.
 Kursen i den 3-åriga realskolans första klass blir en direkt fortsättning av
 kursen i grundskolans sista klass. Med en sådan uppläggning av kurser och
 lärogång äro farhågorna för en forcerad arbetstakt i en 3-årig realskola
 enligt vår mening ogrundade.

En på sjätte klassen byggd 3-årig realskola skulle liksom en på fjärde
 klassen byggd 5-årig realskola giva en ett år kortare studiegång än den på
 6-årig grundskola byggda 4-åriga realskolan. Tydligt är, att om kursen i
 den 4-åriga realskolan konsekvent byggde på sjätte folkskoleklassens kurs,
 så skulle nyssnämnda realskolas slutmål kunnat sättas högre än slut-
 målet i de skolor, som avslutas med realexamen efter en 9-årig studiegång.
 Som vi framhållit i vårt särskilda yttrande i anslutning till kursplanstör-
 slaget för 4-årig realskola, har kursen för denna skola icke uppbyggt enligt
 denna princip. I stället ha kurserna i de tre högsta klasserna av 5-årig och
 4-årig realskola gjorts lika i flertalet ämnen. Med en sådan kursfördeining
 kan den 4-åriga realskolans lägsta klass icke erhålla något självständigt
 kursinnehåll utom i engelska för sådana lärjungar, som icke läst detta ämne
 under folkskoletiden. I övriga ämnen måste det bli *omläsning av samma
 kursmoment*, som redan genomgått i folkskolans femte och sjätte klass.
 Under sådana förhållanden torde första klassen av den 4-åriga realskolan
 — efter hand som undervisning i engelska införes i folkskolan — kunna
 indragas, utan att det kunskapsinnehåll, som denna skola hittills kunnat
 giva, i väsentligt avseende förändras eller minskas.

Den av oss föreslagna skolorganisationen erbjuder enligt vår mening, utan att skäligen krav rörande lärjungarnas kunskapsstandard och studietid behöva bli ettersatta, betydande fördelar ur såväl samhällets som den enskildes synpunkt framför den, som ställer lärjungarna inför valet av olika utbildningstinjer redan i 10—11-årsåldern. Otvivelaktigt skulle det i skolutredningens direktiv starkt framhävda kravet på en lämplig avvägning mellan teoretisk och praktisk utbildning bliva bättre tillgodosett, om grundskolan genomgående bleve 6-årig.

Införandet av undervisning i engelska i folkskolan underlättas i organisatoriskt avseende, om detta ämne upptages först i sjätte klassen och undervisningen blir gemensam för alla språkläsande lärjungar. Det av skolutredningens övriga ledamöter framförda förslaget om införande av *differentierad undervisning i folkskolan* innebär, att i folkskolan meddelas dels en särskild undervisning i engelska i femte och sjätte klassen för lärjungar, som ämna övergå till realskola, dels en först i sjunde klassen påbörjad språkundervisning för lärjungar, som fullfölja sin skolgång på den examensfria linjen. Den förra gruppen skulle därjämte vid sidan av arbetet i folkskolan inhämta fyllnadskurser i övriga läroämnena. Denna undervisning skulle delvis förläggas till särskilda lektionstimmar, såvida icke lärjungarna kunde sammanföras till egna läraravdelningar. Två ledamöter ha dock ansett, att differentieringen bör inskränkas till det främmande språket. De av ifrågasvarande lärjungar, som efter sjätte klassen av olika skäl uppgiva sina planer på realskolestudier, skulle i fortsättningen undervisas på examensfri linje. Det skulle emellertid av lätt insedda skäl vara en föga önskvärd anordning, att sådana lärjungar, som redan under två år läst främmande språk, i sjunde klassen skulle sammanföras med lärjungar, som i denna klass erhålla sin första undervisning i ämnet. Endast i mycket stora skolenheter torde dessa båda kategorier kunna bilda skilda klassavdelningar.

Enligt vår bestämda mening skulle förverkligandet av de ovan återgivna förslagen leda till en alltför invecklad och opraktisk organisation av undervisningsväsendet. Den torde kunna komma i fråga endast vid mycket stora skolor och skulle även där vara förbunden med olägenheter av skilda slag. I landsbygdens vanliga skolformer torde det i regel vara tekniskt omöjligt att genomföra ett dylikt system. Härtill kommer, att en kombinerad korrespondens- och radioundervisning i engelska icke med fördel kan förekomma tidigare än under sjätte skolåret.

Den nya skolorganisationen bör enligt vår mening till sin uppbyggnad vara enkel och överskådlig och kunna allmänt genomföras under en icke alltför lång övergångstid. Särskilt är det av vikt, att den kommer *även landsbygdens ungdom till godo*. I folkskolebetänkandet ha vi utvecklat, huru undervisning i engelska kan införas i sjätte klassen även vid skolor av B-form, utan att undervisningen av icke språkläsande lärjungar i något avseende eftersättes. En 9-årig studieväg fram till realexamen skulle enligt

vårt förslag kunna öppnas för dessa skolors lärjungar, utan att de av denna anledning före det sjunde skolåret behövde hänvisas till skolskjutsar eller inackordering. Enligt övriga förslag förutsättas från och med femte klassen vittgående centraliseringsåtgärder. Dessa skulle i många fall medföra stora kostnader och svårösta transportproblem samt först i en avlägsen framtid kunna helt genomföras. Därjämte bör framhållas, att antalet lärjungar i klasserna 1—4, som icke skulle centraliseras, i allmänhet bleve så lågt, att det knappast vore ekonomiskt möjligt att för dylika skolor anskaffa erforderliga speciallokaler för undervisningen i slöjd och gymnastik samt för socialpedagogiska anordningar, såsom bad och barnbespisning.

Det är icke möjligt att giva allmängiltiga regler för centraliseringens anordning. Ofta kan en fullständig centralisering vara att tillråda, stundom endast en partiell sådan. I senare fallet är det, såsom erfarenheten ådagalagt, ofta lämpligt, att två eller flera småskolor få utgöra underlag till det centraliserade folkskolestadiet. Vi ha funnit det vara angeläget, att lärjungarna åtminstone i de ur undervisningsteknisk synpunkt mest svårskötta skolformerna i sjunde och åttonde klassen få sin undervisning förlagd till centralskolor med rikare undervisningsmöjligheter. Om den av oss föreslagna skolororganisationen kommer till stånd, skulle centraliseringen för undervisning med realexamen som mål kunna inträda vid samma tidpunkt som den på många håll erforderliga centraliseringen av folkskolans högsta klasser eller från och med sjunde klassen.

Förslaget om differentierad undervisning från och med femte klassen innebär enligt en mening, att under en övergångstid, vars längd icke närmare angivits, den nya organisationen skall växa fram vid sidan av den nuvarande realskolororganisationen, enligt en annan mening, att den differentierade undervisningen skall anordnas blott som begränsade försök i syfte att komplettera den nuvarande realskolororganisationen på vissa orter. I båda fallen skulle den nuvarande organisationen med en på fjärde folkskoleklassen byggd 5-årig realskola och en på sjätte klassen byggd 4-årig realskola bibehållas. Om dessa förslag godtoges, skulle vi i vårt land i stället för den av skolutredningen motiverade enhetsskolan erhålla en *utbyggnad av parallellskolesystemet* på det egentliga barndomsstadiet. För vår del finna vi det nödvändigt, att en motsatt väg beträdes, om den förordade enhetsskolan skall komma till stånd. Ett kraftigt uttryck för denna uppfattning återfinnes i länsstyrelsens i Västerås län yttrande över skolutredningens betänkanden: »Vill man åstadkomma en enhetsskola, får man ha kurage nog att avskaffa den dubbla anknytningen.»

Att en organisation, i vilken flera olika övergångsanordningar från och med femte skolåret funnes vid sidan av varandra, i många fall skulle bli svår att omsätta i praktiken torde kunna förutses. Måhända bleve svårigheterna ej så stora för examensskolorna, som endast ha att taga emot lärjungar i mån av

platstillgång och som i fråga om antalet avdelningar ofta äro förhållandevis små i jämförelse med städernas folkskolor. De folkskolor åter, som måste räkna med avgång till realskola efter både fjärde, femte och sjätte klassen och som dessutom hade sig ålagt att i femte och sjätte klassen meddela särskild undervisning för de lärjungar, som inriktat sig på övergång till 3-årig realskola, skulle komma att arbeta under mycket ogynnsamma förhållanden. Folkskolans huvuduppgift att ge lärjungarna en för samhälls- och förvärvslivet väl lämpad undervisning och fostran kunde lätt bli undanskymd av omsorgen om de lärjungar, som från olika klasser överginge till examenslinjer. För allmänheten komme en så splittrad skolorganisation säkerligen att framstå såsom flytande och konturlös, och målsmännen skulle få svårt att vid planläggningen av barnens skolgång överblicka skolsystemet. Frågan är, om man överhuvud taget längre kunde tala om en fast skolorganisation, därest dessa förslag bleve genomförda.

En så invecklad skolorganisation synes oss icke vara erforderlig för lösandet av en så relativt enkel uppgift som att föra en viss del av lärjungarna fram till realexamen. Den av oss föreslagna organisationen skulle enligt vår mening bättre svara mot allmänt föreliggande önskemål och behov, på samma gång som den anknyter till den traditionella utvecklingen av enhetsskoletanken i vårt land. Den är också ur organisatorisk och ekonomisk synpunkt lättare att genomföra.

Under planläggningen av den framtida skolorganisationen har från något håll gjorts gällande, att den obligatoriska folkskolans utbyggande till 8-årig skulle motivera tillämpandet av nya principer med avseende på folkskolans organisation och att realskolans förenande med folkskolan skulle påkalla, att *principen om den 6-åriga bottenskolan* frångås. Vi kunna icke dela denna uppfattning. Redan i samband med det av 1927 års riksdag fattade beslutet om 6-årig grundskola framhölls, att den sjunde klassen borde givas en i viss mån fristående ställning. I det sakkunnigbetänkande, som låg till grund för 1936 års riksdags beslut om en obligatorisk 7-årig folkskola, anfördes, att grundskolan borde vara 6-årig, även sedan en 7-årig folkskola blivit allmänt genomförd. Denna uppfattning biträdades av statsmakterna.

Härigenom kom folkskolans sjunde klass, liksom tidigare fortsättningsskolan, att ligga ovanför grundskolestadiet och bli parallell med den lägsta klassen i de på 6-årig grundskola byggande fristående skolformerna. På de orter, där en åttonde klass — frivillig eller obligatorisk — senare vuxit fram, har denna tillsammans med sjunde klassen bildat ett 2-årigt högre stadium av i viss mån mellanskolekaraktär, som ersatt fortsättningsskolan och kunnat i större eller mindre grad utformas efter skilda orters önskemål och behov. Erfarenheterna av en dylik skolorganisation synas överlag ha varit goda. Då nu en 8-årig folkskola föreslås bli obligatorisk, finna vi det riktigt, att denna organisationsform, som efter initiativ från enskilda skol-

distrikt med statsmakternas stöd vuxit fram ur naturliga förutsättningar, allmänt tillämpas. De av skolutredningen föreslagna kurs- och timplanerna ha uppgjorts så, att från och med sjunde klassen val skall kunna ske mellan mera teoretiskt och mera praktiskt inriktad undervisning.

Den av oss föreslagna skolorganisationen har vid remissbehandlingen av skolutredningens betänkanden I—II vunnit anslutning bl. a. från majoriteten av de skoldistrikt samt stads-, municipal- och kommunalfullmäktige, som yttrat sig, ävensom från praktiskt taget alla statens folkskolinspektörer. Rörande den i dessa och andra yttranden anförda motiveringen för 6-årig grundskola och en med folkskolan samorganiserad realskola vilja vi hänvisa till yttrandena.

Sammanfattningsvis må följande framhållas. Den av oss föreslagna organisationen av enhetsskolan innebär, att efter en för alla gemensam 6-årig grundskola olika studievägar öppna sig, dels genom examenslinjer till allmän eller praktisk realexamen, dels genom examensfria linjer till yrkesskolor och förvärvslivet. Den examensfria linjen blir lägst 2-årig och omfattar de ovanför sjätte klassen liggande klasserna. 3-åriga realexamenslinjer inrättas såväl vid folkskolor i städerna som vid lämpligt belägna centralskolor på landsbygden. Till dessa skolor med examenslinjer bör statsbidrag utgå för skollokaler, skolskjutsar, inackordering o. s. v. såsom för folkskoleväsendet i övrigt. Lärarkompetensen bör på examenslinje vara densamma som vid kommunal mellanskola men statsbidrag till lärarnas avlöning utgå enligt samma grunder som för lärare i folkskolan, dock att lärarna placeras i samma lönegrader som vid kommunal mellanskola. I realskolor och läroverk ersättes den 5-åriga realskolan av en 3-årig realskola; 4-åriga real- och mellanskolor bibehållas i varje fall tills vidare. Intill dess tillräcklig erfarenhet av undervisningen i engelska i folkskolan vunnits, böra lärjungar, som önska övergå till 3-årig examenslinje inom annan skola än den, vari de undervisas, prövas i engelska vid den mottagande skolan, medan i övrigt de inom skolutredningen föreslagna bestämmelserna om prøvningsfri intagning på examenslinje böra gälla.

I anslutning till vad vi tillsammans med andra ledamöter av skolutredningen anför i kapitlet om sammanbyggande av skolpliktstidens skolformer rörande övergången till det nya skolsystemet, vilja vi särskilt understrika följande.

Det synes oss vara nödvändigt, att *bestämda utvecklingslinjer* redan från början angivas för genomförandet av organisationen av skolpliktstidens skolformer. Såväl vid planerandet av nya skolbyggnader och av centraliseringen av landsbygdens skolväsen som då fråga uppstår om inrättande av sjunde och åttonde klass eller utvidgning av realskolorganisationen är det av vikt, att klara bestämmelser finnas, så att icke skolbyggnadsverksam-

heten och en ändamålsenlig och önskvärd utveckling av skolväsendet onödigtvis försenas eller hindras. Av praktiska och ekonomiska skäl är det enligt vår mening önskvärt, att skolorganisationen i möjligaste mån förenklas samt begränsas till ett fåtal huvudtyper. Dessa böra icke inrättas på försök utan erhålla en fast ställning i skolorganisationen.

Den första åtgärden för *avskaffandet av den nuvarande dualismen* i skolsystemet anse vi böra bliva, att en enhetlig 6-årig grundskola genomföres och den 5-åriga realskolan avvecklas. I samband därmed införes på de berörda orterna 3-årig realskolelinje samt undervisning i engelska i folkskolans sjätte klass. En tillräcklig övergångstid — förslagsvis 10 år — bör fastställas för denna omorganisation. Till grund för omorganisationen lägges en av skolöverstyrelsen i samråd med vederbörande lokala myndigheter uppgjord plan.

Den indragning av realskoleklasser, som blir en följd av omorganisationen, möjliggör *upprättandet av nya examenslinjer* — i främsta rummet förlagda till orter, som sakna sådana — utan att kostnaderna för den till realexamen ledande undervisningen behöva ökas. De nyinrättade examenslinjerna böra i regel förenas med folkskolan. I den mån minskning av lärarbehovet i realskolan kan uppkomma vid ett genomförande av den föreslagna reformen, ökas också möjligheterna att tillmötesgå kraven på sänkning av lärjungantalet i klassavdelningarna.

Sedan tillräcklig erfarenhet vunnits av den nya skolorganisationen, tages under slutlig omprövning dels frågan huruvida realskolan helt bör förenas med folkskolan, dels frågan huruvida den 3-åriga realskolan må kunna generellt genomföras.

Beträffande de i kap. 5 och 6 behandlade frågorna har slutligen ledamoten *Kärre* velat anföra följande.

Ehuru jag i viktiga avseenden är ense med övriga ledamöter i vad dessa gemensamt anfört, är det ett par punkter, där jag nödgas tillkännage en avvikande mening angående enhetsskolans organisation. Jag har sålunda icke kunnat acceptera deras bedömande av frågan, huru statsmakterna för närvarande böra ställa sig till den slutliga organisationen i vad avser dels *differentieringen av folkskolans undervisning*, dels *den yttre samordningen mellan folkskolan och de mera teoretiska utbildningslinjerna*.

I skolutredningens betänkande II hemställde utredningens ledamöter gemensamt — med undantag av ordföranden — under åberopande av sina i betänkandet angivna särskilda yttranden, »att försök i erforderlig omfattning måtte anställas med sådan differentiering av undervisningen i folkskolan, att lärjungar med tillräckliga studieförutsättningar kunna på tre år efter genomgången av sjätte folkskoleklassen nå fram till realexamen».

Av åtta av utredningens ledamöter betonades därvid bl. a. särskilt, att man till en början måste inskränka sig till försök, då det först genom sådana kunde säkert utrönas, i vad mån en likvärdig utbildning kunde uppnås på den föreslagna vägen. En fyramannagrupp inom skolutredningen uttalade, att det med ledning av vunna erfarenheter senare borde avgöras, dels i vilken omfattning realskolan borde samordnas med folkskolan, dels huruvida den 3-åriga realskolan måtte kunna generellt genomföras. En ledamot ansåg slutligen, att lösningen av det s. k. anknytningsproblemet väsentligen borde sökas i en organisation med 3-åriga realskolelinjer, som vore underbyggda med språkundervisning i folkskolans femte och sjätte klass och som, där lärjungantalet så tilläte och förhållandena i övrigt gjorde det lämpligt, borde samorganiseras med folkskolan, men att denna organisation under en försöksperiod borde så småningom utvecklas och omformas efter de erfarenheter, som kunde göras.

Då skolutredningen föreslog sådana anordningar beträffande undervisningen i folkskolans femte och sjätte eller endast dess sjätte klass, att lärjungar med tillräckliga studieförutsättningar kunde på tre år efter genomgången av sjätte folkskoleklassen nå fram till realexamen, angav den sålunda i sitt gemensamma yrkande, att dessa anordningar skulle tills vidare ha karaktären av försök. I här ovan utvecklade förslag till organisation av enhetsskolan har utredningens flertal funnit sig böra skjuta försökstanken i bakgrunden, och argumenteringen har skett från den utgångspunkten, att det av resp. grupp föreslagna systemet skall bli ett normalt led i skolorganisationen eller rent av den normala organisationsformen. Även om man räknar med att den under alla förhållanden nödvändiga övergångstiden blir jämförelsevis lång och att de erfarenheter, som därunder vinnas, skola kunna tillgodogöras, blir det under sådana förhållanden icke fråga om att först utröna bärkraften och lämpligheten av det nya systemet, utan det avses ett beslut som varje annat om en ny skolorganisation, som med en icke närmare fixerad övergångstid skall successivt genomföras.

Det vill dock synas, som om fyramannagruppen med sitt yrkande om 3-åriga realskolor ovanpå språkläsande sjätte klass redan då avsåg, att denna anordning skulle utgöra ett normalt led i skolorganisationen, liksom den avsåg, att den nuvarande dubbla anknytningen skulle efter en viss övergångstid avvecklas. Även denna grupp anslöt sig emellertid till den gemensamma hemställan om försök i erforderlig omfattning.

Det har i detta sammanhang bl. a. gällt att finna en sådan lösning av realskolans organisationsproblem, att realexamen skulle med bibehållet bildnings- och utbildningsmål i ökad utsträckning kunna avläggas efter en 9-årig studiegång samt att landsbygdens ungdom skulle få lättare att genomgå realskolan och därvid också kunna oftare utnyttja den kortare studievägen. Ett sätt att förverkliga detta önskemål har utredningen trots sig finna i en differentiering i en eller annan form av undervisningen i folkskolan. Härige-

nom skulle nämligen utbildningsmöjligheterna breddas och realexamen skulle kunna avläggas tre år efter genomgången av folkskolans sjätte klass. Såsom framgår av Betänkande II och av den ovan lämnade framställningen, ha meningarna emellertid gått isär beträffande arten och omfattningen av denna differentiering, och de meningsskiljaktigheter, som därvid yppat sig inom utredningen, ha i lika mån framträtt i de remissyttranden, som avgivits över skolutredningens betänkande II. Enligt ett av de tre huvudförslag, som därvid framlagts — jag kallar det här förslag 1 — bör efter fjärde skolåret ordnas en 5-årig studiegång till realexamen på så sätt, att undervisningen i folkskolans femte och sjätte klass differentieras och för de elever, som visa förutsättningar för en mera teoretisk studiegång, erhåller realskolekaraktär, varefter följa ytterligare tre års studier antingen i en realskola eller i en med folkskolan förenad realskolelinje; några av anhängarna av förslag 1 avse som slutlig organisationsform endast den sistnämnda, som då blir en 5-årig realskolelinje inom enhetsskolan, dock med undantag för de realskolelinjer, som alljämt anses böra vara förbundna med gymnasier till högre allmänna läroverk. Enligt detta förslag eftersträvas en så kontinuerlig studiegång som möjligt med på de fem åren planmässigt och likformigt fördelade kurser. Enligt en annan mening — förslag 2 — bör för de blivande realskoleleverna språkundervisning anordnas inom folkskolans femte och sjätte klass utan annan differentiering men så långt möjligt inom särskilda klassavdelningar, varefter likaledes följa tre års studier till realexamen. I andra ämnen än det främmande språket inskränkas alltså realskolans kurser till överensstämmelse med folkskolans under det femte och sjätte skolåret. Enligt den tredje meningen slutligen — förslag 3 — upprättas inom eller utanför folkskolan en 3-årig realskola, byggd på språkläsande sjätte klass. Eftersom flertalet elever därvid tänkes läsa det främmande språket, förklaras denna språkundervisning i sjätte klassen icke innebära någon differentiering i egentlig mening. För att ha en gemensam beteckning för de olika förslagen inbegriper jag dock i detta sammanhang språkundervisning i sjätte klassen i termen differentiering, detta så mycket mer som ett icke närmare fixerat antal elever dock avses bliva befriat från undervisningen i det främmande språket och en differentiering alltså sker även i detta fall.

Någon erfarenhet av vilka verkningar en differentiering enligt något av de framställda förslagen skulle få dels för folkskolan, dels för undervisningen i realskolan föreligger icke. De s. k. sångklasserna i Stockholm, som närmast representera förslag 1, intaga genom sin karaktär av sångklasser en särställning och kunna i varje fall icke f. n. ge någon ledning för ett mera generellt omdöme. En organisationsförändring, som ingriper så djupt i två skolformers förhållanden, synes emellertid icke böra företagas, utan att dess verkningar, som i detta fall äro i många avseenden ovissa, kunna någorlunda bedömas på grundval av faktiska erfarenheter. Den skiljaktighet i uppfattningen om differentieringens art och omfattning, som kommit till

synes både inom och utom skolutredningen, utgör också enligt min mening ett mycket starkt skäl för att *vidhålla den ursprungliga försöksplanen* och icke nu ifrågasätta ett principbeslut, som kan tänkas komma att binda organisationen vid en av de skisserade linjerna. Om försök anordnas efter en eller möjligen flera av dessa, blir det sedan lättare att anpassa en eventuell slutlig organisation efter de erfarenheter, som vunnits.

Själva tanken att införa »differentierade» klasser i folkskolan såsom ersättning för realskoleklasser är jämförelsevis ny och har i varje fall icke framförts såsom bestämt förslag förrän i skolutredningens betänkande II. Såsom där framhålles, kunna starka skäl anföras både för och emot en sådan differentiering av folkskolans undervisning, och jag hänvisar till vad därvidlag anförts i nämnda betänkande, särskilt sid. 252—263 och 279—287. De olägenheter, med vilka den är förbunden, beröra både folkskolan och realskolan. Den enhetliga och obrutna lärogång inom vardera skolformen, som kännetecknar vårt nuvarande skolsystem — grundskolan må därvid vara 4-årig eller 6-årig och realskolan 5-årig eller 4-årig — äger å sin sida pedagogiska värden, som icke böra offras, om icke säkra fördelar av annat slag i stället vinnas. Ett krav, som med hänsyn till den högre skolans elever bör ställas på den differentierade undervisningen, är i varje fall, att den ger en fullgod ersättning för den realskolundervisning, som avses skola bortfalla. Detta gör, av skäl, som redan blivit anförda och som här ej skola upprepas, enligt min mening icke en »differentiering» enligt förslag 3 och icke heller en differentiering enligt förslag 2, medan förslag 1 däremot bör kunna leda till ett i det hela likvärdigt resultat; i den mån det blir fråga om en bruten studiegång, får den visserligen svårt att komma fullt i paritet med en kontinuerlig, men det torde icke behöva bli fråga om större skillnader.

Det ligger i sakens natur, att den som anslutit sig till förslaget om differentiering under förutsättning att den sker i en viss form, därmed icke har anslutit sig till samma princip, om den genomföres i en helt annan form. Det är möjligt, att han framför en sådan skulle föredraga ett enhetligt system av nuvarande typ — det må för den ene vara i stort sett den nuvarande organisationen och för den andre ett generellt system med 6-årig grundskola och 4-årig realskola — eller att han skulle föredraga något helt nytt system, t. ex. det av utredningen i Betänkande II diskuterade och där avvisade förslaget om 5-årig grundskola och därpå byggande 4-årig realskola. Vid remissbehandlingen av utredningens tidigare betänkanden har detta sistnämnda system förordats på några få håll, bl. a. av länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, som därvid kompletterat det med förslag om en tämligen omfattande centralisering av landsbygdsskolor ovanför femte klassen. För egen del finner jag detta system underlägset det nuvarande och det ovan som förslag 1 betecknade, då det medför vissa svårigheter med organisationen av folkskolor av B 1-typ och då det nödvändig-

gör viss beskärning av det nuvarande bildningsmålet i real- och studentexamen. Men detta hindrar icke, att jag anser det ur både folkskolans och realskolans synpunkt äga företräde framför en differentiering enligt förslag 3 liksom framför en differentiering enligt förslag 2. Anslutningen till förslaget om differentiering av folkskolans undervisning och därtill anknuten 3-årig studiegång till realexamen blir med andra ord beroende av om differentieringen organiseras på det ena eller andra sättet och om den införes som en försöksanordning, kanske samtidigt efter olika linjer, eller som en slutgiltig organisation, vilken skall successivt genomföras över hela linjen.

Det får icke förbises, att i den mån det i verkligheten blir fråga om en 3-årig realskola, en ur realskolans synpunkt i sig själv ytterst ogynnsam organisationsform skapas. Under det första läsåret i realskolan går mycken tid förlorad för att utjämna olikheterna mellan de från skilda skolor kommande eleverna och sammansvetsa dessa till effektiva arbetsenheter. Detta kommer att i viss mån gälla redan om en skola, som vid ett läroverk fortsätter en 2-årig någorlunda fullständig differentiering av folkskolan. Men det kommer framför allt att gälla om en 3-årig realskola utan annan speciell underbyggnad än språkundervisning i sjätte klassen, och det kommer även att gälla, om den speciella underbyggnaden utgöres endast av språkundervisning i femte och sjätte klassen. När en teoretisk skola sammanpressas på detta sätt, blir den lätt en pluggskola, och det blir svårt att bereda de fostrande momenten det av alla önskade utrymmet. Ur hygieniska synpunkter kan den bli mycket otillfredsställande. Detta framhålles också med all styrka i det utlåtande, som skolöverstyrelsen avgivit med anledning av skolutredningens betänkande II.

I de skilda yttranden, som avgivits över våra tidigare publicerade betänkanden, har en mycket olika inställning kommit till synes även till frågan om en försöksverksamhet efter av skolutredningen skisserade linjer. Bland de högre skolornas representanter ställer man sig i stor utsträckning tveksam till sådana försök, då en 3-årig realskola icke ansetts kunna leda fram till nuvarande bildningsmål. Men även om det på många håll sker under tydliga reservationer, tillstyrkas försöken dock av en betydande majoritet. Bland dem, som närmast kunna betraktas som folkskolans representanter, tillstyrka de statliga folkskolinspektörerna i det alldeles övervägande antalet fall försöksverksamhet. Av de tillfrågade stads- och kommunalfullmäktige har endast hälften avgivit yttrande, och av dessa senare har endast hälften uttalat sig om de föreslagna försöken. De som yttrat sig ha dock i flertalet fall tillstyrkt anställande av försök.

De tillfrågade myndigheterna ha emellertid endast ställts inför frågan, om försök med en organisation av föreslagen art anses böra göras, icke inför frågan, om en sådan organisation bör i större eller mindre utsträckning ersätta den nuvarande. För denna senare fråga ge yttrandena ingen led-

ning angående uppfattningen bland berörda myndigheter. De som anslutit sig till den av fyramannagruppen inom skolutredningen förordade linjen, torde dock i regel få anses ha anslutit sig till deras förslag i dess helhet.

Då en lång övergångstid under alla förhållanden erfordras och då en omläggning och förstärkning av lärarutbildningen under alla förhållanden påkallas med hänsyn till folkskolans nya och vidgade uppgifter, är ett principbeslut på förhand icke heller på något sätt nödvändigt. Det är icke ens givet, att det påskyndar organisationens genomförande. Skulle försöken slå väl ut, är det att förutse, att organisationen snabbt vinner terräng. Tillkomsten av de praktiska mellanskolorna och de inbyggda praktiska linjerna visar, att även försöksvägen kan leda till en snabb utveckling. Sådana inrättades nämligen först försöksvis på ett litet fåtal orter — tre fristående skolor och tre inbyggda linjer — genom beslut vid 1933 års riksdag men kunde redan genom beslut vid 1937 års riksdag överföras från försöksstadiet till att bilda en fast organisation inom vårt skolväsen. Lika starkt lär försökstiden visserligen icke kunna begränsas i här föreliggande fall, men det dröjer här också längre, innan förutsättningarna för ett mera allmänt tillämpande av den föreslagna organisationsformen äro förhanden. Och om försöken skulle slå mindre väl ut, är det av betydelse, att inga bindande förhandsbeslut ha fattats.

Någon organisatorisk splittring, såsom på vissa håll har befarats, uppstår icke heller med denna lösning, därför att på ett 15- eller 20-tal orter försök göras med en ny organisationsform. Denna tänkes ju, såsom nedan närmare utvecklas, företrädesvis tillämpad på platser, som sakna realskola eller som icke erbjuda möjlighet till den kortare studiegången.

Enligt den här hävdade meningen äro *alltså ovissheten om verkningarna av den föreslagna differentieringen och meningsskiljaktigheterna om dennas art och omfattning alltför stora, för att ett principbeslut om sådan differentiering redan på frågans nuvarande stadium bör fattas*. Denna ovisshet om verkningarna gäller både för folkskolans och realskolans del. Icke minst behöver man på erfarenhetens väg få utrönt, vilka förändringar som krävas inom grundskolan för att ett till tre år efter sjätte folkskoleklassen begränsat studium för facklärare skall kunna leda till samma bildningsmål som den 5-åriga och 4-åriga realskolan, utan att de arbetshygieniska förhållandena i en sådan skola bli lidande. Om denna 3-åriga studiegångs speciella underbyggnad i folkskolan blir otillräcklig, kan det med bestämdhet uttalas, att den icke kan leda till nyssnämnda bildningsmål utan en stark forcering av arbetet under de tre åren. Vad som i nuvarande situation för erfarenhets vinnande är angeläget är, att försök i erforderlig utsträckning igångsättas med differentiering av folkskolan och en därpå följande 3-årig studiegång till realexamen. Denna differentiering bör i första hand organiseras enligt förslag 1, vilket även är bäst ägnat att klargöra verkningarna för båda skolformerna, icke minst för folkskolan, men kan eventuellt organiseras enligt

olika förslag. Under försökstiden bör den nuvarande organisationen, i vad avser realskolans längd och utdifferiering från folkskolan, bibehållas med de lokala justeringar, som kunna visa sig påkallade.

Vad som här anförts om nödvändigheten av att differentiering av folkskolans undervisning i femte och sjätte klassen med därtill knuten 3-årig studiegång till realexamen icke slutgiltigt införes utan att först ha prövats och *anpassats efter erfarenhetens rön*, gäller också om en annan nyhet i den föreslagna organisationen: *folkskolans och realskolans samordning till en yttre enhet under gemensam ledning*. Denna fråga skall här närmare belysas från principiella och praktiska utgångspunkter.

Till en början må emellertid ges uttryck åt vissa överväganden av mera allmän art, vilka visserligen icke torde stå i någon motsättning till vad som tidigare anförts men vilka dock i viss mån beteckna en avvikande syn på det nuvarande problemläget.

Genom folkskolans förlängning och förstärkning närmar sig denna skolform realskolan, den teoretiska och praktiska, i omfattning. Folkskolan och realskolan komma då att i högre grad än för närvarande te sig som två linjer inom ett mellanskolestadium. En 5-årig realskola ovanpå fjärde folkskoleklassen erbjuder en ett år längre studiegång än en 8-årig folkskola. Realskolan kommer sålunda att vid 8-årig folkskola till sin huvuddel falla inom skolpliktstiden. Det är icke minst denna utveckling, som i förening med de organiserade övergångarna mellan linjerna gör det naturligt att betrakta dessa skolpliktstidens skilda skolformer som en *enhetsskola*, inom vilken skolplikten kan fullgöras på vilken som helst av de förefintliga linjerna, även om en av dessa är att betrakta som den *obligatoriska* och den eller de andra som *frivilliga* med särskilda studiemål.

Den frivilliga, till ett särskilt studiemål och till en officiellt fixerad kompetens ledande realskolelinjen har tämligen naturligt kommit att framstå som en högre skola och har även officiellt betecknats som en sådan. Den har i denna egenskap kommit att på visst sätt åtnjuta ett högre anseende än den kortare, obligatoriska folkskolan. Den ställer ju också större krav på lärjungarnas studieförutsättningar och utgör vägen till en fortsatt högre teoretisk utbildning. I fråga om kursomfattning och utbildningsresultat har skillnaden mellan skolformerna helt naturligt varit mycket stor. Därtill ha kommit vissa skillnader i ekonomiskt hänseende. Realskolelinjen har varit en dyrare linje: dess genomgång har varit förbunden med avgifter, vilka visserligen icke varit höga och från vilka medellösa lärjungar kunnat befrias men som dock varit kännbara för många, och dess lärjungar ha i regel icke åtnjutit de socialpedagogiska förmåner i olika avseenden, som på många orter kommit folkskolans — i några få fall även den kommunala mellanskolans — lärjungar till del. De läroböcker, den krävt, ha varit fler, och de ha varit dyrare, eftersom de i regel varit betydligt större och icke ha kunnat framställ-

las i massupplagor på samma sätt som folkskolans. Realskolelinjen har tillika hitintills varit två, tre eller fyra år längre och har alltså omöjliggjort egen arbetsförtjänst för eleverna under en två till fyra år längre tid. Och slutligen den icke minst viktiga faktorn: medan folkskoledistriktet utgjort inemot två och ett halvt tusen och folkskolor ha funnits i landets alla kommuner, ha skolor av realskoletyp varit förlagda endast till ett jämförelsevis mindre antal orter, även om detta under de senaste decennierna varit i starkt växande: det utgör dock för närvarande endast något över 200.

Det är under sådana förhållanden naturligt, att skillnaderna mellan de båda utbildningsvägarna kommit att framträda i vida starkare relief än likheterna. Därtör har också det orättvisa i att geografiska eller ekonomiska förhållanden i många fall hindrat klart studiebegåvade ungdomar från att utnyttja de utbildningsförmåner, som realskolevägen erbjuder, känts med särskild styrka. *Två reformkrav* framstå i denna situation såsom särskilt aktuella. Det ena är, att ekonomiska och geografiska spärrar, som kunna försvåra tillträdet till realskolevägen för många, för vilka denna erbjuder en lämplig utbildning, så långt sig göra låter avlägsnas, och att genomgång av realskolan kan ske utan andra ekonomiska oöägenheter än de mera övergående, som kunna åttölja ett eller två års senare utträde i arbetslivet; under denna tid bör för övrigt studiehjälp utgå till dem, som behöva sådan. Det andra lika viktiga reformkravet är, att folkskolan omorganiserar och förlänges, så att den blir i stånd att ge en utvidgad och fördjupad allmän medborgerlig bildning åt alla dem, som icke anse sig ha behov av eller intresse eller förutsättningar för en längre, teoretiskt mera krävande utbildning. I vårt allt starkare demokratiserade samhälle ter sig en utjämning uppåt i bildningshänseende såsom en viktig angelägenhet och som ett allmänt samhällsintresse. Liksom folkskolutbudning har varit obligatorisk för alla under de senaste hundra åren, synes tiden vara inne för att alla skola komma i åtnjutande av ett visst mått av högre bildning. Detta betyder icke rikriktning i utbildningsavseende. *Ju längre folkskolan göres, desto starkare blir i själva verket behovet av differentiering.* Men i samma mån som folkskolan förlänges och förstärkes, minskas, även vid genomförd differentiering, skillnaden mellan de båda utbildningsvägarna, och samtidigt blir det lättare också för dem, som först vid folkskoletidens slut finna sig önska en grundligare teoretisk utbildning, att på jämförelsevis kort tid skaffa sig denna. Kanske kommer det då även att visa sig behov av att en särskild väg i denna riktning lägges till rätta för ungdomar av denna kategori; detta må emellertid bli en senare fråga.

Båda de nämnda reformkraven har skolutredningen varit enig om att söka uppfylla. Det första tillgodoses närmast genom studieunderstöd till därav behövande elever och genom att folk- och realskolelinjen så långt möjligt likställas i fråga om kostnader för den enskilde och i fråga om s. k. socialpedagogiska förmåner. Det andra reformönskemålet ha vi velat till-

godose genom att föreslå folkskolans förlängning till 8-årig samt genom en moderniserad undervisningsplan, som även upptager undervisning i ett främmande språk, närmast engelska.

Men även efter en sådan utjämning mellan de båda utbildningsvägarna komma givetvis elevernas olika läggning och studieförutsättningar och deras olika utbildningsbehov att alltjämt motivera betydande skiljaktigheter i fråga om undervisningsplan och kunskapsfordringar. Det skulle lika litet ligga i flertalet folkskolelevers intresse, att folkskolan alltför starkt sneglade åt realskolan och att dess undervisningsplan alltför nära kalkulerades på denna, som det skulle ligga i realskolelevernans intresse, att realskolan sänkte det mål, till vilket den kan föra sina elever i utbildningsavseende. Den ena skolformen eller linjen, vilketdera man kallar den, är avsedd att vara lika demokratisk som den andra, det vill i detta sammanhang säga, att de böra på lika villkor ta emot ett ekonomiskt och socialt lika blandat lärjungeklientel. Men de böra sedan båda beredas tillfälle att på bästa möjliga sätt fullfölja sina olika syften i det gemensamma samhällsintressets tjänst.

En utredning av dessa linjers speciella syften har verkställts i andra sammanhang, och här må i huvudsak hänvisas till vad i detta avseende anförts, särskilt i kap. 4 av vårt betänkande om realskolan. Här skall endast helt kort framhållas, att folkskolan, som leder antingen direkt ut i arbetslivet eller till en väsentligen praktiskt utformad yrkesutbildning av olika längd, först och främst bör ta hänsyn utom till själva det personliga bildningsbehovet till *det praktiska arbetslivets* och *den medborgerliga verksamhetens krav*. Den bör leda naturligt in i yrkesskolorna, i ungdomsorganisationernas bildningsarbete och sedermera till den frivilliga folkhögskolan, vars betydelse som folkbildningsfaktor måste skattas utomordentligt högt. I detta frivilliga bildningsarbete böra för övrigt även de, som från realskolan gått ut i det praktiska livet, ha sin givna plats. De båda ungdomsgrupperna böra där i fortsättningen kunna mötas under väsentligen jämspelta förhållanden, och de böra ha mycket att lära varandra.

Realskolan leder för sin del också ut i arbetslivet, och detta gäller alldeles särskilt den praktiska realskolan. Icke minst leder den därvid till kontorsplatser eller andra anställningar med i viss mån intellektuellt betonat arbete eller till vissa statstjänster i mellangraderna, och den behöver då ofta kompletteras med viss förberedande yrkesutbildning. Sannolikt komma eleverna från de båda skolformerna efter folkskolans förlängning att i högre grad än för närvarande blandas inom åtskilliga praktiska yrkesområden. Men realskolan leder också i mycket stor utsträckning — *för mer än hälften av de elever, som nått föresatt studiemål* — till fortsatt utbildning i gymnasier av olika slag och med dem jämställda utbildningsanstalter. För detaljer härvidlag hänvisas till det nyssnämnda kapitlet av realskolebetänkandet. Av våra där redovisade undersökningar har framgått, att den standard, som den nuvarande realexamen representerar, av dem, som ta emot de realskol-

utbildade, anses icke kunna sänkas, utan att behörigheten för vissa anställningar sannolikt går förlorad och framför allt utan att den fortsatta utbildningen försvåras och förlänges. Realskolan måste med andra ord nå fram till en viss utbildningsnivå, för att skolformen skall kunna fylla sin uppgift. Det är detta, som är anledningen till att i huvudsak endast sådana elever i grundskolan, som kunna beräknas ha förutsättningar för att på den anvisade tiden nå denna nivå, böra medgivas tillträde till realskolelinjen, och till att särskilda *inträdesfordringar* alltså måste gälla till denna linje.

Såsom nyss antytts, torde emellertid genomgång av 8-årig folkskola och därefter av välorganiserade yrkesskolor för den praktiskt duglige komma att visa sig lika värdefull som genomgång av realskolan, när det gäller en hel del anställningar i det praktiska arbetslivet. *Valet mellan de båda linjerna bör helt bli ett val efter begåvningsarten, intresseinriktningen och icke minst snabbheten i arbetstakt, när det gäller teoretiska studier, men det bör icke bli ett val efter föräldrarnas ekonomiska och sociala ställning. Det är emellertid också av fundamental vikt, att en högre värdesättning av praktisk begåvning kommer till stånd, även om denna icke skulle vara förenad med teoretisk, liksom också en högre värdesättning av det praktiska arbetet.* Därmed följer tillika en högre värdesättning av de praktiska utbildningsvägarna i förhållande till de teoretiska. Ett målmedvetet upplysningsarbete bör sättas in för att åstadkomma en till grunden gående förändring i tänkesättet på denna punkt. För en sådan omvärdering ha förutsättningar ska patas genom den fortskridande ekonomiska utjämningen och genom den större trygghet, som tack vare försäkrings- och pensionsväsendets utbyggnad numera kan beredas olika yrkesutövere. *De olika typerna av andlig utrustning äro lika nödvändiga för samhället, och i nutidens starkt differentierade samhälle gäller detta i än högre grad än tidigare.* Folkskolan och realskolan liksom folkskolans och realskolans elever böra vara föremål för samma omvårdnad av det allmänna. Skolformerna tjäna båda lika livsviktiga syften.

Ett tillgodoseende av här berörda önskemål kommer att för vårt land innebära en skolreform av stor individuell, social och nationell betydelse.

Det har allmänt ansetts utgöra en olägenhet, att många studiebegåvade lärjungar antingen, såsom redan framhållits, icke ha tillgång till realskola inom nära räckhåll eller endast ha möjlighet till den längre 10-åriga studiegången till realexamen. För att råda bot på detta missförhållande har skolutredningen i betänkande II föreslagit att, tills vidare försöksvis, förlägga realskollinjer till lämpligt belägna folkskolor och därvid organisera dessa på ett sådant sätt, att därigenom en sammanlagt endast 9-årig väg till realexamen skulle i större utsträckning beredas.

Ovan har utredningens flertal nu också förklarat det vara lämpligt i och för sig, att folkskolan och realskolan även i yttre avseende och administrativt förenas till en skolenhet. Detta har nämligen ansetts ägnat att än mer

framhäva den sociala likvärdigheten mellan de båda skolformerna. På några håll har man rent av velat i själva begreppet enhetsskola inlägga en sådan samorganisation, och skolutredningens majoritet synes alltmera vilja betrakta en sådan samorganisation som konstitutiv för enhetsskolan, detta i motsats till den vanliga uppfattningen utomlands, exempelvis i England.

Med den här hävdade uppfattningen ter det sig icke utan vidare självklart, att det såsom ett mål framhållna »genomförandet av enhetsskolan» är den formel, som sammanfattar det väsentliga i de praktiska skolorganisatoriska behov, vilka för närvarande göra sig gällande. Det väsentliga synes vara det som ovan framhållits: *att folkskolan förlänges och förstärkes och i sin övre del får karaktären av en högre skola, sidoordnad med realskolan och därmed jämförliga skolformer, och att realskolan göres lättare tillgänglig för ett bredare klientel av ungdom, att den i sin tur differentieras starkare i teoretiska och praktiska linjer samt att den får ett moderniserat kursinnehåll, allt utan sänkning av sitt bildnings- och utbildningsmål.* Men då ett tillgodoseende av flertalet av dessa behov onekligen får som följd, att skolformerna bringas närmare varandra, att de bli i olika avseenden mera likställda och att alltså systemets enhetlighet ytterligare accentueras, är den anförda formeln väl användbar för att täcka även denna uppfattning. Såsom mest väsentligt för själva enhetsskolebegreppet ter det sig dock, att skolformerna äro organiskt förbundna med varandra dels genom en gemensam grundskola, dels genom tillrättalagda övergångar från den ena till den andra, och i detta avseende är enhetsskolan i huvudsak redan genomförd i vårt land.

Det problem, som uppställer sig, när det gäller den yttre organisationen av de olika skolformerna, bör emellertid icke i första hand angripas från den teoretiska utgångspunkt, som en på förhand uppgjord definition av begreppet enhetsskola utgör, även om det befunnits nödvändigt att i det föregående verkställa en analys av de olika betydelser, som förknippats och förknippas med detta mångtydiga begrepp. Det organisatoriska problemet bör i stället angripas från mera praktiska utgångspunkter. Organisationen bör utformas efter praktiska behov och få växa fram naturligt ur erfarenheten, ur de förhållanden, som på skolväsendets område råda i vårt land, och anpassas efter de ändringar, som successivt inträda inom samhällslivet.

Från sådana utgångspunkter bör även frågan om en samorganisation mellan folkskola och realskola ses. En väldig organisation av folkskolor, högre folkskolor, praktiska och kommunala mellanskolor, flickskolor och läroverk har under utvecklingens gång byggts upp över hela vårt land och befunnits i det hela väl tjäna sitt ändamål. Förhållandet är likartat i andra länder. Dessa olika bildningsanstalter stå där färdiga med sina lokaliteter, anpassade för sina respektive ändamål, och med sin olikartade utrustning. Att rasera denna färdiga organisation och bygga upp en ny från grunden, kan, såsom utredningen varit enig om att vilja betona, självfallet icke

komma i fråga. Men starka skäl ha förebragts för att därjämte pröva en anordning, som bygger upp realskolelinjer i nära anslutning till folkskolan. Antalet orter, som äro utrustade med realskola eller därmed jämförlig läroanstalt, är jämförelsevis litet i förhållande till vårt lands stora omfattning och dess långa avstånd. Om genom inrättande av realskolelinjer vid lämpligt belägna folkskolor på landsbygden möjligheterna till högre utbildning kunde fördelas jämnare bland landets ungdom, vore detta en åtgärd av rättvisa gentemot den avlägset boende landsbygdsungdomen, som i sig själv utgjorde en stark motivering för en sådan organisation. Det synes också uppenbart, att i den mån det blir fråga om upprättande av differentierade folkskoleklasser och en därtill anknytande 3-årig studiegång till realexamen, sådana anordningar i första hand böra förläggas till landsbygdssamhällen, som sakna realskola men där behov kan anses styrkt av en skola av denna typ. Särskilt böra sådana orter därvid komma i åtanke, som ha svårt att uppbära en realskola av fristående typ. En samorganisation bör sålunda närmast övervägas på orter, *där särskilda skäl tala för en dylik organisation av enhetsskolan.*

Vid det första förverkligandet av tanken torde det vara klokt att gå försiktigt fram så till vida, att först endast differentierad undervisning införes på en ort och att sedan en eller två årgångar, som åtnjutit sådan undervisning, fortsätta i de tre högsta klasserna av någon närbelägen real- eller mellanskola eller i en nyinrättad 3-årig linje vid en sådan skola, för att den differentierade undervisningens bärkraft skall kunna prövas. Visar sig denna hålla måttet, bör sedan orten i fråga kunna erhålla en 3-årig linje knuten till sin folkskola, under förutsättning givetvis av tillräckligt väl styrkt behov. Förfaringssättet skulle med andra ord bli analogt med det, som för närvarande tillämpas vid högre folkskolors erkännande som kommunala mellanskolor.

Ett ideellt skäl för sammanförande av folkskola och realskola till en lokal och administrativ enhet är, att en sådan åtgärd synes särskilt ägnad att utåt markera de båda utbildningsvägarnas jämställdhet och likvärdighet. De bleve då bokstavligen blott linjer inom samma skola, mellan vilka eleverna lättare borde kunna välja alltefter intresseinriktning och studieförutsättningar och mellan vilka de vid olika tidpunkter lättare borde kunna övergå i den ena eller andra riktningen. Att de båda skolformernas lärare därvid finge tillfälle att mötas under dagligt samarbete inom samma skolenhet, vore också av värde. Allt detta är skäl, som med styrka tala för att organisationsformen blir prövad, så att det blir möjligt att på den praktiska erfarenhetens väg få konstaterat, i vad mån dessa och andra förhoppningar i verkligheten komma att infrias och utan att motvägas av de olägenheter, som också äro förbundna med en samorganisation.

Liksom i fråga om differentieringen av folkskolan med därtill anknuten 3-årig studiegång till realexamen synes det alltså nödvändigt att även i fråga

om sammanbyggandet av folkskola och realskola (flickskola) fasthålla vid den ursprungliga planen och till en början gå fram successivt och *försöksvis*. Om goda skäl kunna anföras för en sådan samorganisation, så tala också, såsom nyss antytts, starka skäl i motsatt riktning, och det finnes under inga förhållanden anledning att gå brådstörtat till väga. Tillräcklig utredning har icke ännu förebragts för ett principbeslut i förhand, och större klarhet behöver vinnas icke minst angående de svårlösta administrativa detaljerna vid en samorganisation. Det synes också av stor vikt även på denna punkt, att erfarenhet av verkningarna kan under en försökstid vinnas, innan ett principbeslut fattas av så vittgående betydelse för alla de berörda skolformerna liksom för samhället i dess helhet.

Då det är av vikt, att frågan blir belyst från olika sidor, må här anföras vissa praktiska omständigheter och synpunkter, som icke få förbises, när det gäller att ta ståndpunkt till frågan om den föreslagna samorganisationen, och som på vissa punkter komplettera det redan förut anförda. Det är huvudsakligen fråga om svårigheter, som måste övervinnas, för att den föreslagna organisationen överhuvud taget skall kunna genomföras och icke stanna på papperet.

En svårighet vid en sådan organisation är den principiella olikhet mellan folkskolan och realskolan, som består däri, att den förra är en *kommunal*, den senare en *statlig* skolform. Denna olikhet är naturligt grundad däri, att en folkskola endast tillgodoser ett skoldistrikt eller en del av ett sådant, medan de sparsammare förekommande realskolorna i regel tillgodose ett vidsträcktare område. Skolbyggnaderna tillhandahållas i båda fallen av den kommun, där skolan är belägen och som i fråga om den statliga realskolan får göra denna ekonomiska uppoffring för förmånen att ha nära tillgång till en sådan skola. Men under det att statligt bidrag utgår till uppförande av nya byggnader för folkskola med i realiteten omkring hälften av kostnaderna, utgår intet sådant bidrag till uppförande av läroverksbyggnad. Statsbidrag utgår ej heller till lokaler för kommunala och praktiska mellanskolor, som annars äro kommunala institutioner liksom folkskolan.

Sannolikt blir skolbyggnadsfrågan ofta ett hinder för inrättande av realskolelinje vid en folkskola på landsbygden. Tillhandahållande av erforderlig materielutrustning är också ofta förenat med svårigheter, och ett sambyggande med folkskolan gör i detta avseende föga till eller ifrån. Om en bygd icke är tillräckligt tätbefolkad eller i övrigt har förutsättningar för att upprätta en mellanskola eller realskola, torde den också i flertalet fall sakna förutsättningar för att tillhandahålla lokaler för en fullständig realskolelinje med de specialutrymmen och den materielutrustning, som krävas för en sådan. Det kan knappast begäras, att en kommun skall vara villig att göra dessa uppoffringar för en skola, som lika mycket tillgodoser kringliggande kommuners intressen som det egna skoldistriktets, för så vitt detta icke behöver en sådan skola för ett avsevärt antal egna barn. Olika lös-

ningar äro tänkbara och ha i viss mån redan antytts; vissa ytterligare synpunkter anföras i det följande. Måhända vore det enklast och blir det till sist det enda möjliga att vid en samorganisation utsträcka de bestämmelser, som gälla för statsbidrag till folkskolebyggnader, till att gälla även för med folkskola sambyggda realskolelinjer, eventuellt för läroverks- och andra skolbyggnader i allmänhet. Detta bleve förenat med merkostnader för staten men minskade kostnaderna för läroverkskommunerna.

I folkskolan utse, såsom redan påpekats, kommunerna själva lärarna och ha en viss medbestämmanderätt i ordnandet av skolans angelägenheter, ehuru det statliga inflytandet blivit starkare under utvecklingens gång. Lärarnas kontanta avlöning bestrides sålunda numera av statsmedel, men kommunerna ha att tillhandahålla tjänstebostad eller lämna hyresersättning åt lärarna. Realskolornas lärare tillsättas av Kungl. Maj:t eller skolöverstyrelsen, och deras avlöning bestrides helt av statsmedel med undantag för den hyresersättning, som åvilar läroverkskommunen gent emot skolans rektor. De lokala styrelsernas befogenhet inskränker sig i huvudsak till att handlägga ärenden, som sammanhånga med kommunens ekonomiska åtaganden gent emot läroverket och med skolornas yttre förhållanden (lokaler, inredning, sundhetsförhållanden m. m.). De ha icke samma omfattande befogenheter som folkskolestyrelserna.

För de kommunala mellanskolorna, som ha samma uppgift som realskolorna, är respektive skolort huvudman, och statsbidrag utgår till dem. Bestämmelserna för statsbidragens utgående äro dock icke desamma som de, som gälla för folkskolan. Lärarna utses av skolans styrelse, dock att rektor utses av skolöverstyrelsen bland skolans ordinarie lärare, en begränsning av möjligheterna, när det gäller tillsättandet av rektor, som icke varit till fördel för skolformen. Flertalet kommunala mellanskolor stå för närvarande under ombildning till realskolor.

Det föreligger alltså olikheter mellan folkskola och realskola i fråga om bestridande av de med skolverksamheten förenade kostnaderna, i fråga om administration och i fråga om lärarnas tillsättning och avlöning. Säkerligen kommer en samorganisation att bidra till att minska det kommunala och öka det statliga inflytandet över hela linjen; i längden torde den framtvinga ett förståtligande av folkskolorna. Frågan om förening av kommunala och statliga anställningar har visat sig vara ett ytterst svårlöst problem, som beträffande övningslärartjänster varit föremål för överbäganden sedan ett tjugotal år tillbaka utan att hittills ha funnit en lösning. Tillfälliga anordningar beträffande lärarnas tjänstgöring kunna givetvis träffas, såsom har skett vid förening av kommunalt gymnasium med statlig realskola, och så länge det endast gäller försöksanordningar, kunna liknande provisoriska lösningar vara tillfyllest, till dess erforderliga expertutredningar hunnit avslutas. Men frågan ställer sig annorlunda, om det

gäller en slutgiltig organisation. En sådan kan icke gärna beslutas, utan att det område, som beröres, är kartlagt i sin helhet.

Att ersätta linjer i *statliga* läroverk med i folkskolan inbyggda *kommunala* realskolelinjer eller att överhuvud vidga den kommunala organisationsformen måste anses innebära en tillbakagång. På skolväsendets område erbjuder den statliga organisationsformen enligt den här hävdade uppfattningen mycket bestämda företräden framför den kommunala och än mer framför den enskilda. Denna ståndpunkt utesluter givetvis icke, att i vissa fall både enskilda och kommunala skolor kunna vara väl motiverade.

Även frågan om *den centrala skolmyndighetens organisation* beröres på det närmaste av en eventuell samorganisation mellan folkskola och realskola. Detsamma gäller de *inspekterande, kontrollerande och rådgivande organen* i det hela. En betydande utvidgning och ombildning av dessa organ blir nödvändig. Hur detta problemkomplex skall lösas, kan här icke ens antydast, endast dess förefintlighet konstateras. Redan en försöksverksamhet med differentierad undervisning i folkskolan och med realskolelinjer, som sambyggt med folkskolor, föranleder behov av ökade inspektionsmöjligheter för den centrala skolmyndigheten, i vilket syfte bl. a. de särskilda rådgivande och kontrollerande organ, som redan tidigare påyrkats för de högre skolornas del, bli ännu starkare av behovet påkallade. Vad beträffar *de lokala styrelserna*, måste likaledes svårlosta problem redas upp, innan en samordning kan komma till stånd; denna fråga torde dock under alla förhållanden böra bli föremål för överväganden.

I fråga om *lärarnas kompetens* äro förhållandena vid de båda skolformerna också olika. För ordinarie lärartjänst vid folkskola erfordras folkskollärarexamen, vilken normalt avlägges på fyra år efter realexamen eller på två år efter studentexamen. För ordinarie lärartjänst vid realskola fordras normalt filosofisk ämbetsexamen jämte provår, en utbildning, som för närvarande i regel kräver fem till sex år efter studentexamen. Skillnaden i utbildningstid kan alltså beräknas till omkring fyra år. Lönegradsplacementen är lönegraderna 17 resp. 23. Vissa kvinnliga tjänster vid samrealskolorna stå öppna även för personer, som avlagt examen vid något av de högre lärarinneseminarieerna. Dessa utbildningsanstalter ha emellertid numera samtliga nedlagts, då behovet av kvinnliga lärare tillgodoses genom akademiskt utbildade lärarkrafter och då de seminarieutbildade lärarinnorna ansågos i teoretiskt avseende alltför underlägsna adjunkterna. Ämneslärarinnetjänsterna komma således att successivt försvinna.

För lärarna på det högre folkskolestadiet torde en förstärkning av den teoretiska utbildningen med vissa möjligheter till specialisering bliva erforderlig, för att den förlängda folkskolan skall kunna ge det som en så lång skola under gynnsamma betingelser bör kunna ge. För läroverkens lärare står framför allt en omläggning av den praktiska lärarutbildningen sedan en tid tillbaka på dagordningen, och vissa justeringar av den teoretiska utbild-

ningen kunna också anses påkallade. Någon sänkning av den nuvarande adjunktskompetensen för undervisning i realskolan lär icke vara möjlig. Den är snarare i vissa avseenden i behov av förstärkning. Liksom folkskolan har mera närmat sig realskolan i fråga om utbildningens omfattning, så torde också ett närmande av folkskolläraernas utbildning till realskolans lärares vara önskvärd, men utbildningens omfattning och graden av specialisering lär icke alltför lätt motivera vissa olikheter.

Ovan har redan berörts frågan om de båda skolformernas olika *spridning*. Folkskoledistriktens antal är inemot två och ett halvt tusen, ofta med flera folkskolor inom varje distrikt, medan antalet orter med skolor av realskoletyp är något över 200 och antalet skolor av detta slag uppgår till omkring 300. Under senare år ha nya skolor, som leda till realexamen, inrättats i avsevärd utsträckning, i regel i form av kommunala mellanskolor, byggande på sjätte folkskoleklassen, och skolor av detta slag ligga numera jämförelsevis tätt. Skolutredningens undersökningar ha givit vid handen, att genomgång av realskola eller därmed jämförlig utbildningsanstalt är betydligt vanligare på ifrågavarande skolorter än på den egentliga landsbygden, till vilken då också räknas många tätorter, som ännu icke erhållit någon högre skola. Ett bestämt önskemål är nu, såsom redan upprepade gånger framhållits, att underlätta genomgång av realskola för därtill lämpade elever genom att nya skolor av detta slag komma till stånd på orter, där realskola för närvarande icke är tillgänglig men där förutsättningar för en skola av detta slag förefinnas. Ett särskilt slag av realskolor har under de senaste åren inrättats till ett antal av över 100, anslutna till enskilda korrespondensinstitut, men dessa skolor torde, trots åtskilliga förtjänster, icke representera den lyckligaste lösningen av landsbygdens realskolefråga. Det är icke minst behovet av ytterligare tillgång till realskolutbildning, som aktualiserat frågan om upprättande av realskolelinjer i anslutning till bärkraftiga folkskolor på landsbygden.

I vilken utsträckning ett nyinrättande av skolor eller linjer ledande till realexamen kan anses vara av behovet påkallat med hänsyn till en rättvis fördelning av utbildningsmöjligheterna och inom en skälig kostnadsram, låter sig icke bedömas förrän i samband med en allmän översyn över de *lokala skolbehoven*. En sådan åligger det jämlikt direktiven skolutredningen att verkställa, men denna översyn tillhör utredningens ännu kvarstående arbetsuppgifter. I huvudsak måste väl upprättandet av nya realskolor eller realskolelinjer bli beroende på lokalt initiativ. Det är också ovisst, i vilken utsträckning förutsättningar för upprättande av realskolelinjer vid folkskola verkligen finnas på andra orter än sådana, där förutsättningar jämväl äro för handen för erhållande av en fristående skola av realskoletyp. Med all sannolikhet finnas de i viss omfattning, men ett verkligt vägledande svar kan på denna punkt endast ges av erfarenheten under en försöksperiod.

Det är dock under alla förhållanden uppenbart, att även om ett stort antal

nya realskolor eller realskolelinjer skulle komma att successivt upprättas. Förutsättningar likväl saknas för att antalet skolor av denna typ skulle tillnärmelsevis komma att motsvara antalet skolor med den inom alla distrikt obligatoriska folkskolelinjen. *Det alldeles övervägande antalet folkskolor kommer alltså att även i fortsättningen endast utgöras av en folkskolelinje.* Vid sidan av den stora massan av »enkellinjiga» folkskolor komme att stå ett relativt fåtal skolor, som vore förenade med realskolelinje. Detta förhållande minskar, principiellt sett, i hög grad värdet av en samorganisation.

De sambyggda realskolelinjerna torde endast kunna förekomma vid folkskolor av A-typ. De böra dock kunna betjäna även B-skolor och distrikt med sådana skolor, om de ligga på överkomligt avstånd. Förhållandet lär i detta avseende bli principiellt detsamma som vid en kommunal mellanskola eller realskola, men genom den sannolikt något större spridningen av de sambyggda realskolelinjerna kunna landsbygdens folkskolor komma att påverkas starkare. Genom centralisering av B-skolor från och med femte folkskoleklassen eller genom sammanförande av elevgrupper från sådana skolor kunna också förutsättningar skapas för en realskolelinje. Det torde ibland visa sig lämpligast att fullständigt centralisera B-skolor från och med nämnda klass, icke blott sammanföra vissa lärjungar från olika skolor till en teoretisk linje, då i annat fall avtappningen av elever från primärskolorna kan nödvändiggöra dessas förändring till folkskolor av lägre typ. Den sannolikt starka attraktionen till realskolelinjerna torde icke sällan skapa sådana situationer. Det vore givetvis beklagligt, om införandet av realskolebetonad undervisning för en grupp av elever skulle medföra försämrad undervisning för dem, som stanna kvar i folkskolan. Här ställa sig förhållandena säkerligen olika i skilda distrikt, men det är nödvändigt att noga uppmärksamma verkningarna i dessa avseenden vid upprättande av nya realskolelinjer, särskilt om det skulle bli fråga om en starkare spridning av sådana linjer. Vad som i detta avseende redan tidigare har anförts, förtjänar att ytterligare poängteras. — Oftast kommer väl centralisering av hela skolenheter att inskränkas till de båda högsta folkskoleklasserna.

Treåriga realskolelinjer i samorganisation med folkskolor torde närmast komma att tillgodose en trängre räjong. För längre bort boende barn torde tillgång till en 4-årig linje ovanför sjätte folkskoleklassen åtminstone i många fall te sig mera önskvärd. Man måste räkna med en ganska lång övergångstid, innan förutsättningar skapats för ett allmänt införande av språkundervisning i folkskolorna på den egentliga landsbygden.

Sammanfattningsvis kan sålunda sägas, att mellan folkskolan och realskolan grundläggande olikheter alltjämt komma att bestå, som icke äro utan betydelse för bedömande av en samorganisations verkningar. Realskolan kommer, i varje fall under en avsevärd tid framåt, att med ett eller två år skjuta över ramen för skolpliktstidens skola och inom sig rymma elever av äldre åldersklasser. Den leder till en examen med viss officiell

behörighet. Folkskolelinjen representerar en obligatorisk, realskolelinjen en frivillig skolform. Den förra förekommer i landets alla kommuner, den senare endast på ett begränsat antal platser. Den förra är en kommunal, den senare en statlig skola. *Tim- och kursplaner* bli skilda för de båda linjerna. Att ha gemensam *stadga* för den statliga och den kommunala linjen skulle stöta på stora praktiska svårigheter, men det vore också förenat med administrativa olägenheter att inom samma enhet ha skolor med olika stadgor. För administrationen av de många folkskolorna i landets alla kommuner vore det opraktiskt att ha de bestämmelser, som reglera dessa skolors förhållanden, sammanvävda med bestämmelserna för de ändå jämförelsevis fåtaliga realskolelinjerna. Lärarnas utbildning och kompetens äro olika, och även om ändringar i fråga om lärarutbildningen böra komma till stånd, torde det icke vara lämpligt eller ens möjligt att ge dessa lärarkategorier alldeles samma utbildning. Folkskolans lärare måste med hänsyn till landsbygdens skolor även i fortsättningen i större utsträckning ha allroundutbildning. Vid en fullständig uniformering av utbildningen skulle för övrigt antingen kostnaderna för folkskoleväsendet stiga till en mycket stor höjd eller vore det risk, att realskolans lärares utbildning sänktes och icke bleve tillräckligt omfattande och specialiserad för att i denna skolform kunna upprätthålla en undervisning av nuvarande kvalitet.

Redan de här anförda omständigheterna äro i icke ringa mån ogynnsamma för en samorganisation och göra det, såsom redan framhållits, till en nödvändighet att gå varsamt fram, när det gäller ett sådant sambyggande av skilda skolformer, och att i varje fall till en början söka inhämta erfarenhet och låta lämpliga former utveckla sig, innan åtgärder av principiell eller generell natur vidtagas.

Men därtill komma vissa mera allmänna synpunkter, som förtjäna att allvarligt beaktas, om det skulle gälla ett mera allmänt sammanförande av folkskolor och realskolor till lokala och administrativa skolenheter.

En sådan samorganisation borde visserligen, såsom ovan nämnts, vara ägnad att utåt markera den jämställdhet och den likvärdighet, som man bör eftersträva att de båda skolformerna få i det allmänna medvetandet. Men om man ser realistiskt på frågan, ter det sig ändå tvelaktigt, om en sådan jämställdhet verkligen bleve följd och om kanske icke olikheterna mellan linjerna rent av komme att framträda med ökad styrka, om de befunne sig sida vid sida i samma skola. Den ena linjen vore ju längre och ledde fram till en examen såsom slutkrön. Den krävde större studieförutsättningar för att den skulle få användas av eleverna, tillträdet vore beroende av bestämda inträdesvillkor, och det vore den linje, som ledde till en högre teoretisk utbildning i skolor, som byggde på realskolelinjen. Ligger det icke, alla utjämnande åtgärder till trots, nära till hands att förmoda, att denna linje bleve ansedd såsom den »högre» och »finare» och att dess lärjungar, som delvis vore äldre, komme att dominera. Vore det icke rent av risk för

att motsättningar utvecklade sig på de båda linjerna av det slag, som förr voro vanliga mellan folkskole- och läroverksungdom men som nu allmänt synas lyckligt övervunna, att med andra ord just det, som man framför allt vill undvika, i stället framkallades genom linjernas förekomst vid samma skola? Farhågor i denna riktning uttalas också av skolöverstyrelsen i dess yttrande över skolutredningens tidigare betänkanden, och detta redan med anledning av förslaget att differentiera undervisningen i folkskolans femte och sjätte klass. Den frågan kan med fog ställas, om icke fristående självständiga skolor ha minst lika stora möjligheter att hävda sin auktoritativa ställning i det allmänna medvetandet. Folkskolans högre klasser ha i fråga om sitt kursinnehåll fått en sådan utformning, att de mycket väl böra kunna hävda sin ställning. Tillsammans med de följande yrkesskolorna böra de ge både en god allmänt medborgerlig bildning och en god yrkesutbildning.

Dock vill man hoppas, att några framträdande sociala skillnader icke skola göra sig gällande mellan linjerna, vare sig de äro sambyggda eller fristående. Visserligen kan traditionen bland målsmännen beräknas verka i den riktningen, att föräldrar, som själva åtnjutit undervisning i någon form av högre skola, vilja placera sina barn på examenslinjen, så snart de uppfylla villkoren för inträde, medan andra familjer med andra traditioner komma att avstå härifrån även i många fall, då barnens betygskvalifikationer berättiga till inträde. Dylika traditionella hänsyn vid val av utbildningsväg och yrke äro för övrigt helt naturliga och torde i och för sig i många fall beteckna ett ur allmänna synpunkter lyckligt fasthållande vid fädernas yrken, som ingen har något att invända emot. Skolöverstyrelsen finner det emellertid för sin del ovisst, om icke motsättningar skulle framträda, »ifall linjer med tydlig brytning i den sociala karaktären förlades jämsides inom folkskolan. Skiljaktigheter, som eljest sällan behövde manifesteras sig i barnens medvetande, finge där måhända daglig aktualitet.»

Det var väl liknande farhågor, som lågo till grund för det uttalande, som år 1923 gjordes av skolöverstyrelsens majoritet, bestående av folkskol- och yrkesskolavdelningen, i dess yttrande över skolkommissionens betänkande. »Otvivelaktigt skulle», skrev skolöverstyrelsen vid detta tillfälle, »faran för folkskolan bliva verklig, om man tillmötesginge de krav, som framkommit, att en omorganisation av folkskolan borde företagas med särskild hänsyn till dess uppgift som bottenskola för den högre undervisningen, vare sig man nu tänkt sig en allmän omläggning av lärokurserna eller en fördelning av lärjungarna på olika linjer efter olika begåvning. Den sistnämnda anordningen skulle ju införa dualism och parallellsystem i själva folkskolan.»

Även om man icke kan i allo dela den uppfattning, åt vilken skolöverstyrelsen år 1923 sålunda gav uttryck, torde de farhågor, som uppenbarligen lågo till grund för uttalandet och som framträda i skolöverstyrelsens yttrande år 1944, icke kunna helt avvisas. Då det tidigare hänvisats till att de praktiska realskolelinjerna sannolikt vunnit i anseende genom att sidoordnas

med allmänna realskolelinjer, är man närmast böjd för att dela denna uppfattning. Den bestrides dock vanligen på praktiskt yrkesskolehåll, där man bestämt föredrar de fristående praktiska linjerna och menar, att dessa för sin prestige och prestationsförmåga så långt ifrån behöva något stöd av realskolan, att de i stället förlora på att förenas med denna. Det förefaller troligt, att den omständigheten, att de *kunna* samordnas med allmänna realskolelinjer och i vissa fall göra det, dock haft en viss gynnsam inverkan i detta avseende. Det som i detta fall betyder mest är dock med all sannolikhet, att de leda till en likvärdig examen. Men på något håll har iakttagits, att vid de inbyggda praktiska linjerna icke blott intellektuella utan även sociala skillnader gjort sig gällande mellan dessa och de vanliga realskolelinjerna, och förhållandet har uppmärksamrats och verkat ogynnsamt för de praktiska linjerna.

Motsvarande risker äro säkert icke obefintliga vid en samordning av folkskola och realskola och skulle väl av förut angivna skäl snarare vara större vid dessa linjer än vid de till en likvärdig examen ledande praktiska och teoretiska realskolorna. Men man måste dock, såsom skolutredningen ovan uttalat, under de nya förhållanden, som äro avsedda att inträda, räkna med en mycket stark blandning av lärjungeklientelet på båda linjerna, och den fortskridande sociala och ekonomiska utjämningen i samhället torde, i varje fall i längden, motverka mera prononcerade tendenser i antydd riktning. Den sociala värderingen har sin grund i en mångfald olika faktorer, och den kommer i detta fall framför allt att bero på vad de olika skolformerna visa sig kunna prestera liksom på den sociala och ekonomiska utvecklingen i det hela. Under alla förhållanden torde det dock vara alltför optimistiskt att betrakta en samorganisation mellan linjerna såsom något korrektiv mot en social olikställighet mellan folkskolan och realskolan och mot därur härörande värdesättningar av skolformerna.

Såsom det starkaste skälet för en samordning brukar anföras och har ovan anförts, att det bleve lättare att sortera elevmaterialet efter begåvningsstyp på de olika linjerna, om dessa äro förlagda till samma skola. Särskilt skulle det bli lättare att överföra en elev, som misslyckas på examenslinjen, från denna till den examensfria linjen. Han skulle i så fall kanske mången gång slippa kvarsittning och få flyttning till högre klass men med villkor av övergång till den examensfria linjen. Onekligen vill man tro, att vissa fördelar äro att vinna på denna punkt. Vid sångrealklasserna i Stockholms folkskolor anser man sig ha gjort gynnsamma erfarenheter i detta avseende. Erfarenheterna därifrån äro dock ytterst begränsade, och klasserna äro genom sin karaktär av sångklasser i viss mån särpräglade. Det finns även i motsatt riktning pekande omständigheter. Det har t. ex. understundom visat sig, att en elev, som misslyckas på realskolans lågstadium, gärna återvänder till folkskolan, blott han slipper gå tillbaka till just den folkskola, där han tidigare gått, eller till en folkskola, som sammanbor med realskolan. Ett överförande från

den linje eleven tillhört vid en skola till en annan vid samma skola kan tänkas kännas mera besvärande, då han har sina gamla kamrater kvar i samma skola. Att uttala sig med någon visshet om de psykologiska verkningarna i dylika fall är knappast möjligt, och generella omdömen lära här icke kunna fällas i någondera riktningen, men det synes i varje fall ovisst, om de beräknade fördelarna i verkligheten komma att inställa sig. Och för själva urvalet av elever till examenslinjen bör det sakna varje betydelse, om realskolan är en linje i samma skola eller om den utgör en särskild skola.

Den allvarligaste farhågan och det som framför allt gör, att man känner en betydande tveksamhet inför en samorganisation i stor skala, är emellertid, att en sådan kommer att lägga en alltför stor tyngd i realskolans vågskål. Erfarenheten har visat, vad som ju i och för sig är självklart, att tillströmningen till högre skolor är ojämförligt mycket större på läroverksorterna än på de platser, som sakna bekväm tillgång till högre skola. Om för närvarande en dryg fjärdedel av varje födelseårgång övergår till högre skola, är detta ett riksgenomsnitt, som icke motsvarar de faktiska förhållandena på varje särskild ort. I läroverksstäderna torde det icke vara ovanligt, att omkring hälften av folkskolans lärjungar och än fler söka sig över till realskola eller därmed jämförlig läroanstalt, medan sådan övergång på landsbygden många gånger förekommer endast i undantagsfall. På sådana platser som Stockholm, Djurholm, Stocksund, Saltsjöbaden, Strängnäs anmäla sig procentuellt mycket stora lärjungekontingenter till sådan övergång med motsvarande uttunning av folkskolan på det högre stadiet. Utredningens ledamöter äro eniga om nödvändigheten av en utjämning i tillgången till realskolelinjer. Möjligheter böra, såsom framhållits, beredas för val av sådan utbildning utan särskilda kostnader eller svårigheter på grund av boningsorten. Men möjligheter böra också i ökad utsträckning beredas till praktisk utbildning av olika slag. *Ett starkt utbyggt yrkesskolesystem* är i själva verket ur samhällets synpunkt viktigare än en stark spridning av realskolelinjer, och det ena kan komma att stå i vägen för det andra. Det torde icke vara klokt att som regel *ge realskolelinjerna en sådan ställning i skolsystemet, att deras attraktion på eleverna blir oproportionerligt större än andra skolformers*. Detta lär icke kunna undgå att bli fallet, om just realskolelinjerna skola byggas ihop med folkskolan. De attrahera då otvivelaktigt starkare, än om de äro förlagda till särskilda skolor. Deras egenskap av linjer, som äro endast obetydligt längre än folkskolelinjerna men krönas med en examen och öppna andra möjligheter till vidare utbildning och som måhända få en viss särprägel, kommer att göra dem i hög grad lockande för de ungas målsmän. Det är att befara, att det kommer att uppstå en sugning till dessa linjer, som kommer att skada både folkskolelinjen genom att tömma denna på även medelmåttiga studiebegåvningar, och realskolelinjen genom att tillföra denna alltför många mindre studielämpade elever och därigenom

tynga linjens utbildningsarbete och sänka dess allmänna bildningsstandard. *De praktiska yrkesskolorna komma å andra sidan genom en sådan organisation alltför starkt i skymundan.* Framför allt synes en sådan utveckling ur allmänna samhällssynpunkter förenad med vådor.

En parallell erbjuder högre sam- eller flickskolor med och utan gymnasium. Tillströmningen av flickor till gymnasiet visar sig i allmänhet betydligt starkare, när ett sådant är förbundet med flickskolan, och själva flickskolans övre klasser få ofta en mindre och i fråga om studiebegåvning vida klenare population än som är fallet vid en sådan skola utan gymnasium.

Erfarenheterna från statens normalskola och dess föregångare vid högre lärarinneseminariet, där en statlig folkskolelinje varit inbyggd för att tjäna som övningsskola, peka i samma riktning. I det ovan citerade föredraget av skolans rektor, professor Sven Grauers, framhöll denne, dels att tillströmningen till första folkskoleklassen vid denna utbildningsanstalt vanligen var mycket stor, så att barnen ofta anmäldes till klassen flera år före skolålderns inträde — av lokalskäl kunde endast några mottagas — dels att *övergången från fjärde folkskoleklassen till flickskolelinjen var så gott som 100-procentig.* Detta var desto mer anmärkningsvärt, som läroanstalten erbjöd en 4-årig realskola, till vilken folkskoleeleverna kunde ha övergått efter sjätte klassen. Professor Grauers framhöll vidare, att följderna härav i tekniskt-organisatoriskt avseende voro högst besvärande, då femte klassen måste helt nyorganiseras och detta visade sig förenat med stora svårigheter. De båda högsta folkskoleklasserna blevo små och heterogena och hade av naturliga skäl svårt att smälta in i miljön. Detta förhållande synes även ha fortsatt, sedan folkskolelinjen i fråga överförts till det nybildade läroverket statens normalskola. De fyra första folkskoleklasserna äro där väl besatta, medan femte och sjätte klasserna ha lägre lärjungantal och till större delen äro nyrekryterade. Av femte klassens 14 elever läsåret 1944/45 ha endast 4 tillhört skolan från första, 1 från andra och 1 från tredje klassen, och sjätte klassens 17 elever ha samtliga nyinskrivits i femte eller sjätte klassen.

Det måste i själva verket anses ligga i sakens natur, att en till ett högre studiemål ledande skolform verkar mera lockande, om den sammanföres med en annan, som icke leder lika långt, och att den i icke ringa mån kväver den senare linjen. Det är dock ur skilda synpunkter bättre, att eleverna genomgå folkskolans åtta klasser och sedan en praktisk yrkesskola än att de lockas in på realskolestudier, som de i många fall icke kunna fullfölja.

En annan fråga är den, som berör skolans *lokala ledning*. Principiellt synes det vara en styrka, att denna är väl förtrogen med arbetet inom skolformen. Från yrkeshåll har den invändningen ofta riktats mot ett inbyggande av praktiska linjer i realskolorna, att dessas rektorer icke utgjorde den önskvärda ledningen, icke hade de bästa förutsättningarna att leda dessa praktiska linjer. Invändningen torde, när det gäller de praktiska linjerna, med hänsyn till dessa linjers konstruktion, icke ha större tyngd, även om

det icke skall förnekas, att den kan äga giltighet i åtskilliga individuella fall. Den synes snarare kunna riktas mot ett sambyggande av de inbördes mera olikställda folkskole- och realskolelinjerna. En folkskoleman skulle under i övrigt lika förhållanden icke ha samma förutsättningar för ledningen av realskolelinjen som en med denna linjes arbete mera förtrogen lärare, och detsamma kan sägas om en läroverksman som ledare för folkskolelinjen. Det bleve sannolikt icke alltid lätt för den »dubbla» (eller »fler-dubbla») skolans ledare att likformigt och rättvist tillgodose de olika linjernas intressen och krav eller att anses vara fullt opartisk i sina avvägningar. Det saknas icke stöd av viss erfarenhet, att konflikter av skilda slag lätt göra sig gällande i liknande situationer.

Ju enhetligare en skola är, desto effektivare kan också arbetet inom skolan göras i alla avseenden.

Av särskild vikt är, att *skolenheterna icke bli för stora*. På denna punkt råder enighet mellan utredningens ledamöter, och synpunkten har redan utförligt utvecklats i det föregående. Det torde framför allt vara detta skäl jämte önskan att skapa effektiva arbetsenheter och icke få för stark sugning till de teoretiska skolorna, som gör, att man i England ställt sig tämligen tveksam inför s. k. *multilaterala* eller *kollektivskolor*, som det med svenskt språkbruk synes mig ligga närmast till hands att kalla dem, d. v. s. skolor, som omsluta olika skolformer inom samma lokala och administrativa enhet. Själva de lokala styrelserna för olika skolformer ha däremot i England gjorts mera enhetliga. Vid den senaste stora engelska skolreformen av år 1944 har man givit folkskolornas övre klasser (i stort sett ovanför 11-årsåldern) karaktär av högre skolor och sidoordnat dem med motsvarigheten till våra realskolor, men ett sammanförande till enhetliga skolor har icke särskilt förordats. Full frihet för en sådan samordning finnes dock, och denna bör i England kunna genomföras betydligt lättare än hos oss, då båda skolformerna där äro att betrakta som kommunala med statsbidrag och administrativt sett alltså närmast kunna jämföras med våra kommunala mellanskolor eller flickskolor. Den engelska inställningen till kollektivskolorna kan, såsom nämnts, närmast betecknas som starkt tveksam, ehuru icke direkt avvisande. Denna inställning kommer också tydligt till uttryck i en officiell redogörelse för det nya skolsystemet, som undervisningsdepartementet alldeles nyligen publicerat. Ett par uttalanden ur denna redogörelse må citeras. »Parity of esteem, which is a major objective that the multi-lateral organisation is designed to attain, will depend more on changes in accepted social values and on change of outlook among educationalists themselves.» »The problem of selection cannot in fact be avoided; it must be faced; and it is not necessarily easier to solve within one school than between three schools.»¹ »It is a tradition in this country to keep our schools

¹ Den nya engelska skolorganisationen har tre olika skoltyper för lärjungar, som uppnått 11 års ålder: a) Modern Schools (= folkskolans högstadium), b) Grammar Schools (real-

more intimate communities, and although we must not be bound by tradition, there is every reason to believe that in this instance it holds values not lightly to be abandoned.» »In the all-embracing school it will not be easy to preserve due balance between these specific aims, and the claims of different interests or sections may not secure equality of consideration. Past experience suggests that schools with a limited and well-defined aim are the most likely to succeed in reaching and maintaining the highest standards within the particular field they serve.» Dock skola trots dylika betänkligheter inom London County under den närmaste tiden göras försök i stor skala med kollektivskolor, varvid man synes vara beredd att gå upp till skolenheter av mycket stor omfattning.

Det torde i många fall möta stora praktiska svårigheter att genomföra en enhetsskola i den meningen, att den sammanför folkskola med teoretisk eller praktisk realskola eller med flickskola till en lokal och administrativ enhet, utan att den blir en anstalt med proportioner, som icke heller i vårt land ansetts vara de lämpligaste för en skola. Skolkomplex av dylika dimensioner få onekligen något av fabrik över sig. I själva verket torde också storleken av de vid samorganisation uppkommande skolenheterna vara ett avgörande hinder för ett genomförande av en sådan samorganisation i större skala, än mer för ett generellt genomförande därav. En kollektivskola blir väl på sitt sätt en *enhetsskola*, men den blir icke en *enhetlig skola*, och frågan är, vilkendera typen, »enhetsskolan» eller den enhetliga skolan, som representerar de större värdena, ur undervisnings- och ur uppfostrings-synpunkt.

I mindre samhällen, där en realskola kan beräknas komma att omfatta endast en serie parallellavdelningar, det må komma att gälla en 5-årig, 4-årig eller 3-årig realskola; synes det i regel under alla förhållanden vara klokt, att *folkskolan och realskolan byggas i nära anslutning till varandra, och detta oberoende av all samorganisation. Detta är viktigare än samorganisation.* Så har också skett i vissa fall. På så sätt kunna besparingar göras både i fråga om tomtområden och byggnadskropparnas storlek. Åtskilliga lokaler böra kunna göras gemensamma, framför allt gymnastik-, slöjd- och hushållssalar men även specialrum för undervisningen i naturkunnighetsämnena och samlingsal. Att socialpedagogiska anordningar därigenom underlättas för båda skolformerna, har redan i det föregående påpekats. Viss gemenskap i fråga om lärare underlättas också därigenom. En eventuell fristående enlinjig 3-årig realskola komme att arbeta under rätt stora svårigheter med avseende på möjligheten att få heltidsanställda facklärare i de olika läroämnena och givetvis också i övningsämnena; i de sistnämnda äro svårigheterna stora redan vid de nuvarande mindre realskolorna. Men de nämnda svårigheterna skulle avsevärt minskas genom viss fyllnadstjänstgöring vid

---

skola) och c) Junior Technical Schools (nuvarande praktisk realskola). Även den sistnämnda skolformen mottager sålunda nu sina elever vid 11-årsåldern.

en närbelägen folkskola, varvid det särskilt torde bli behöfligt och samtidigt naturligt, att en naturvetenskapligt utbildad lärare, därest han icke hade rektorsställning, finge sådan fyllnadstjänstgöring i folkskolans sjunde och åttonde klass. Men för här nämnda ändamål är ett sammanförande av skolorna till en även administrativ enhet på intet sätt erforderligt, även om det givetvis i just sådana fall är mer motiverat än eljest.

Om i ett samhälle av här berörd eller liknande typ en folkskola och en realskola redan finnas och båda äro utrustade med tillfredsställande lokaler, synes någon ändring i fråga om skolornas inbördes ställning och organisation icke vara motiverad. Eventuellt kan dock en differentieringsmöjlighet böra öppnas i folkskolans femte och sjätte klass.

Liknande gäller också för medelstora eller större samhällen. Här kommer därtill, att en samorganisation ofta skulle innebära skolor av en storlek, som alla äro ense om att icke finna önskvärd. Realskolelinjer kunna knappast byggas in i mer än någon eller några enstaka bland folkskolorna i en större stad, varför organisationens syfte ändå icke vinnes. De folkskolor, som utrustats med realskolelinjer, torde därvid, såsom skett vid statens normalskola, komma att visa sig särskilt lockande till förfång för ortens övriga folkskolor. Ett inbyggande av folkskolelinjer i ett läroverk stöter återigen på svårigheten, att läroverket ofta redan är för stort i sig självt. Och folkskolans högstadium — ovanför differentieringspunkten — visar benägenhet att försvinna, absorberat av läroverkslinjen. Men givetvis kan, om organisationen i sig själv anses önskvärd, ett utbyte av linjer mellan skolorna ske, och det synes önskligt, att vid försöks anställande ett sådant utbyte sker på en eller annan ort för vinnande av erfarenhet. Därvid förutsättes, att folkskolan kan erbjuda den för uppgiften erforderliga utrustningen i fråga om lokaler och materiel. Ett sambyggande får icke medföra en försämring för realskolans undervisning på grund av sämre materielutrustning. En spridning av realskollinjer på flera folkskolor i en större stad blir ur denna synpunkt givetvis förenad med särskilda kostnader. I det föregående framförda mycket vittsyftande förslag till omorganisation av redan befintliga folkskolor och läroverk i syfte att skapa samorganiserade skolor synes icke i nuvarande läge tillräckligt motiverat och vore att bruka större våld än nöden kräver. Även med en fullständig differentiering i folkskolans femte och sjätte klass är en sammanhängande lärogång dock att föredraga framför en bruten.

Principiellt synes det ovisst, om något väsentligt vinnes genom att övergå till gemensam ledning och administration, och om icke i stället åtskilligt genom en sådan går förlorat i fråga om *lätthanterlighet*, *överskådlighet* och *personlig ledning*. Skolor, som arbeta under i mycket olika förhållanden, med olika undervisningsplaner och stadgor, eventuellt på blandat statlig och kommunal basis, bli besvärliga ur administrativ synpunkt, och bristen på enhetlighet åstadkommer lätt, att rektorn för en sådan skola blir

huvudsakligen *administrator* och mindre av pedagogisk ledare, vilket det dock i första hand är hans uppgift att vara. Och där han verkligen söker utöva den pedagogiska ledningen, blir hans auktoritet alltför ofta icke lika oomstridd åt alla hållen. En lösning med särskild studierektor för den ena linjen är vid gemensam ledning en möjlighet, som redan antytts. Den har i något fall prövats vid förening av kommunalt gymnasium och realskola liksom den varit vanlig vid gymnasielinjer i enskilda flick- och samskolor, i vilket sistnämnda fall den i regel fungerat väl. Vid ett genomförande av det här föreslagna systemet torde den komma att i många fall bli nödvändig. Den är dock även förenad med olägenheter och innebär ingalunda någon idealisk lösning.

Därest det av utredningens flertal föreslagna systemet skulle genomföras, torde det leda till en slutlig skolorganisation, där alla fristående realskolor och mellanskolor överförts till folkskolorna och där utom folkskolorna på sin höjd endast gymnasierna kunna vara förenade med realskolelinjer. Dessa bleve i senare fallet dock endast 3- eller 4-åriga, och de två lägsta klasserna av den 5-åriga realskolan komme att genomgående ersättas av den differentierade femte och sjätte folkskoleklassen. En sådan omkastning emellan de bestående skolorna, vilka i regel ha byggts upp under stora uppoffringar å de enskilda kommunernas sida, synes icke böra företagas endast på grund av förmodanden, innan det nya systemets fördelar för att icke säga dess genomförbarhet blivit på ett annat sätt klarlagda. Det är icke styrkt, att en »enhetsskola» i denna mening verkligen är överlägsen en enhetlig skola och att den representerar en ur samhällets synpunkt lyckligare organisation. Frågan bör i första hand betraktas som en praktisk fråga, en lämplighetsfråga, och strävan att följa ett visst principiellt schema bör icke få bli utslagsgivande. Även när det gäller nyinrättande av realskolor, bör valfrihet mellan olika vägar finnas.

Under alla förhållanden synes det icke kunna tillstyrkas, att statsmakterna skulle fatta ett principbeslut av sådan innebörd, innan försök på föreslaget sätt gjorts för att på erfarenhetens väg utröna en sådan organisations funktionsduglighet och verkningar.

Ett omedelbart principbeslut synes, såsom redan framhållits, icke heller på något sätt vara nödvändigt. Det är icke nödvändigt för exempelvis lärarfrågans lösning. Den utbildning, som folkskolans lärare kunna behöva för sin undervisning på den förlängda folkskolans högstadium, behöver icke påverkas av hänsyn till lärarkompetensen för undervisning i realskolan och vice versa; linjerna behöva sin lärarutbildning för sin egen skull, oberoende av om de äro förlagda till samma eller skilda skolbyggnader. Det föreligger tvärtom risk för att ett sådant förhandsbeslut låser utvecklingen på skolans område under många år, till dess förutsättningar för dess realiserande successivt ha skapats. Man riskerar exempelvis, att behövliga skolbyggen för

både folkskolor och realskolor (mellanskolor) komma att uppskjutas i avvaktan på definitiv klarhet om organisationen av en bygds skolväsen.

Frågan om de olika skolformernas *benämning* bör även enligt min mening lösas i överensstämmelse med av utredningen ovan framställt förslag. Efter fjärde skolåret bör *realskolan* generellt inträda, och denna uppdelas i en 4-årig examensfri *praktisk realskola* och en 5-årig till realexamen ledande *teoretisk realskola*. Om en praktisk realskola (t. v. försöksvis) har differentierad undervisning i femte och sjätte klassen, säges den vara utrustad med *partiell teoretisk linje*. Organisationen framgår av det diagram V, som återfinnes nedan.

Sammanfattningsvis må alltså följande anföras.

Den här hävdade meningen utgår ifrån att förslaget om viss differentiering av folkskolans undervisning från och med femte folkskoleklassen med därtill ansluten 3-årig studiegång till realexamen liksom även förslaget om en samorganisation i viss utsträckning av folkskole- och realskolelinjer utgör ett intressant och beaktansvärt bidrag till lösningen av mellanskolestadiets organisationsproblem. Men den utgår tillika från en klar uppfattning om de betydande vanskligheter, som äro förknippade med denna lösning och detta i lika hög grad ur folkskolans som ur realskolans synpunkt. Såsom generell lösning förefaller den icke genomförbar, i varje fall ej under överskådlig framtid. Det kan med fog göras gällande, att *den nuvarande dubbla anknytningen i själva verket är en ur folkskolans synpunkt mindre komplicerad och ur realskolans synpunkt bättre balanserad och mera effektiv organisation än den föreslagna*. Men den har dock förtjänster, som icke böra förbises. Även om i frågans nuvarande läge ett principbeslut, att mellanskolestadiets organisationsproblem skall på lång sikt lösas efter de föreslagna linjerna, synes uteslutet och icke under någon förutsättning påkallat, är det likväl angeläget, att möjlighet öppnas för de ifrågasatta anordningarna och att försök med det snaraste igångsättas för att utröna deras bärkraft och deras verkningar i den praktiska tillämpningen.

De nya formerna avse enligt denna uppfattning icke att ersätta den nu gällande organisationen men väl att *komplettera* den, och häri torde ligga den största principiella skillnaden mellan de båda ståndpunkterna. Under alla förhållanden måste detta vara deras uppgift tills vidare, till dess närmare erfarenhet vunnits och till dess förutsättningar för en allmännare tillämpning skapats. Försöken böra därför i första hand förläggas till *landsbygdsdistrikt*, som sakna realskola men erbjuda förutsättningar för och anses i behov av en skola eller linje av denna typ. För att försöken skola bli allsidiga, kunna de jämväl i någon utsträckning förläggas till städer, där läroverken redan ha överskridit den lämpliga storleken och där behov av nya parallellavdelningar i realskolan gör sig gällande. Kommunala mellan-

skolor eller 4-åriga realskolor böra i vissa fall kompletteras med differentierade folkskoleklasser, så att en 9-årig studiegång till realexamen skapas.

Försökens uppgifter äro framför allt följande. De skola visa, i vad mån landsbygdens behov av ökad tillgång till realskolor, och till realskolor med den kortare utbildningsvägen, verkligen kan tillgodoses på detta sätt. Att så sker, är, såsom redan framhållits, huvudmotiveringen för organisationen. De skola visa den nya ordningens verkningar för folkskolan i olika avseenden, bl. a. hur den påverkar anslutningen till olika linjer inom en samorganisation och därmed tillströmningen till de teoretiska utbildningsvägarna och hur den påverkar bygdernas folkskoleväsen i fråga om skoltyper och centraliseringsbehov liksom hur den påverkar yrkesundervisningsväsendets olika skolformer. Det måste bli fullt klart, att de farhågor, som uttalats för splittring och oreda i både folkskolans och realskolans arbete icke äro grundade. De skola ge ledning för en eventuell mera vidsträckt och definitiv tillämpning av organisationen, icke minst med avseende på själva administrationen. Ur realskolans synpunkt skola de visa, hur organisationen fungerar och *under vilka förutsättningar* den blir lika effektiv som den nuvarande, d. v. s. leder fram till samma utbildningsnivå som den 5-åriga och 4-åriga realskolan. Huvudproblemet är i sistnämnda avseende att skapa en studieväg, som icke sänker utbildningsnivån i real- och studentexamen men som leder fram till denna nivå på kortaste tid och under bästa anpassning till de ungas fysiska och psykiska krafter.

Kap. 7. Lärjungarnas fördelning på olika utbildningslinjer.

Så länge den obligatoriska skoltiden icke sträckte sig längre än till 13-årsåldern, kunde frågan om en för olika verksamhetsområden specialiserad utbildning inom ramen av denna skoltid knappast bli verkligt aktuell. Den enda mer omfattande uppdelning av lärjungematerialet med hänsyn till studiemål och framtidsplaner, som kunde komma i fråga, var den, som skedde genom att vissa lärjungekategorier tillätos välja en särskild studiegång genom realskolan och med denna jämförliga skolformer. Denna uppdelning framstår alltjämt som grundläggande och betydelsefull såväl ur samhällets som ur den enskildes synpunkt. Frågan om principer och metoder för urvalet av lärjungar till mer krävande och omfattande studier har vad särskilt beträffar de studielinjer, som helt eller delvis falla inom skolpliktstidens skolformer, inom skolutredningen av ledamoten Elisabeth Dahr gjorts till föremål för en särskild undersökning, som finnes intagen i Bilaga IV (Statens off. utr. 1945: 44). En kort framställning av de huvudresultat, till vilka denna utredning lett, meddelas här nedan.

I och med att skoltiden i den egentliga folkskolan utsträckts till 14-årsåldern, och ännu mer, om den utsträckes till 15- eller 16-årsåldern, får frågan om en förberedande uppdelning av lärjungarna för att möta olika yrkesområdets mer speciella utbildningskrav långt större betydelse. De praktiska skolformer, med vilka skolväsendet efter sjätte eller sjunde klassen i den obligatoriska skolan utbyggt, ha i många fall från början fått en bestämd yrkesbetoning; det har i annat sammanhang undersökts, i vad mån sådana skolformer med bibehållen grundkaraktär lämpligen böra vara inlemmade i den obligatoriska skolorganisationen. Skolpliktstidens utsträckande får icke medföra, att den egentliga yrkesutbildningen påbörjas vid en olämplig tidpunkt, ej heller till att ett för tidigt och förhastat val av sådan speciell yrkesutbildning måste träffas. Det kan emellertid antagas, att lärjungarnas individuella anlag och intressen bättre skola kunna bedömas av skolan, om de unga under de ur utvecklingssynpunkt särskilt betydelsefulla pubertetsåren ställas under dess vård, och att dessa unga också skola visa större mognad och förståelse för den vägledning vid valet av framtida verksamhet, som kan erbjudas dem. En omfattande utredning av mål och möj-

ligheter för sådan anlags- och yrkesorienterande verksamhet på ifrågasvarande åldersstadier har för skolutredningens räkning utförts av chefen för statens arbetsmarknadskommissions sektion för ungdomsförmedling och yrkesvägledning fil. lic. E. Neymark och meddelas i Bilaga V (Statens off. utr. 1945: 43).

Neymarks nämnda utredning av yrkes- och anlagsorienteringens problem belyser den mer komplicerade frågan om möjligheterna för en *fördelning av lärjungarna inom den obligatoriska skolan allt efter anlags- och intresseinriktning på olika med hänsyn till yrkes- och arbetslivets krav tillrättalagda utbildningslinjer*. Grunden för en eventuell sådan fördelning bör vara dels en *yrkesorienterande* verksamhet, avseende att lämna lärjungarna upplysning om olika yrken och utbildningsvägar, dels en *anlagsorienterande* verksamhet, avseende att förhjälpa den unge till klarhet över egna anlag och intressen och att bestämma hans lämplighet för olika studie- och yrkesvägar. Denna senare form för yrkesvägledning betecknas som nödvändig och viktig, även om det starkt betonas, att det icke är möjligt att för varje individ fastställa någon särpräglad »begåvningsprofil», som skulle predestinera honom för en viss yrkesverksamhet. Även där en sådan begåvningsprofil kan fastställas, vinnes icke en så allsidig bild av personligheten, att den räcker till för ett osvikligt yrkesval. Men de flesta unga — även de med mer särpräglade anlag — ha möjlighet till anpassning i olika riktningar. Yrkesvägledningen måste också ta all nödig hänsyn till de faktiskt föreliggande möjligheterna på olika yrkesområden samt till särskilda miljöfaktorer.

En mer realistisk inställning till frågan om yrkesvalet börjar i allmänhet göra sig gällande hos de unga först från och med 14-årsåldern. Denna hållning kan dock i början förryckas av pubertetsbetonade drömmar och fantasier, och det egna yrkesvalsproblemet uppfattas knappast ännu som ett allvarligt problem. Om icke en utpräglad specialbegåvning föreligger av det slag, som kan framträda tidigare, dröjer det ännu någon tid, innan individens speciella begåvningstendenser och intressen komma klart till synes, och ännu längre, innan han själv blir fullt medveten om dessa. Yrkesvägledningen blir därför icke särskilt effektiv ens under sjunde skolåret. På sin höjd kunna här sådana anlag spåras, som äro ägnade att göra individen lämpad för teknisk-konstruktiv verksamhet. Det betecknas som lyckligt, om ungdomen kunde slippa att träffa några viktigare avgöranden beträffande val av yrke eller av yrkesutbildningslinje förr än tidigast vid 15-årsåldern.

Den valsituation, som uppstår vid övervägande av övergång till realskola eller därmed jämförliga skolformer, förklaras i och för sig icke behöva innebära ett yrkesval. I realiteten förknippas övergången dock ofta med tanken på de yrkes- och utbildningsvägar, för vilka sådana skolstudier utgöra en förutsättning; den, som icke begagnar den föreliggande möjligheten

att i rätt tid övergå till en dylik skolform, har ju därmed avstått från den genaste vägen till sådan högre skolbildning, som är ett villkor för inträde på många levnadsbanor, och har sålunda i viss mån begränsat sitt yrkesvals-perspektiv. För ungdomar med tydligt ådagalagd håg och fallenhet för studier är detta en olägenhet, som bör förebyggas genom hänvisning till betydelsen av dylika studier och på de skolmöjligheter, som stå till buds; det är önskvärt, att studietiden för dessa elever så långt möjligt förkortas. Ur begåvningsbedömningens synpunkt är det i sådana fall tämligen likgiltigt, om övergången till de mer omfattande studierna sker tidigare eller senare; en utpräglad studiebegåvning gör sig i regel så väl gällande på alla åldersstadier, att större risker för misstag vid bedömningen knappast anses föreligga.

Eftersom framgången i skolan beror även av andra egenskaper än graden av allmänbegåvning, kan emellertid senare övergång till mer omfattande skolutbildning innebära en fördel, i den mån nämligen sådana egenskaper utvecklas, befästas och bli klarare skönjbara vid högre ålder. Valsituationen för sådana unga, som icke äga så utpräglat god allmänbegåvning, att de enbart på denna grund böra tillrådas att genomgå högre skola, ter sig därför i allmänhet gynnsammare i 6:e än i 4:e folkskoleklassen, helst som klassläraren ofta haft möjlighet att under jämförelsevis lång tid studera deras utveckling.

De, som med rätta kunna beräknas få direkt svårt att följa undervisningen i mer krävande skolformer, böra givetvis avrådas från att övergå till sådana skolor, men beträffande de mer tveksamma fallen anses yrkesvägledningen icke böra utan vidare avråda från planer på högre skolutbildning. Åtskilliga levnadsbanor, för vilka dylika lärjungars resurser i det hela väl lämpa sig, ställa under nuvarande förhållanden krav på viss sådan utbildning. Icke heller anses kraven för inträde på utbildningslinjer av real-skolans typ böra sättas så högt, att endast de utpräglade studiebegåvningarna kunna godtagas, helst som tillgängliga urvalsmetoder äro ofullkomliga och de speciella begåvningstendenser, vilka i framtiden kunna göra en mer omfattande skolutbildning fruktbarande, varken i 11- eller 13-årsåldern kunna med säkerhet urskiljas, även om mycket goda metoder stode till buds.

Det anges som en uppgift för yrkesvägledningen att klargöra för de unga, att övergång till skolor, som leda till viss examenskompetens, icke bör få verka bindande för det verkliga yrkesvalet; detta bör ske med hänsyn till håg och fallenhet, icke med hänsyn till vad ifrågavarande examen speciellt meriterar för; sådan upplysning bör helst lämnas såväl före övergångstillfallet som senare under skolgången.

Övergång till studielinjer, som leda till praktisk realexamen, anses dock i realiteten få en stark prägel av ett första yrkesval. Praktisk realexamen innebär visserligen blott grundläggande skolning för arbetsuppgifter på vissa yrkesområden vid sidan av en mera allmän skolbildning och behöver så-

ledes i och för sig icke definitivt begränsa yrkesvalspektivet. Men i realiteten blir den i allmänhet bestämmande för yrkesvalet — utom i fråga om hushållsteknisk utbildning. Valsituationen blir därför särskilt svår, och detta i synnerhet om övergång skall ske redan från folkskolans sjätte klass. De speciella begåvnings-tendenser, som bort avgöra valet, ha här oftast icke hunnit utdifferentieras; i fråga om de relativt tidigt skönjbara mekanisk-tekniska anlagen har klassläraren heller icke genom det vanliga skolarbetet fått möjligheter att observera och bedöma dylika tendenser, där de möjligen framträtt. Icke ens testning, som eljest kan avslöja förefintliga anlag, ger något pålitligt utslag, då tendenserna ännu icke utbildats. Det betonas, att man under sådana förhållanden ur yrkesvägledningssynpunkt måste ställa sig ytterst skeptisk mot ett system med olika praktiska utbildningslinjer omedelbart byggda på folkskolans sjätte klass.

I allmänbildande högre skolformer, såsom den vanliga realskolan och flickskolan, ha lärjungarna det i regel väl ställt ur yrkesvalssynpunkt i jämförelse med folkskolans lärjungar; de behöva icke taga definitiv ställning till yrkesvalsproblemet, förrän de hunnit tillräcklig mognad. Den valsituation, som uppkommer i realskola, där övergång är möjlig till inbyggd praktisk linje, betecknas dock som alltför svår för vederbörande åldersstadium (14—15-årsåldern). Sådan övergång har i praktiken mestadels kommit att bero på att lärjungen haft svårigheter att i alla ämnen följa den vanliga skolgången till examen — något som efter tre eller två år i realskola tillräckligt väl brukar kunna bedömas. Men övergång till praktisk linje motiveras icke tillräckligt av att allmänbegåvningen icke räcker till för vanlig realexamen. Speciella begåvnings-tendenser borde här få fälla utslaget, och sådana äro ännu mera sällan markant utvecklade vid ifrågavarande åldrar. Bäst ställda äro vid detta valtillfälle lärjungar i klass 2⁴; för elever i klass 3⁵ infaller valet i tidigaste laget.

Den av ledamoten Elisabeth Dahr gjorda utredningen har lett till följande huvudresultat.

Urvalet till mer omfattande skolbildning inom den obligatoriska skolans ram har hittills skett genom de intagningsförfaranden, som tillämpats vid realskolan och därmed jämförliga skolformer. Sedan gammalt har denna intagning grundats på inträdesprövning. Vid 1927 års reform infördes ett förfarande, där urvalet vilar dels på en inträdesprövning, dels på den avlämnande grundskolans betyg. Utvecklingen går omisskännligen i den riktningen, att de särskilda inträdesproven alltmer få vika för grundskolebetygen. Sedan några år pågå försök såväl med intagning uteslutande på grundval av dessa betyg jämte omdömen avgivna av lärarna i avgångsklasserna som med intagning på grund av ett kombinerat förfarande, vid vilket betygs-summa från folkskola och inträdesprövning systematiskt sammanställas. I en till skolutredningen överlämnad framställning från styrelsen för Sveriges

folkskolläraryförbund påyrkas utredning av möjligheterna att såsom komplement till folkskolebetygen använda begåvningsstest; till samma metoder hänvisas i uttalanden av professorn vid Göteborgs högskola J. Elmgren samt av vissa skolor, som yttrat sig över nuvarande intagningsförfaranden.

De i utredningen nämnda undersökningarna ge vid handen, att inträdesprovning i nu bruklig form och folkskolebetyg i de ämnen denna provning omfattar båda uppvisa ett positivt samband med graden av framgång i realskolans lägre klasser av ungefär samma storleksordning; korrelationskoefficienten är omkring $+ 0.5$. Till ungefär samma resultat ha vissa svenska försök med intelligenstestning lett. Inräknas i folkskolebetyget samtliga 9 ämnen och ämnesgrenar, blir korrelationskoefficienten omkring $+ 0.6$; någon direkt jämförelse med inträdesprovningen är här icke möjlig. Om metoderna således förefalla i det hela lika effektiva, har dock varje metod vissa karakteristiska fördelar liksom vissa karakteristiska ofullkomligheter. *Folkskolebetygen* med kompletterande läraromdömen ge en mångsidig och på långvarig observation grundad bedömning men bero alltför mycket på den enskilde klasslärarens subjektiva värdering och måste rimligtvis mäta enbart med för grundskolan gällande mått. *Inträdesprovningen* innebär bättre möjligheter för en likformig bedömning av sökande från olika läraravdelningar i grundskolan och kan utformas med hänsyn till realskolans särskilda fordringar men är såsom ett engångsprov i för lärjungarna obekant skolmiljö utsatt för inverkan av många tillfälliga omständigheter och kan lätt skapa oro och nervositet hos de sökande. *Intelligenstestningen* ger tämligen pålitligt besked om en för framgången i studier synnerligen betydelsefull faktor, den allmänna intelligensen, men lämnar andra viktiga faktorer oprövade.

Det är givetvis möjligt att i viss mån förfina och förbättra vart och ett av de angivna förfarandena. Folkskolebetygen kunna bli mer likvärdiga och objektiva genom att göras beroende av vissa över hela landet likformiga prov; ojämnheter i de särskilda lärarnas betygsskalor kunna också justeras genom att varje lärjunges betygssumma kombineras med en index, som lämnar uppgift om hans rangplats i klassen. Inträdesprovningen kan i sin mån göras mer objektiv och likformig genom uniformering av provuppgifter och bedömningsnormer; dess enerverande verkan kan minskas genom att den förlägges till folkskolans miljö, och dess karaktär av engångsprov kan göras mindre utpräglad genom att provet vid behov får upprepas. Intelligenstestningen kan kompletteras med test, som avse personliga egenskaper i övrigt samt kunskaper. Sådana förbättringar göra emellertid mestadels de använda metoderna mer komplicerade och svårhanterliga och kosta lärare och provningsledare ökad tid och möda; det bör således övervägas, om den förbättring av korrelationen, som står att vinna, uppväger dessa olägenheter.

En kombination av de olika metoderna har visat sig ge tydligt förbättrad korrelation, vilket är väl förklarligt, då metoderna ömsesidigt bringas att

komplettera varandra och att motverka varandras ensidigheter. Vid en skotsk undersökning kunde korrelationen mellan ett på utjämnade grundskolebetyg, inträdesprövning och intelligenstestning grundat intagningsförfarande och totalprestationen i en skola av närmast realskolans typ drivas upp till $+0.8$. En så hög korrelation innebär visserligen icke säkerhet för att varje enskild sökande skall bli riktigt bedömd vid urvalstillfället, men den garanterar dock den mottagande skolan ett i det hela lämpligt elevmaterial utan att vid urvalet alltför stora orättvisor begås genom avvisande av i verkligheten lämpliga sökande. Till priset av en obetydlig sänkning av korrelations-siffran visade sig vid den skotska undersökningen den för lärjungarna ganska påfrestande inträdesprövningen kunna utbytas mot kunskapstest eller s. k. standardiserade prov.

Den principiella utredningen av urvalsproblemet fastslår, att intet exakt verkande urvalsinstrument står att erhålla; redan föränderligheten och fluktuationerna i lärjungematerialets psykiska utvecklingsförhållanden göra detta omöjligt. Vissa fall av felaktigt urval måste således förekomma; antalet sådana fall beror dels av hur god den ovannämnda korrelationen mellan urvalsförfarandets utslag och den följande skolprestationens halt är och dels av hur strängt minimivillkoret för godtagande är i förhållande till den mottagande skolformens verkliga krav. Stränga minimikrav bli särskilt vid lägre korrelation ödesdigra, då därigenom många verkligt lämpliga sökande avvisas; låga minimikrav avlägsna denna olägenhet men öppna skolformen för många olämpliga med därav följande svårigheter för undervisningen och stark utkuggning. Vid förbättrad korrelation kunna minimikraven höjas; för varje grad av korrelation kan ett visst sådant krav utprövas, vid vilket det sammanlagda antalet felaktigt avvisade och felaktigt intagna når ett minimum. Olägenheterna av dålig korrelation mellan urvalsförfarandets utslag och senare skolprestation bli störst i de fall, där antalet platser på den sökta utbildningsvägen är starkt begränsat och där minimikravet vid urvalet måste bestämmas med hänsyn till denna begränsning.

På grundval av de gjorda undersökningarna föreslås i den särskilda utredningen (se Bil. IV), att inträdesprövning i nuvarande form för framtiden avskaffas. Såsom en framtidsmöjlighet skisseras ett urvalsförfarande, byggt på en kombination av intelligens- och kunskapstest samt folkskolebetyg, utjämnade genom ett system av standardiserade kunskapsprov. För utarbetande av dylika prov och av lämpliga testskalor samt för utbildning av testbedömare hänvisas till det nyligen upprättade statens psykologisk-pedagogiska institut. Såsom omedelbara åtgärder i korrelationsförbättrande syfte föreslås justering av lärarnas betygsskalor genom en till betygssumman lagd *rangordningsindex* och därjämte komplettering av betyget med ett mer likformigt och på realexamenslinjens speciella krav inriktat bedömningsförfarande, avsett att i någon mån ersätta prövning med kunskaps- och intelligenstest; detta förfarande bör innefatta skriftliga uppgifter;

lika utformade för större skolområden, utförda inom ramen av folkskolans ordinarie undervisning, såsom nu sker med befintliga standardiserade prov, och sedermera efter så långt möjligt likformiga grunder rättade av den mottagande skolformens eller linjens lärare. Om klassläraren anser resultatet missvisande för enskilda elever, böra dessa få upprepa provet. Prövningsuppgifterna föreslås omfatta ämnena *modersmålet* och *matematik* samt försöksvis ännu ett för varje år inom folkskolans ämneskrets valt *läroämne*.

Beträffande det minimikrav på betygssumma från urvalsklassen, som bör fastställas, föreslås med hänvisning till gällande principer för betygssättningen i folkskolan, att tillsvidare en poängsumma av 13·5, motsvarande medelbetyget Ba i 9 ämnen och ämnesgrenar, skall gälla som villkor för godtagande, varvid lägre betyg än Ba i något eller några ämnen bör kunna kompenseras med motsvarande högre betyg i andra; dock bör compensation i regel icke medges för underbetyg i läroämnena och icke heller för lägre betyg än Ba i de tre ämnesgrenarna tal- och läsövningar, skrivning och språklära samt tillämpad räkning. Förslaget innebär, att i stort sett den i betygshänseende bästa hälften av lärjungarna i vederbörande urvalsklasser godtages för inträde, i den mån dessa elever också bestå de särskilda kompletterande proven; andra lärjungar få pröva i samtliga läroämnena, varvid proven skola så anordnas och bedömas, att de prövades betygsresultat så långt möjligt blir direkt jämförligt med övriga sökandes. Endast betygen från de särskilda urvalsklasserna anses böra beaktas; dessa betyg böra gälla även för året närmast efter det, då de utfärdats.

Genom fortsatt försöksverksamhet bör utrönas, om i och med förbättrad korrelation mellan den för urvalet bestämmande prestationen och den senare skolprestationen en ändring av minimivillkoret för godtagande kan befinnas motiverad.

Avgörande om godtagande i tveksamma fall bör enligt det framlagda förslaget tillkomma den mottagande skolformens eller linjens rektor, sedan lärjungarna vid otillräckligt antal tillgängliga platser först placerats i rangordning efter poängsumma. Sådana särskilda intagningsnämnder, som för närvarande fungera vid prövningsfri intagning, anses icke erforderliga, däremot föreslås, att de kompletterande skriftliga proven på skolorna utarbetas av nämnder, sammansatta av lärare från såväl avlämnande som mottagande skolformer eller linjer. Personligt samarbete bör alltjämt förekomma mellan avlämnande och mottagande lärare, och noggranna upplysningar böra lämnas rörande de lärjungar, som mottagas. Huruvida dylika upplysningar vid urvalet kunna inarbetas i den för en rangordningsbestämning erforderliga poängsättningen anses böra undersökas; vid den nämnda skotska undersökningen har det visat sig, att sådana uppgifter på grund av sin subjektiva karaktär snarare verkat försämrande än förbättrande på prognosen.

Det betecknas som önskvärt, att urvalsresultatet i det hela skall kunna överblickas vid vårterminens slut, även om vissa platser böra hållas öppna intill höstterminens början. De kompletterande proven böra därför anordnas tämligen tidigt under vårterminen. För att vidare vårterminens folkskolebetyg skola kunna beaktas vid urvalet, föreslås en undersökning av möjligheten att ett par veckor före vårterminens slut inom folkskolan utfärda förhandsbetyg för sökande till realskola.

De båda utredningar, för vilka ovan redogjorts i de delar, som beröra problemet om lärjungarnas fördelning på olika utbildningslinjer under loppet av den obligatoriska skoltiden, ha givit anledning till följande överväganden inom skolutredningen.

Den första differentieringen av lärjungematerialet gäller sedan gammalt uttagning av de elever, vilka skola hänvisas till den utbildning av mer omfattande art, som hittills givits i realskolan och därmed parallella skolformer. Denna differentiering har ofta nog uppfattats som innebärande ett verkligt yrkesval, så tillvida som de lärjungar, vilka valt realskolevägen, i det hela betraktas som aspiranter på yrken och befattningar av mer teoretiskt slag. Den utökning av realskolorganisationen, som på senare tid skett, har betraktats som ett oroande tecken på att tillströmningen till sådana levnadsbanor håller på att bli alltför stor i förhållande till de praktiska levnadsbanornas behov av nyrekrytering.

Såsom de närmast liggande utvägarna att avhjälpa en sådan olägenhet skulle kunna hänvisas dels till förstärkning av folkskolan och andra skolformer med praktisk inriktning dels till en restriktiv anslagspolitik gentemot skolformer av den vanliga realskolans typ, varigenom antalet platser i dessa senare skolformer begränsas i den omfattning, som ur samhällssynpunkt kan anses ändamålsenlig. Den förra utvägen bör givetvis försökas, den senare däremot är i vissa avseenden betänklig. En nödvändig följd av restriktiva åtgärder gentemot en utbildningsväg blir, att konkurrensen om de tillgängliga platserna skärpes; ett strängt urval bland de sökande måste ske, och fordringarna för intagning drivas i höjden. Härvid blir det av avgörande vikt, att urvalsförfarandet verkar rättvist, så att lämpligare aspiranter icke nödgas stå tillbaka för mindre lämpliga. De urvalsmetoder, som för närvarande användas i svenskt skolväsen, äro icke nog tillförlitliga för att med fördel kunna begagnas vid ett rigoröst urval; härtill skulle erfordras långt mer exakta urvalsinstrument. De labila utvecklingsförhållandena på de åldersstadier, som här komma i fråga, göra dock under alla omständigheter urvalet i viss mån osäkert. Men framför allt blir det i längden omöjligt att i strid mot bestämda krav på vissa utbildningsmöjligheter från vida kretsar av föräldrar och lärjungar fasthålla vid en strängt restriktiv politik gentemot skolformer, som lämna den önskade utbildningen. Realskolans karaktär av allmänbildande skola gör det också naturligt, att rätt stora be-

folkningsgrupper önska låta sina barn komma i åtnjutande av den utbildning den meddelar.

Då det sålunda icke gärna kan bli tal om att tvångsvis avstänga lärjungegrupper från vissa utbildningslinjer, måste utvägar sökas att påverka opinionen bland lärjungarna och inom föräldrakretsar, så att på frivillighetens väg ett i det hela lämpligt val mellan skilda utbildningsvägar och arbetsområden kan komma till stånd.

Att ett samarbete mellan hem, skola och yrkesrådgivande instanser kommer till stånd, som kan ge föräldrar och målsmän insikt om olika yrkesområdets krav och möjligheter och sålunda motverka missriktad föräldrambition och kortsynta konjunktursynpunkter samt inrikta uppmärksamheten på iakttagande och beaktande av de ungas egna anlag och möjligheter vid uppgörande av planer för deras framtid, är icke minst med hänsyn härtill en angelägen uppgift. Men skolväsendet måste också anordnas så, att själva dess organisation blir ägnad att främja en sund och ändamålsenlig lösning av de enskilda lärjungarnas yrkesvalsfråga. De erfarenheter, som framlagts av Neymark, ge här i vissa avseenden god vägledning. Sålunda synes det uppenbart, att ingen lärjunge bör tvingas till ett mer definitivt ställningstagande till yrkesvalsfrågan förrän beträffande flickor tidigast i 14—15-årsåldern och beträffande gossar i 15—16-årsåldern. Lika uppenbart torde det dock vara, att det val av studieväg, som grundas på graden av allmän begåvning, icke kan uppskjutas till en så sen tidpunkt. Beträffande den lämpliga tiden för detta val föreligga inom utredningen olika uppfattningar; härmed sammanhängande frågor ha närmare behandlats i avsnittet om enhetsskolans organisation. Oberoende av hur denna fråga löses bör emellertid en möjlighet till omprövning av framtidsplanerna med ledning av en god yrkes- och anlagsorientering erbjudas varje lärjunge, i vilken allmänbildande skolform han än undervisas, tidigast i 14—15-årsåldern.

Det har framhållits, att övergången till praktiska realskolelinjer i realiteten får en stark prägel av ett första yrkesval. Då de speciella anlagsriktningar, som borde vara avgörande för detta val, sällan tydligt framträda förrän i 14—15—16-årsåldern, så borde övergången till dessa linjer icke vara förlagd till en tidigare tidpunkt än efter det 7:e eller ännu hellre efter det 8:e skolåret. Ur yrkesvägledningssynpunkt kunna således de s. k. inbyggda praktiska realskolelinjerna godtagas, medan de omedelbart på folkskolans sjätte klass byggda fristående praktiska realskolorna måste anses erbjuda en förtidig yrkesvalssituation.

På frågan om de praktiska realskolelinjerna böra emellertid även andra synpunkter anläggas. Såsom framhålles i den av Neymark verkställda utredningen ha de flesta unga, även de med mer särpräglade anlag, möjlighet till anpassning i olika riktningar, och yrkesvägledningen måste också taga all nödig hänsyn till de faktiskt föreliggande möjligheterna på olika

yrkesområden samt till särskilda miljöfaktorer. I stort sett torde man vara ense därom, att en alltför stor del av den ungdom, som söker realskoleutbildning, fortsätter på teoretiska studiebanor. Det är därför ur samhällets synpunkt önskvärt, att realskolan så anordnas, att lärjungarnas intresse så tidigt som möjligt inriktas även mot praktiska yrkesområden. I övergångsåldern framträder hos många lärjungar i våra skolor en viss motvilja mot det teoretiska skolarbetet, medan de å andra sidan kunna inlägga stark energi och målmedvetenhet i arbetet på ämnen av mera praktisk art. För deras allmänna utveckling är det uppenbarligen av stor betydelse, att hänsyn tages till detta förhållande i skolarbetet. Givetvis kan det sägas, att dessa lärjungar borde efter sjätte klassen stanna kvar i folkskolan, som i sina högre klasser kan tillgodose deras behov av en praktiskt betonad undervisning, och först på ett senare stadium träffa ett avgörande. Men för föräldrarna framstår det ofta såsom en ambitionssak att låta sina barn gå över till realskolan, då den ekonomiska situationen och barnens allmänna begåvning möjliggöra detta. De praktiska realskolorna äro icke yrkesskolor i egentlig mening, och de olika linjerna äro icke konstruerade så, att större svårigheter kunna uppstå att rätta eventuella misstag. Det är, såsom också framhålls i Neymarks utredning, för yrkesvägledningen under skoltiden en angelägen uppgift att klargöra för de unga, att övergång till skolor, som leda till viss examenskompetens, icke bör få verka bindande för det verkliga yrkesvalet. Och, såsom redan sagts, de flesta människor ha icke så särpräglade anlag, att de icke med framgång kunna ägna sig åt skilda yrken inom ganska vida områden.

Med hänsyn till yrkesvalssvårigheten ha emellertid kursplanerna för de 4-åriga praktiska — tekniska — realskolelinjerna givits en sådan läggning, att kurserna för den första klassen äro desamma för alla linjerna och överensstämmande med kurserna för den allmänna — teoretiska — 4-åriga realskolans första klass. Linjevalet behöver sålunda icke göras mera definitivt förrän efter 7:e skolåret. Även i andra klassen äro kursskillnaderna obetydliga.

I den allmänna, obligatoriska 8-åriga skolan bör den egentliga yrkesvägledningen förläggas till avgångsklassen. Detta hindrar emellertid icke, att en viss differentiering av undervisningen bör vara möjlig i denna klass liksom också i någon mån redan i 7:e klassen. Kursplanen bör, såsom i annat sammanhang framhålls, i viss mån kunna anpassas efter de praktiska kraven på den ungdom, som finner sin utkomst inom de för hembygden mest typiska näringarna. Denna differentiering bör dock icke drivas långt. Dess huvudsyfte måste vara att erbjuda lärjungarna möjlighet att komma till klarhet om anlag och förutsättningar för olika slag av verksamhet.

Vid all yrkesorienterande verksamhet måste hänsyn tagas dels till de ungas anlag och förutsättningar, dels till de arbetsmöjligheter, som före-

ligga eller kunna förutses på olika yrkesområden. Liknande synpunkter gälla för den valmöjlighet, som avser övergång till mer krävande studielinjer. Det kan givetvis synas önskvärt, att platser på sådana linjer ställas till buds för alla, som önska begagna dem, i synnerhet om det kan fullt klargöras för allmänheten, att de icke nödvändigtvis böra anses innebära hänvisning till ett begränsat antal yrkesområden. Men om en nedvärdering av den meddelade skolbildningen skall kunna undvikas, måste dock vissa minimikrav på studieförutsättningar upprätthållas, eljest framtvingsas på olika verksamhetsområden ökade fordringar på utbildningskvalifikationer. En gallring bland de sökande till ifrågavarande utbildningslinjer torde redan av detta skäl bli erforderlig. Därtill kommer, att det allmänna av ekonomiska skäl kan finna det omöjligt att låta de eftersträfvade linjerna svälla ut i hela den utsträckning, som allmänheten anser önskvärd. Även av denna anledning kan en gallring bli nödvändig.

Skolutredningen har i annat sammanhang föreslagit en avsevärd utbyggnad av anordningarna för studieunderstöd åt landsbygdsungdom och har även för avsikt att föreslå dylika understöd åt mindre bemedlad ungdom i städer och tätorter. Likaledes föreslås organisatoriska åtgärder, som i sin mån äro ägnade att underlätta övergång till mer omfattande studier även på realskolestadiet. Det synes oss uppenbart, att tillströmningen till dylika studier genom åtgärder av ovannämnd art kan komma att avsevärt ökas. En ändamålsenlig anordning av den examensfria linjen och en utökning av de praktiska ungdomsskolorna böra, som tidigare nämnts, vara ägnade att motverka en sådan ökad tillströmning. Någon kvalitativ sänkning av studievägens bildningsmål anser sig skolutredningen icke kunna förorda; metodiska förbättringar och justeringar av kursinnehållet skola syfta till att göra undervisningen ur skilda synpunkter mer givande, icke till att göra skolformen bättre avpassad för lärjungar med lägre allmän intelligensnivå. Dessa förhållanden leda ofrånkomligen till en gallring bland de sökande till studievägen i fråga; denna gallring kan ske antingen vid inträdet eller successivt, allteftersom skolgången framskrider. I förra fallet blir det särskilt angeläget, att urvalet företages med goda metoder, då eljest många dugande kunna få stå tillbaka för mindre dugande; i senare fallet får skolformen från början att arbeta med ett mycket blandat elevmaterial, vilket så småningom genom stark utkuggning måste i tillräcklig grad sovras. Såväl med hänsyn till samhällets och den enskildes kostnader för skolutbildningen i fråga som med hänsyn till skolarbetets effektivitet, lärjungarnas trivsel och arbetsglädje samt deras lämpliga inordnande i yrkeslivet synes det fördelaktigast, att utkuggningen kan hållas inom mycket måttliga gränser och att så många intagna som möjligt i normal ordning kunna fullborda den utbildning de påbörjat.

Vi finna det därför vara av yttersta vikt, att det urval, som sker vid inträdet på realskolans och jämförliga skolformers utbildningslinje, göres så

noggrant som möjligt. Att de i grundskolan erhållna betygen måste spela en viktig roll vid detta urval, är självklart. De böra enligt vår mening vara grundläggande, så till vida som lärjungar, vilka icke fullgjort en ur folkskolans synpunkt medelgod eller normalt god prestation, i regel böra förvägras inträde på linjen; den rådande variabiliteten i betygssättningsprinciper och lärarbedömning synes dock motivera, att möjlighet ges åt dylika lärjungar att genom prövning i samtliga läroämnen styrka eventuellt föreliggande lämplighet. Att minska denna variabilitet måste också vara ett huvudintresse, varför betygen böra kompletteras med rangordningsindex och systemet med standardiserade prov i folkskolan snarast bör utbyggas och effektiviseras.

Såsom minimivillkor för inträde på examenslinjen föreslås en medelbetygssumma i folkskolebetyget på 13·5 betygsenheter, motsvarande Ba i samtliga 9 ämnen och ämnesgrenar. Lägre betyg än Ba i ett ämne skall kunna kompenseras av högre i ett annat, dock bör i regel ingen compensation gälla för underbetyg, och icke heller bör i regel lägre betyg än Ba godtagas i ämnesgrenarna tal- och läsövningar, skrivning och språklära samt tillämpad räkning. Genom fortsatt försöksverksamhet bör utrönas, om med bättre utformning av intagningsförfarandet en ändring av minimivillkoret kan te sig motiverad.

Beträffande den grad av selektivitet, som i övrigt bör anses erforderlig hos intagningsförfarandet, ha olika meningar gjort sig gällande inom utredningen.

Ledamöterna *Andrae, Elisabeth Dahr, Iverus, Kolmodin, Kärre, Sandberg* och *Wellander* ha anfört följande.

Göres den medelgoda prestationen till enda villkor för inträde, vilket innebär, att en medelbetygssumma av 13·5 betygspoäng uppställs som minimifordran, ställes utbildningsvägen öppen för omkring hälften av folkskolans lärjungar — även om många inom denna kontingent sannolikt icke önska begagna den erbjudna möjligheten. Uppenbart synes det dock vara, att den nuvarande realskolan i stort sett kräver en något högre grad av allmän studielämplighet än den, som dokumenteras blott genom en ordinär prestation i folkskolan. Skolformens kuggningsprocent är högre än vad som kan anses lämpligt, och likväl har det visat sig, att medelbetygsnivån bland de intagna ligger icke oväsentligt över den poängsumma, som anger normalprestationen i folkskolan, 13·5 (1·50 per ämne i 9 ämnen och ämnesgrenar). Denna nivå var vid en grupp på 24 realskolor i klass 1⁵ omkring 16·3 betygsenheter (1·81 per ämne) och i klass 1⁴ omkring 17·3 (1·92 per ämne).

Ett minimivillkor av 13·5 betygspoäng synes under sådana förhållanden icke innebära tillräcklig garanti för en lägre kuggningsprocent än den nuvarande. Att minska utkuggningen genom att höja minimivillkoret kunna vi icke finna tillrådligt med hänsyn till den rådande storleksordningen hos den

korrelationskoefficient, som erhållits mellan folkskole- och realskolebetyg. En sådan åtgärd skulle väl leda till att åtskilliga olämpliga sökande avvisades men också till att många lämpliga rönte samma öde. Genom standardiserade prov, avsedda att egalisera folkskolans betygssättning, torde väl en viss förbättring av korrelationen i fråga kunna vinnas. Obligatoriskt införande av ett system med dylika prov under noggrann kontroll kräver emellertid lång tid för att kunna genomföras. Justering av betygen enbart genom en rangordningsindex torde knappast medföra en så säker korrelationsförbättring, att den effektivt kan öka de enskilda lärjungarnas möjligheter att bli rättvist bedömda. Den sjunde i en klassavdelning kan ju i verkligheten vara överlägsen den andre eller tredje i en annan avdelning.

Även om folkskolebetygen egaliseras med hjälp av ett noggrant utformat system av standardiserade prov, synas de oss dock knappast ägnade att ensamma tjäna som urvalsinstrument. Proven i fråga äro huvudsakligen kunskapsprov; i den mån enstaka intelligenstest inläggas bland dem, bli dessa givetvis otillräckliga för individuella intelligensundersökningar. Då proven främst avse att utröna den särskilda klassens medelnivå, redovisas de individuella resultaten för övrigt icke, utan få blott i den utsträckning läraren finner lämpligt betydelse vid betygssättningen. Om proven härvid skola vidga den basis för lärjungebedömningen, som står till dennes förfogande, beror på om han personligen genom dem kan utvinna nya aspekter på de enskilda lärjungarnas förutsättningar. Dylika möjligheter förefalla oss alltför osäkra och alltför beroende av den enskilde lärarens omdömesgillhet och förmåga att tolka och värdera prövningsresultatet för att tillmätas avgörande betydelse. En kompletterande objektiv bedömning av varje lärjunge för sig med hänsyn tagen även till vad hans kommande studieväg kan förutses kräva, synes oss erforderlig. Det har av gjorda undersökningar klart framgått, att en kombination av folkskolebetyg och särskilda prov eller test givit en säkrare grund för ett riktigt elevurval än betygen, tagna för sig. Vi anse det således önskvärt, att, såsom föreslagits i den särskilda utredningen av urvalsproblemet, möjligheterna för en kompletterande prövning, innefattande uppgifter av grupptesttyp, grundligt utredas; härvid böra såväl intelligens- som kunskapstest komma till användning.

Innan en försöksverksamhet av detta slag, som med nödvändighet blir tidsödande och komplicerad, hunnit leda till bestämda resultat, synes någon annan form av kompletterande prövning nödvändig. Den form av sådan prövning, som föreslagits i den särskilda utredningen sid. 91 ff. och som i det föregående (sid. 152 f.) i korthet refererats, finna vi lämplig och möjlig. Vi föreslå således, att inträdesprövningar av nuvarande form avskaffas för att tills vidare ersättas med kompletterande prov inom folkskoleundervisningens ram av det slag, som i ovannämnda utredning närmare anges.

Givetvis kunde det tänkas, att en testning eller också en kompletterande prövning av nyss nämnt slag utsträcktes till alla lärjungar i de klasser, där

urval till olika studielinjer skall ske, och att lärjungarna sedan på grund av denna prövnings utfall tvångsvis eller efter inhämtande av föräldrarnas medgivande hänvisades till den ena eller andra linjen. Det bleve en sortering av lärjungematerialet av samma slag som nu t. ex. vid Göteborgs folkskolor genomföres efter andra klassen, blott med den skillnaden, att där uttagning sker endast av de svagt begåvade till extraklasser eller B-klasser. Att underkasta alla lärjungar i de ifrågavarande klasserna tvånget av en prövning för att uttröna, vilka som lämpa sig för en snabbare eller i varje fall mer krävande studiegång, synes dock vara att tillgripa större apparat än behovet påkallar. En så grundlig och noggrann prövning, som skulle erfordras för en allmän uppsortering av en eller ett par årskullar i folkskolan, skulle för övrigt innebära en ytterst kännbar arbetsbelastning för de bedömande lärarna. I själva verket är det givet, att när möjlighet till understöd för högre studier kommer att erbjudas varje lärjunge med mer påtaglig studie-håg, folkskolans lärare komma att särskilt uppmärksamma dessa utpräglat studiebegåvade och sörja för att de, om de själva och föräldrarna så önska, få tillfälle att övergå till mer krävande studier. De mindre påtagligt begåvade böra snarare i samband med mer mångsidiga yrkesvägledande resone-mang än på grund av enbart en kunskaps- och intelligensprövning få den hjälp vid valtillfället, som de eller deras målsmän anse sig behöva.

Beträffande den närmare utformningen av urvals-förfarandet ävensom be-träffande förfarandet med lärjungar, som icke kunna förete godtagbart be-tyg från vederbörande urvalsklasser, ansluta vi oss till de i den särskilda utredningen framlagda förslagen (jfr ovan sid. 157 f.). För sådana lärjungar och för sökande, som eljest önska genomgå inträdesprövning, bör dylik prövning anordnas vid vårterminens slut.

Ordföranden samt ledamöterna *Karin Cardell, Fredriksson, Hjärne, Sigröd Jonsson, Jonzon, Karnell* och *Persson* ha anfört följande.

De erfarenheter, som hittills gjorts av försöken med intagning enbart på grundvalen av folkskolebetygen, synas visa, att man knappast behöver be-fara någon försämring av korrelationen med framgången i realskolan, om ett sådant intagningsförfarande komme att allmänt tillämpas. I den mån resul-taten av dessa försök kunna anses vägledande, skulle korrelationen mellan betygen över inträdesproven resp. folkskolebetygen och betygen i realskolans första klass tvärtom i genomsnitt höjas från omkring 0.5 till omkring 0.6, under förutsättning att samtliga 9 ämnesgrenar i folkskolebetyget medräk-nades. De visserligen mycket begränsade försök, som gjorts att kombinera intagningen med hänsyn till folkskolebetygen med någon form av prov, för-lagda till folkskolan, ha icke givit stöd för antagandet, att någon mera vä-sentlig höjning av korrelationen står att vinna på denna väg, förmodligen beroende därpå, att folkskolebetygen och proven i det hela bedöma samma för den följande skolprestationen betydelsefulla egenskaper. Att man där-

emot genom kombination av mera skilda urvalsmetoder kan erhålla en mera avsevärd förbättring av korrelationen synes icke osannolikt. Därpå tyda bl. a. de av Dahlgren utförda undersökningarna. Då även en till folkskolan förlagd inträdesprövning kräver en betydande administrativ apparat och då det svårligen torde kunna undvikas, att prövningarna komme att utöva ett störande inflytande på arbetet i folkskolan, synes det önskvärt att finna någon annan metod att åtminstone i viss mån minska olägenheterna av ojämnheten i de tillämpade betygsskalorna i folkskolan.

I första hand bör i detta sammanhang framhållas vikten av att de pågående försöken med användning av standardiserade prov i folkskolan utvidgas och föras till ett fast resultat. Icke blott ur de synpunkter, det här närmast gäller, utan även och framför allt med hänsyn till den allt större betydelse, som tillmätas avgångsbetygen från folkskolan, i den mån folkskolans lärokurs förlänges, framstå åtgärder för åstadkommande av större jämnhet i betygsskalans tillämpning såsom ett ofrånkomligt krav. Emellertid torde man även under nuvarande förhållanden kunna åstadkomma ett i stort sett tillfredsställande intagningsförfarande genom att kombinera jämförelsen mellan de inträdessökandes folkskolebetyg med en jämförelse mellan deras betygssummor i förhållande till betygssummornas medeltal i resp. folkskoleklasser eller genom att på annat sätt taga hänsyn till deras betygsplacering i dessa klasser. De närmare föreskrifter, som erfordras för en likformig tillämpning av detta intagningsförfarande, torde böra meddelas av skolöverstyrelsen.

Såsom redan framhållits bör den prövningsfria intagningen förbehållas lärjungar med en betygssumma å folkskolebetyget av minst 13·5 betygsenheter. Inträdessökande, som ha lägre betygssumma eller vilkas betyg från anknytningsklassen i folkskolan äro givna tidigare än ett år före tiden för inträdesansökningarnas ingivande liksom inträdessökande från enskild undervisning, böra undergå fullständig inträdesprövning. Vid bedömandet av inträdesproven bör tillämpas en betygsskala, som så nära som möjligt ansluter sig till den genomsnittliga betygsskalan i motsvarande anknytningsklasser på läroverksorten. Rätt att undergå inträdesprövning bör tillkomma varje sökande, som så önskar, även om hans betyg skulle berättiga honom till befrielse. Prövningen bör dock alltid omfatta samtliga ämnen. För sökande, som deltagit i inträdesprövning, skola endast de vid denna prövning erhållna betygen gälla vid beräkningen av den betygssumma, som tages i betraktande för bestämmandet av ordningen mellan sökanden. I regel bör för inträdesprövningens godkännande erfordras, att betygssumman uppgår till minst 13·5 betygsenheter. Endast om bestämda skäl finnas att antaga, att sökanden på grund av sjukdom eller av annan tillfällig anledning icke kunnat prestera ett rättvisande prov, må undantag härifrån kunna medgivas. I sådana fall liksom alltid, då tvekan råder om godkännande eller om sökandenas inbördes ordning, bör avgörandet träffas av rektor efter samråd med de lärare,

som förrättat inträdesprövningen, och med vederbörlig hänsyn till de uppgifter om sökandens studieförutsättningar, som kunna finnas att tillgå.

Att uppgöra en detaljerad rangordning mellan de inträdessökande är givetvis ej erforderligt, i de fall då samtliga godkända inträdessökande kunna beredas plats. Även här måste emellertid en noggrann prövning ske beträffande de lärjungar, om vilkas godkännande tvekan kan råda.

Även om, såsom nu är fallet, vissa platser, i första hand för flyttningsökande, böra hållas öppna intill höstterminens början, synes det angeläget, att intagningsförhållandena i stort sett kunna överblickas redan vid vårterminens slut. Om man kunde utgå från att endast ett fåtal sökande anmäles till inträdesprövning, så kunde måhända ett med hänsyn även till dessa sökande lämpligt avvägt antal platser hållas öppna intill höstterminens början och prövningen i sin helhet framflyttas till dagarna före höstterminens upprop. Härigenom vunnnes, att vårterminens folkskolebetyg kunde hinna avlämnas i slutgiltigt skick till vederbörande läroverk före vårterminens intagningsprocedur. Intill dess erfarenhet vunnits av inträdesprövningarnas omfattning med hänsyn till antalet deltagare, torde dock prövningar liksom för närvarande böra anordnas såväl vid vårterminens slut som vid höstterminens början. Härav följer, att vårterminens folkskolebetyg måste vara vederbörande rektor tillhanda en eller annan vecka före terminsavslutningen. Några mera betydande olägenheter kan detta knappast medföra. De justeringar av betygen, som kunna befinnas erforderliga under terminens sista dagar, torde sällan bliva av sådan omfattning, att de nämnvärt inverka på medelbetygssummorna, och höjningar eller sänkningar, som gälla inträdessökande lärjungars betyg, kunna under hand meddelas vederbörande rektor.

Vi anse oss sålunda böra förorda, att intagningsförfarandet tills vidare grundas helt på betygen i folkskolan i fråga om de inträdessökande, som uppnått erforderliga betygsresultat och icke önska undergå inträdesprövning. Ett stöd för denna mening finna vi i de nära nog enstämmiga uttalanden till förmån för prövningsfri intagning, vilka gjorts av rektorerna vid de läroverk, där sådan intagning försöksvis varit anordnad.

Yrkanden.

A. Skolutredningens *Ordförande* och *samtliga ledamöter* föreslå:

1. Skolpliktstiden utsträcker till att omfatta åtta årsklasser, dock med rätt för skoldistrikt att, där särskilda förhållanden därtill föranleda, efter Kungl. Maj:ts medgivande anordna skola med större antal obligatoriska årsklasser.

Den skoldistrikt hittills tillkommande rätten att anordna frivilliga årsklasser utöver den obligatoriska skolans högsta klass bibehålles.

2. I den mån som den åttonde årsklassen upprättas inom skoldistriktet, avvecklas fortsättningsskolan.

3. Det åttonde skolåret införes i alla skoldistrikt inom tolv år efter det vederbörligt beslut om skolpliktstidens förlängning fattats.

4. På landsbygden centraliseras undervisningen i lämplig omfattning (centralskolor).

5. Frågan om utbildningen av lärare för olika skolformer upptages snarast till utredning.

B. Skolutredningens *Ordförande* och *samtliga ledamöter* utom ledamoten *Kärre* föreslå:

1. Skolpliktstidens skolformer samorganiseras i en enhetsskola, bestående av ett för alla barn gemensamt grundstadium (folkskolan) och från detta utgående linjer, i vilka de unga kunna, så vitt möjligt oberoende av bostadsort och ekonomiska förhållanden, erhålla den för var och en bäst passande utbildningen.

De linjer, som i sådant hänseende stå lärjungarna till buds, äro följande: en allmän men i viss mån differentierad examensfri linje, *den praktiska realskolan*, motsvarande den nuvarande folkskolans högre klasser jämte fortsättningsskolan, folkskolans högre avdelning och vissa former av den högre folkskolan;

en allmän examenslinje, *den teoretiska realskolan*, motsvarande den nuvarande allmänna realskolan och den kommunala mellanskolan;

ett ökat antal praktiska examenslinjer, *den tekniska realskolan*, motsvarande den nuvarande praktiska mellanskolan och de inbyggda praktiska linjerna; i teoretisk realskola kan inbyggas teknisk linje, omfattande de två eller tre högsta klasserna av sådan skola;

samt en speciell examensfri linje, motsvarande den nuvarande *högre flickskolan*¹.

¹ Frågan om den högre flickskolans organisation behandlas i särskilt betänkande.

Inom en så anordnad enhetsskola (*elementarskolan*) samorganiserar olika linjer på lämpligt sätt till skolenheter med enhetlig administration.

I samma ordning som nu gäller i fråga om högre folkskola, må vid praktisk realskola (folkskola) kunna inrättas teoretisk eller teknisk examenslinje.

De ekonomiska och administrativa frågor, som äro förenade med samorganisation av kommunala och statliga läroanstalter, göras till föremål för särskild utredning.

För elementarskola, som, på sätt i detta betänkande föreslagits, uppstått genom samorganisation av kommunala skolor, utgår statsbidrag enligt i huvudsak samma grunder som nu gälla för statsbidrag till folkskoleväsendet.

2. Principbeslut fattas snarast rörande ny skolorganisation i enlighet med de grundsatser, som i här föreliggande betänkande framställts och motive-rats. Det förutsättes därvid, att i samband med ett dylikt principbeslut statsmakterna fatta ståndpunkt jämväl i fråga om differentieringens utformning.

C. I avseende på tidpunkten för den föreslagna differentieringens inträde samt omfattningen av sådan differentiering föreslå *Ordföranden* samt ledamöterna *Andræ, Karin Cardell, Elisabeth Dahr, Hjärne, Iverus, Jonzon, Kolmodin, Kärre, Sandberg* och *Wellander*:

1. Det för alla barn gemensamma odifferentierade grundstadiet omfattar fyra år.

2. Under de därpå följande skolåren är undervisningen differentierad.

3. En examensfri linje, sträckande sig minst till och med det åttonde skolåret och från och med sjunde skolåret ytterligare differentierad, bland annat genom införande av undervisning i engelska, leder fram till den obligatoriska skolans mål.

De lärjungar, som så önska och vilkas förutsättningar prövas vara tillräckliga, bilda, då lärjungantalet så medgiver, redan under femte och sjätte skolåret särskilda klassavdelningar (klassdifferentiering) och erhålla en undervisning, som i viss omfattning är på annat sätt inriktad än övriga lärjungars. Där elevantalet icke medgiver upprättandet under femte och sjätte skolåret av särskilda klassavdelningar, kunna ifrågavarande lärjungar genom gruppdifferentiering eller i vissa fall genom enskild handledning få motsvarande undervisning. De lärjungar, som åtnjuta sådan särskild undervisning, skola fem år efter tidpunkten för den första differentieringens inträde kunna nå fram till teoretisk eller teknisk realexamen.

En annan examenslinje leder lärjungar, som icke deltagit i sådan särskild undervisning, på fyra år efter sjätte skolåret till teoretisk eller teknisk realexamen.

Ordföranden och ledamöterna *Andræ, Elisabeth Dahr, Hjärne, Iverus, Kolmodin, Kärre, Sandberg* och *Wellander* anse, att förstnämnda lärjungars undervisning bör i huvudsak följa den föreslagna kursplanen för en 5-årig

realskolas två lägsta klasser samt så långt ske kan arbetssättet i denna skolform, medan ledamöterna *Karin Cardell* och *Jonzon* anse, att den särskilda undervisningen bör inskränkas till ämnet engelska.

D. I avseende på tidpunkten för differentieringens inträde samt omfattningen av sådan differentiering föreslå ledamöterna *Fredriksson*, *Sigrid Jonsson*, *Karnell* och *Persson*:

1. Den för alla barn gemensamma och lika grundskolan (folkskolan) omfattar sex årsklasser.

2. Undervisning i engelska införes, där förhållandena så medgiva, från och med sjätte klassen för samtliga för språkundervisning lämpliga lärjungar.

3. Efter den 6-åriga grundskolan inträder differentiering mot olika studiemål. Lärjungarna kunna då övergå till en lägst 2-årig examensfri linje eller till examenslinje, som på tre år leder till teoretisk eller teknisk realexamen. En examenslinje, som på fyra år leder till teoretisk eller teknisk realexamen, upprätthålles dock tills vidare för lärjungar, som ej erhållit undervisning i engelska i sjätte klassen.

4. Nyinrättade examenslinjer böra i regel förenas med folkskolan och dess examensfria linjer.

5. I samband med övergången till den nya skolorganisationen avvecklas den 5-åriga realskolan.

E. Ledamoten *Kärre* föreslår:

1. Skolpliktstidens skolformer bilda en enhetsskola (*elementarskolan*), bestående av ett för alla barn gemensamt 4-årigt grundstadium (*folkskolan*) och på detta byggande skolor och linjer, i vilka de unga kunna, så långt möjligt oberoende av bostadsort och ekonomiska förhållanden, erhålla den för var och en bäst passande utbildningen.

De skolor och linjer, som i sådant hänseende skola stå lärjungarna till buds, äro följande:

en allmän, minst 4-årig, i viss mån differentierad examensfri linje, *den praktiska realskolan*, motsvarande den nuvarande folkskolans högre klasser jämte fortsättningsskolan, folkskolans högre avdelning och vissa former av den högre folkskolan;

en allmän examenslinje, *den teoretiska realskolan*, motsvarande den nuvarande allmänna realskolan och den kommunala mellanskolan samt byggande antingen med fem klasser på nämnda 4-åriga grundstadium eller med fyra klasser på andra klassen av nyssnämnda praktiska realskola;

olika praktiska examenslinjer, *den tekniska realskolan*, motsvarande den nuvarande praktiska mellanskolan och de inbyggda praktiska linjerna samt utökade med vissa nya linjer och byggande antingen med fyra klasser på andra klassen av praktisk realskola eller med tre resp. två klasser på andra

resp. tredje klassen av 5-årig eller på första resp. andra klassen av 4-årig teoretisk realskola; samt

en speciell examensfri linje, motsvarande den nuvarande *högre flickskolan*,¹

2. På ett begränsat men icke för litet antal orter böra försök snarast anställas med differentierad undervisning i den praktiska realskolans båda första klasser (femte och sjätte skolåret) på sätt ovan angivits under C 3. Efter genomgång av den differentierade undervisningen (*partiell teoretisk linje*) skall under givna förutsättningar övergång kunna ske till försöksvis anordnad 3-årig teoretisk realskola samt till andra klassen av 4-årig och tredje klassen av 5-årig teoretisk realskola.

3. På ett begränsat men icke för litet antal orter böra, företrädesvis i avslutning till differentierad undervisning av nyss angivet slag, försök göras med samorganisation av olika realskolelinjer till lokala och administrativa skolenheter i enlighet med vad skolutredningens övriga ledamöter ovan under mom. B föreslagit.

Försöken böra företrädesvis avse landsbygden, där lämpligt belägna folkskolor och praktiska realskolor (centralskolor) utrustas med teoretiska eller tekniska realskolelinjer. Förfaringssättet bör därvid i regel vara det ovan (sid. 130) angivna. Statsbidrag till dylika teoretiska eller tekniska realskolelinjer bör utgå enligt särskilda bestämmelser.

Därest en samorganisation i större skala skulle komma att ifrågasättas, böra de ekonomiska och administrativa problem, som före en sådan samorganisation behöva klarläggas och lösas, göras till föremål för särskild utredning.

F. Beträffande intagning av lärjungar i den teoretiska och tekniska realskolans första klass föreslå *Ordföranden* och *samtliga ledamöter*:

1. Den nuvarande inträdesprövningen avskaffas.

2. Till grund för intagningen läggas i folkskolans anknätningsklass erhållna betyg jämte en rangordningsindex.

3. Inträdessökande, vilkas betyg icke uppfylla föreskrivna fordringar, lärjungar från enskild undervisning och de lärjungar, som så önska, undergå fullständig prövning.

4. Vid ett antal läroverk anställas försök med intagning på grundval av lägre betygspoäng än den i allmänhet gällande.

5. Det psykologisk-pedagogiska institutet utarbetar förslag till och anställer försök med grupptest, avsedda att användas tillsammans med folkskolebetygen för att möjliggöra ett säkrare urval vid intagningen.

Ordföranden och *ledamöterna Karin Cardell, Fredriksson, Hjärne, Sigröd Jonsson, Jonzon, Karnell och Persson* föreslå,

¹ Frågan om den högre flickskolans organisation behandlas i ett särskilt betänkande.

att i avvaktan på testningsförfarandets utarbetande intagning grundas enbart på folkskolebetyg och rangordningsindex.

Ledamöterna *Andræ, Elisabeth Dahr, Iverus, Kolmodin, Kärre, Sandberg* och *Wellander* föreslå,

att intagningen i avvaktan på testningsförfarandets utformning grundas på en kombination av folkskolebetyg och skriftliga prov i modersmålet och matematik samt försöksvis vid ett antal skolor i ännu ett inom folkskolans ämneskrets för varje år valt ämne. Dessa prov utformas och bedömas lika för varje skolort och dess lärjungområde samt utförs i folkskolan i samband med den vanliga undervisningen.

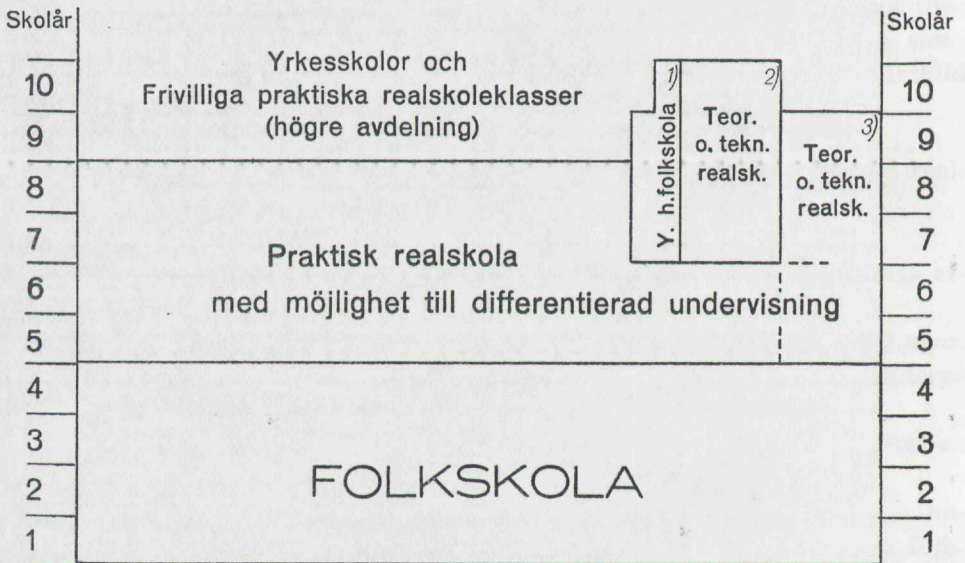

Diagram I. Schematisk bild av den nuvarande organisationen.

Diagram II. Schematisk bild av elementarskolans organisation.

Enligt förslag av Ordföranden och ledamöterna Andræ, Elisabeth Dahr, Hjärne, Iverus, Kolmodin, Sandberg och Wellander.

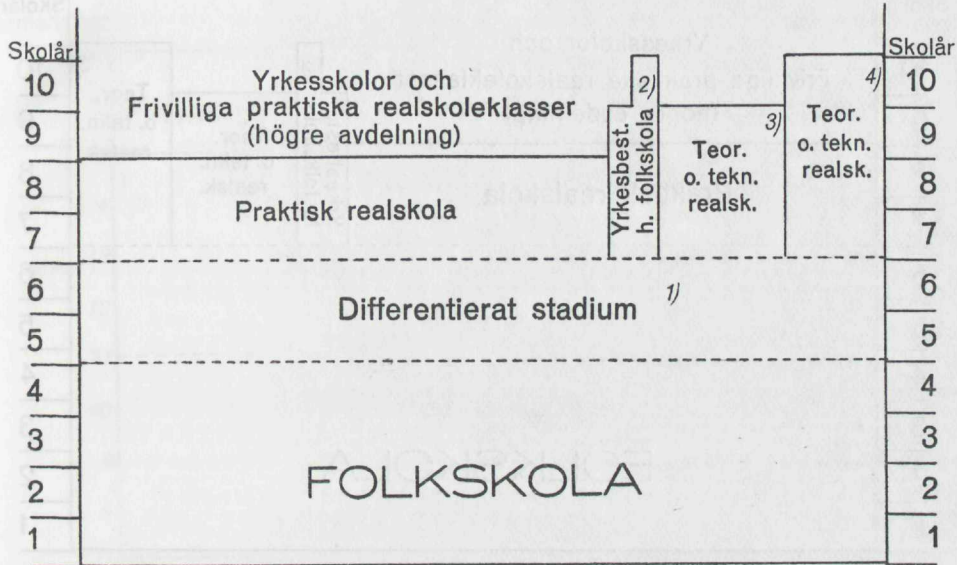
1. Tänkes bibehållen som övergångsform.
2. För lärjungar, som undervisats i engelska i klasserna 5 och 6.
3. Här inrymmes även 5-årig realskola.

Anm. Högre flickskolan har ej medtagits, då frågan om dess organisation icke slutbehandlats inom skolutredningen.

Diagram III. Schematisk bild av elementarskolans organisation.

Enligt förslag av ledamöterna Karin Cardell och Jonzon.

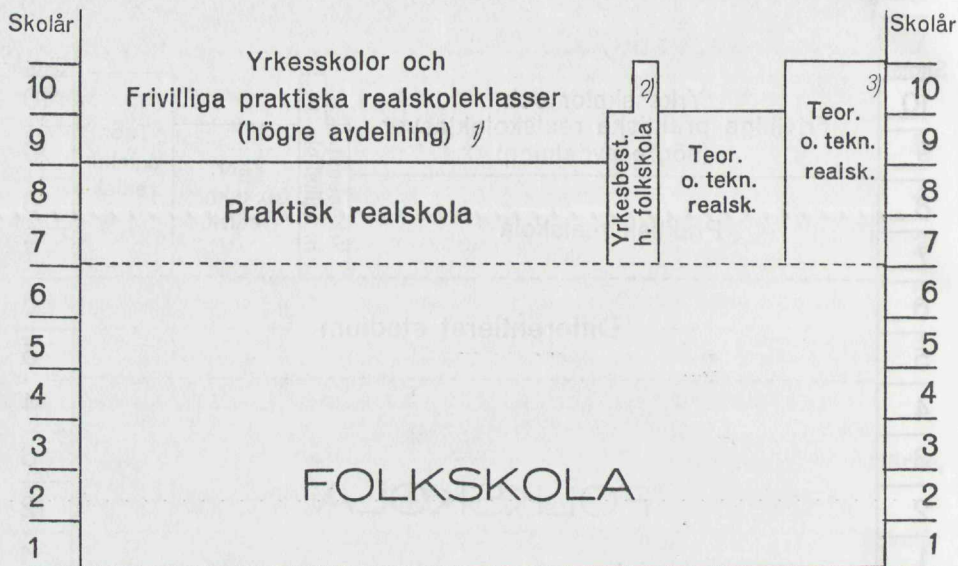
1. Med eller utan engelska.
2. Tänkes bibehållen som övergångsform.
3. För lärjungar, som undervisats i engelska i klasserna 5 och 6.
4. För lärjungar, som icke undervisats i engelska i klasserna 5 och 6.

Anm. Högre flickskolan har ej medtagits, då frågan om dess organisation icke slutbehandlats inom skolutredningen.

Diagram IV. Schematisk bild av elementarskolans organisation.

Enligt förslag av ledamöterna Fredriksson, Sigrid Jonsson, Karnell och Persson.

1. Obligatoriska klasser kunna med Kungl. Maj:ts medgivande inrättas utöver åttonde klassen.
2. Tänkes bibehållen som övergångsform.
3. Tänkes bibehållen tills vidare för lärjungar, som ej undervisats i engelska i sjätte klassen.

Anm. Högre flickskolan har ej medtagits, då frågan om dess organisation icke slutbehandlats inom skolutredningen.

Diagram V. Schematisk bild av elementarskolans organisation.

Enligt förslag av ledamoten Kärre.

1. Den teoretiska och den tekniska realskolan avvika från varandra blott under de två eller tre sista åren före realexamen (teknisk realexamen), olika på olika linjer.
2. Samorganiserad skola med differentierad undervisning under femte och sjätte skolåren, tills vidare försöksvis. Inbyggda tekniska linjer kunna här upprättas under samma villkor som vid de fristående skolorna, ehuru detta icke inlagts på bilden. De röda pilarna utmärka övergång från differentierad sjätte klass till klasserna 3⁵ och 2⁴, varvid en linje från pilspetsen markerar vägen till realexamen inom 4-årig realskola (vid röd linje röd skala för ålder och skolår).

Där 3-årig teoretisk realskola är ansluten till partiell teoretisk linje vid samma skola, bilda de tillsammans en 5-årig teoretisk linje inom skolan.

Anm. Yrkesbestämd högre folkskola har (liksom flickskola) icke inlagts på bilden. Yrkes-skolorna kunna i vissa fall sträcka sig högre upp i åldersklasserna än bilden anger.

P. M.

angående lärarbehov och kostnader vid samorganisation av folk- skole- och realskolelinjer.

Inledning.

I sina betänkanden har 1940 års skolutredning uttalat sig för en samorganisation av olika skolor och skolformer på så sätt, att t. ex. en folkskola eller del därav tillsammans med en realskola bildar en skolenhet under gemensam ledning eller att en folkskola, eventuellt med lärjungar även från andra närliggande folkskolor, förses med en eller flera examenslinjer, som föra fram till allmän eller praktisk realexamen. Härvid har man icke tänkt sig någon enhetlig plan, utan organisationen bör göras så smidig, att den kan anpassas efter de olika skolsamhällenas skiftande behov.

För att man skall få en uppfattning om de olika anordningar, som här kunna komma i fråga, och vilka särskilda kostnader dessa skulle medföra, lämnas här nedan ett antal exempel på olika sambyggnader av detta slag. Exempelen avse vissa bestämda orter i olika delar av landet. De schematiska teckningarna utvisa skolornas ungefärliga lägen och avstånd till centralskolan. Uppgifterna om antalet lärjungar i varje klass i de olika skolorna avse medeltalet mellan de olika klassernas verkliga lärjungeantal, varvid förhållandena vid slutet av vårterminen 1944 i allmänhet lagts till grund för beräkningarna.

Vid beräkningarna tillämpas följande allmänna förutsättningar.

Man utgår från att klasserna 7 och 8 i den examensfria folkskolan redan äro upprättade eller skola upprättas. Vidare antages, att omkring en tredjedel, i enstaka fall omkring hälften, av lärjungarna i respektive skolor deltaga i den på realexamen inriktade undervisningen och att antalet lärjungar i respektive klasser vid de olika skolorna under de närmast följande åren är oförändrat.

Det räknas icke med någon merkostnad för t. ex. skolskjutsar för de lärjungar, som tillhöra examenslinje, i fall även den examensfria linjens lärjungar föras till annan skola med skolskjuts.

Vid beräkning av det erforderliga antalet lärartimmar följas nu gällande timplaner utom att första språket (engelska) i klass 2⁵ får 5 veckotimmar i stället för att tyska i denna klass nu har 6 timmar (se timplan A).

Beträffande tiden för den första differentieringens inträde mot olika studiemål föreliggande två alternativ, A och B.

Enligt *alternativ A* inträder differentieringen från och med femte klassen i folkskolan. Kurserna i femte och sjätte klasserna beräknas med undantag för det främmande språket i fråga om ramen helt eller i det närmaste överensstämmande med kurserna för den 5-åriga realskolans första och andra klass. De lärjungar, som avse att välja examenslinje och som undervisas i engelska 6 veckotimmar i femte och 5 veckotimmar i sjätte klassen, sammanföras till särskilda avdelningar (klassdifferentiering). Vid mindre antal lärjungar undervisas samtliga lärjungar gemensamt utom i engelska (gruppdifferentiering). De gruppdifferentierade lärjungarna beräknas få särskild undervisning även i andra ämnen med 2 veckotimmar i var och en av femte och sjätte klasserna. I

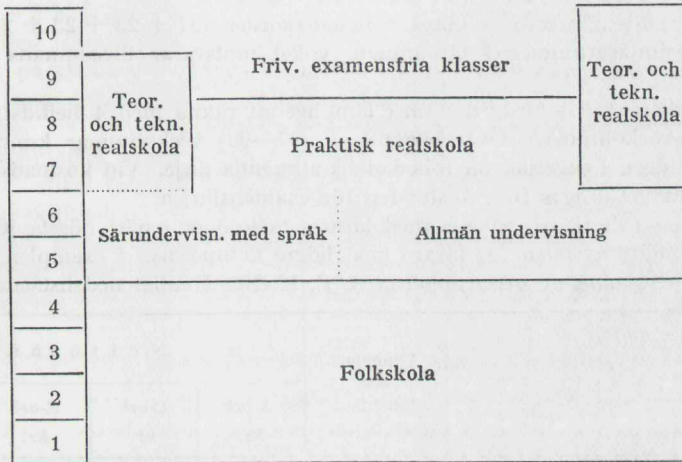
dessa klasser bestrides all undervisning utom i engelska av lärare med folkskollärokompetens. Med sjunde skolåret vidgas differentieringsmöjligheterna. De lärjungar, som icke tillhört språkläsningsavdelning, antingen fortsätta på en examensfri linje till den 8-åriga skolans slutmål eller övergå till 4-årig examenslinje vid allmänt läroverk eller kommunal mellanskola. De övriga kunna antingen välja examensfri linje eller 3-årig examenslinje.

Enligt alternativ A behövas adjunktskompetenta lärare för undervisningen i engelska i klasserna 5 och 6 samt för undervisning i läroämnena och delning av klass i laborationer på den 3-åriga examenslinjen. Härför erfordras $6 + 5 + 28 + 31 + 31 + 3 = 104$ veckotimmar.

Å andra sidan frigöres vid klassdifferentiering i klasserna 5 och 6 tillsammans 11 lärartimmar av folkskollärare, om hänsyn ej toges till eventuell ändring av antalet timmar i övningsämnen.

Vidare tillkomma dels tillsammans 17 veckotimmar i teckning, musik och gymnastik, dels 7 timmar i slöjd, dels vid gruppdifferentiering 4 timmar för särskild undervisning av folkskollärare i femte och sjätte klasserna.

Schematisk bild av den föreslagna elementarskolans organisation enligt alt. A.

Enligt *alternativ B* inträder differentieringen först från och med *sjunde* klassen. Alla lärjungar, som ha förutsättningar därför, undervisas i engelska gemensamt 6 veckotimmar i sjätte klassen. Det blir alltså ingen särskild merkostnad för de lärjungar, som ämna välja examenslinje. Från och med sjunde klassen åtnjuta den 3-åriga examenslinjens lärjungar undervisning av adjunktskompetenta lärare med det antal veckotimmar, som nu gäller för klasserna 3, 4 och 5 i den 5-åriga realskolan. Denna undervisning är helt och hållet skild från undervisningen i sjunde och åttonde klasserna på den examensfria linjen.

Enligt detta alternativ erfordras i en enkel examenslinje 92 ($28 + 31 + 31 + 2$) veckotimmar av adjunktskompetenta lärare, 17 veckotimmar i teckning, musik och gymnastik samt 7 veckotimmar i slöjd.

För adjunktskompetent lärare räknas i allmänhet med en medeltjänstgöring av 27 timmar i veckan. Lärare, som undervisar i avslutningsklassen, har viss minskad undervisningsskyldighet (en timme för varje fullt fyrtal veckotimmar i denna klass). Även för lärare, som tjänstgör som studierektor, bör undervisningsskyldigheten minskas något, t. ex. med 3 veckotimmar.

Schematisk bild av den föreslagna elementarskolans organisation enligt alt. B.

10	Friv. examensfria klasser	3-årig teor. o. tekn. linje	4-årig teor. o. tekn. ex.-linje ¹
9			
8			
7	Prakt. realskola		
6	Folkskola		
5			
4			
3			
2			
1			

Enligt alternativ A erfordras alltså 4 heltidstjänster (27 + 23 + 23 + 24 = 97 timmar) och 7 timlärartimmar i läroämnena, vilket motsvarar tillsammans 104 veckotimmar.

Även för alternativ B torde det vara lämpligt att räkna med 4 heltidstjänster, som motsvara 97 veckotimmar. Överskjutande 5 (97—92) veckotimmar kunna användas för undervisningen i engelska på folkskolans allmänna linje. Vid kostnadsberäkningen böra dessa timmar dragas från kostnaden för examenslinjen.

Då det gäller full tjänst, räknas med lärares nettolöner i näst högsta löneklassen, i övrigt med timlärararvoden för lärare med högre kompetens. I exemplen placeras de olika skolorna i någon av ortsgrupperna A, C, E eller I enligt nedanstående tabell.

T j ä n s t	Löneplan och löneklass	N e t t o l ö n			
		A-ort kr.	C-ort kr.	E-ort kr.	I-ort kr.
<i>Vid examenslinje.</i>					
Adjunkt (ämneslärare)	A 23: 25	7 167	7 617	8 067	8 967
E. o. ämneslärare	Eo 21: 22	5 859	6 309	6 759	7 659
Timlärare, veckotimme					
i läroämne	—	225	242	259	293
i teckning m. m.	—	163	176	188	213
i slöjd	—	138	149	161	184
<i>Vid folkskola (a-linje).</i>					
Folkskollärare	LO 17: 20	5 208	5 622	6 036	6 864
E. o. folkskollärare	LEo 15: 17	4 293	4 647	5 001	5 709
Timlärare, veckotimme	—	146	158	170	194

Vid klassdifferentiering och enkel examenslinje blir merkostnaden enligt *alternativ A* på A-ort $4 \times 7\,167 + 7 \times 225 + 17 \times 163 + 7 \times 138 - 2 \times 5\,208 - 11 \times 146 = 21\,958$ kronor. Om i en skola med dubbla avdelningar klasserna 5 och 6 eller klas-

¹ 4-årig realskola för lärjungar, som i sjätte klassen ej kunnat erhålla undervisning i engelska.

serna 7 och 8 på examensfria linjen även efter differentieringen behöva dubbla avdelningar, bortfaller inbesparingen av två folkskollärare och kostnaden ökas i vartdera fallet med 10 416 kronor.

Vid gruppdifferentiering tillkommer särskild undervisning av folkskollärare under 4 veckotimmar. Någon besparing av folkskollärartimmar motsvarande de 11 timmarna i engelska uppkommer ej. Däremot bortgår 1 veckotimme för delning av klass vid laborationer. Gruppdifferentieringen medför alltså en ytterligare merkostnad på $15 \times 146 - 225 = 1\,965$ kronor.

Dessa beräkningar avse 6 veckotimmar i engelska i femte klassen. Om man räknar med endast 5 veckotimmar i engelska i nämnda klass (se timplan B), minskas kostnaden vid klassdifferentiering med skillnaden mellan arvoden för en timlärartimme av läroverkslärare och av folkskollärare samt vid gruppdifferentiering med arvodet för en timlärartimme av läroverkslärare. På A-ort minskas kostnaden med 79 resp. 225 kronor och på E-ort med 89 resp. 259 kronor för varje avdelning.

Vid en folkskola, som har differentierad linje i klasserna 5 och 6 men saknar 3-årig examenslinje, blir merkostnaden vid klassdifferentiering omkring 1 100 kronor och vid gruppdifferentiering omkring 3 100 kronor.

Enligt alternativ B blir merkostnaden på A-ort $4 \times 7\,167 - 5 \times 225 + 17 \times 163 + 7 \times 138 - 2 \times 5\,208 = 20\,864$ kronor.

I båda fallen förutsättes, att antalet lärjungar i var och en av klasserna 7 och 8 är så stort, att parallellavdelningar bör upprättas och att varje examensavdelning motsvarar en klassavdelning. Om så ej är förhållandet, blir det ej minskat behov av 2 folkskollärare.

Kostnadsskillnaden mellan alternativ A (klassdifferentiering) och alternativ B blir 1 094 kronor, vilket motsvarar kostnaden för en timlärartimme av adjunktskompetent lärare jämte skillnaden i kostnaden för 11 timlärartimmar av lärare med adjunktskompetens och lärare med folkskollärarkompetens.

Nedanstående tabell anger merkostnaden för differentierad linje och 3-årig examenslinje i avrundade belopp.

	A l t e r n a t i v A				A l t e r n a t i v B
	Differentierad linje i klass 5 och 6		Differentierad linje + examenslinje		
	Klass- differentiering	Grupp- differentiering	Klass- differentiering	Grupp- differentiering	
A-ort	1 100	3 100	22 000	24 000	20 900
C-ort	1 200	3 300	23 200	25 300	22 000
E-ort	1 300	3 500	24 500	26 700	23 200

Skillnaden i kostnaden mellan alternativ A och alternativ B beror huvudsakligen på att i alternativ B ingen särskild kostnad beräknas för undervisningen i engelska i klasserna 5 och 6, enär sådan undervisning i varje fall skall meddelas i dessa klasser.

I dessa belopp ingå ej rörligt tillägg och kristillägg. Sådana tillägg utgå nu med tillsammans 31 %, dock ej på timlärararvoden.

Beräkning av kostnaden för *skolskjutsar* är mycket vanskelig. Dels äro taxorna olika för olika orter, dels blir kostnaden beroende av om vederbörande lärjungar kunna begagna sig av järnväg, omnibus, taxeaomobil eller hästskjuts. I de båda sistnämnda fallen blir kostnaden också beroende av huru många lärjungar, som kunna använda samma skjuts.

Enligt en av skolutredningen i annat sammanhang gjord undersökning kan man som ett grovt medelvärde räkna med en medelkostnad av 181 kronor för lärjunge och läsår eller med 50 öre per kilometer för två lärjungar.

I den föregående redogörelsen har räknats med allmänna linjer inom realskolans två högsta klasser. Givetvis är det önskvärt, att även praktiska linjer komma till stånd i samband med här ifrågavarande samorganisation av folkskole- och realskolelinjer. Den särskilda årliga kostnaden för lärarlöner i praktiska läroämnen i de två högsta klasserna i en inbyggd handelslinje på C-ort kan beräknas till omkring 4 400 kronor, om skolan icke har parallellavdelningar. För teknisk linje blir kostnaden något större och för huslig linje något mindre.

Exempel på olika anordningar för upprättandet av examenslinjer vid folkskolor m. m.

I de behandlade exemplen räknas i första hand med allmän examenslinje. Om inom en klassavdelning både allmän och praktisk linje skall anordnas, tillkomma vissa här ovan angivna kostnader. Anordnas endast praktisk linje inom de två högsta klasserna, bli de årliga kostnaderna i stort sett de samma som vid enbart allmän linje.

På de schematiska teckningar, som finnas vid en del exempel, är nuvarande skolform angiven inom parentes efter skolans beteckning. För övrigt användas följande beteckningar:

5 a, 6 a, 7 a och 8 a avse klasserna på den examensfria linjen;

5 b och 6 b den på realexamen inriktade linjen samt

7 b, 8 b och 9 examenslinjen i folkskolan.

m = medeltalet lärjungar i varje klass.

Exempel 1. Ängby och Riksby överlärardistrikt inom Bromma församling i Stockholm.

Ängby samrealskola, som upprättades från och med höstterminen 1943, kommer att få sina lokaler mellan hållplatserna Åkeshovsvägen och Beckombergavägen på Ängbybanan. Skolan hade höstterminen 1944 4 avdelningar i klass 1⁵ samt 2 övertaliga lärjungar och 23 avvisade godkända lärjungar till samma klass. Man synes därför böra räkna med 5 klassavdelningar i var och en av klasserna 1⁵—4⁵. Med hänsyn till avgången från klass 4⁵ till gymnasiet bör man däremot räkna med att skolan vid oförändrad organisation icke skall behöva mer än 2 avdelningar i klass 5⁵.

Dessutom finnes en serie enkla avdelningar av Stockholms kommunala mellanskola, nu förlagd till Olovslund, men avsedd att förläggas till Riksby.

Inom Ängby och Riksby överlärardistrikt finnas för närvarande följande folkskolbyggnader: Ängby (1.6 km) med 24 (27) klassrum, Ballstalund (2.1 km fågelvägen) med 13 klassrum och Riksby (1.4 km) med 40 klassrum. Nybyggnader planeras i Södra Ängby (2.3 km) med 24 klassrum och Abrahamsberg (1.7 km) med omkring 40 klassrum. Uppgifterna inom parentes ange de ungefärliga avstånden till Ängby samrealskolas nybyggnad.

Med hänsyn till avgången från klasserna 4—6 i folkskolorna torde man böra räkna med att omkring hälften av dessa skolors lärjungar önska högre skolutbildning.

En omorganisation av skolorna inom distriktet kan tänkas på följande sätt.

Genom överflyttning av tre serier klassavdelningar av klasserna 1⁵—4⁵ och en klassavdelning av 5⁵ från Ängby samrealskola till Riksby, Ängby och Södra Ängby folkskolor få var och en av dessa en differentierad folkskollinje med adjunktskompetent

lärare i engelska i klasserna 5 och 6 samt en därpå byggd 3-årig realexamenslinje i klasserna 7—9, varvid dock avslutningsklassen i Riksby sammanslås med avslutningsklassen i den från Olovslund till Riksby överflyttade 4-åriga realexamenslinjen och upp-rättandet av klass 9 (5⁵) i Södra Ängby åtminstone tills vidare får anstå.

Till samrealskolan i Ängby överflyttas från de berörda folkskolorna tre serier klass-avdelningar av klasserna 1—4 och en serie klassavdelningar av klasserna 5—8 av den allmänna folkskollinjen (examensfria linjen).

Genom dessa anordningar skulle de berörda skolorna få följande organisation. Siff-rona inom parentes ange förhållandena sådana de tänkas före omorganisationen, sedan de nya skolorna i Abrahamsberg och Södra Ängby tagits i bruk.

Sammanlagda antalet klassavdelningar.

S k o l a	Allmän folkskollinje		Differentierad linje	Examenslinjer	
	klass 1—4	klass 5—8	klass 5—6 (1 ⁵ —2 ⁵)	klass 7—9 (3 ⁵ —5 ⁵)	klass 7—10 (1 ⁴ —4 ⁴)
Riksby	22 (26)	10 (14)	2	2	4
Ängby	14 (18)	8 (8)	2	3	—
Södra Ängby	18 (22)	2 (2)	2	2	—
Samrealskolan	12 (0)	4 (0)	4 (10)	5 (12)	—
Summa	66 (66)	24 (24)	10 (10)	12 (12)	4

Såväl före som efter omorganisationen kan man räkna med tillsammans 90 klass-avdelningar inom klasserna 1—8 i allmänna folkskolan.

Vidare får man, som förut är nämnt, utgå från att, om ingen omorganisation skulle komma till stånd, Ängby samrealskola skulle ha 5 klassavdelningar i var och en av klasserna 1⁵—4⁵ och 2 avdelningar i klass 5⁵. Genom omorganisationen förändras 5 avdelningar i var och en av klasserna 1⁵ och 2⁵ till differentierade folkskolklasser 5 och 6 med undervisning i engelska respektive 6 och 5 veckotimmar. Därigenom frigöres $5 \times 25 - 5 \times 6 + 5 \times 27 - 5 \times 5 = 205$ lärartimmar av lärare med adjunktskompe-tens samt omkring 60 lärartimmar i teckning, musik och gymnastik och omkring 40 lärartimmar i slöjd. I stället erfordras för dessa klasser 10 folkskollärare, vilka få svara för undervisningen i läroämnena utom engelska och i övningsämnena. Om en del övningsämnen handhas av facklärare inverkar ej på beräkningarna.

För klasserna 7—9 motsvarande klasserna 3⁵—5⁵ och för klasserna 7—10 motsva-rande klasserna 1—4 i kommunala mellanskolan blir det endast omflyttningar av lärare mellan olika skolor och alltså ingen annan ändring i lärarbehovet än att de lärare, som skola tjänstgöra som studierektorer vid folkskolornas realexamenslinjer, böra ha nedsatt undervisningsskyldighet med t. ex. 3 veckotimmar.

Från ovannämnda 205 veckotimmar i läroämnena bör man draga 9 veckotimmar för nedsatt undervisningsskyldighet åt studierektorerna. Återstoden, 196 veckotimmar, motsvarar 7 adjunkter och 7 timlärartimmar ($7 \times 27 + 7 = 196$).

Man kan alltså räkna med en kostnadsminskning på $7 \times 8\,967 + 7 \times 293 + 60 \times 213 + 40 \times 184 = 84\,960$ kronor.

Å andra sidan tillkomma 10 folkskollärare, vilkas avlöning uppgår till $10 \times 6\,864 = 68\,640$ kronor.

Den eventuella omorganisationen skulle alltså medföra en besparing i fråga om lärarlöner på omkring 16 300 kronor om året.

Om man vill bibehålla Ängby samrealskolas karaktär av 5-årig realskola med under-visning av lärare med adjunktskompetens i alla läroämnena i de två kvarvarande klass-

avdelningarna av vardera av klasserna 1⁵ och 2⁵, minskas besparingen med omkring 6 400 kronor.

I ovanstående kostnadsberäkningar, som avse I-ort, ingå icke rörligt tillägg och kristillägg.

Exempel 2. *Stad i mellersta Sverige med tillhörande landsförsamling. I staden finnes högre allmänt läroverk, men ej högre flickskola.*

Läroverket har både 5-årig och 4-årig realskollinje med dubbla avdelningar på den 5-åriga linjen. Avslutningsklassen på den 4-åriga linjen har samläsning med en av parallellavdelningarna på den 5-åriga linjen. Dessutom finnas 4-årigt latingymnasium och 3-årigt realgymnasium.

I stadsförsamlingens folkskolor funnos vid slutet av läsåret 1943/44 i medeltal 71 lärjungar i var och en av skolans 7 klasser. Härtill komma 96 lärjungar i klasserna 1⁵ och 2⁵ i realskolan med hemort i staden. Landsförsamlingen har tre skolor av B 2-form. I två av dessa är antalet barn så litet (21 resp. 22 i hela skolan), att hänsyn ej behöver tagas till dessa skolor. I den tredje är medeltalet barn i var och en av skolans 6 klasser 6, vadan man kan räkna med att i medeltal 2 varje år önska välja examenslinje. Några kostnader för skolskjutsar torde ej här behöva komma i fråga.

Med hänsyn till den kringliggande landsbygdens barn och till de lärjungar i stadens folkskola, som ej läst språk, synes läroverkets 4-åriga realskollinje böra vara kvar vid läroverket. Likaså böra åtminstone de tre högsta klasserna av den 5-åriga realskolan vara kvar vid läroverket för att bilda underlag för gymnasiet och för att underlätta fördelningen av lärarnas tjänstgöring.

Alternativ A.

Om man i stället för en av parallellavdelningarna i klasserna 1⁵ och 2⁵ upprättar en på realexamen inriktad linje i klasserna 5 och 6 i folkskolan kan man i denna efter omorganisationen räkna med i medeltal 56 lärjungar i var och en av klasserna 5 a—8 a samt med i medeltal 30 lärjungar, därav 2 från landsförsamlingen, i var och en av klasserna 5 b och 6 b.

Genom omorganisationen minskas antalet lärartimmar i läroämnena i läroverket med 53, motsvarande 2 adjunktstjänster så när som på 1 veckotimme, och i övningsämnena med omkring 20. Vid folkskolan erfordras i stället ytterligare 2 folkskollärare så när som på 11 veckotimmar och 11 timlärartimmar i engelska.

Genom dessa förändringar uppkommer på C-ort en kostnadsminskning på omkring 6 000 kronor.

I stället för den nu nämnda anordningen kan man tänka sig, att samtliga avdelningar i klasserna 1⁵ och 2⁵ överflyttas till folkskolan och där bilda två avdelningar i var och en av klasserna 5 b och 6 b med på realexamen inriktad undervisning. Kostnadsminskningen blir i så fall dubbelt så stor som i förra fallet eller 12 000 kronor.

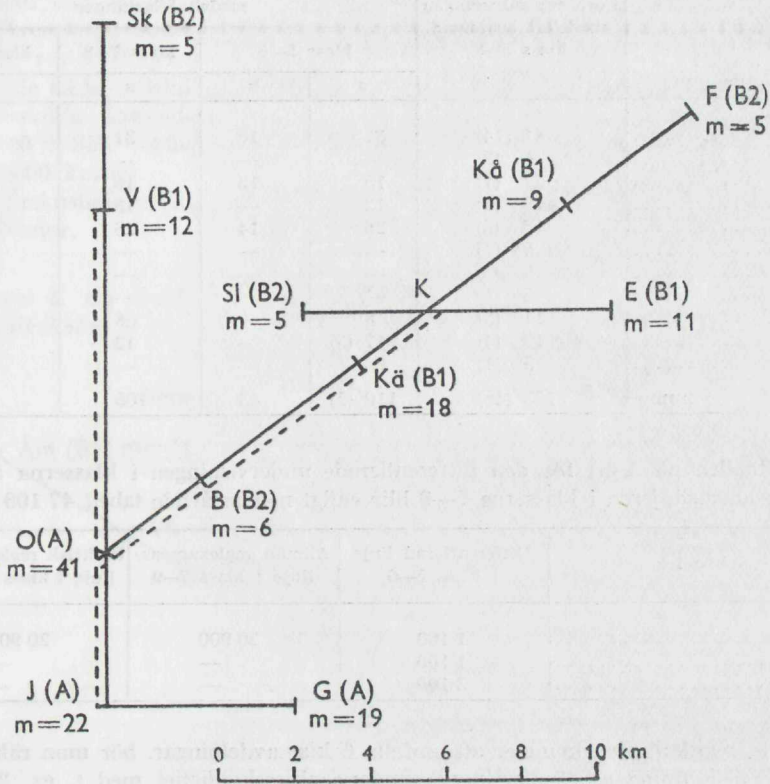
Alternativ B.

Enligt alt. B skulle i föreliggande exempel båda avdelningarna i klasserna 1⁵ och 2⁵ vid läroverket indragas. I stället skulle vid folkskolan behöva upprättas ytterligare två läraravdelningar i var och en av klasserna 5 och 6. I så fall blir kostnadsminskningen $2 \times 11 \times 242 = 5\,324$ kronor större än som beräknats i andra fallet i alt. A, d. v. s. omkring 17 300 kronor.

Exempel 3. *Ett område bestående av tre närliggande skoldistrikt O, K och J med en industriort O (A-ort) som centrum i södra Sverige.*

Schematisk teckning över skolornas belägenhet.

----- Järnväg eller busslinje (busslinje mellan F och K är planerad).

m = medeltal lärjungar i varje klass

Alternativ A.

Man går ut från att i varje fall centralisering av lärjungar tillhörande klasserna 5—8 anordnas på så sätt, att lärjungarna i *F*, *Kå* och *SI* centraliseras till *Kå*, lärjungarna i *Sk* till *V* och lärjungarna i *B* till *O*. Differentierad linje med undervisning i engelska i klasserna 5 och 6 anordnas i *O* (klassdifferentiering), *Kä* (klassdifferentiering) och *J* (gruppdifferentiering). I *Kä* undervisas även de 3 barn i vardera av klasserna 5 och 6 från *E*, vilka önska välja examenslinje. De 5 lärjungar i vardera av klasserna 5 och 6 i *V*, vilka önska välja examenslinje, antagas skaffa sig nödiga förkunskaper i engelska genom korrespondens- och radioundervisning. En 3-årig realexamenslinje anordnas i *O*.

Medeltalet lärjungar i varje klass och deras fördelning på de olika skolorna framgår av tabellen. Siffrorna inom parentes ange antalet lärjungar, som önska välja examenslinje.

Om avstånden mellan *Sk* och *O* (14 km) och mellan *F* och *O* (19 km) äro för stora för dagliga resor, få barnen från *Sk* och *F* uteslutats. Detta inverkar dock ej på organisationen i övrigt.

Då realexamenslinjen kommer att omfatta två avdelningar, bör den ena anordnas som praktisk linje.

Skola	Före centraliseringen medeltal lärjungar klass 5—8	Efter centraliseringen medeltal lärjungar			
		klass 5—6		klass 7—8	klass 7—9
		a	b	a	b
O.....	41 (14)	31	16	31	48
B.....	6 (2)	—	—	—	—
J.....	22 (7)	15	13	15	—
G.....	19 (6)	13	—	13	—
Kä.....	18 (6)	26	14	26	—
F.....	5 (1)	—	—	—	—
Kå.....	9 (3)	—	—	—	—
Sl.....	5 (1)	—	—	—	—
E.....	11 (3)	8	—	8	—
V.....	12 (4)	17 (5)	—	12	—
Sk.....	5 (1)	—	—	—	—
Summa	153 (48)	110 (5)	43	105	48

Merkostnaden på A-ort för den differentierade undervisningen i klasserna 5 och 6 och för examenslinjerna i klasserna 7—9 blir enligt nedanstående tabell 47 100 kronor.

Skola	Differentierad linje i klass 5—6	Allmän realexamens- linje i klass 7—9	Praktisk realexamens- linje i klass 7(8)—9
O.....	1 100	20 900	20 900
Kä.....	1 100	—	—
J.....	3 100	—	—

Eftersom realskollinjen kommer att omfatta 6 klassavdelningar, bör man räkna med ytterligare nedsättning av studierektorns undervisningsskyldighet med t. ex. 2 veckotimmar och särskilt arvode till honom på t. ex. 400 kronor, vilket medför en ökad kostnad på 850 kronor. Vidare höra de lärare, som skola undervisa i engelska i J och Kä och som sannolikt bo i O, tillerkännas viss rese- och traktamentsersättning. Denna kan beräknas till omkring 1 500 kronor för läsår.

Å andra sidan är det sannolikt, att antalet lärjungar i avslutningsklassen ej blir större än att samläsning i viss utsträckning kan anordnas mellan de olika avdelningarna i denna klass. Detta kan beräknas medföra en besparing på omkring 4 500 kronor.

Hela merkostnaden för läraravlöningar kan alltså uppskattas till omkring 45 000 kronor om året.

Kostnaderna för lärjungarnas resor äro svårare att beräkna. Med hänsyn till att järnväg och turbuss kunna användas i stor utsträckning och att en del lärjungar under halva läsåret kan använda cykel, torde man i föreliggande fall kunna räkna med en genomsnittlig årskostnad av 150 kronor för varje resande barn. Då det här endast är fråga om de barn, som icke på grund av centraliseringen i övrigt skola förflyttas till skola utom hemorten, får man räkna med resekostnaden för omkring 100 barn. Hela merkostnaden för resor blir alltså omkring 15 000 kronor och den sammanlagda årliga merkostnaden för den skisserade organisationen omkring 60 000 kronor.

Som jämförelse kan nämnas, att kostnaderna för lärarnas avlöning i en kommunal mellanskola med två parallellavdelningar i alla klasser på A-ort uppgå till omkring 80 000 kronor. Härtill komma kostnaderna för en del lärjungars inackordering och dagliga resor.

Alternativ B.

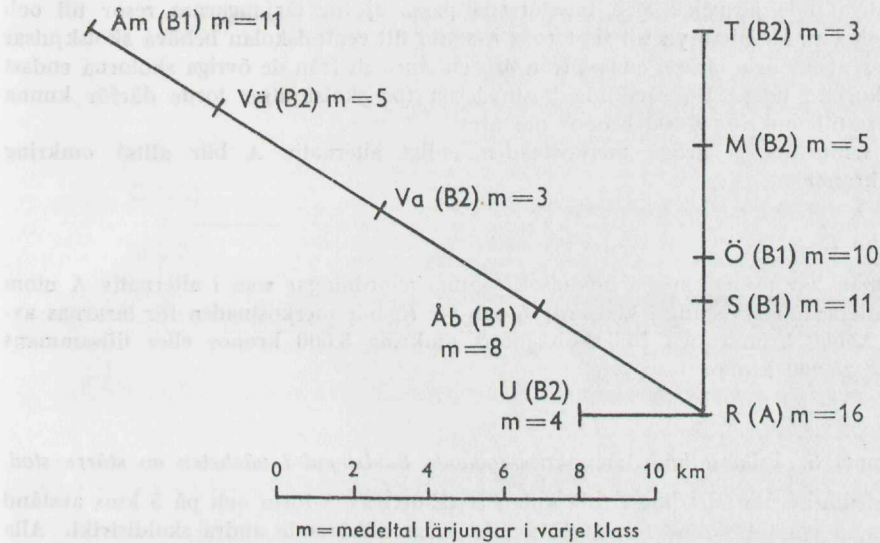
Om man här räknar med samma allmänna centralisering som i alternativ A och med differentierad undervisning från och med klass 7, erfordras det två klassavdelningar av realskollinjen i vardera av klasserna 7—9 men med samläsning i en del ämnen i de båda avdelningarna i klass 9.

De särskilda kostnaderna för lärarnas avlöning kan i detta fall beräknas till $2 \times 20\,900 + 850 - 4\,500 = 38\,150$ kronor och lärjungarnas reskostnader till omkring 13 000 kronor.

Hela årskostnaden för anordnande av realskollinjer skulle alltså bli omkring 51 150 kronor.

Exempel 4. Ett skoldistrikt i Norrland med ett järnvägssamhälle som centrum. Den största folkskolan *R* (*C*-ort) ordnas som centralskola för ett flertal närbelägna skolor.

Schematisk teckning över skolornas belägenhet.

Skolorna *T*, *Vä* och *Va* samt några skolor, som ligger på 6 à 20 kms avstånd från *R* och ej äro upptagna på den schematiska teckningen, ha så få lärjungar, att blott en eller annan lärjunge från dessa skolor torde kunna komma i fråga till realexamensutbildning.

Alternativ A.

Lärjungarna i klass 5—8 i *S*, *Ö* och *U* centraliseras i varje fall till *R*. Av de lärjungar i de andra skolorna, som önska välja examenslinje, undervisas lärjungarna från *Åb* i *R*, under det att de övriga antagas skaffa sig nödiga förkunskaper för inträde på realexamenslinjen genom korrespondens- och radioundervisning. Differentierad undervisning i klasserna 5 och 6 (klassdifferentiering) anordnas i *R* och en 3-årig realexamenslinje upprättas vid samma skola.

Medeltalet lärjungar per klass framgår av nedanstående tabell. Siffrorna inom parentes ange antalet lärjungar, som önska välja examenslinje.

Skola	Avstånd från R km	Före centraliseringen medeltal lärjungar klass 5—8	Efter centraliseringen medeltal lärjungar			
			klass 5—6		klass 7—8	klass 7—9
			a	b	a	b
R	0	16 (6)	27	17	27	22
S	3	11 (4)	—	—	—	—
Ö	4	10 (3)	—	—	—	—
M	7	5 (2)	5 (2)	—	3	—
U	3	4 (1)	—	—	—	—
Åb	5	8 (3)	5	—	5	—
Åm	19	11 (3)	11 (3)	—	8	—
Summa	—	65 (22)	48 (5)	17	43	22

Merkostnaden för den differentierade undervisningen i klasserna 5 och 6 samt för realexamenslinjen i klasserna 7—9 blir enligt tabellen på sidan 172 23 200 kronor.

De nuvarande järnvägs- och bussturerna passa ej för lärjungarnas resor till och från R-skolan. Med hänsyn till skolornas avstånd till centralskolan behöva skolskjutsar anordnas under hela läsåret endast från M och Åm och från de övriga skolorna endast under kortare tider. De särskilda kostnaderna för skolskjutsar torde därför kunna begränsas till omkring 3 000 kronor om året.

Den sammanlagda årliga merkostnaden enligt alternativ A blir alltså omkring 26 200 kronor.

Alternativ B.

Om man här räknar med i huvudsak samma anordningar som i alternativ A utom differentierad undervisning i klasserna 5 och 6 i R, blir merkostnaden för lärarnas avlönning 22 000 kronor och för skolskjutsar omkring 3 000 kronor eller tillsammans omkring 25 000 kronor.

Exempel 5. Villasamhälle med kringliggande landsbygd i närheten av större stad.

I centrum av området ligger folkskolan G (E-ort) av A-form och på 5 kms avstånd från denna två folkskolor F och E, av B 1-form tillhörande andra skoldistrikt. Alla barn från och med klass 5 i F och E antagas i varje fall få sin undervisning i G. I G anordnas differentierad linje i klasserna 5 och 6 (klassdifferentiering) samt en treårig realexamenslinje.

Medeltalet lärjungar per klass framgår av nedanstående tabell, i vilken siffrorna inom parentes ange antalet lärjungar, som önska välja examenslinje.

Skola	Avstånd från G km.	Före centraliseringen medeltal lärjungar klass 5—8	Efter centraliseringen medeltal lärjungar			
			klass 5—6		klass 7—8	klass 7—9
			a	b	a	b
G.....	0	26 (9)	32	16	32	16
F.....	5	11 (4)	—	—	—	—
E.....	5	11 (3)	—	—	—	—
Summa	—	48 (16)	32	16	32	16

Merkostnaden för den differentierade undervisningen i klasserna 5 och 6 samt för realexamenslinjen i klasserna 7—9 blir enligt tabellen på sidan 172 24 500 kronor.

Särskild kostnad för skolskjutsar behöver beräknas endast för lärjungar i klass 9 från *F* och *E* till *G*, när samtliga lärjungar i klasserna 5—8 i varje fall antagas centraliserade till *G*. Den årliga reskostnaden för 7 lärjungar kan i föreliggande fall beräknas till omkring 1 000 kronor.

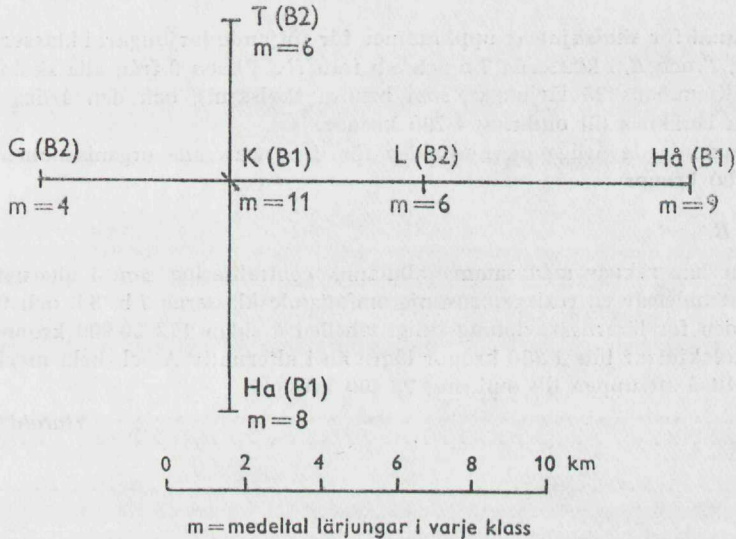
Sammanlagda årliga merkostnaden enligt alternativ A blir alltså omkring 25 500 kronor.

Alternativ B.

Enligt alternativ B blir merkostnaden för lärarnas avlöning 23 200 kronor och reskostnaden för lärjungarna i klass 9 omkring 1 000 kronor eller tillsammans omkring 24 200 kronor.

Exempel 6. Fyra skoldistrikt i västra Sverige med enhetlig jordbrukande befolkning. Järnväg eller busslinjer finnas ej inom distriktet.

Schematisk teckning över skolornas belägenhet.

K, som är den största skolan och ligger i centrum av bygden, antages bli central-skola. *K*, *G* och *T* tillhöra samma skoldistrikt.

Alternativ A.

Från *G*, *T* och *L* sammanförs de barn i klasserna 5 och 6, som önska gå examensvägen, och alla lärjungarna i klasserna 7 och 8 till *K*, där en 3-årig examenslinje anordnas. Vidare antages, att de lärjungar i *Ha* och *Hå*, som önska gå examenslinjen, genom korrespondens- och radioundervisning få erforderliga kunskaper för inträde på examenslinjen. Examenslinjens lärjungar i klasserna 7—9 undervisas i *K*. Man bör också räkna med att samtliga lärjungar i klasserna 7 och 8 i *Ha* centraliseras till *K*. Därigenom komma dessa i en A-skola och en lärarkraft i *Ha* kan eventuellt inbesparas.

Antal lärjungar per klass framgår av nedanstående tabell. Siffrorna inom parentes ange antalet lärjungar, som önska välja examenslinje.

Skola	Avstånd från K km.	Före centraliseringen medeltal lärjungar klass 5—8	Efter centraliseringen medeltal lärjungar			
			klass 5—6		klass 7—8	klass 7—9
			a	b	a	b
K	—	11 (4)	18	9	24	14
G	5	4 (1)	—	—	—	—
T	4	6 (2)	—	—	—	—
L	5	6 (2)	—	—	—	—
Ha	6	8 (2)	8 (2)	—	—	—
Hå	12	9 (3)	9 (3)	—	6	—
Summa	—	44 (14)	35 (5)	9	30	14

På grund av det ringa antalet lärjungar kan man dock sätta i fråga, om någon examenslinje bör upprättas här. I varje fall bör det bli gruppdifferentiering inom klasserna 5 och 6.

Merkostnaden på A-ort för den differentierade undervisningen i klasserna 5 och 6 samt för realexamenslinjen i klasserna 7—9 blir enligt tabellen på sidan 172 24 000 kronor.

Merkostnad för skolskjutsar uppkommer för följande lärjungar: i klasserna 5 b och 6 b från G, T och L, i klasserna 7 b och 8 b från Hå, i klass 9 från alla skolor utom K. Det blir tillsammans 26 lärjungar, som behöva skolskjuts, och den årliga kostnaden härför kan beräknas till omkring 4 700 kronor.

Den sammanlagda årliga merkostnaden för den skisserade organisationen blir omkring 28 700 kronor.

Alternativ B.

Om man här räknar med samma allmänna centralisering som i alternativ A och med upprättandet av en realexamenslinje omfattande klasserna 7 b, 8 b och 9 i K, blir merkostnaden för lärarnas avlöning enligt tabellen å sidan 172 20 900 kronor. Kostnaden för skolskjutsar blir 1 800 kronor lägre än i alternativ A och hela merkostnaden kommer alltså att uppgå till omkring 23 800 kronor.

Harald Wallin.

50. Betänkande om förlossningsvården. Beckman. 186 s. S.
51. Betänkande om akademikernas amorteringsproblem. Beckman. 67 s. S.
52. Betänkande med förslag angående reglering av den territoriella församlingsindelningen i Göteborg. Elander, Göteborg. 107 s., 2 kartor. E.
53. Statistiska undersökningar kring befolkningsfrågan. Beckman. 419 s. S.
54. Utredningar angående ekonomisk efterkrigsplanering. 13. Sysselsättningen under och närmast efter kriget. Av E. Westerlind. Marcus. 247 s. Fi.
55. Betänkande om åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn. Beckman. 173 s. S.
56. Betänkande med utredning och förslag angående läkarutbildningen. 3. Utbildningen efter medicine licentiatexamen. Hæggström. 171 s. E.
57. Överarbetning av förslag angående läkarutbildningen. Hæggström. 109 s. E.
58. Betänkande med förslag angående skogsvårdsstyrelserna. Marcus. 286 s. Jo.
59. Betänkande med förslag till lagstiftning om längre semester för vissa arbetstagare. Beckman. 184 s. S.
60. 1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 4. Skolpliktstidens skolformer. 1. Allmän-organisationsplan. Idun. 184 s. E.

Anm. Om särskild tryckort ej angives, är tryckorten Stockholm. Bokstäverna med fetstil utgöra begynnelsebokstäverna till det departement, under vilket utredningen avgivits, t. ex. E. = ecklesiastikdepartementet, Jo. = jordbruksdepartementet. Enligt kungörelsen den 3 febr. 1922 ang. statens offentliga utredningars yttre anordning (nr 98) utgivas utredningarna i omslag med enhetlig färg för varje departement.

Statens offentliga utredningar 1945

Systematisk förteckning

(Siffrorna inom klammer beteckna utredningarnas nummer i den kronologiska förteckningen.)

Allmän lagstiftning. Rättsskipning. Fångvård.

- Betänkande med förslag till utlämningslag och lag angående omhändertagande av utlännning i anstalt eller förläggning. [1]
Straffrättskommitténs betänkande med förslag till ändringar av strafflagen för krigsmakten i vad den berör brott mot staten och allmänheten. [28]
Straffrättskommitténs betänkande med förslag till ändrad lagstiftning om ämbetsbrott av präst. [29]

Statsförvaltning. Allmän statsförvaltning.

- Betänkande ang. dyrortsgrupperingen. [32]
Betänkande med förslag ang. kommissionärsväsendet vid statens förvaltningsmyndigheter m. m. [34]

Kommunalförvaltning.

- Stadsplaneutredningen 1942. 3. Förslag till byggnadslag m. m. [15]
Kommunindelingskommittén. 2. Betänkande med förslag till riktlinjer för en revision av rikets indelning i borgerliga primärkommuner. [38] 3. Bilagor till kommunindelingskommitténs betänkande med förslag till riktlinjer för en revision av rikets indelning i borgerliga primärkommuner. [39]

Statens och kommunernas finansväsen.

- 1944 års uppbördsberednings betänkande med förslag till omläggning av uppbördsförslaget. [27]
1944 års skattesakkunniga. 1. Betänkande med förslag ang. vissa spörsmål på den allmänna kommunalbeskattningens område. [35]
Betänkande ang. revision av kommunala fondbildningslagen m. m. [37]
Betänkande med förslag till förordning om vissa investeringsfonder m. m. [49]

Politi.

- Normalbrandordning för städer, köpingar och municipalsamhällen. [18]
Normalbrandordning för landskommuner. Alternativ 1. [19] Alternativ 2. [20]

Nationalekonomi och socialpolitik.

- Betänkande ang. den husliga utbildningen. [4]
Betänkande och förslag rörande effektivisering av skyddshemselevernas eftervård m. m. [10]
Utredningar ang. ekonomisk efterkrigsplanering. 8. [11] 9. [30] 10. [31] 11. [36] 12. [42] 13. [54]
Investeringsutredningens betänkande med förslag till investeringsreserv för budgetåret 1945/46 av statliga, kommunala och statsunderstödda anläggningsarbeten. [12] Bilagor. [13]
Socialpolitikens ekonomiska verkningar. [14]
Statsmakterna och folkhushållningen under den till följd av stormaktskriget 1939 inträdda krisen. Del 5. Tiden juli 1943—juni 1944. [17]
Socialvårdskommitténs betänkande. 10. Statistisk undersökning ang. folkpensionärernas bostadsförhållanden m. m. [23] 11. Utredning och förslag ang. revision av lagen om folkpensionering. [46]
Kommittén för partiellt arbetsföra betänkanden. Bilaga nr 1. Riktlinjer för skapande av socialväsendets forskningsorganisation. [26]
Betänkande om skolmåltiderna. [47]
Betänkande om förlösningssvården. [50]
Betänkande om akademikernas amorteringsproblem. [51]
Statistiska undersökningar kring befolkningsfrågan. [53]
Betänkande om åtgärder för beredande av vila och rekreation åt mödrar och barn. [55]
Betänkande med förslag till lagstiftning om längre semester för vissa arbetstagare. [59]

Hälsa- och sjukvård.

- 1941 års reumatikervårdssakkunnigas betänkande. Del 3. Utredning om reumatikervårdens utbyggnad och vidtagande i övrigt av åtgärder för de reumatiska sjukdomarnas bekämpande. [41]

Allmänt näringsväsen.

Fast egendom. Jordbruk med binärningar.

- Promemoria med förslag till arrendebestämmelser för kommunal jord. [9]

Vattenväsen. Skogsbruk. Bergsbruk.

- Betänkande med förslag angående skogsvårdsstyrelserna. [58]

Industri.

- Utredning rörande den tekniskt-vetenskapliga forskningens ordnande. 7. Förslag till åtgärder för livsmedelsforskningens ordnande. [6] 8. Slutbetänkande med utredning om silikatkemisk forskning och läderforskning m. m. [40]

Handel och sjöfart.

- Betänkande ang. grundpenningväsendet. [24]

Kommunikationsväsen.

- Betänkande med förslag till organisation av en luftfartsstyrelse m. m. [2]
Betänkande rörande Sveriges smalspåriga järnvägar. Del 1. Allmänna synpunkter. [7] Del 2. Blekingenätaets järnvägar. [8]

Bank-, kredit- och penningväsen.

Försäkringsväsen.

Kyrkoväsen. Undervisningsväsen. Andlig odling i övrigt.

- Betänkande med utredning och förslag ang. yrkesutbildning av sjöfolk av manskapsgrad samt åtgärder till höjande av sjöfolkets allmänna och medborgerliga bildning. [5]
Betänkande med förslag till nyorganisation av kyrkomusikerbefattningarna m. m. Del 1. [16]
Ungdomen och nöjeslivet. Ungdomsvårdskommitténs betänkande del 3. [22]
Betänkande och förslag ang. statsbidrag till byggnader för folkskoleväsendet. [25]
Betänkande ang. yrkesutbildningen i Norrland. [33]
1940 års skolutrednings betänkanden och utredningar. 4. Skolpliktstidens skolformer. 1. Allmän organisationsplan. [60] 5. Skolans betygssättning. [45] Bilaga 4. Lärjungurvalet till studielinjer med den nuvarande realskolans mål. [44] Bilaga 5. Skolungdomens vägledning till utbildning och yrke. [43]
Naturvetenskapliga forskningskommittén. 1. Den naturvetenskapliga forskningens behov av personal, anslag och lokaler. Förslag om inrättande av ett naturvetenskapligt forskningsråd. [48]
Betänkande med förslag ang. reglering av den territoriella församlingsindelningen i Göteborg. [52]
Betänkande med utredning och förslag angående läkarutbildningen. 3. Utbildningen efter medicine licentiatexamen. [56]
Överarbetning av förslag ang. läkarutbildningen. [57]

Försvarsväsen.

- Betänkande rörande särskilda åtgärder vid återförandet till civil verksamhet av till beredskapstjänstgöring inkallad personal. [3]
Betänkande och förslag rörande upplysningsverksamhet om och inom försvaret. [21]

Utrikes ärenden. Internationell rätt.